

๕๕๕.๙๑๓๐๑

๑๔๗๑๐

๕. ๓

การวิเคราะห์แนวคิดในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง

ปริญญาโท

ของ

วาสนา อ่อนสีนิล

๒๒ ต.ค. ๒๕๓๙

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย

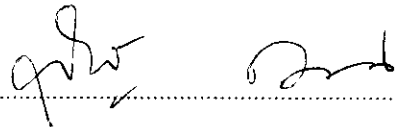
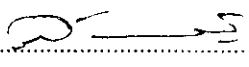
กุมภาพันธ์ ๒๕๓๙

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

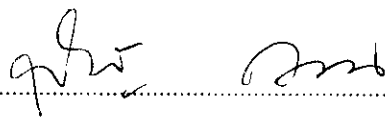
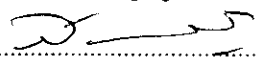

B. ๕๐๕๖๙

คณะกรรมการควบคุมและคณะกรรมการสอบได้พิจารณาปฏิญานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควร
รับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย ของ
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้

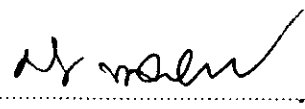
คณะกรรมการควบคุม

..... ประธาน
(อ. ภิญโญ กองทอง)

..... กรรมการ
(รศ. สายทิพย์ นกุลกิจ)

คณะกรรมการสอบ

..... ประธาน
(อ. ภิญโญ กองทอง)

..... กรรมการ
(รศ. สายทิพย์ นกุลกิจ)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(อ. สุวดี ภูประดิษฐ์)

บัณฑิตวิทยาลัยอนุมัติให้รับปฏิญานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ดร. ศิริยภา พูลสุวรรณ)

วันที่๒..... เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2539

ประกาศคุณูปการ

ปริญญาโทฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี เพราะผู้วิจัยได้รับความกรุณาเป็นอย่างสูงจาก อาจารย์ภิญโญ กองทอง ประธานกรรมการ และรองศาสตราจารย์สายทิพย์ นุกุลกิจ กรรมการ ที่ท่านทั้งสองได้กรุณาให้แนวคิด คำแนะนำอันมีค่า ตลอดจนสละเวลาตรวจแก้ไขข้อบกพร่องด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างดียิ่งตลอดมา ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในน้ำใจและความกรุณาของท่านทั้งสอง จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง และขอกราบขอบพระคุณอาจารย์สุวดี ภูประดิษฐ์ ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์รับทำหน้าที่เป็นกรรมการสอบปากเปล่า ตลอดจนให้ข้อเสนอแนะที่ดีมีผลทำให้ปริญญาโทฉบับนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ปริญญาโทนี้ประสบความสำเร็จตามความมุ่งหมายได้เพราะได้รับช่วยเหลือและการสนับสนุนอย่างดียิ่งทั้งกำลังใจจากทุกคนในครอบครัว "อ่อนสินิล" และขอขอบคุณ คุณศุภสวัสดิ์ เพียรธัญกรณ์ และคุณพ่الیทอง อ่อนสินิล ที่ช่วยเหลือในการจัดส่งปริญญาโท จึงขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบคุณ คุณวรรณมา สวัสดิ์ศรี หรือศรีดาวเรือง ที่ได้กรุณาให้ข้อมูล และข้อคิดบางอย่าง อันเป็นประโยชน์ต่อการทำปริญญาโทฉบับนี้ ขอขอบคุณมิตร ทุกคนผู้ให้กำลังใจและช่วยเหลือผู้วิจัยในด้านต่าง ๆ ระหว่างการทำปริญญาโทฉบับนี้ จนกระทั่งสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

อนึ่ง คุณประโยชน์ที่พึงได้จากปริญญาโทฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบให้ คุณพ่อ คุณแม่ ครู อาจารย์ทุกท่าน ผู้มีพระคุณยิ่งในฐานะผู้วางรากฐานการศึกษาให้แก่ผู้วิจัย

วาสนา อ่อนสินิล

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	3
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	3
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	3
คำนิยามศัพท์เฉพาะ	7
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	8
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า	8
✓ 2 สภาสังคมไทยช่วง พ.ศ. 2516 - พ.ศ. 2536	15
สภาพหุการเมืองการปกครอง	15
สภาพหุการเศรษฐกิจ	26
สภาพหุวัฒนธรรมและค่านิยม	32
สภาพหุศาสนา	37
สภาพหุการศึกษา	41
สภาพหุวรรณกรรม	44
✓ 3 วิเคราะห์แนวคิดในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง	51
การจำแนกแนวคิดในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง	51
การวิเคราะห์แนวคิดในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง	52
แนวคิดเกี่ยวกับสังคม	52
การเมือง	53
วัฒนธรรม	59

ศาสนา	71
เศรษฐกิจ	78
ความเป็นไปของสังคม	92
แนวคิดเกี่ยวกับบุคคลต่าง ๆ ในสังคม	95
กลุ่มเครือญาติ	96
บทบาทของผู้สูงอายุ	97
บทบาทของผู้ให้กำเนิด	102
บทบาทของผู้เยาว์วัย	109
กลุ่มคนในสังคม	116
บทบาทของกรรมกร	116
บทบาทของโสเภณี	123
บทบาทของชาวบ้าน	129
แนวคิดเกี่ยวกับชีวิต	143
เกี่ยวกับปรากฏการณ์สามัญของชีวิตมนุษย์	144
การเริ่มและการสิ้นสุดของชีวิต	144
การทำงานและการพักผ่อน	146
การแสวงหาความรู้เพื่อการดำเนินชีวิต	153
สุขภาพและความเจ็บป่วย	157
เกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์	161
มนุษย์ต้องมีจุดมุ่งหมายของชีวิต	161
มนุษย์ต้องมีวิถีการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น	164
แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและระบบนิเวศ	168
ตารางแสดงการเสนอแนวคิด	172
พัฒนาการด้านแนวคิดของศรีดาวเรือง	173

บทที่	หน้า
✓ 4 วิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดในการสร้างวรรณกรรมของศรีดาวเรือง	176
ปัจจัยทางชีวประวัติและประสบการณ์ในชีวิต	177
ปัจจัยทางชีวประวัติ	177
ปัจจัยทางประสบการณ์ในชีวิต	189
ปัจจัยทางสังคม	201
การเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองการปกครอง	201
การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ	203
การเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรม	206
การเปลี่ยนแปลงด้านวรรณกรรม	208
5 สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ	210
สรุปผลการศึกษาค้นคว้า	210
อภิปรายผล	217
ข้อเสนอแนะ	220
บรรณานุกรม	222
ภาคผนวก	229
ประวัติย่อของผู้วิจัย	245

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

เรื่องสั้นไทยในปัจจุบันมีเนื้อหาที่สะท้อนสภาพสังคม หรือเสนอแง่คิดที่เกี่ยวกับปัญหาสังคมรอบ ๆ ตัวมากขึ้น เนื่องจากนักเขียนมักใช้เรื่องสั้นเป็นเครื่องมือในการบันทึกความเป็นไปของสังคม สะท้อนสภาพสังคม และวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมตลอดจนวัฒนธรรมในแต่ละยุคสมัยลงไว้ในงานเขียน นักเขียนย่อมจะถ่ายทอดสภาพทางสังคมตามแนวคิดของแต่ละบุคคลแตกต่างกันไปตามสภาพที่ได้รับจากประสบการณ์ส่วนตัว และสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ต่างกัน กล่าวได้ว่า ในงานวรรณกรรมเรื่องหนึ่ง ๆ นักเขียนย่อมจะสะท้อนแนวคิดส่วนตัวของนักเขียนในแง่มุมต่าง ๆ กันไว้เสมอ ดังคำกล่าวของ กุหลาบ มลลิกะมาส ที่กล่าวว่า “นักเขียนย่อมมองดูโลกและชีวิตมนุษย์ในแง่มุมต่าง ๆ กัน และต่างก็มีแนวคิดของตนที่มีอยู่ต่อโลก ต่อสังคม และต่อชีวิตมนุษย์แตกต่างกัน แนวคิดหรือปรัชญาของนักเขียนจึงมีหลายแนว แต่ต่างก็พยายามถ่ายทอดความคิดหรือปรัชญาต่าง ๆ นั้นในวรรณคดีที่ตนแต่งขึ้นเสมอ” (กุหลาบ มลลิกะมาส. 2528 : 108)

วรรณกรรมยังมีบทบาทในการวิเคราะห์วิจารณ์สังคม กล่าวคือ หากนักเขียนมีแนวคิดที่จะธำรงรักษาสภาพการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งของสังคมไว้ นักเขียนก็จะเสนอให้ผู้อ่านได้เห็นถึงสภาพสังคมที่ควรรักษา หรือถ้านักเขียนต้องการชี้ให้เห็นถึงข้อบกพร่องของสังคมบางส่วนก็เพื่อต้องการเปลี่ยนสภาพการณ์ที่ไม่พึงปรารถนานั้น กล่าวได้ว่าแนวคิดทั้งสองด้านในงานวรรณกรรมของนักเขียนเป็นแนวคิดที่เป็นประโยชน์และมีคุณค่าต่อผู้อ่านและต่อสังคม

ในบรรดานักเขียนเรื่องสั้นสตรี ศรีดาวเรืองเป็นนักเขียนมีความสามารถสูงในการเขียนเรื่องสั้นคนหนึ่ง สามารถเขียนวรรณกรรมได้หลายรูปแบบ เช่น เรื่องสั้น นวนิยายขนาดสั้น บทกวี บทเพลง เรื่องแปล สารคดี และเรื่องสั้นสำหรับเด็ก โดยเฉพาะเรื่องสั้นเป็นผลงานที่เด่นที่สุดของศรีดาวเรือง ดังจะเห็นได้จากการเขียนเรื่องสั้นต่อเนื่อง ตั้งแต่ พ.ศ. 2518 ถึง

พ.ศ. 2535 และเรื่องสั้นหลายเรื่องได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศหลายภาษา หรือจากรางวัลที่ได้รับจากหน่วยงานต่าง ๆ อีกหลายรางวัล

นอกจากนี้ข้อที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งก็คือ ศรีดาวเรืองมีประวัติที่น่าสนใจมีประสบการณ์ชีวิตที่หลากหลายรูปแบบ เคยใช้ชีวิตที่อยู่ท่ามกลางชาวบ้านทั้งในชนบท ในโรงงานและในชนเมืองหลวง ประสบการณ์ชีวิต และสภาพแวดล้อมดังกล่าว เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดอันหลากหลายในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง เช่น แนวคิดเกี่ยวกับศาสนา การเมืองการปกครองวัฒนธรรม เรื่องของกรรมกร สิทธิสตรี ชีวิต ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ตลอดจนแนวคิดเกี่ยวกับสังคมในแง่มุมต่าง ๆ

แนวคิดดังกล่าวมีทั้งแนวคิดที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับสังคม ดังที่นักวิชาการและนักวิจารณ์ได้ตั้งข้อสังเกตถึงแนวคิดของศรีดาวเรืองไว้อย่างน่าสนใจ ดังเช่น ไพลิน รุ่งรัตน์ กล่าวไว้ว่า “ศรีดาวเรือง เขียนเรื่อง ในสองลักษณะใหญ่คือสะท้อนภาพชีวิตกับ เสนอแนวคิดคัดค้าน ประเพณี หรือธรรมเนียมปฏิบัติในสังคม การเสนอแนวคิดต่าง ๆ ของศรีดาวเรือง เป็นเรื่องแปลกใหม่และสร้างสรรค์ ผู้อ่านจะรับเรื่องราวเหล่านั้นโดยตั้งใจและมีความคิดแห่งยุคสมัย เป็นองค์ประกอบในการพิจารณาโดยอัตโนมัติ” (ไพลิน รุ่งรัตน์. 2527 : 32 - 34)

เรื่องสั้นของศรีดาวเรืองมักที่จะมุ่งเสนอความคิดอย่างแจ่มชัด และน่าสนใจ ดังที่จำรัส ถนอมมิตร และธีรา ยุทธวรรณ ได้กล่าวว่า “ศรีดาวเรืองมีความสนใจที่จะเสนอแนวคิดเกี่ยวกับปัญหาที่หลากหลาย นับแต่ความเสมอภาคทางเพศ ศาสนา การทุจริต บรรยากาศทางการเมืองวัฒนธรรมที่แปรเปลี่ยน ปัญหาครอบครัว กลไกรัฐทั้งชนิดในและนอกแบบ สังคม-ชนบทและเมือง” (จำรัส ถนอมมิตร และธีรา ยุทธวรรณ. 2522 : 31 - 53)

จากคำวิจารณ์ของนักวิชาการและนักวิจารณ์ดังกล่าวข้างต้น ตลอดจนการศึกษาของผู้วิจัยพบว่า ศรีดาวเรืองให้ความสำคัญกับการเสนอแนวคิดอย่างมาก ทำให้เป็นแรงจูงใจและเป็นสาเหตุให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจที่จะนำเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองมาศึกษาค้นคว้าอย่างลึกซึ้ง โดยจะศึกษาวิเคราะห์ในเรื่องแนวคิดของศรีดาวเรืองที่ปรากฏในเรื่องสั้น และวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดในการสร้างวรรณกรรมของศรีดาวเรือง

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

เพื่อวิเคราะห์แนวคิดและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

ผลการวิจัยจะทำให้ทราบถึงแนวคิดของนักเขียนที่มีต่อสังคมในแง่มุมต่าง ๆ อันจะทำให้มองเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคมชัดเจนยิ่งขึ้น ตลอดจนทำให้ทราบถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดของนักเขียน

ขอบเขตการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จะศึกษาเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง จำนวน 91 เรื่อง จากรวมเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง จำนวน 5 เล่ม ดังนี้คือ

1. รวมเรื่องสั้น 1 “แก้วหยดเดียว” จำนวน 25 เรื่อง ดังต่อไปนี้
 1. แก้วหยดเดียว
 2. ชายผ้าเหลือง
 3. ว่าวบนฟ้า
 4. สิ่งทีล่งทุน
 5. พ่อ
 6. แรงงานกับเงิน
 7. ครั้งหนึ่งนานมาแล้ว
 8. พวกไผ่ป่า

9. ผิดหวัง
 10. สองมือเรามีแรง
 11. บางทีวันหนึ่งข้างหน้า
 12. ซึ่งรอวันแตกทำลาย
 13. มือ
 14. สะพานบุญ
 15. ราคาแห่งความตาย
 16. แม่พระคงคา เต้าแก้มัก และหมา
 17. ตามไปฆ่าสุรียาในป่าเอย
 18. เพื่อนฉันยังไม่กลับจากในเมือง
 19. ความเจ็บที่เริ่มต้น
 20. ของขวัญแห่งแผ่นดิน
 21. คนตายหญ้า
 22. มันมากกับการเลือกตั้ง
 23. ประเพณีที่ยกเลิก
 24. ยายกับทหารหนุ่ม
 25. กล่อมขวัญแม่
2. รวมเรื่องสั้น 2 "บัตรประชาชน" จำนวน 21 เรื่อง ดังต่อไปนี้
1. แม่ของป้อม
 2. ประเพณีที่เพิ่มขึ้น
 3. บุญของยาย
 4. มีดแล้วสว่าง
 5. น้ำตาไหลเจ็บ
 6. ลูกชายคนสุดท้าย

7. บุญสงกรานต์
 8. วิว้าพอง
 9. วัดครึ่งหนึ่งกรรมการครึ่งหนึ่ง
 10. กระแสสำนึกของยาย
 11. บัตรีประชาชน
 12. บทสนทนาของยาย
 13. ผันรักของสายรุ้ง
 14. หลานยาย
 15. นวลกับลอมและขวดน้ำในมือ
 16. ทางศพผ่าน
 17. ถ้อยคำกับความเจ็บ
 18. บรรพบุรุษของใคร
 19. มั่ง
 20. ดาหนู
 21. เจ้าที่ - ดิน
3. รวมเรื่องสั้น 3 "มัทรี" จำนวน 20 เรื่อง ดังต่อไปนี้
1. จดหมายที่ไม่ถึงผู้รับ
 2. ห้ามเข้าวัด
 3. รอด
 4. ราคาของยาย
 5. มัทรี
 6. กุหลาบแดงในโกขาว
 7. แต่ - เธอทุกคน
 8. ลมที่เปลี่ยนทาง

9. งูเขียว
 10. เจ้าลอ
 11. ความสุขสามชั้น
 12. เล็งด้วยตาขวาให้ศูนย์หน้าอยู่กึ่งกลางจุดศูนย์หลัง
 13. หม่าหาย
 14. แผ่นดินทอง
 15. ไตรัมไม้ ๓ ป่าแห่งหนึ่ง
 16. ลมทิวรี
 17. เรื่องของสองปาน
 18. เรื่องลี้ลับของผู้หมวด
 19. เกมแผนที่
 20. โลกของโนม
4. รวมเรื่องสั้น 4 "ภาพลวงตา" จำนวน 10 เรื่อง ดังต่อไปนี้
1. สองแม่
 2. มัลลิกา
 3. ชัยผา : สุภาพบุรุษทางเก่งใน
 4. มะลิร้าย
 5. นางสาวมัม
 6. เลขคณิต ป.2
 7. คนแก่ คนเลี้ยงเด็ก ยาย ยายแม่มด คุณแม่ - ช่วยผมด้วย
 8. งูหางขาด
 9. ภาพลวงตาเกี่ยวกับการเปลี่ยนสรรพนาม
 10. บันทึกของน้องหนู

5. รวมเรื่องสั้น 5 “แม่สาธุ” จำนวน 15 เรื่อง ดังต่อไปนี้
 1. เทวดา - หมาขี้
 2. คนขี้จักรยาน
 3. เจ้ารอกรัก
 4. ดุจตั้งจะคายกิน
 5. ลูกไก่ไม่อยากเป็นดาว
 6. สู้อนาคต
 7. เรื่องเล่าของเพลงพนม (1)
 8. เอาเถอะ - เอาเถอะ
 9. บรรพสตรี
 10. แต่ ...
 11. เขาของผม
 12. เรื่องเล่าของเพลงพนม (2)
 13. เมียน้อย
 14. ไปกับเงาและกาลเวลา
 15. แม่สาธุ

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

แนวคิด หมายถึง ทศนะหรือความคิดเห็นของนักเขียนที่มีต่อชีวิต ธรรมชาติและสังคม
 บัจฉัย หมายถึง สิ่งหรือภาวะที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมของนักเขียน
 ได้แก่ ประสบการณ์ชีวิตของนักเขียน และความเปลี่ยนแปลงของสังคม

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การดำเนินการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และเสนอผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยมีขั้นตอนการศึกษาวเคราะห์ดังนี้

1. ศึกษาสภาพสังคมไทยช่วง พ.ศ. 2516 - พ.ศ. 2536 จากเอกสารต่าง ๆ
2. วิเคราะห์แนวคิดในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองดังนี้
 - 2.1 การจำแนกแนวคิดในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง
 - 2.2 การวิเคราะห์แนวคิดในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง
 - 2.3 พัฒนาการด้านแนวคิดของศรีดาวเรือง
3. วิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดในการสร้างวรรณกรรมของศรีดาวเรือง
 - 3.1 ปัจจัยทางชีวประวัติและประสบการณ์ในชีวิต
 - 3.2 ปัจจัยทางสังคม
4. เสนอผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

การวิเคราะห์เรื่องสั้นของศรีดาวเรือง ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์วิจารณ์เรื่องสั้นของศรีดาวเรือง
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์แนวคิด

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์วิจารณ์เรื่องสั้นของศรีดาวเรือง

ศรีดาวเรือง เป็นนักเขียนที่สร้างผลงานออกมาเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะเรื่องสั้น จึงได้มีผู้ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิต และวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานของศรีดาวเรืองเอาไว้มากพอสมควร ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสาร บทความ และบทวิจารณ์ที่กล่าวถึงงานเขียนของศรีดาวเรือง มาประมวลไว้ดังนี้

ในปี พ.ศ. 2519 นคินี วิฑูรีสานต์ ได้ศึกษาเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง สรุปว่า "ศรีดาวเรืองเขียนเรื่องสั้นได้เป็นสองรูปแบบคือ การใช้ความคิดสืบเนื่องเป็นตัวดำเนินเรื่อง โดยใช้ภาษาขำๆ สละสลวยและให้อารมณ์สะเทือนใจ และใช้การเล่าอย่างตรงไปตรงมา และง่ายที่สุดเป็นตัวดำเนินเรื่อง บางครั้งเสนอความคิดเชิงทฤษฎีให้เห็นเด่นชัด "ซึ่ง นคินี วิฑูรีสานต์ ได้สรุปไว้ว่า ศรีดาวเรือง ได้เสนอแนวคิดไว้หลากหลาย เช่น เกี่ยวกับชีวิตเกี่ยวกับสตรี เป็นต้น (นคินี วิฑูรีสานต์. 2519 : 256 - 262)

ต่อมา จำรัส ถนอมมิตร และธีรา ยุทธวรรณ ได้เขียนบทความวิจารณ์เรื่องสั้นของศรีดาวเรือง สรุปว่า "ศรีดาวเรืองมีความสนใจที่จะเสนอแนวคิดเกี่ยวกับปัญหาที่หลากหลาย นับแต่ปัญหาความเสมอภาคทางเพศ ศาสนา การทุจริต บรรยากาศทางการเมือง วัฒนธรรมที่แปรเปลี่ยน ปัญหาครอบครัว กลไกรัฐทั้งชนิดในและนอกแบบ สังคมชนบทและเมือง ฯลฯ บางเรื่องก็เห็นประเด็นใดประเด็นหนึ่งโดยเฉพาะ แต่บางเรื่องก็มีหลายประเด็นปะปนกัน ทุกเรื่องหากมิได้อาศัยเค้าเงื่อนจากประสบการณ์ที่เธอสัมผัสมาโดยตรง ก็มักมาจากบางจุดของภาพชีวิตที่เธอพบผ่านและร่วมรู้สึก แล้วจึงทำหน้าที่ถ่ายทอดออกมาอย่างจริงใจและซื่อตรงและที่สำคัญ เธอมิได้เขียนขึ้นเพื่อความบันเทิงใจแต่เพียงอย่างเดียวแน่นอน (จำรัส ถนอมมิตร และธีรา ยุทธวรรณ. 2522 : 31 - 53)

แนวคิดในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง มักได้รับการกล่าวขานถึงอยู่เสมอ ๆ ดังที่ ไพลิน รุ่งรัตน์ ได้กล่าวถึงแนวคิดของศรีดาวเรืองโดยสรุปว่า "ศรีดาวเรืองเขียนเรื่องสั้นที่มุ่ง

เสนอเรื่องความคิดโดยแจ่มชัด และศรีดาวเรื่องจะบอกกับผู้อ่านอย่างตรงไปตรงมา ดังนั้นในสมัยหนึ่งที่เรื่องการเสนอแนวคิดต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นเรื่องแปลกใหม่และสร้างสรรค์ผู้อ่านจะรับเรื่องราวเหล่านั้น โดยตั้งใจและมีความคิดแห่งยุคสมัยเป็นองค์ประกอบในการพิจารณาโดยอัตโนมัติ” (ไพลิน รุ่งรัตน์. 2527 : 32 - 34)

ต่อมาในปี 2529 วิทยุ กงทอง ได้ศึกษาเรื่องสั้นของศรีดาวเรื่องในแง่วัฒนธรรมชาวบ้าน โดยตั้งข้อสังเกตว่า “ศรีดาวเรื่องเขียนเรื่องสั้นไว้หลายลิสลา และหลากหลายจากรวมเรื่องสั้นในชุด แก้วหยดเดียว กับบัตรประชาชน พบว่ามีเรื่องสั้นจำนวนหนึ่งมีแนวเรื่องเกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อ และพิธีกรรม อันมีผลกระทบต่อชาวบ้าน” (วิทยุ กงทอง. 2529 : 41 - 52)

นอกจากนั้น ดวงมณ จิตรจำนงค์ ยังได้ศึกษาถึงผลงานของศรีดาวเรื่องในชุดมัทรี โดยได้กล่าวว่า “ในระยะแรกเรื่องของศรีดาวเรื่องส่วนมากจัดอยู่ในกลุ่มเรื่องที่มุ่งสร้างสำนึกทางสังคม หรือที่เธอเรียกเองว่า “คำร้องทุกข์” เธอเขียนถึงความทุกข์อย่างราบเรียบ แต่หนักหน่วง และแฝงความสะเทือนอารมณ์ไว้ โดยไม่ปรากฏตัวผู้เขียนออกมาแทรกแซง โดยปล่อยให้ภาพเหตุการณ์และพฤติกรรมของตัวละคร เป็นเครื่องสื่อสารความคิดและอารมณ์ อันประมวลได้พอเหมาะ ในระยะหลังเรื่องสั้นของเธอมีกลวิธีซับซ้อนมากขึ้น (ดวงมณ จิตรจำนงค์. 2530 ; 132 - 135)

จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เรื่องสั้นของศรีดาวเรื่องเหล่านี้ ได้แสดงให้เห็นถึงทัศนะและความสนใจของศรีดาวเรื่อง ในการเสนอแนวคิดของเธอที่มีต่อสังคม วัฒนธรรม การเมือง ศาสนา ธรรมชาติ และชีวิตในแง่มุมที่แตกต่างกันไปจากนักเขียนเรื่องสั้นคนอื่น ๆ

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์แนวคิด

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์แนวคิด

ความหมายของคำว่า แนวคิด

× คำว่า “แนวคิด” มีผู้ใช้ต่างกันไป เช่น สารัตถะ แก่นเรื่อง และสาระของเรื่อง เป็นต้น ไม่ว่าจะใช้คำใด คำเหล่านี้ก็ล้วนแต่มีความหมายไปในแนวเดียวกันทั้งสิ้น เพราะเป็นคำที่บัญญัติมาจากคำว่า Theme ในภาษาอังกฤษ

ในการศึกษาเรื่องแนวคิดจากเอกสารต่าง ๆ พบว่า มีผู้ทรงคุณวุฒิให้ความหมายและคำจำกัดความไว้หลายประการ ซึ่งพอจะรวบรวมได้ดังนี้คือ

สุวรรณา เกรียงไกรเพชร ให้ความหมายของ แก่นเรื่อง ว่าหมายถึง “แนวคิดหรือจุดสำคัญของเรื่อง ไม่ใช่เนื้อเรื่องหรือโครงเรื่อง แต่เป็นแกนกลางของเรื่องหรือจุดสำคัญของเรื่องที่ปรากฏตั้งแต่ต้นจนถึงปลายเรื่อง เป็นสิ่งเชื่อมโยงเรื่องทั้งหมดเข้าด้วยกัน”

(สุวรรณา เกรียงไกรเพชร. 2514 : 7 - 10)

× สุตารัตน์ เสรีวัฒน์ ให้ความหมายของแนวคิดไว้ว่า “แนวคิดคือความคิดหรือทัศนะหรือสภาพสิ่งหนึ่งสิ่งใด ที่ผู้แต่งมุ่งเสนอต่อหรือสื่อถึงผู้อ่าน” (สุตารัตน์ เสรีวัฒน์. 2520 : 12) นาธิกา มงคลคำนวนเขตต์ ให้ความหมายของแนวคิดไว้ว่า “แนวคิดหมายถึงข้อสำคัญของเรื่อง ซึ่งผู้เขียนต้องการเสนอต่อการกำหนดลักษณะของโครงเรื่อง ตัวละคร และรายละเอียดต่าง ๆ ภายในเรื่อง” (นาธิกา มงคลคำนวนเขตต์. 2527 : 13)

แนวในการศึกษาแนวคิดในเรื่องสั้น

กุหลาบ มัลลิกะมาส ได้ให้แนวทางในการศึกษาแนวคิดในเรื่องสั้นไว้ดังนี้

1. แนวคิดนั้นมีลักษณะสมจริงต่อสภาพสังคมและของมนุษย์เพียงใด ทำให้ผู้อ่านเข้าใจมนุษย์และพฤติกรรมของมนุษย์ได้กว้างขวางลึกซึ้งเพียงใด

2. ผู้แต่งสามารถแสดงลักษณะอันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ได้ชัดเจนแจ่มแจ้งหรือคลุมเครือ หรือให้ความเข้าใจยังสลับไม่ชัดเจนเพียงพอ

3. แนวคิดนั้นเป็นไปในทางสร้างสรรค์ ส่งเสริมยกระดับจิตใจหรือตระหนักในอุดมการณ์ของมนุษย์เพียงใด หรือช่วยให้เกิดความเข้าใจในชีวิตและโลกเพียงใด

(กุหลาบ มัลลิกะมาส. 2528 : 109 - 110)

ในงานวรรณกรรมนั้น ผู้เขียนย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะแสดงให้ผู้อ่านเห็นถึงแนวคิดในเรื่องต่าง ๆ ดังนั้นจึงมีการนำเอาแนวคิดที่ได้จากเรื่องสั้น เข้ามาใช้ในการศึกษาเรื่องราวต่าง ๆ ในสังคม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์แนวคิด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์แนวคิดของนักเขียนที่ปรากฏในวรรณกรรมนั้น มีผู้ให้ความสนใจและศึกษาไว้ ดังสรุปเป็นแนวทางในการศึกษาได้ดังนี้

สุดารัตน์ เสรีวัฒน์ ได้ศึกษาวิวัฒนาการเรื่องสั้นในเมืองไทยตั้งแต่แรกจนถึง พ.ศ. 2475 พบว่าเรื่องสั้นช่วงนั้นเสนอแนวคิดใหญ่ ๆ 4 แนว คือ แนวคิดแสดงทัศนะ แนวคิดแสดงอารมณ์ แนวคิดแสดงพฤติกรรม และแนวคิดที่แสดงสภาพและเหตุการณ์ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาแนวคิดในเรื่องสั้นได้เป็นอย่างดี (สุดารัตน์ เสรีวัฒน์. 2520 : 13 - 14)

ประทีป เหมือนนิล ได้วิเคราะห์เรื่องสั้นของ มนัส จรรย์รงค์ พบว่า เรื่องสั้นส่วนใหญ่มีแนวคิดที่สะท้อนให้เห็นสภาพสังคมและวัฒนธรรมโดยเฉพาะชนบทอย่างกว้างขวาง ทั้งในด้านระบบครอบครัว ค่านิยมและประเพณีบางประการ ซึ่งแสดงให้เห็นความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ แบบเครือญาติในสังคมเกษตรอย่างชัดเจนมาก นอกจากนี้ยังเห็นทัศนะความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ความเชื่อในไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ ตลอดจนปัญหาอารยธรรมเมืองหลวงต่อสังคมชนบท (ประทีป เหมือนนิล. 2523 : 220 - 221)

ไพโรจน์ บุญประกอบ ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่องสันแนวการเมืองและสังคม ในช่วง 14 ตุลาคม 2516 ถึง 6 ตุลาคม 2519 ผลการศึกษาพบว่า เนื้อหาเรื่องสันสะท้อนให้เห็นปัญหาทางการเมือง และปัญหาอันเกี่ยวเนื่องทางการเมืองที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในสังคม แนวคิดในการแก้ปัญหามีทั้งแนวคิดที่อยู่ภายในขอบเขตของกฎหมาย และแนวคิดที่ขัดแย้งกับกฎหมาย ในขณะที่ ตลอดจนแนวคิดที่จะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม การเมือง ด้วยวิธีรุนแรงในด้านเศรษฐกิจ แนวคิดในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจมีลักษณะเกี่ยวกับแนวคิดในการแก้ปัญหาทางการเมือง ส่วนด้านวัฒนธรรมและค่านิยมนั้น เรื่องสันเกือบทุกเรื่องมี น้ำเสียงคัดค้านวัฒนธรรมและค่านิยมที่ไม่เป็นประโยชน์ บางเรื่องเสนอแนวคิดให้กำจัดวัฒนธรรม และค่านิยมที่ไม่เป็นประโยชน์ เพื่อสร้างวัฒนธรรมและค่านิยมใหม่ซึ่งสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในสังคมไทย เฉพาะสังคมของคนรุ่นใหม่ (ไพโรจน์ บุญประกอบ. 2526 : 133)

ลาวัญย์ สังขพันธานนท์ ได้ศึกษาเรื่องภาพสะท้อนสังคมไทยจากเรื่องสันร่วมสมัย ที่ได้รับการคัดเลือกและรวบรวมพิมพ์เผยแพร่โดยกองบรรณาธิการวารสาร "โลกหนังสือ" ในระหว่างพ.ศ. 2521 - พ.ศ. 2524 ผลการศึกษาพบว่า นักเขียนเรื่องสันกลุ่มนี้ให้ความสนใจสภาพและปัญหาของสังคมชนบทและสังคมเมือง โดยเฉพาะปัญหาด้านเศรษฐกิจและการเมือง การปกครอง ตลอดจนสภาพชีวิตความเป็นอยู่ ปัญหาการศึกษาและศาสนา และเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาด้วย แต่มีแนวคิดที่ซ้ำซากและมุ่งยึดยึดความคิดให้ผู้อ่านมากเกินไป (ลาวัญย์ สังขพันธานนท์. 2529 : บทคัดย่อ)

ต่อมา วาสนา ไชยรัตน์ ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่องสันของ สุรัชย์ จันทิมมาตร โดยศึกษาแนวคิดที่ปรากฏในเรื่องสัน พบว่า แนวคิดที่ปรากฏนั้น สุรัชย์ จันทิมมาตร ได้เสนอทัศนะทางด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และชีวิตมนุษย์ เป็นการชี้ให้เห็นถึงปัญหาและข้อบกพร่องของสังคมที่ควรจะได้รับการแก้ไขหรือปรับปรุง ได้แก่ ปัญหาต่าง ๆ ส่วนแนวความคิดทางการเมืองนั้นได้เสนอให้เห็นว่า นักการเมืองมักจะอาศัยอำนาจหน้าที่ของตนเองเอารัดเอาเปรียบประชาชนแนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจนั้นได้เสนอให้เห็นว่าลูกจ้างไม่มีอำนาจในการ

ต่อรองแต่อย่างใดกับนายจ้างเลย ผู้คนในสังคมมักจะแบ่งชนชั้นกันด้วยฐานะทางเศรษฐกิจส่วนแนวคิดเกี่ยวกับชีวิตเป็นเรื่องความต้องการทางธรรมชาติของมนุษย์ (วาสนา ไชยรัตน์. 2534 : 311)

สมภาพ นาคพันธ์ ได้วิเคราะห์เรื่องสั้นของอิงอร พบว่าแนวคิดเกี่ยวกับผู้หญิงมักเสนอไว้ว่า ผู้หญิงต้องรู้จักรักษานวลสงวนตัว มีฝีมือในเรื่องงานบ้านงานเรือน แนวคิดเกี่ยวกับผู้ชายเสนอไว้คือความเป็นลูกผู้ชาย มีความเสียสละ ความกตัญญู แนวคิดเกี่ยวกับความรักเป็นแนวคิดที่เด่นที่สุดของอิงอร เรื่องความรักของหนุ่มสาว และเกี่ยวกับความรักของของผู้มีพระคุณ และแนวคิดเกี่ยวกับสังคมเสนอว่าสังคมกำลังถูกอิทธิพลของชาติตะวันตกเข้าครอบงำ บูชาเงิน ยกย่องคน ร่ำรวย และคนในสังคมเมืองมักมีแต่ความวุ่นวายแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นต่อกันกับผู้คนในชนบท (สมภาพ นาคพันธ์. 2534 : 293 - 295)

จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาดังกล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นแนวคิดที่นักเขียนสะท้อนไว้ในวรรณกรรมนั้นย่อมมีความสำคัญ และสัมพันธ์กับสภาพความเป็นจริงในสังคมนั้น ๆ เสมอ หรือจะกล่าวอีกอย่างว่า สภาพความเป็นจริงในสังคมย่อมมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างแนวคิดในวรรณกรรมของนักเขียนด้วยก็ย่อมได้ นอกจากนี้ยังทำให้มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับนักเขียนได้อย่างเด่นชัดอีกด้วย ส่วนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์วิจารณ์เรื่องสั้นของศรีดาวเรือง มีการตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับแนวคิดของศรีดาวเรือง แต่ไม่ได้ดำเนินการในลักษณะวิจัยอย่างเป็นระบบ ทำให้ผู้วิจัยสนใจจะศึกษาแนวคิดของศรีดาวเรืองในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง ตามที่กำหนดไว้

สภาพสังคมไทยในช่วง พ.ศ. 2516 - พ.ศ. 2536

การศึกษาสภาพสังคมไทยในช่วง พ.ศ. 2516 - พ.ศ. 2536 จากเอกสารต่าง ๆ นั้น ผู้วิจัยขอเสนอหัวข้อต่าง ๆ ตามลำดับ ดังต่อไปนี้

1. สภาพทางการเมืองการปกครอง
2. สภาพทางเศรษฐกิจ
3. สภาพทางวัฒนธรรมและค่านิยม
4. สภาพทางศาสนา
5. สภาพทางการศึกษา
6. สภาพทางวรรณกรรม

ความเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมไทยในช่วง 2 ทศวรรษ ตั้งแต่ พ.ศ. 2516 - พ.ศ. 2536 สภาพสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในหลาย ๆ ด้าน คือ สภาพทางการเมืองการปกครอง สภาพทางเศรษฐกิจ สภาพทางวัฒนธรรมและค่านิยม สภาพทางศาสนา สภาพทางการศึกษา รวมไปถึงสภาพทางวรรณกรรม ดังจะกล่าวต่อไปนี้

1. สภาพทางการเมืองการปกครอง

รัฐบาลทหารของจอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร ได้ถูกโค่นล้มโดยการเดินขบวนที่นำโดยนิสิต นักศึกษา และนักเรียน มีการประท้วงที่ลุกฮือในวันที่ 14 ตุลาคม 2516 ทำให้เกิดการยิงต่อสู้กัน โดยกลุ่มผู้ประท้วงถูกยิงตายเป็นจำนวนมาก และอีกจำนวนหนึ่งได้รับบาดเจ็บ เหตุการณ์ครั้งนั้นนับเป็นการหลังเลือดทางการเมืองครั้งแรกหลัง พ.ศ. 2500 และเป็นการสิ้นสุดรัฐบาลทหาร ซึ่งได้ครอบครองอำนาจมาเป็นเวลาถึง 15 ปี

ความขัดแย้งของแนวคิดทางการเมืองเท่าที่ปรากฏตั้งแต่หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เป็นต้นมานั้น สรุปได้ว่า รัฐบาลในขณะนั้นมีความคิดว่าการเคลื่อนไหวขององค์กรต่าง ๆ อันเกิดจากการรวมตัวของนักศึกษาประชาชน พรรคการเมืองบางพรรค การ

เคลื่อนไหวของกลุ่มกรรมกร ชาวนา ล้วนแต่เป็นการกระทำที่บ่อนทำลายความมั่นคงของประเทศชาติ และจะนำเอาลัทธิคอมมิวนิสต์มาใช้ปกครองประเทศชาติตามบัญชาของต่างชาติรัฐบาลมีศัพท์ เรียกกลุ่มของนักศึกษาประชาชนที่มีการเคลื่อนไหวทางการเมือง อาทิ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ว่า “ฝ่ายซ้าย” และเรียกอีกฝ่ายหนึ่งว่า “ฝ่ายขวา” ความขัดแย้งระหว่างสองฝ่ายดังกล่าว แปรมาเป็น การกระทำที่รุนแรงขึ้นทุกที นับแต่การชักชวนให้ต่อต้านกำจัดฝ่ายซ้าย การจัดตั้งขบวนการต่อต้านแบบ “กลุ่มล้างกลุ่ม” ของขบวนการนวมพล และการลอบสังหารผู้มีบทบาทในการเคลื่อนไหวของฝ่ายซ้าย ซึ่งมีเรื่องน่าจะมีสาเหตุมาจากความขัดแย้งของแนวความคิดทางการเมือง การประณามและต่อต้านฝ่ายซ้ายด้วยใบปลิว ประกาศ จดหมายเวียนและผ่านทางสื่อมวลชนมีอยู่ตลอดเวลา ตั้งแต่หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

เป็นต้นมา และมีมากขึ้นในปี พ.ศ. 2518 โดยเฉพาะภายหลังที่ประเทศในอินโดจีนเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองเป็นคอมมิวนิสต์ เช่น จดหมายเวียนของ “เสรีชนแห่งประเทศไทย” บางครั้งคำประณามและต่อต้านฝ่ายซ้ายรุนแรงถึงขนาดให้ช่วยกันกำจัด

การจัดตั้งขบวนการแบบ “กลุ่มล้างกลุ่ม” เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง กลุ่มที่มีการเคลื่อนไหวต่อต้านนักศึกษาอย่างเปิดเผย เป็นข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์อยู่เสมอ คือ กลุ่มกระทิงแดง ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของนักเรียนอาชีวศึกษากลุ่มหนึ่ง เป้าหมายแรกที่ทำให้กลุ่มกระทิงแดงรวมตัวกันต่อต้านคือ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (อาริยา สินธุ. 30 กันยายน 2521 : 15 - 20)

ชัยสิริ สมุทวณิช มีความเห็นว่ากลุ่มเหล่านี้มักเล่นนอกเกมและกตริกาและกล่าวถึงการรวมตัวและการทำงานของกลุ่มเหล่านี้ว่า “ฝ่ายอนุรักษ์นิยมได้ก่อตัวจัดตั้งองค์กรทั้งถูกและผิดกฎหมาย อาศัยการสามัคคีกับฝ่ายที่สูญเสียผลประโยชน์ทางการเมือง กระทำการฆ่าทหารกรรมกร ชาวนา นิสิตนักศึกษา อาจารย์ ซึ่งฝ่ายอนุรักษ์นิยมกระทำติดต่อกันมาจนถึงจุดสุดยอดเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519” (ชัยสิริ สมุทวณิช. 2524 : 62)

ความรุนแรงของความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้เคลื่อนไหวเรียกร้องกับกลุ่มที่ต่อต้านการเคลื่อนไหว ได้ทวีขึ้นทุกขณะ เห็นได้ชัดจากคำประกาศของทั้งสองฝ่าย ความขัดแย้งอย่างรุนแรงเริ่มเข้าสู่จุดแตกหักเมื่อจอมพลถนอมกิตติขจรเดินทางเข้าประเทศไทยเมื่อวันที่ 19 กันยายน 2519 โดยบวชเป็นสามเณรเข้ามาแล้วมาอุปสมบทที่วัดบวรนิเวศวิหาร โดยไม่ทันต่อมติของคณะรัฐมนตรี

การเดินทางเข้าประเทศไทยของจอมพลถนอม กิตติขจรกลายเป็นตัวเร่งที่ทำให้สถานการณ์ความขัดแย้ง ซึ่งรุนแรงอยู่แล้วทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์แตกหักเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 กล่าวคือ หนังสือพิมพ์ประชาชาติรายวัน ฉบับวันที่ 21 กันยายน 2519 ได้ตีพิมพ์ข่าวความคิดเห็นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งเสนอว่าควรออกกฎหมายพิเศษเพื่อขับจอมพลถนอมออกจากประเทศ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง แต่การออกกฎหมายพิเศษดังกล่าวรัฐบาลดำเนินการไม่สำเร็จเพราะเกิดความขัดแย้งระหว่างพรรคการเมืองร่วมรัฐบาล กล่าวคือ พรรคชาติไทย และพรรคธรรมสังคม มีความเห็นว่าเป็นสิทธิของจอมพลถนอม ในฐานะที่เป็นคนไทยที่จะเดินทางเข้าประเทศไทยได้

ในวันที่ 29 กันยายน 2519 ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยเชิญชวนนักศึกษาประชาชนไปชุมนุมกันที่ท้องสนามหลวง มีการเรียกร้องให้ขับจอมพลถนอม ออกจากประเทศ หนังสือพิมพ์ได้ตีพิมพ์ข่าวการขยายแนวการประท้วงขับไล่จอมพลถนอม กิตติขจร ทั่วประเทศ นายสุธรรม แสงปทุม เลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย แถลงว่าจะมีการชุมนุมประท้วงใน 32 จังหวัด ซึ่งทางศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาได้ส่งคนไปให้ข้อมูลเกี่ยวกับความจำเป็นและจุดมุ่งหมายของการชุมนุมประท้วง เพื่อให้กลุ่มชุมนุมประท้วงมีความเข้าใจตรงกันและมีเป้าหมายเดียวกัน ในขณะที่เดียวกันกลุ่มกระทิงแดงก็ประกาศว่าจะต่อต้านการชุมนุมประท้วง การชุมนุมประท้วงขับไล่จอมพลถนอม ครั้งสุดท้ายก่อนเกิดการปฏิรูปการปกครองแผ่นดินวันที่ 6 ตุลาคม 2519 เริ่มขึ้นเมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2519 โดยนิสิตนักศึกษาได้มาชุมนุมกันภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตั้งแต่เช้าในขณะที่กลุ่มนักศึกษาประชาชนชุมนุมประท้วงที่ท้องสนามหลวงเวลา 15.30 น. เพื่อขับไล่จอมพลถนอม กิตติขจร อยู่ที่นี่มีกลุ่มหนึ่งใช้ชื่อว่าประชาชนผู้รักชาติมาตั้งเครื่องขยายเสียงอภิปรายประณามศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยจนกระทั่งค่ำเวลาประมาณ 19.30 น. กลุ่มผู้ชุมนุมประท้วงจึงเปลี่ยนสถานที่โดยเคลื่อนย้ายเข้าไปในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ส่วนกลุ่มประชาชนผู้รักชาติสลายตัวไป

ฝ่ายยานเกราะและสถานีวิทยุในเครือของยานเกราะก็มีการระดมปลุกปั่นให้ผู้ฟัง เคียดแค้น นิสิต นักศึกษา ประชาชนที่ประท้วงอยู่ในธรรมศาสตร์ตลอดมา โดยระดมหน่วยกระทิงแดง นวพล และลูกเสือชาวบ้านให้กระทำการทำลายพวก "คอมมิวนิสต์" ที่อยู่ในธรรมศาสตร์

การปลุกระดมของยานเกราะมีผลทำให้ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีได้เรียกประชุมคณะรัฐมนตรีเป็นการด่วนในตอนดึก และได้มีมติให้มีการนำตัวหัวหน้านักศึกษา และนายอภิรักษ์ บัวหนักดี ผู้แสดงละครแขวนคอมาสอบสวน

วันที่ 5 ตุลาคม 2519 สำนักนายกรัฐมนตรีออกแถลงการณ์การแถลงละครของนักศึกษาธรรมศาสตร์ในเช้าวันที่ 4 ตุลาคม 2519 ว่ามีลักษณะเข้าข่ายหมิ่นองค์รัชทายาทเพราะการแต่งหน้าของตัวละครที่ถูกแขวนคอละม้ายพระพักตร์ขององค์รัชทายาท ทางรัฐบาลจะต้องดำเนินการสอบสวนเอาความผิด จุดนี้เป็นจุดที่ฝ่ายต่อต้านการชุมนุมประท้วง นำมาโจมตีกระพือบิดเบือนประเด็นการประท้วงขับไล่จอมพลถนอม กิตติขจร ให้กลายเป็นประเด็นหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ

นอกจากนี้มีการเรียกร้องจากบุคคลบางกลุ่มให้จับกุมและดำเนินคดีนักศึกษาในกรณีหมิ่นองค์รัชทายาท ประกอบกับเข้ามิตวันที่ 6 ตุลาคม 2519 มีการยิงกันประปราย ไม่ว่าฝ่ายนักศึกษาจะมีความบริสุทธิ์ใจหรือไม่เพียงใดก็ตาม แต่เหตุการณ์นี้ก็ทำให้ฝ่ายต่อต้านนักศึกษาสามารถนำมาใช้โฆษณาเพื่อรวบรวมพลังฝ่ายตนได้ ส่วนทางด้านรัฐบาลนายกรัฐมนตรีได้ เรียกประชุมคณะรัฐมนตรีในตอนเช้าวันที่ 6 ตุลาคม 2519 เพื่อประชุมภาวะเร่งด่วนว่าจะประกาศภาวะฉุกเฉินหรือไม่ เนื่องจากสถานการณ์ในขณะนั้นกำลังตึงเครียดเต็มที่

ในวันเดียวกัน รัฐบาลก็ร่างประกาศภาวะฉุกเฉินเสร็จเรียบร้อยแล้ว แต่ก็ยังมีความคิดเห็นขัดแย้งกันอยู่ในเรื่องขั้นตอนของการประกาศใช้ภาวะฉุกเฉิน พลตรีประภาสกล่าวว่ถ้าหากประกาศออกมาในตอนนั้น ก็อาจเกิดการจลาจลถึงขั้นนองเลือดได้ ในที่สุดก็ตกลงให้บรรดาหัวหน้าพรรคการเมืองที่ร่วมรัฐบาลเป็นผู้ตัดสินใจว่าจะมีการประกาศภาวะฉุกเฉินหรือไม่ แต่ทว่าก็ยังไม่มีการประกาศภาวะฉุกเฉินจนแล้วจรวด

การโจมตีนักศึกษาประชาชนที่ธรรมศาสตร์ ซึ่งเริ่มตั้งแต่เที่ยงคืนนั้น วิหุ ยานเกราะออกข่าวว่าภายในธรรมศาสตร์มีอาวุธร้ายแรง เช่น ลูกกระเบิด ปืนกลหนัก และอาวุธร้ายแรงอื่น ๆ อันเป็นการกล่าวหาโดยปราศจากความจริง

ส่วนในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีเสียงปืนดังตั้งแต่เข้ามิตโดยไม่ทราบตัวผู้ยิงแน่ชัด รถพยาบาลต้องนำคนเจ็บออกจากประตูท่าพระจันทร์เป็นระลอกเมื่อเวลา 06.30 น. โฆษณาในที่ชุมนุมประกาศขอร้องให้อธิบดีกรมตำรวจรักษากฎหมาย เพราะผู้ชุมนุมใช้วิธีการสันติแล้ว

ให้ตำรวจห้ามอันธพาลกวนเมืองอย่ายิงเข้าไปในธรรมศาสตร์อีก 08.09 น. ตำรวจตะเวนชายแดนเริ่มเข้าเคลียร์พื้นที่ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีนักศึกษาจำนวนมากโดนจับกุม ที่ลานพระบรมรูปทรงม้า มีลูกเสือชาวบ้านประมาณสามหมื่นคนมาชุมนุมอยู่ด้วย เมื่อเวลา 09.50 น. บริเวณใกล้เคียงมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีการฆ่านักศึกษาแล้วลากไปเผากลางถนน เหตุการณ์นองเลือดนี้ยุติลง เมื่อ พ.ล.ร.อ.สังัด ชลออยู่ คุณกำลังเข้ายึดอำนาจรัฐในนามคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน

เท่าที่กล่าวมาแล้วอาจสรุปได้ว่าในช่วง 14 ตุลาคม 2516 - 6 ตุลาคม 2519 เป็นยุคที่ประชาธิปไตยเบ่งบาน ยุคที่นักวิชาการบางท่านมีความเห็นว่า "ไม่มียุคใดสมัยใดอีกแล้วที่ความขัดแย้งทางความคิดระหว่างคนในชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความคิดเรื่องวิถีทางของสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของไทยจะรุนแรงและเด่นชัดยิ่งไปกว่าสมัยนี้" (สมบัติ จันทรวงศ์ และรังสรรค์ ทัศพรพันธ์. 2519 : 1) เป็นยุคที่มากด้วยการประท้วงเรียกร้องความเป็นธรรมของชาวนา กรรมกรและประชาชนแทบทุกอาชีพ การประท้วงทางการเมือง ประท้วงการเอารัดเอาเปรียบของบริษัทต่างชาติที่มุ่งมากอบโกยจากประเทศไทย ยุคของการเปิดโปงอำนาจที่ไม่เป็นธรรมได้ปิดฉากลงชั่วคราว เมื่อ พ.ล.ร.อ.สังัด ชลออยู่ หัวหน้าคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินได้รัฐประหาร ยึดอำนาจรัฐ เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519

หลังจากนั้นได้เกิดการปฏิวัติเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2520 ซึ่งเป็นผลมาจากการปฏิรูปการปกครองแผ่นดินเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินได้ทำการปฏิรูปรัฐบาลของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช อันเป็นรัฐบาลที่ถูกต้องตามวิถีทางระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง เพราะเป็นรัฐบาลของประชาชนที่มาจากการเลือกตั้ง หลังจากการปฏิรูปการปกครอง คณะปฏิรูปได้แต่งตั้ง นายธานินทร์ กรัวิเชียร เป็นนายกรัฐมนตรีบริหารประเทศ โดยมีคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินเป็นสภาที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี รัฐบาลในยุคนี้ได้บริหารประเทศท่ามกลางกระแสความคิดที่ขัดแย้งกันทั้งในหมู่ประชาชนกับประชาชน และประชาชนกับรัฐบาล จากกระแสคัดค้านนี้ทำให้เกิดการกบฏแต่ฝ่ายกบฏไม่ได้รับความร่วมมือจากฝ่ายใด ผลจึงลงเอยในที่สุดด้วยความล้มเหลวอย่างสิ้นเชิงของฝ่ายก่อการกบฏ และถูกจับกุมตัวเกือบหมด

การประสูติประสูติจากความไม่ร่วมมือของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ กล่าวได้ว่าสืบเนื่องมาจากการกระทำของรัฐบาลเองเป็นส่วนใหญ่ ศรัทธาของประชาชนทุกระดับที่มีต่อรัฐบาลได้สูญเสียไปอย่างรวดเร็วเพียงชั่วเวลาไม่กี่เดือนของการทำหน้าที่ของรัฐบาล เริ่มจากนายทุน นักธุรกิจ ซึ่งถูกทำลายขวัญ จากการกระพือข่าวของรัฐบาลเองว่าประเทศไทยกำลังเผชิญภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์อย่างรุนแรง จนทำให้ นักธุรกิจ โดยเฉพาะนักลงทุนจากต่างประเทศไม่กล้านำเงินมาลงทุนในประเทศไทย ทัศนคติอันเป็นปฏิปักษ์กับคอมมิวนิสต์จนเกินกว่าเหตุ เช่นนี้ ยังผลกระทบไปถึงความหวาดระแวงต่อกลุ่มนักวิชาการปัญญาชน ตลอดจนกลุ่มกรรมกรด้วย โดยเฉพาะกรรมกรนั้น นอกจากจะถูกบีบคั้นทางการเมือง จนไม่สามารถเคลื่อนไหวใด ๆ ได้แล้วยังถูกหมางเมินจากรัฐบาลเหมือนไม่ยอมรับรู้ปัญหาความเดือดร้อนใด ๆ รัฐบาลในยุคนี้ได้ชื่อว่ามี การแต่งตั้งโยกย้ายและถอดถอนข้าราชการมากที่สุด เป็นประวัติการณ์ รวมทั้งมีระเบียบแปลก ๆ ที่สร้างความอึดอัดใจ แก่หมู่ข้าราชการในการทำงานเป็นอย่างมาก ดังนั้นขวัญในการทำงานของข้าราชการต่าง ๆ จึงถูกบั่นทอนกระจัดกระจายไปจนไม่สามารถทำงานอย่างมีประสิทธิภาพได้ และเป็นผลให้นโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาลที่ประสงค์จะทำได้ดำเนินไปอย่างไร้ผล

กล่าวโดยสรุป ตลอดช่วงเวลาแห่งการบริหารประเทศของรัฐบาลในช่วงตุลาคม 2519 - ตุลาคม 2520 สถานการณ์ของประเทศในทุก ๆ ด้านได้ทรุดโทรมลงอย่างกว้างขวางและยิ่งนานวันก็ยิ่งมีอาการหนักลงทุกทีโดยที่รัฐบาลไม่อาจแก้ไข และมีหน้าซ้ำยังวางตัวโดยเดียวไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นจากฝ่ายใด ในเดือนตุลาคม 2520 ก่อนจะครบปี แห่งการครอบครองอำนาจรัฐบาลเพียง 2 วัน คณะทหารซึ่งเป็นกลุ่มเดิมที่ตั้งรัฐบาลขึ้นมาเองก็จำเป็นต้องยึดอำนาจรัฐบาลกลับคืนมาก่อนที่ทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ในภาวะวิกฤติ

คณะทหารซึ่งประกอบด้วย พล.ร.อ.สังัด ชลน้อย ประธานสภาคณะที่ปรึกษาของนายกรัฐมนตรีนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีกลาโหม กับ พล.อ.เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ผู้บัญชาการทหารสูงสุดเป็นหัวหน้าสำคัญได้ทำการปฏิวัติยึดอำนาจในวันที่ 20 ตุลาคม 2520 พร้อมกับให้สัญญาแก่ประชาชนว่าการยึดอำนาจในครั้งนี้จะเป็นไปเพียงชั่วคราว โดยจะจัดให้มีการเลือกตั้งโดยเร็วที่สุด เพื่อเปิดโอกาสให้พลเรือนได้ก้าวเข้ามาบริหารประเทศตามวิถีทางของระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง พร้อมทั้งนั้นก็ได้อ่อนคลายบรรยากาศทางการเมืองให้บรรเทาความตึงเครียดลง โดยปล่อยให้

หนังสือพิมพ์มีเสรีภาพมากขึ้น และไม่มีการจับกุมคุมขัง หรือออกประกาศบังคับการกระทำใด ๆ จนเกินสมควร วันที่ 12 พฤศจิกายน 2520 คณะปฏิวัติได้ประกาศธรรมนูญการปกครองประเทศขึ้นใช้ชั่วคราวโดยกำหนดให้พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เป็นนายกรัฐมนตรี ในขณะที่เดียวกับรัฐบาลซึ่งนำโดยพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ให้สัญญาว่าจะมีการเลือกตั้งทั่วไปให้เร็วที่สุด โดยการตั้งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ เพื่อประกาศใช้ให้เร็วที่สุดเพื่อให้ทันกับความต้องการของสังคม

ไม่ถึง 2 เดือนของการเป็นรัฐบาลชั่วคราว รัฐบาลชุด พล.อ.เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ก็พิสูจน์ให้เห็นถึงความสามารถในการบริหารประเทศด้วยผลงานสำคัญหลายเรื่องด้วยกันคือการประกาศนิรโทษกรรมแก่ผู้ต้องหาคดีกบฏ 26 มีนาคม และยังเรียกร้องให้นักศึกษาที่ต้องเดลิทหนีไปเข้าป่าไปด้วยความหลงผิดเนื่องจากกรณี 6 ตุลาคม 2519 กลับเข้ามาศึกษาต่อโดยไม่เอาโทษ ทั้งนี้เพื่อที่จะขจัดความขัดแย้งภายในประเทศให้ลดน้อยลง และที่แสดงถึงการมีสายตายาวไกลของรัฐบาลก็คือ การประกาศสร้างความสัมพันธ์ทางการทูตกับกลุ่มประเทศอินโดจีน ซึ่งคืบหน้าไปอย่างได้ผลและมีลุ่ทางเป็นไปได้มาก โดยเฉพาะกับเวียดนามและลาวนับเป็นนโยบายสำคัญที่สามารถลดความกดดันจากผู้ก่อการร้ายนอกประเทศอย่างฉับพลัน

หลังการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร มีการประกาศตั้ง พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อ พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ได้เข้ามาบริหารประเทศก็ได้ตระหนักว่าการที่จะให้เกิดความสงบเรียบร้อยในสังคมนั้น จะต้องอาศัยการเมืองเป็นเครื่องชี้นำ รัฐบาลชุดนี้จึงมีการแถลงนโยบายเพื่อแก้ปัญหาทั้งเฉพาะหน้าและปัญหาระยะยาว อันได้แก่ปัญหาความอยู่รอดของประเทศ ความปลอดภัยของบ้านเมือง เสถียรภาพทางการเมือง เศรษฐกิจ และปากท้องของประชาชน ตลอดจนการยึดมั่นในความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมายอย่างเคร่งครัด เพื่อให้บ้านเมืองมีความสงบเรียบร้อยและรัฐบาลพร้อมที่จะแก้ไขปัญหาตามครรลองของกฎหมาย เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายการกระทำในครั้งนี้จึงเป็นการสร้างความสามัคคีในชาติบ้านเมืองอย่างแท้จริง

ช่วงพ.ศ. 2523 - 2525 รัฐบาลได้ใช้โอกาสในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อทางการเมือง โดยมีคำสั่งของสำนักนายกรัฐมนตรีที่มีนโยบายในการรณรงค์ทางการเมือง เพื่อตั้งให้คอมมิวนิสต์และพวกที่สนับสนุน ให้มอบตัวต่อเจ้าหน้าที่

หลังจากความผันผวนทางการเมืองผ่านไปแล้วในปีพ.ศ. 2526 บรรยากาศทางการเมืองค่อนข้างราบรื่นพอสมควร รัฐบาลที่มีนายกรัฐมนตรีซึ่งไม่ได้มาจากการเลือกตั้งชื่อ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เข้ามาบริหารประเทศได้ แม้ว่ามีวิกฤติการณ์ด้านเศรษฐกิจอยู่บ้าง แต่ก็นับว่ามีความผันแปรไปในทางที่ดีกว่า ในช่วงที่ผ่านมามีบรรยากาศแห่งความเป็นประชาธิปไตยสูงขึ้น ประชาชนมีสิทธิในการแสดงออกและมีเสรีภาพสูงขึ้น ข่าวเรื่องการปฏิวัติก็ค่อย ๆ เลือนหายไป แต่ทหารยังมีบทบาทในวงการเมืองอยู่โดยกองทัพหนุนรัฐบาลให้เป็นมีก้นแผ่นดินคงขึ้น นอกจากนี้บางช่วงทหารเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดตั้งรัฐบาลด้วย สภาพการณ์ ดังกล่าวนี้นำให้เกิดความหวาดระแวงว่าทหารจะใช้อำนาจปฏิวัติเพราะสถานการณ์ทางการเมืองมีความไม่แน่นอนสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี จึงต้องออกมาแถลงเกี่ยวกับสถานการณ์การเมืองในยุคนั้นว่า “ได้รับความร่วมมือจากพรรคการเมืองร่วมรัฐบาลทั้ง 4 พรรค เป็นอย่างดี ข่าวการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีและข่าวการยุบสภานั้นเป็นเพียงข่าวลือ แม้ว่าการยุบสภาจะเป็นเรื่องของระบอบประชาธิปไตย แต่ก็จำเป็นจะต้องมีเหตุผลที่สามารถชี้แจงกับประชาชนได้ ซึ่งขณะนี้ยังไม่มีควมจำเป็นแต่อย่างใด ส่วนเรื่องการแก้ไขรัฐธรรมนูญนั้น สามารถทำได้ถ้ามีความจำเป็นและความต้องการของประชาชน” (สยามจดหมายเหตุ. 2527 : 368) ถึงกระนั้นก็ตาม ในปีต่อมาก็ยังมีข่าวที่สับสนและวิพากษ์วิจารณ์ในหมู่ประชาชนว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล การยุบสภา ฯลฯ แต่กองบังคับการตำรวจสันติบาลได้วิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ แล้วเห็นว่าสถานการณ์การเมืองยังมีความสงบเรียบร้อยดี อย่างไรก็ตามก็ยังมีบางคนบางกลุ่มที่มีความคิดที่จะให้เปลี่ยนแปลงรัฐบาลคือพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย พรรคการเมืองฝ่ายค้าน และกลุ่มบุคคลที่หวังผลประโยชน์แก่ตน สภาพการณ์เช่นนี้จึงทำให้ประชาชนสับสนมากกว่ารัฐบาลจะดำเนินการไปทางใดกันแน่

ความเปลี่ยนแปลงของสถาบันการเมืองไทย นับว่าเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญในรอบปี 2531 นี้ เหตุการณ์ทางการเมืองหลายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนนี้ ชี้ให้เห็นว่าในปี 2531 นี้ สถาบันการเมืองของไทยได้พัฒนาขึ้น นับตั้งแต่พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้ประกาศยุบสภาฯ และจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 24 กรกฎาคม 2531 ในระยะการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งนั้นได้เกิดปรากฏการณ์ซึ่งแทบจะไม่เคยมีมาก่อนในประวัติศาสตร์การเมืองไทย นั่นคือการรณรงค์หาเสียงของพรรคการเมืองส่วนใหญ่เน้นการนำเสนอนโยบายและแนวทางการดำเนินงานของตน

ผลจากการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และการลงมติของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เกี่ยวกับการจัดตั้งรัฐบาลใหม่ โดย สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ขอให้พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกรวาระหนึ่ง แต่ พลเอกเปรมไม่ขอรับตำแหน่งโดยให้เหตุผลว่า “ได้ปฏิบัติหน้าที่รับใช้ประเทศมาเป็นเวลา 8 ปี 5 เดือน ซึ่งเพียงพอแล้ว และตลอดเวลาก็ได้พยายามรักษาไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตย” (สยามจดหมายเหตุ. 2532 : 90 - 94) ดังนั้นทางสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจึงประชุมและเห็นว่านายกรัฐมนตรีควรจะมาจากตัวแทนของพรรคการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง หลังจากนั้นจึงมีมติการประชุมเห็นสมควรให้ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรีในที่สุดเมื่อ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรีในช่วงนี้รัฐบาลมีการสนับสนุนทางด้านเศรษฐกิจของประเทศเป็นอย่างมาก จนทำให้เศรษฐกิจของประเทศเติบโตขึ้นจากเดิมอย่างเห็นได้ชัด ประชาชน ได้ให้กำลังใจแก่นายกรัฐมนตรี และคณะรัฐมนตรีเพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่บริหารประเทศจนครบ 4 ปีตามวาระ เนื่องจากเห็นว่ารัฐบาลซึ่งมาจากการเลือกตั้ง ได้บริหารประเทศมาด้วยความถูกต้อง รักษาระบอบประชาธิปไตย และยังทำให้ภาวะเศรษฐกิจของประเทศดีขึ้น

จนกระทั่งพรรคฝ่ายค้านได้อภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาล ในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534 และได้มีคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ ซึ่งมีพลเอกสุนทร คงสมพงษ์ เป็นหัวหน้า เข้าควบคุมอำนาจการปกครองประเทศ จากพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ และพลเอกอิสระพงศ์ หนุนภักดี เป็นเลขาธิการ พลเอกสุจินดา คราประยูร เป็นรองหัวหน้า คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติจัดตั้งให้นายอานันท์ ปันยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรี (รักษาการ) ในวันที่ 2 มีนาคม 2534

รัฐบาลในยุคนายอานันท์ ปันยารชุน มีการพัฒนาประเทศในหลาย ๆ ด้าน เช่น ด้านการทหาร ความร่วมมือทางการต่างประเทศ และมีการนำระบบภาษีมูลค่าเพิ่ม มาใช้เป็นนโยบายหลักของรัฐบาลในชุดนี้ จนกระทั่งในวันที่ 21 มีนาคม 2535 นายอานันท์ ปันยารชุน นายกรัฐมนตรีได้แถลงผลงานของรัฐบาล และได้กล่าวอำลาประชาชนทางสถานีโทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจแห่งประเทศไทย รวมไปถึงการจัดให้มีการเลือกตั้งในวันที่ 22 มีนาคม 2535

ในการจัดตั้งรัฐบาลในครั้งนี้นั้น พลอากาศเอก สมบุญ ระหงษ์ หัวหน้าพรรคชาติไทย นายมนตรี พงษ์พานิช หัวหน้าพรรคกิจสังคม นายสมคร สุนทรเวช หัวหน้าพรรคประชากรไทย ได้ร่วมกันแถลงการสนับสนุน นายณรงค์ วงศ์วรรณ หัวหน้าพรรคสามัคคีธรรม ซึ่งเป็นพรรคการเมืองที่มีจำนวนสมาชิก สภาผู้แทนราษฎรค่อนข้างมากให้มาเป็นนายกรัฐมนตรี แต่มีผู้อภิปรายในสภาผู้แทนราษฎรว่า นายณรงค์ วงศ์วรรณ มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องยาเสพติด และในวันที่ 5 เมษายน 2535 นายมนตรี พงษ์พานิช หัวหน้าพรรคกิจสังคม ได้แถลงว่า พรรคร่วมรัฐบาลได้มีมติให้พลเอกสุจินดา คราประยูร เข้ามารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยที่มิได้มาจากการเลือกตั้งเพื่อความมั่นคงของประเทศ

ในวันเดียวกันสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ได้เปิดอภิปรายคัดค้านนายกรัฐมนตรีที่มิได้มาจากการเลือกตั้ง ในวันที่ 11 เมษายน 2535 มีการอภิปรายถึงเรื่อง "นายกฯ คนนอก" ที่หอประชุมเล็ก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ของคณะกรรมการณรงค์เพื่อประชาธิปไตยร่วมกับองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 12 เมษายน 2535 นักวิชาการ คณะอาจารย์ นิสิต นักศึกษา และประชาชนได้เคลื่อนไหวคัดค้าน นายกรัฐมนตรีที่มิได้มาจากการเลือกตั้ง จนในวันที่ 3 พฤษภาคม 2535 พรรคการเมืองฝ่ายค้าน 4 พรรค สหพันธ์นิสิต นักศึกษาแห่งประเทศไทย คณะกรรมการณรงค์เพื่อประชาธิปไตย และองค์กรพัฒนาเอกชน ได้จัดอภิปรายคัดค้านนายกรัฐมนตรีที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งที่ท้องสนามหลวง โดยมีผู้อภิปรายจำนวนมาก คือ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ หัวหน้าพรรคความหวังใหม่ นายชวน หลีกภัย หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ พลตรีจำลอง ศรีเมือง หัวหน้าพรรคพลังธรรม นายบุญชู โรจนเสถียร หัวหน้าพรรคเอกภาพ ฯลฯ

ในการนี้มีประชาชนมาร่วมฟังการอภิปรายไม่ต่ำกว่า 5 หมื่นคน และระยนี้ยังมีประชาชนจำนวนมากเริ่มเข้ามาชุมนุมคัดค้านนายกรัฐมนตรีที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งที่หน้ารัฐสภา รวมทั้งคณาจารย์ ข้าราชการ นิสิตนักศึกษา พ่อค้า และประชาชนเป็นจำนวนมาก เนื่องจากการขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของ พลเอกสุจินดา ไม่สอดคล้องกับวิถีทางในระบบประชาธิปไตย เมื่อทางรัฐบาลไม่มีการยุบสภา และการลาออกของนายกรัฐมนตรี ความรุนแรงของการชุมนุมจึงก่อตั้งขึ้นอย่างรวดเร็ว จนมีประชาชนบางกลุ่มบุก เข้าไปทำลายทรัพย์สินของทางราชการ เช่น ทำลายทรัพย์สินในสถานีดับเพลิง เคาสถานีดำรวจ ปล่อยขังผู้ต้องหา ฯลฯ รัฐบาลจึงหา

ทางออกด้วยการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินในเขตกรุงเทพมหานครและเขตปริมณฑล ตั้งแต่วันที่ 18 พฤษภาคม 2535 เวลา 0.30 น. แต่ในตอนเช้า 9.00 น. ก็ยังมีผู้ชุมนุมอยู่ที่สะพานผ่านฟ้าไปจนถึงถนนประชาธิปไตยประมาณ 10,000 คนเศษ เวลา 15.00 น. ทหารได้ใช้ปืนกลยิงโอบล้อมประชาชนที่ชุมนุมกันบริเวณถนนราชดำเนินกลาง และเข้าจับกุม แกนนำในการประท้วงคือ พลตรีจำลอง ศรีเมือง และผู้ชุมนุมจำนวนหนึ่งไปควบคุมไว้

ในวันที่ 19 พฤษภาคม 2535 กลุ่มผู้ชุมนุมเหลืออยู่ประมาณ 5,000 คน และยังมีกลุ่มผู้ก่อความไม่สงบคือ กลุ่มรถจักรยานยนต์ได้เข้าทำลายทรัพย์สินของทางราชการในกรุงเทพมหานครอีกด้วย จนกระทั่งเวลา 24.00 น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พลเอกสุจินดา คราประยูร และ พลตรีจำลอง ศรีเมือง เข้าเฝ้า และหลังจากนั้น พลตรีจำลอง ได้ช่วยระงับปัญหาความไม่สงบที่เกิดขึ้นในขณะนี้ ส่วนพลเอกสุจินดา ได้ประกาศลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

หลังจากนั้นมีการตั้งนายอานันท์ ปันยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรีรักษาการต่อมา และจัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในวันที่ 13 กันยายน 2535 ผลการเลือกตั้งในครั้งนี้มีนายชวน หลีกภัย หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ เป็นนายกรัฐมนตรี โดยการร่วมรัฐบาล 5 พรรค ด้วย 207 เสียง แล้วในที่สุดการเมืองหักเห จังหวะเปิดเมื่อนายมนตรี พงษ์พานิช ได้ชักชวนหัวหน้าพรรคการเมืองฝ่ายค้าน ไปลงสัตยาบันจะยุบพรรคแล้วมารวมพรรคกิจสังคม ต่อหน้า พล.ต.ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่บ้านสวนพลู จากเหตุการณ์นี้พรรคร่วมรัฐบาลจำเป็นต้องให้พรรคกิจสังคมออกจากการร่วมรัฐบาลไปแล้วเอาพรรคเสรีธรรม ของนายอาทิตย์ อุไรรัตน์ เขามาแทนที่ กลายเป็นรัฐบาล 193 เสียงในช่วงที่รัฐบาลภายใต้การนำของนายชวน หลีกภัย บริหารประเทศมาได้เป็นเวลา 15 เดือน (กันยายน 2535 - ธันวาคม 2536) นั้น ผลงานบางชิ้นที่ดีของรัฐบาล คือ การปราบปรามขบวนการบั่นทอน จนทำให้เกิดความมั่นใจแก่นักลงทุนในตลาดหลักทรัพย์ การปฏิรูปที่ดินตามนโยบายหลักซึ่งพรรคประชาธิปัตย์ เน้นและการให้สิทธิพิเศษแก่ผู้ลงทุนในเขต 3 ซึ่งหมายถึงการลงทุนในเขตชนบทที่อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ และเมืองใหญ่ไม่น้อยกว่า 150 กิโลเมตร โดยรัฐบาลออกมาตรการจูงใจด้วยการ

ให้สิทธิประโยชน์ทุกด้านอย่างเต็มที่ เพื่อแลกความเจริญและการมีงานทำให้ไหลออกไปสู่ชนบท (ไทยรัฐ. 2537 : 3)

นอกจากนี้ ฝ่ายค้านยังได้เปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจ นายชวน หลีกภัย ในสมัยแรกของการประชุมสภาผู้แทนราษฎร เมื่อปี 2536 ทำให้ภาพของฝ่ายค้านย่ำแย่ เพราะกระแสสังคม ช่วยกันโอบอุ้ม นายชวน หลีกภัย เอาไว้ โดยพวกประชาชนเห็นว่า คนที่กำลังยี่นขึ้น อภิปรายไม่ไว้วางใจนายชวน หลีกภัย คือ คนที่ไม่สมควรให้ความไว้วางใจ

แต่วันนี้หลังจากที่ประชาชนได้ให้ออกาสนายชวน หลีกภัยมานานถึง 15 เดือน ประชาชนคงอยากเห็น นายชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรีที่มีผลงานต่าง ๆ ในพ.ศ. 2537 จึงเป็นช่วงที่นายชวน หลีกภัยจะต้องพิสูจน์ว่า เขาได้อยู่อย่างคุ้มค่ากับโอกาสที่ประชาชน มอบให้หรือไม่

2. สภาพทางเศรษฐกิจ

ในช่วง พ.ศ. 2516 - 2519 ภาวะเศรษฐกิจของไทยกำลังปั่นป่วน เนื่องจากราคาน้ำมันเริ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อน้ำมันอันเป็นพลังงานที่ใช้มากที่สุดและต้องสั่งซื้อจากต่างประเทศ ขึ้นราคา ดัชนีค่าครองชีพของคนไทยจึงต้องสูงขึ้นอย่างเสียดังไม่ทัน จึงพลอยทำให้ราคาสินค้าอื่น ๆ เขยิบตามไปด้วย เพราะต้นทุนการผลิตและการขนส่งเพิ่มขึ้น ทำให้ประชาชนในกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ต้องรวมตัวกันเรียกร้องขอเพิ่มรายได้ และเรียกร้องให้รัฐบาลจัดการเอาโทษกับพ่อค้า ซึ่งเอาเปรียบประชาชน ด้วยการกักตุนสินค้า และฉวยโอกาสขึ้นราคาสินค้า ผู้ที่ได้รับความสะดวกอันจากภาวะทางเศรษฐกิจมากที่สุดคือ กรรมการ และชาวนา ชาวนา เนื่องจากแต่เดิมก็เป็นผู้มีรายได้น้อยอยู่แล้ว เมื่อต้องมาประสบกับค่าครองชีพที่สูงขึ้นอย่างไม่หยุดยั้ง ก็ยิ่งทำให้รายได้ไม่สมดุลย์กับรายจ่ายและมีชีวิตความเป็นอยู่แร้นแค้นยิ่งขึ้น กรรมการจึงต้องรวมตัวกันประท้วงเรียกร้องสิทธิและผลประโยชน์ของเขาด้วยการขอเพิ่มค่าแรง ส่วนชาวนาก็เรียกร้องให้รัฐบาลจัดการประกันราคาข้าว และจัดระบบสินเชื่อเพื่อการเกษตร รวมทั้งจัดให้มีการปฏิรูปที่ดิน เพื่อให้ชาวนาไร้นานรอดพ้นจากการเอารัดเอาเปรียบและคดโกงของนายทุนเงินกู้ และเจ้าของที่ดิน

ภาวะต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมากมายทำให้นางงานกรรมกรมีอำนาจต่อรองน้อยกว่านายจ้างไปโดยปริยาย เมื่อเกิดข้อพิพาทแรงงาน นายจ้างอาจจะยอมตกลงด้วยสักระยะหนึ่ง แล้วหาวิธีกลั่นแกล้งให้คนงานที่เรียกร้องต้องออกจากงาน เพราะเขาสามารถเลือกว่าจ้างคนอื่นได้อีกมาก กรรมกรจึงตกอยู่ในฐานะลำบากและยากจน

ทางด้านชาวนาความกดดันทางเศรษฐกิจ ทำให้พวกเขาต้องรวมตัวกันเรียกร้องให้รัฐบาลช่วยเหลือ แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทางด้านรัฐบาลและองค์กรต่าง ๆ ของรัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องจึงต้องแก้ไขเพื่อที่จะขจัดปัญหาหรือผ่อนปรนความรุนแรงของปัญหาทางเศรษฐกิจลง มาตรการการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่รัฐบาลนำมาใช้นั้นไม่ใช่เป็นการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ แต่รัฐบาลควรที่จะแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุ ก็คือระบบเศรษฐกิจที่ผูกขาด การเอารัดเอาเปรียบ กอบโกยของพ่อค่านายทุน และการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม (วินัย บุญกิจ. 2519 : 18)

เมื่อพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ได้เป็นนายกรัฐมนตรีใน พ.ศ. 2520 ก็ได้เผชิญกับปัญหาเฉพาะหน้าอีกหลายประการ เช่น ปัญหาการขาดดุลการค้า ปัญหาผลผลิตเสียหายซึ่งรัฐบาลได้หาทางแก้ปัญหาเหล่านี้ด้วยการระดมทุนจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อมาใช้ในโครงการช่วยเหลือเกษตรกรให้มีรายได้ และมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม โครงการช่วยเหลือเกษตรกรที่รัฐบาลได้จัดทำ เช่น โครงการเร่งรัดพัฒนาแหล่งน้ำและชลประทาน เร่งรัดปรับปรุงกลไกตลาดเกษตรกร และพยุงราคาผลผลิตให้เกษตรกรขายได้ในราคาที่เป็นธรรม ฯลฯ

แต่ปัญหาอันยิ่งใหญ่ของคณะรัฐบาลชุดนี้ก็คือปัญหาราคาน้ำมันทั่วโลกที่มีราคาสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว แม้ว่ารัฐบาลจะได้มีนโยบายประหยัดน้ำมันแล้วก็ตาม ผลกระทบของภาวะราคาน้ำมันสูงก็ยังสะท้อนมาถึงประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวไร่ชาวนา และกรรมกรผู้ยากไร้หาเช้ากินค่ำ ทั้งนี้เพราะเมื่อราคาน้ำมันสูงขึ้น ไม่ว่าจะกิจการประเภทใดก็ได้รับผลกระทบกระเทือนตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น การคมนาคม การประมง การเกษตร จนกระทั่งกิจการอุตสาหกรรม สินค้าที่จำเป็นแก่การครองชีพได้ถีบตัวสูงขึ้นอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน นับว่าเป็นปัญหาอันใหญ่หลวงที่รัฐบาลจะต้องอาศัยความร่วมมือทั้งจากประชาชน และหน่วยงานของรัฐบาลให้ช่วยกันแก้ปัญหา

กล่าวโดยสรุปภาวะเศรษฐกิจของประเทศไทยในปี พ.ศ. 2522 อยู่ในภาวะที่เรียกว่าหัวเลี้ยวหัวต่อ คือมีทั้งด้านดีและด้านที่น่าเป็นห่วง ด้านดีคือ การลงทุนในด้านอุตสาหกรรมขยายตัว

มากอย่างเห็นได้ชัด และสามารถส่งสินค้าออกได้มากเป็นประวัติการณ์เงินเกิน 100,000 ล้านบาท ส่วนในด้านที่น่าเป็นห่วงคือ ปัญหาการขาดดุลการค้า และปัญหาเงินเฟ้อ (สยามจดหมายเหตุ. 2522 : 1442 - 1444)

การประกาศขึ้นราคาน้ำมันทำให้เกิดปฏิกิริยาทางการเมืองตามมาตั้งแต่พวกประชาชน นักศึกษา และนักการเมือง รวมทั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ได้รวมตัวกันต่อต้านคัดค้าน จนในที่สุด พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ จำต้องประกาศลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในรัฐสภา ในวันที่ 1 มีนาคม 2522 เป็นอันสิ้นสุดรัฐบาลของพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ในปี 2523 ภาวะเศรษฐกิจของประเทศไทยยิ่งวิกฤตยิ่งขึ้น เนื่องจากได้เกิดภาวะฝนแล้งและทิ้งช่วงในระหว่างเดือนสิงหาคมและกันยายน อันเป็นเหตุให้ผลผลิตสินค้าเกษตรสำคัญ ๆ เช่น มันสำปะหลัง ปอ และอ้อยมีผลผลิตลดลง ส่วนผลผลิตข้าวนาปีได้ผลใกล้เคียงกับผลผลิตที่ได้ในปีที่ผ่านมา ทำให้การผลิตส่วนรวมได้เพิ่มขึ้นในอัตราร้อยละ 6.8 ถึงกระนั้นก็ยังต่ำกว่าในปีที่ผ่านมา

ส่วนภาวะเศรษฐกิจของประเทศไทยในปี 2524 นั้นภาวะของเงินตึงตัวได้ผ่อนคลายลง โดยอัตราดอกเบี้ยในประเทศระหว่างธนาคารได้ลดลงจากร้อยละ 19 เหลือเพียงร้อยละ 11 สำหรับอัตราเงินเฟ้อในประเทศลดลงจากปี 2523 ช่วงนี้มีความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจของประเทศขยายตัวสูงขึ้น เนื่องจากเศรษฐกิจภาคเกษตรกรรมขยายตัวมากขึ้นกว่าเดิม

สำหรับในปี พ.ศ. 2525 นายศุภชัย พานิชภักดิ์ ผู้อำนวยการสำนักผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ได้ชี้แจงถึงภาวะเศรษฐกิจของประเทศไทยในช่วง 9 เดือนแรกของปี ยังคงอยู่ในระยะขบเซา แต่ในช่วงกรกฎาคม - กันยายน ภาวะการดีขึ้นกว่าเดิม ซึ่งเห็นได้จากการใช้จ่ายรวมทางรัฐบาลมีมากขึ้น จึงเป็นตัวช่วยกระตุ้นภาวะเศรษฐกิจ ประชาชนมีการใช้จ่ายเพื่อการบริโภค - อุปโภคมากขึ้นแม้ทางด้านการลงทุน ยังไม่กระเตื้องขึ้น ช้ำการผลิตทางการเกษตรยังคงต่ำกว่าปี 2524 และอุตสาหกรรมยังขบเซาอยู่มาก ที่พอจะดีขึ้นก็ในด้านของเครื่องจักรกลและเครื่องยนดีดีเซล ถึงกระนั้นก็มีผลทำให้การค้าระหว่างประเทศขาดดุลการค้าเพียง 25,400 ล้านบาท เพราะมีมูลค่าการส่งออกเท่ากับ 124,437 ล้านบาท และมีมูลค่าการนำเข้าเท่ากับ 149,851 ล้านบาท (สยามจดหมายเหตุ. 2525 : 1301 - 1302)

ในปี 2525 กระทรวงพาณิชย์ได้สรุปสภาพสถานการณ์ว่า การค้าของประเทศ ปี 2525 ที่ผ่านมามีการค้าภายในประเทศและการค้าระหว่างประเทศ มีปัญหาสำคัญคือ ปัญหาราคาสินค้าเกษตรกรรมสำคัญ เช่น ข้าว ยางพารา อ้อย และสินค้าแร่ มีราคาตกต่ำ ในปีนี้ประเทศไทยมียอดขาดดุลการค้าลดลงจากปีที่ผ่านมา เพราะขาดดุลการค้าไม่เกิน 40,000 ล้านบาท

ส่วนในปี พ.ศ. 2526 ปัญหาการขาดดุลการค้านับเป็นปัญหาที่น่าวิตกยิ่ง เนื่องจากสินค้าส่งออกมีมูลค่าลดลง ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด ยาง และดีบุก ฯลฯ ในขณะที่เดียวกันสินค้านำเข้าจากต่างประเทศมีมูลค่าถึง 108,000 ล้านบาท เนื่องจากได้มีการนำเข้าสินค้าประเภททุนเพิ่มมากขึ้น ได้แก่ สินค้าที่ใช้ในอุตสาหกรรมก่อสร้าง และสิ่งทอในช่วงครึ่งหลังของปี 2526 นี้ภาวะดุลการค้ากระเตื้องขึ้นบ้าง สังเกตได้จากการส่งออกในเดือนมิถุนายนเป็นต้นมา จากนั้นในช่วงปลายปี 2526 มีปัญหาการขาดดุลมาก จึงเป็นสาเหตุทำให้ประชาชนเริ่มเสื่อมความเชื่อมั่นในค่าของเงินบาท

สำหรับภาวะเศรษฐกิจในช่วง 5 เดือนแรกของปี 2527 มีสถานการณ์เศรษฐกิจโดยส่วนรวมที่ดีขึ้น ไม่มีปัญหาเรื่องภาวะเงินเฟ้อ ภายหลังจากที่รัฐบาลของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้ปรับปรุงอัตราการแลกเปลี่ยนเงินตรา โดยการปรับค่าเงินบาทในตลาดเงินตราต่างประเทศ ซึ่งช่วยให้ค่าเงินบาทแข็งขึ้นเมื่อเทียบกับเงินตราสกุลอื่น ๆ นอกจากนี้ยังปรากฏว่าหลังจากการปรับค่าเงินบาทแล้ว ภาวะการเงินของไทยมีสภาพคล่องตัวสูงมาก

ในปี พ.ศ. 2528 พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรีได้สรุปถึงภาวะเศรษฐกิจโดยทั่วไปของประเทศว่า ผลผลิตประชาชาติในปี 2528 จะขยายตัวประมาณร้อยละ 5.5 โดยมีสินค้าหลักที่ส่งออกคิดเป็นมูลค่าสูงได้แก่ กุ้งสด ดีบุก น้ำตาล และผลิตภัณฑ์สิ่งทอ ส่วนสินค้าส่งออกที่มีมูลค่าลดลงได้แก่ ข้าว ข้าวโพด มันสำปะหลัง สินค้าส่งออกอื่น ๆ ที่ทำให้รายได้มากเป็นพิเศษ ได้แก่ ปลากระป๋อง เครื่องเพชรพลอย ท่อเหล็ก และรองเท้า สำหรับการนำเข้าของสินค้าได้ลดลงมากเป็นผลมาจากการนำเข้าน้ำมันลดลง เพราะมีการนำก๊าซธรรมชาติและน้ำมันดิบจากแหล่งภายในประเทศขึ้นมาใช้แทน

ส่วนสภาวะเศรษฐกิจของปี 2529 นั้น สภาวะโดยทั่วไป ๆ ไปดีขึ้นอย่างช้า ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเศรษฐกิจของไทยยังคงมีปัญหาอยู่ เพราะรายได้ของเกษตรกรส่วนใหญ่ยังไม่ดีขึ้น

เท่าที่ควร ในด้านภาวะการค้าต่างประเทศนั้นดุลการค้าโดยทั่วไปดีขึ้นประมาณ 20,000 ล้านบาท นอกจากนี้ไทยยังต้องเผชิญกับปัญหาความเดือดร้อนอันเป็นผลมาจากรัฐบัญญัติการเกษตร (Farm Act) และยังเป็นที่วิตกกังวลว่าในอนาคตผลผลิตข้าวจะเพิ่มขึ้น เมื่อประเทศที่เคยนำเข้าข้าว เช่น อินเดีย และอินโดนีเซีย จะกลายมาเป็นผู้ส่งออก ด้านค่าของเงินบาทมีความมั่นคงยิ่งขึ้น เศรษฐกิจของไทย ก็ยิ่งนับว่า โชคดีที่มีทั้งก๊าซและน้ำมันจากธรรมชาติมาช่วยลดปัญหาดุลการค้าระเงินลงได้มาก

เมื่อมองเฉพาะการขยายตัวทางเศรษฐกิจส่วนรวมก็จะเห็นได้ว่าเพียงเริ่มประเดิมแผนฯ 6 ทุกสิ่งทุกอย่างก็โลดแล่นเกินกว่าเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยในปี 2530 ซึ่งเป็นปีแรกปรากฏว่าการขยายตัวของเศรษฐกิจไทยสูงขึ้น อันเป็นผลมาจากการขยายตัวในสาขาอุตสาหกรรม และสาขาบริการ มูลค่าการส่งออกสินค้าขยายตัวสูงเป็นประวัติการณ์คือมีมูลค่าถึง 298,099 ล้านบาท แรงผลักดันที่สำคัญอีกอย่างที่ทำให้เศรษฐกิจไทยปี 2530 ขยายตัวสูงมาจากการท่องเที่ยว ทั้งนี้ เพราะปี 2530 เป็นปีที่การท่องเที่ยวประสบความสำเร็จมากที่สุด การที่ภาวะเศรษฐกิจฟื้นตัวอย่างรวดเร็วสืบเนื่องมาจากความร่วมมือระหว่างภาครัฐบาลกับเอกชนอย่างแท้จริง (เศรษฐกิจและสังคม 2532 : 4 - 13)

ต่อมาในปี 2531 ซึ่งเป็นปีที่สองของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 เศรษฐกิจไทยยังคงขยายตัวต่ออย่างไม่หยุดยั้งโดยเฉพาะอัตราการขยายตัวของปี 2531 สูงถึงร้อยละ 13.2 ซึ่งเป็นอัตราสูงสุดในรอบ 22 ปีที่ผ่านมา สาขาที่ยังคงขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ สาขาอุตสาหกรรม สาขาบริการและอื่น ๆ ในขณะที่สาขาเกษตรก็ขยายตัวสูงเป็นประวัติการณ์ถึงร้อยละ 8.6 สินค้าส่งออกที่มีมูลค่าสูงขึ้น ได้แก่ ยางพารา กุ้งสด น้ำตาล ผลิตภัณฑ์มันสำปะหลัง ซึ่งทำให้การส่งออกมีมูลค่าสูงถึง 84,000 ล้านบาท การที่เศรษฐกิจขยายตัวอย่างรวดเร็วดังกล่าว ส่งผลทำให้ราคาสินค้าผู้บริโภคเพิ่มขึ้น และทำให้สามารถแก้ไขปัญหาคritical ๆ เช่น ปัญหาการว่างงาน ปัญหาการเงิน และปัญหาการคลังได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในขณะที่เศรษฐกิจของไทยกำลังเฟื่องฟูในระยะของปี 2531 นั้นได้มีการกล่าวถึงการเข้าสู่ยุคสังคมอุตสาหกรรมใหม่ หรือ นิกซ์ ของประเทศไทยกันอย่างกว้างขวางทั้งจากสื่อมวลชนและกลุ่มต่าง ๆ ในแวดวงวิชาการ เรื่องราวที่เกี่ยวกับความเป็นนิกซ์และสังคมไทยนี้ได้ถูกนำมาวิพากษ์วิจารณ์ในหลายแง่หลายมุมด้วยกันจนถือได้ว่าประเด็นนี้เป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจสูงสุดในปี 2531

ต่อมาในปี 2532 เศรษฐกิจมีการขยายตัวในเกณฑ์สูงต่อเนื่องกันเป็นปีที่สาม การขยายก้าวทางเศรษฐกิจที่ค่อนข้างรวดเร็วและต่อเนื่อง มีปัจจัยพื้นฐานมาจากการส่งออกที่เพิ่มขึ้น การที่ราคาข้าว ข้าวโพด และอ้อย พุ่งสูงขึ้นมากเป็นประวัติการณ์ ทำให้รายได้และอำนาจซื้อของเกษตรกรเพิ่มขึ้นจนสามารถซื้อสินค้าอุตสาหกรรมภายในประเทศได้มากขึ้นอันเป็นปัจจัยกระตุ้นให้เศรษฐกิจภายในประเทศขยายตัวอยู่ในระดับสูง

เรื่องที่ได้รับการกล่าวขานจากทุกฝ่ายในปีนี้ได้แก่ ภาวะเงินเฟ้อ หรือการที่ระดับราคาสินค้าสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยราคาของสินค้าและบริการได้เริ่มขยับตัวสูงขึ้นตั้งแต่ต้นปีเรื่อยมาจนกระทั่งถึงปลายปี รัฐบาลจึงได้จัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาชุดหนึ่งประกอบด้วยหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมกันติดตามความเคลื่อนไหวของราคาสินค้า ค้นหาสาเหตุของภาวะเงินเฟ้อ และกำหนดมาตรการแก้ไข หลายฝ่ายมีความเห็นเป็นไปในทางเดียวกันว่าสาเหตุของภาวะเงินเฟ้อมาจากความต้องการสินค้าและบริการเพิ่มขึ้นมาก ในขณะที่กำลังการผลิตสินค้าและบริการเพิ่มขึ้นไม่ทัน จึงทำให้เกิดความต้องการส่วนเกินซึ่งส่งผลทำให้ระดับราคาสินค้าและบริการต้องขยับราคาสูงขึ้น (เศรษฐกิจและสังคมไทย. 2532 : 14 - 27) งบประมาณ 2533 โดยรวมแล้วสถานการณ์และแนวโน้มทั่วไปของเศรษฐกิจไทยยังคงเติบโตอย่างรวดเร็วและมีเสถียรภาพพอสมควร เพราะนโยบายของรัฐบาลเป็นไปในทิศทางที่สนับสนุนการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (เศรษฐกิจและสังคม. 2534 : 3 - 22) ในปีพ.ศ. 2533 การพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาล พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ มีผลทำให้ราคาที่ดินเพิ่มสูงขึ้นอีกมาก นอกจากนี้วิกฤตการณ์ในอ่าวเปอร์เซียตั้งแต่วันที่ 2 สิงหาคม 2533 ทำให้ราคาน้ำมันในตลาดโลกถีบตัวสูงขึ้นกว่าเท่าตัว ภาวะดังกล่าวทำให้มีผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจและการค้าของโลกต้องชะลอตัวลง และเนื่องจากเศรษฐกิจไทยเป็นเศรษฐกิจแบบเปิดไทยจึงได้รับผลกระทบดังกล่าวนี้ด้วย แต่เนื่องจากในยุคนั้นไทยเรามีความแข็งแกร่งทางเศรษฐกิจมากขึ้นกว่าเดิม ผลกระทบที่ได้รับจึงเบาบางกว่า การเกิดวิกฤตการณ์น้ำมัน 2 ครั้งที่ผ่านมาอาจกล่าวได้ว่า ผลกระทบจากภาวะน้ำมันขึ้นราคานี้ทำให้เศรษฐกิจของไทยในปี 2533 ขยายตัวประมาณร้อยละ 10 แต่วิกฤตการณ์ในอ่าวเปอร์เซียที่ยังคงยืดเยื้อ มีผลทำให้เศรษฐกิจไทยชะลอตัวลงเหลือเพียงร้อยละ 7 - 7.5 ในปี 2534 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายของแผน 6

กล่าวโดยสรุป นับว่าแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 เป็นแผนที่ประสบความสำเร็จอย่างยิ่งในด้านเศรษฐกิจ ซึ่งภาวะเศรษฐกิจไทยที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วติดต่อกันในช่วง 4 ปีที่ผ่านมาของแผนฯ 6

เป็นผลมาจากการส่งออก การลงทุน และการท่องเที่ยวที่ขยายตัวสูง เพราะมีปัจจัยเอื้ออำนวยหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นความร่วมมือระหว่างภาครัฐบาลและเอกชนในการจัดปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ นอกจากนี้อัตราดอกเบี้ย อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ ราคาน้ำมันและค่าจ้างแรงงานของไทยในช่วงนั้นเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก จึงเอื้ออำนวยต่อการลงทุนและการส่งออกมาก

การที่เศรษฐกิจของประเทศขยายตัวสูงส่งผลให้การคลังของรัฐบาลอยู่ในฐานะมั่นคง กล่าวคือทำให้รัฐสามารถจัดเก็บรายได้ได้สูงกว่ารายจ่ายเป็นครั้งแรกในปี 2531 และต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เป็นผลให้เงินคงคลังเพิ่มขึ้นจาก 11,104.1 ล้านบาท เมื่อสิ้นปีงบประมาณ 2530 มาเป็น 132,679.4 ล้านบาท เมื่อสิ้นปีงบประมาณ 2533 โดยรวมแล้วสถานการณ์และแนวโน้มทั่วไปของเศรษฐกิจไทยยังคงเติบโตอย่างรวดเร็ว และมีเสถียรภาพพอสมควร เพราะนโยบายของรัฐบาลเป็นไปในทิศทางที่สนับสนุนการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (เศรษฐกิจและสังคม. 2534 : 3 - 22)

ต่อมาในช่วงของรัฐบาล พลเอกสุจินดา คราประยูร ในพ.ศ. 2535 ได้เกิดเหตุการณ์ชุมนุมประท้วง เพื่อคัดค้านนายกรัฐมนตรีที่ได้มาจากการเลือกตั้งจนเกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจ หลังจากเหตุการณ์ชุมนุมในเดือนพฤษภาคม 2535 คือการลงทุนของประเทศตกต่ำลงมาก เงินทุนต่างประเทศไหลออกเป็นจำนวนมาก ภาวะเศรษฐกิจทุกด้านชะงักงัน จนเหตุการณ์ประท้วงผ่านไป ในที่สุด รัฐบาลชุดต่อมาได้มีนโยบายเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจหลายสาขาให้ฟื้นตัวขึ้นเป็นลำดับ

3. สภาพทางวัฒนธรรมและค่านิยม

วัฒนธรรมก็คือวิถีชีวิตซึ่งสังคมมนุษย์ทำให้เจริญขึ้นเพื่อสนองความต้องการอันเป็นมูลฐานที่มีต่อความดำรงอยู่รอด ความถาวรแบ่งเชื้อสาย และการจัดระเบียบแห่งประสพการณ์ของสังคม เพราะไม่มีมนุษย์กลุ่มใดจะดำรงชีวิตอยู่ได้ตามสภาพของธรรมชาติล้วน ๆ ทุกกลุ่มย่อมมีมรดกทางสังคม ซึ่งมีความประณีตและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันที่ได้รับมาจากบรรพบุรุษ และถ่ายทอดไปสู่ชนรุ่นหลัง มรดกทางสังคมนี้อย่อมจะดำรงไว้ซึ่งความเป็นปึกแผ่นต้นเกี่ยวเนื่องกับกาลเทศะของกลุ่มชนนั้น ๆ คนรุ่นใหม่ทุกรุ่นมีชีวิตอยู่อย่างเกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรมของคนในยุคก่อน ๆ (จำนงค์ทองประเสริฐ. 2526 : 62) โดยเฉพาะวัฒนธรรมและค่านิยมนั้นมีธรรมชาติคือกว่าจะกลายมาเป็นวัฒนธรรมต้องใช้เวลาชานาน และเมื่อเป็นแล้วกว่าจะถ่ายทอดเปลี่ยนแปลงได้ก็ต้องใช้เวลาชานาน

เช่นกัน ดังนั้นวัฒนธรรมและค่านิยมในสังคมไทยโดยทั่วไปในช่วง พ.ศ. 2516 - พ.ศ. 2536 ส่วนใหญ่จึงคงเดิมไม่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดเจน แต่ก็มีวัฒนธรรมในบางส่วนที่กลับกลายเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมในบางช่วง

ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในช่วง 2516 - 2519 โดยพลังของนิสิตนักศึกษาประชาชน มิได้ก่อให้เกิดผลในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมและระบบความเชื่อหรือประเพณีดั้งเดิม (ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 2523 : 238 - 239) นักศึกษา ประชาชน พยายามเรียกร้องให้มีการแก้ไขสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นธรรม ทั้งในด้านการเมือง ส่วนทางด้านวัฒนธรรมและค่านิยม แม้จะไม่มี การเรียกร้องชัดเจนเหมือนการเรียกร้องทางการเมือง แต่ก็ปรากฏความคิดซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อด้อยของวัฒนธรรม และค่านิยมเดิมและกระทำการซึ่งต่อต้านค่านิยมบางประการ

นอกจากแนวความคิดวิเคราะห์ข้อด้อยของวัฒนธรรมและค่านิยมแล้ว นักศึกษาซึ่งเป็นกลุ่มที่มีบทบาทมากในช่วงนั้นได้นำแนวคิดนี้ไปปฏิบัติ การเรียกร้องความยุติธรรมในเรื่องต่าง ๆ นั้นเมื่อพิจารณาแล้วก็เท่ากับที่พวกเขาปฏิเสธความเชื่อในเรื่อง โชคชะตาและบุญวาสนาเพราะความเชื่อในเรื่องนี้ทำให้ประชาชนยอมจำนน ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อผู้ปกครองและผู้ที่ได้เปรียบในสังคม เป็นการชี้ให้เห็นโดยนัยว่า ความจริงแล้วสภาพความอยุติธรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเพราะการกระทำของมนุษย์ด้วยกันเอง ถ้าต้องการแก้ไขก็ต้องดิ้นรนต่อสู้ด้วยตัวเองไม่ใช่รอให้โชคชะตาและบุญวาสนามาแก้ไข นักศึกษาบางกลุ่มต่อต้านงานรับน้องใหม่ และงานและฉลองปริญญาที่จัดอย่างหรูหราฟุ่มเฟือยในขณะที่คนส่วนใหญ่ของประเทศยังอดอยากจนการที่นักศึกษาเข้าร่วมกับการต่อสู้ของประชาชน ชาวไร่ ชาวนา กรรมกร ก็เป็นการแสดงให้เห็นว่า เขาปฏิเสธค่านิยมทางการศึกษาที่มุ่งให้ผู้ได้รับการศึกษาเป็นชนชั้นผู้ได้เปรียบในสังคมและในที่สุดการเคลื่อนไหวเรียกร้องต่อสู้ทุกครั้ง ย่อมแสดงให้เห็นว่า ค่านิยมในเรื่องการยอมรับในอำนาจเปลี่ยนไป พวกเขาจะยอมรับแต่อำนาจ และผู้มีอำนาจที่เป็นธรรมเท่านั้น หากอำนาจหรือผู้มีอำนาจไม่เป็นธรรม พวกเขาจะมีปฏิกริยาต่อต้านคัดค้านทันที

อย่างไรก็ตามความคิดและการกระทำในเชิงต่อต้านคัดค้านวัฒนธรรมและค่านิยมเก่าเหล่านี้ส่วนมากเกิดขึ้นในกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีการศึกษาและสนใจสังคมเท่านั้น แต่บุคคลเหล่านี้ก็ยังไม่สามารถลบล้างความเชื่อที่ยังฝังรากลึกในหมู่ประชาชนมาเนิ่นร้อยปีได้ และบางทีก็ต้องยอมรับพิธีกรรมที่ไม่

เห็นด้วย เพื่อความพอใจของบุพการี ทั้งนี้เพราะสังคมในวงกว้างประชาชนยังยึดติดอยู่กับวัฒนธรรมและค่านิยมเดิม ซึ่งฝังรากลึกมานานร้อยปี สภาพทั่วไปทางเศรษฐกิจและสังคมไทยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม นับถือศาสนาพุทธและก็มีอยู่ไม่น้อยที่นับถือ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม และลัทธิอื่น ๆ อิทธิพลของศาสนาและลัทธิเหล่านี้ส่งผลให้ชนบทรวมเนียมไทยมีลักษณะที่อุดหนุนเกื้อกูลในการประกอบอาชีพ และช่วยเหลือผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก มีการนับถือเรียก พี่ น้อง ลุง ป้า น้า อา ทั้ง ๆ ที่มีได้เป็นร่วมสายโลหิตเดียวกันเป็นต้น ประเพณีต่าง ๆ มักมีศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ประกอบกับวัฒนธรรมชาติอื่น ๆ ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมไทย ทำให้เกิดรูปแบบของการผสมผสานทางชนบทรวมเนียม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมขึ้นมาอีกแบบหนึ่ง ดังที่ อานนท์ อากาศิรม ได้จัดแบ่งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของไทยไว้ 3 ประการคือ (อานนท์ อากาศิรม. 2521 : 29 - 31)

1. วัฒนธรรมในเรื่องการทำบุญและการประกอบกรกุศล
2. วัฒนธรรมในเรื่องพิธีกรรม
3. วัฒนธรรมในเรื่องความสนุกสนาน

1. วัฒนธรรมในเรื่องการทำบุญและการประกอบกรกุศล เนื่องจากคนไทยเชื่อในเรื่องบุญเรื่องกรรม เชื่อว่าในชาตินี้ที่ต้องตกกระกำลำบากก็เพราะไร้บุญวาสนา จึงต้องทำบุญเอาไว้เพื่อให้ได้พบชีวิตที่สุขสบายในชาติหน้า ไม่เฉพาะในวันสำคัญทางศาสนาเท่านั้น มีการทำบุญงานพิธีต่าง ๆ เช่น งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ ก็ต้องมีการทำบุญเลี้ยงพระและในสังคมเมือง แม้แต่การเปิดสถานบริการที่ขัดกับหลักการดำเนินชีวิตตามแนวพุทธก็ยังมีการทำบุญเลี้ยงพระ ซึ่งปรากฏในสังคมโดยทั่วไป

2. วัฒนธรรมในเรื่องพิธีกรรม การปฏิบัติวัฒนธรรมโดยทั่วไปของคนไทยมักแสดงออกในรูปของงานพิธี หรือพิธีการ และมักจะมีการจัดกันใหญ่โตเท่าที่จะทำได้ บางรายถึงกับต้องเป็นหนี้เป็นสินเพราะไม่ต้องการจัดพิธีเล็ก ๆ เจ็บ ๆ เพราะคิดว่าเสียเกียรติและศักดิ์ศรีของตน

ความจริงตามหลักการของศาสนาพุทธที่คนไทยนับถือ นั้น ไม่มีคำสอนตอนใดที่เน้นความสำคัญของพิธีกรรมแต่คตินิยมทางพราหมณ์เน้นพิธีกรรมเพื่อความศักดิ์สิทธิ์และขลัง และ

เนื่องจากคตินิยมทางพราหมณ์มาผสมปนเปกับคำสอนในพุทธศาสนามาเนิ่นนาน คนไทยจึงเอาคตินิยมทางพราหมณ์ไปใช้ในการจัดงานเกือบทุกชนิดแม้แต่ในงานบุญงานกุศล

3. **วัฒนธรรมในเรื่องความสนุกสนาน** เนื่องจากคนไทยมีค่านิยมในเรื่องความสนุกสนานอยู่แล้ว ดังนั้นในการปฏิบัติวัฒนธรรมต่าง ๆ จึงมักต้องมีเรื่องสนุกสนานเข้าไปแทรก แม้แต่งงานศพก็ยังมีพรสวดลอง อานนท์ อากาศิรม ได้กล่าวสรุปในเรื่องนี้ไว้ว่า “คนไทยมีชนบประเพณีหรือวัฒนธรรมที่แสดงออกซึ่งความสนุกสนานตั้งแต่เกิดจนตาย” (อานนท์ อากาศิรม. 2521 : 31)

ในเรื่องค่านิยม อานนท์ อากาศิรม ได้แบ่งค่านิยมสำคัญ ๆ ของสังคมไทยไว้ 7 ประการ คือ ค่านิยมในเรื่องความมั่งคั่ง ค่านิยมเรื่องอำนาจ ค่านิยมเรื่องการทำบุญ ค่านิยมด้านความสนุกสนาน ค่านิยมในเรื่องความหรูหรา ค่านิยมเรื่องปัจเจกภาพ และค่านิยมเรื่องความเป็นผู้ใหญ่ (อานนท์ อากาศิรม. 2521 : 24 - 27)

1. ค่านิยมในเรื่องความมั่งคั่ง คนไทยนิยมความมั่งคั่งให้ความเคารพนับถือผู้มีฐานะมั่งคั่ง โดยไม่คำนึงว่าความมั่งคั่งนั้นจะได้อามาโดยวิธีใด

2. ค่านิยมเรื่องอำนาจ คนไทยมักยอมรับในผู้มีอำนาจ ด้วยเหตุที่เชื่อในเรื่องบุญวาสนาส่วนหนึ่งและความเกรงกลัวอีกส่วนหนึ่ง

3. ค่านิยมเรื่องการทำบุญ ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาและความเชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ความเชื่อในเรื่องการสะสมบุญเพื่อชีวิตที่ดีขึ้นในชาติหน้า

4. ค่านิยมด้านความสนุกสนาน คนไทยมีค่านิยมในเรื่องความสนุกสนาน จนบางครั้งก็ทำให้เสียงานเสียการ หรือใช้จ่ายเงินเพื่อความสนุกสนานโดยสิ้นเปลือง

5. ค่านิยมในเรื่องความหรูหรา คนไทยมักแสดงออกถึงความหรูหรา เพื่อแสดงสถานะภาพหรือเพื่อ “รักษาหน้า” อาทิเช่น ต้องการแต่งกายหรูหรา จัดงานพิธีต่าง ๆ ใหญ่โต ต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีนัยแสดงให้เห็นว่าตนเป็นผู้ที่มั่งคั่งอยู่ในสังคมชั้นสูง

6. ค่านิยมในเรื่องปัจเจกภาพ คนไทยมีค่านิยมในเรื่องความเป็นตัวของตัวเอง มีนัยไปในทางไม่ชอบขึ้นแก่ใคร ซึ่งบางทีก็เป็นผลเสียในการทำงานรวมกลุ่ม หรือการรวมตัวเป็นองค์กร เป็นกลุ่มพลัง อันเป็นพื้นฐานของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

7. ค่านิยมในเรื่องความเป็นผู้ใหญ่ คนไทยนับถือและให้เกียรติผู้ใหญ่ ผู้น้อยมัก จะมีความเกรงใจผู้ใหญ่ ความเคารพและเกรงใจนี้ในกรณีที่มีมากเกินไปก็ทำให้ไม่กล้าแสดง ความคิดเห็นในทางขัดแย้ง ซึ่งอาจจะทำให้ได้ข้อสรุปที่ดีกว่า เื่อออตามกันไปทุกสิ่งทุกอย่าง

ในช่วง 2516 - 2519 วัฒนธรรมและค่านิยมดังกล่าวมาถูกตั้งคำถามท้าทายและ ปฏิเสธจากคนรุ่นใหม่อย่างกว้างขวาง ปรากฏการณ์ในสังคมชี้ให้เห็นว่าคนรุ่นใหม่ มิได้เพียง แต่เรียกร้องการเปลี่ยนแปลงเท่านั้น เมื่อเขาปฏิเสธสิ่งเก่าที่เห็นว่าไม่เป็นแก่นสาร ไม่เป็น เหตุเป็นผล พวกเขา ก็เปลี่ยนแปลงตัวเองด้วย พวกเขาปฏิเสธความมั่งคั่งที่ได้มาจากการ เอาไรต์เอาเปรียบ ผิดกฎหมาย และศีลธรรม ปฏิเสธอำนาจที่ไม่เป็นธรรมด้วยการรวมตัว ประท้วง ปฏิเสธค่านิยมในเรื่องความหรูหรา โดยการแต่งกายง่าย ๆ และกล้าแสดงความคิด เห็น ขัดแย้ง แม้ผู้ที่ตนขัดแย้งจะเป็นผู้ใหญ่กว่า

อย่างไรก็ตาม ความคิดเห็นคัดค้านเหล่านี้ก็ได้ทำให้วัฒนธรรมและค่านิยมในสังคมไทย เปลี่ยนแปลงไปโดยทันทีทันใด ต้องใช้เวลาอีกนานกว่าสิ่งที่ฝังรากลึกในจิตใจของคนไทยจะ เปลี่ยนแปลงได้ แม้ว่าสิ่งเหล่านี้บางข้อบางประการจะเป็นตัวถ่วงการพัฒนาสังคมทั้งโดยทางตรง และทางอ้อมก็ตาม

หลังจากนั้นเป็นต้นมาประเทศไทยได้มีการรับรู้สิ่งใหม่ ๆ วัฒนธรรมใหม่ ๆ ทั้งที่เป็น รูปธรรมและนามธรรมที่มาจากต่างประเทศทางตะวันตกเข้ามา ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็น ประชาธิปไตย เสรีนิยมที่ให้เสรีภาพส่วนบุคคลอย่างเต็มที่ ทุนนิยมที่ให้ความสำคัญของเงิน ทุน เครื่องจักร - อุปกรณ์ และธุรกิจ (สมนึก แดงเจริญ. 2536 : 25) เห็นได้ว่าเป็นวัฒนธรรม ที่ย้ำในเรื่องวัตถุนิยม เรื่องความเห็นแก่ตัว ประโยชน์ส่วนตัว การเอาชนะ ความรุนแรง ความเด็ดขาด ความสะดวกสบายต่าง ๆ ในชีวิต มาผสมผสานกับวัฒนธรรมไทยแต่เดิมที่เป็น วัฒนธรรมที่ย้ำแต่ความสุขด้านจิตใจ ความสงบเรียบร้อย ความมักน้อยสันโดษ จึงไม่อาจที่จะ ด้านทานอิทธิพลของตะวันตกไว้ได้ การรับเข้ามาอย่างเต็มที่ทำให้เกิดผลสะท้อนอย่างรุนแรง ในแบบแผนการดำเนินชีวิตของคนไทยเราแทบทุกด้าน ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นก็เนื่องจากเรา รับอิทธิพลของตะวันตกแต่ในด้านวัตถุเสียเป็นส่วนใหญ่ ทางด้านคุณค่าหรือค่านิยมทางจิตใจ เรารับเข้ามาก็แต่เฉพาะในเรื่องการคำนึงถึงสิทธิส่วนตัวหรือความเด็ดขาดในการทำสิ่งต่าง ๆ

เพื่อหาผลประโยชน์ส่วนตัวเอง เพราะฉะนั้นในสังคมปัจจุบัน เราจึงเห็นความฟุ่มเฟือยต่าง ๆ ความเห็นแก่ตัว การเอาใจเอาเปรียบกันมากมาย (สมชาย ฟูมสะอาด. 2532 ; 55)

ในปัจจุบันการผสมผสาน ระหว่างวัฒนธรรมไทยเดิมกับวัฒนธรรมที่นำเข้ามาจากประเทศตะวันตก ก่อให้เกิดวัฒนธรรมไทยใหม่ขึ้นดังที่ สมนึก แดงเจริญ ได้กล่าวว่า ลักษณะของ วัฒนธรรมไทยใหม่ที่ จะเห็นและสัมผัสได้อย่างชัดเจนในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอาณาบริเวณเมืองสำคัญของประเทศ และระบุลักษณะที่สำคัญของวัฒนธรรมไทยใหม่ ได้แก่ ความอยากได้ การรำนอนสอนยาก การขาดความสามัคคี ประองตอง และเห็นอกเห็นใจกัน การมีบุคลิกภาพเผด็จการของบุคคล การมีความประมาทในการดำเนินชีวิตประจำวัน การขาดความรับผิดชอบ (สมนึก แดงเจริญ. 2536 : 25 - 31) ซึ่งค่านิยมและวัฒนธรรมบางประการ อาจเป็นค่านิยมและวัฒนธรรมที่เป็นตัวถ่วงในการพัฒนาสังคม แต่คนในสังคมบางส่วนกลับยกย่องว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม ✖

4. สภาพทางศาสนา

ประเทศไทยมีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติตลอดมา ศาสนาพุทธมีส่วนในการหล่อหลอมสังคมไทยมาเป็นเวลาช้านาน ตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบันนี้ สถาบันศาสนามีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อสังคมและต่อมนุษย์ทุกคนที่อยู่ในสังคม ศาสนาจึงเป็นสิ่งสำคัญในอันที่จะก่อให้เกิดความมั่นคงในสังคม ช่วยทำให้มนุษย์พบหนทางในการดำเนินชีวิต นอกจากนี้แล้วยังเป็นสิ่งที่กำหนดคุณค่าของมนุษย์

ในสังคมไทยแบบเดิม เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่าวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยเฉพาะในด้านการศึกษา ชุมชนหนึ่ง ๆ มีลักษณะการปฏิบัติภารกิจที่ครบจนสิ้นในตัววัด ซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชน และเป็นสมบัติของทุกคนในชุมชน จึงทำหน้าที่ให้การศึกษาดลอดชีวิตแก่สมาชิกทุกคนของชุมชนนั้น อยู่ชุมชนไหนก็ไปเรียนไปปรึกษาได้ตามพึงธรรมเนียมที่วัดของชุมชนนั้น โดยเฉพาะการศึกษาที่เป็นแบบแผน ก็คือการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนของชุมชนนั้น ทุกฐานะ ทุกประเภท ทั้งที่มั่งมีและยากจน ซึ่งหมุ่นเวียนเข้าไปรับการศึกษาในรูปของศิษย์วัดบ้าง ชั้นสูงขึ้นไปเป็นสามเณรบ้าง เป็นพระภิกษุบ้าง ดังที่ พระประชา ปสนุณหโม ได้กล่าวว่า

วัดและพระสงฆ์มีบทบาทเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ทุกอย่าง และในทุกกระยะแห่งชีวิตของประชาชน วัดกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และเป็นศูนย์กลางของสังคมทีเดียว แต่ละหมู่บ้านต่างมีวัดประจำหมู่บ้านของตนเป็นศูนย์กลาง และต่างก็มีความยึดถือในวัดนั้นว่าเป็นวัดของตนเป็นสมบัติร่วมกันของคนทั้งหมู่บ้านนั้น วัดแต่ละวัดจึงเป็นเครื่องรวมสังคมย่อยหนึ่ง ๆ เข้าให้เป็นหน่วยเดียวกัน (พระประชา ปสนุณฺมโม. 2529 : 15)

บทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางของสังคมในระยะนี้ นอกจากอบรมสั่งสอน ศิลธรรมแก่ประชาชนแล้ว พอสรุปได้ว่า เป็นสถานศึกษาสำหรับชาวบ้านส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้ พระ รับการฝึกอบรมทางศิลปกรรม เล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ เป็นสถานสงเคราะห์ที่บุตรหลาน ชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่และศึกษาเล่าเรียนด้วย ตลอดถึงผู้ใหญ่ที่ขัดสนมาอาศัยเลี้ยงชีพ เป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่าง ๆ สำหรับชาวบ้านทั้งหมด เป็นที่ไกลเกลียดชังพิพาทเป็นที่ปรึกษา แก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่าง ๆ เป็นศูนย์กลาง ศิลปวัฒนธรรมที่รวบรวมศิลปกรรมต่าง ๆ ของชาติ เป็นคลังพัสดุ สำหรับเก็บของใช้ต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานที่วัด หรือยืมไปใช้เมื่อตนมีงาน เป็นศูนย์กลางการบริการ หรือปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกันนอกแล้วกิจการต่าง ๆ นอกจากนี้ เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรมเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะเวลาดังต่าง ๆ ของชีวิต

สรุปได้ว่า วัดเป็นทุกอย่างของสังคมเป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์ ซึ่งเป็นตัวแทนของวัดในบทบาทเหล่านี้ ก็กลายเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพเชื่อถือและการร่วมมือ

เมื่อประเทศไทยรับอารยธรรมตะวันตกเข้ามา และได้เริ่มจัดการศึกษาระบบใหม่ อย่างตะวันตกแล้ว รัฐบาลก็เข้ารับผิดชอบจัดการศึกษาของสังคมไทยเอง บทบาทในการให้ การศึกษาแก่ประชาชนในรูปที่เป็นระบบถูกยกออกไปจากวัด และแยกขาดจากวัด พระสงฆ์ซึ่ง ประสบปัญหาในการปรับตัว เพื่อให้พร้อมที่จะเป็นผู้ให้การศึกษาระบบใหม่ ตั้งแต่ระยะเริ่มแรก อยู่แล้ว เมื่อไม่ต้องเป็นภาระที่จะต้องจัดทำ ไม่ช้าไม่นานก็หมดความสนใจในทางการศึกษา และหมดประสิทธิภาพในทางการศึกษาไปด้วย ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชน ลดน้อยลงไป

เมื่อรัฐแยกเอาการศึกษาสำหรับประชาชนไปจัดดำเนินการเองแล้ว การศึกษาในวัดและสำหรับพระสงฆ์ ก็ถูกปล่อยขาดไปให้เป็นเรื่องของสถาบันสงฆ์จัดดำเนินการได้โดยลำพังไม่อยู่ในความรับผิดชอบของรัฐ วัดจึง เป็นเพียงการสืบต่อสิ่งที่มีมาตามประเพณีเท่านั้นเอง

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมทำให้บทบาทของพระสงฆ์ต้องลดน้อยลงจากอดีตมาก เพราะว่ามีสถาบันทางสังคมต่าง ๆ เกิดขึ้นมาทำหน้าที่แทนพระสงฆ์ในหลายบทบาทที่พระสงฆ์เคยทำในอดีต ประกอบกับการที่พระสงฆ์บางองค์ในปัจจุบันทำตัวเป็น “กาฝากของพุทธศาสนาบ้าง” ประพฤติปฏิบัติออกนอกกลุ่มนอกทางคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทำให้เป็นที่เสื่อมศรัทธาจากประชาชน ดังนั้นบทบาทในทางที่เป็นตัวแทนการเปลี่ยนแปลงและเป็นที่พึ่งทางใจของประชาชนก็ลดลง จนเป็นที่วิตกแก่ชาวพุทธโดยทั่วไปว่า ศาสนาพุทธในเมืองไทยจะเสื่อมความเจริญเหมือนดังเช่นในประเทศที่ศาสนาพุทธเคยเจริญรุ่งเรืองมา รวมทั้งคนทุจริตและการประกอบอาชีพในทางที่ไม่ชอบ ใช้พระสงฆ์เป็นเครื่องมือหลอกลวงให้ประชาชนทั่วไปเสื่อมใส เช่น โกนหัวหอมผ้าเหลืองออกเรียไรตามตลาด ป้ายรถเมล์ ร้านค้า หรือเที่ยวไปห่วย ลงสั๊กเลขยันต์ ทำน้ำมันต์ ทำเสน่ห์ ยาแฝดต่าง ๆ เป็นต้น บางครั้งก็ไปยุ่งเกี่ยวกับเพศสัมพันธ์ มีข่าวลงหนังสือพิมพ์ให้เป็นเป็นประจำ และบางครั้งก็มีการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยโดยการแลกเปลี่ยนกับผลประโยชน์เพียงเล็กน้อย บางครั้งพระก็รู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรืออาจทำไปด้วยความเข้าใจผิด ผลก็คือคนเสื่อมศรัทธา

นอกจากนี้พระสงฆ์จำนวนมาก นอกจากจะไม่ได้ทำหน้าที่เผยแพร่ธรรมะที่ถูกต้องทางอย่างแท้จริงแล้วยังจะสร้างความเข้าใจผิดให้แก่ประชาชนอีก เช่น เรื่องการสร้างโบสถ์ ศาลาการเปรียญที่นิยมสร้างกันใหญ่โต สวยงาม สิ่งเหล่านี้แท้จริงไม่สำคัญถึงขนาดต้องลงทุนลงแรงมหาศาลอย่างที่ทำทุกวันนี้ ส่วนในเรื่องของการทำบุญ บริจาคทรัพย์ แทนที่จะเกิดความสงบสุขทางจิตใจ สลัดความตระหนี่ความเห็นแก่ตัวออกตามหลักธรรมะขององค์พระศาสดาที่ได้สั่งสอนไว้ ก็กลับไปรับเอาความผันอันเพื่อเจ้าว่าชาติหน้าจะได้ขึ้นวิมานขึ้นสวรรค์ ส่วนพระสงฆ์ไม่น้อยก็เข้าใจว่า ตนสามารถจะดลบันดาลสิ่งที่ผู้บริจาคคาดหวังได้ประสบผลสำเร็จในชาติหน้า ทำหน้าที่ เหมือนบุตรไปรษณีย์ส่งผลบุญให้ผู้บริจาคในชาติหน้ายิ่งอยากจะให้คนบริจาคได้รับผลบุญในชาติหน้าเท่าใด ก็ยิ่งสนับสนุนให้บริจาคให้ตนให้มากในชาตินี้เท่านั้น (ชวนะ ภวภานันท์. 2529 : 53) เรื่องเครื่องรางของขลัง พระสงฆ์กลับทำการผลิตสิ่งนี้ราวกับเป็นอุตสาหกรรม

จำหน่ายเผยแพร่โฆษณาทางสื่อมวลชนเหมือนสินค้า เพื่อติดตลาดคนอื่นว่า ของใครจะขลัง
 ของใครจะแกร่งว่าเดิม การทำวัตถุมงคลแจกจ่ายหั้นมัดนี้มิใช่ เรื่องที่ทักนอยู่ในวงแคบ และมีใช่
 เพื่อวัตถุประสงค์ให้เป็น "พุทธานุสสติ" คือเพื่อเตือนให้ระลึกถึงพระพุทธรูปองค์ ถึงความถูกต้อง
 ความดีงาม ดังที่โบราณพระทักนมาเสียแล้ว หากแต่เป็นสินค้าประเภทหนึ่งและเป็นสินค้าที่
 ขายดีเป็นเทน้ำเทท่า จนกระทั่งกลายเป็น "พุทธพาณิชย์" ที่แพร่ระบาดไปทั่ววงการพระศาสนา
 มีการขายเอาเงินเพื่อสร้างถาวรวัตถุหรือสมทบทุนสร้างโบสถ์สร้างวิหาร ซึ่งทำกันเป็นจำนวนมาก
 เพราะวิธีนี้เป็นวิธีเดียวที่ระดมทุนได้ง่ายและได้มาก (เสถียรพงษ์ วรรณปก. 2536 : 8)
 ทั้งนี้หน้าที่ของพระสงฆ์คือ ศึกษา ปฏิบัติ สั่งสอนประชาชน แต่ดูเหมือนว่าขณะนี้พระสงฆ์กลับจะให้
 ความสนใจเรื่องดังกล่าวอย่างมาก และหันมาสร้างพระ สร้างเหรียญแทน หรือถ้าไม่สร้างเองก็
 ขอบแจกพระแจกเหรียญกันโดยทั่วไปจนดูเหมือนจะเป็น "ค่านิยม" ที่แพร่หลายในหมู่ศิษย์ตถาคต
 แต่ก่อนนี้พระที่หมกมุ่นอยู่ในเรื่องเหล่านี้ มักเป็นพระลูกวัดที่ไม่ใส่ใจการศึกษาและปฏิบัติ บำเพ็ญตน
 เป็นเกจิอาจารย์ทำกัน และทำกันเป็นส่วนน้อย บางรูปบางสำนักก็ทำพอเหมาะพอควรไม่น่า
 เกล็ดนัก บางรูปก็ก้าวหน้าไปไกล เช่น สร้างปลัดขิก สร้างไซ สร้างนางกวัก ฯลฯ แต่ใน
 ปัจจุบันนี้กิจกรรมสร้างพระสร้างเหรียญ เพื่อเหตุผลทางพาณิชย์ ได้แผ่ขยายวงกว้างออกไป นิยม
 ทำกัน แม้ในระดับวัดใหญ่ ๆ ที่มีชื่อเสียง

เป็นที่ยอมรับกันในหมู่ชาวพุทธศาสนิกชนว่า บทบาทของพุทธศาสนาและพระสงฆ์ในปัจจุบัน
 ได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตมาก กล่าวคือ เปลี่ยนแปลงไปทั้งในทางดี คือมีการก่อสร้างวัด
 วาอารามกันอย่างงดงาม เป็นที่พุทธศาสนิกชนกราบไหว้ เคารพบูชา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ
 ให้ประชาชนเป็นต้น ส่วนในการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เสื่อมลงคือ มีการแจกเครื่องรางของขลัง
 หรือจำหน่ายถาวรวัตถุต่าง ๆ รวมไปถึงการปฏิบัติตนของพระสงฆ์ที่พุทธศาสนิกชนเห็นถึงความ
 ประพฤติที่นอกกริตนอรอย ทั้งที่ปรากฏอยู่ตามหน้าหนังสือพิมพ์หรือตามท้องถนนทั่วไป รวมไปถึง
 การรับวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามา และความเจริญของบ้านเมืองมีมากขึ้น ความก้าวหน้าของ
 เทคโนโลยีเกิดขึ้นมากมาย สังคมเจริญมากขึ้นทำให้มนุษย์มีจิตใจที่แข็งกระด้าง เน้นทางด้าน
 วัตถุนิยมมากขึ้น จากสภาพนี้เองทำให้บทบาทของสงฆ์ที่มีต่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต
 ที่เคยเป็นมาอย่างมาก

5. สภาพทางการศึกษา

การศึกษา นับว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญประการหนึ่งในกระบวนการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ในอดีตที่ผ่านมา กระบวนการทางการศึกษาได้ถูกใช้เป็น เครื่องมือในการผลิตคนเพื่อตอบสนองต่อความต้องการด้านต่าง ๆ ในการพัฒนาประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการผลิตคนเพื่อเข้ารับราชการ การกำหนดให้มีการศึกษาภาคบังคับเพื่อให้คนไทย ส่วนใหญ่อย่างน้อยที่สุดรู้หนังสืออันจะนำไปสู่ความเป็นปึกแผ่น และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของ สังคม การเร่งผลิตครูเพื่อตอบสนองต่อการขยายการศึกษาภาคบังคับให้กว้างขวางขึ้น ตลอดจน ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการเตรียมคนและสังคมให้พร้อมที่จะรับความเปลี่ยนแปลงอันเกิด จากการแผ่ขยายอิทธิพลจากทางตะวันตก

ในระยะต่อมาจนถึงปัจจุบันแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ได้เกิดขึ้นค่อนข้างแพร่หลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความสำคัญกับการเพิ่มคุณภาพคนใน ฐานะที่เป็นทรัพยากรหลักของการพัฒนา เพื่อให้การใช้ทรัพยากรอื่น ๆ และการประกอบ กิจกรรมต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดการพัฒนาบรรลุผลสำเร็จให้มากที่สุด

จากการเรียกร้องใน พ.ศ. 2516 ของนิสิต นักศึกษา นักวิชาการ และ นักการเมืองที่เห็นการณ์ไกลให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ และต้องการปฏิรูป การศึกษาเพื่อให้เป็นพื้นฐานในการพัฒนาบุคคลและสังคม เป้าหมายสำคัญของการเรียกร้อง ทางด้านการศึกษา คือการขอให้มีการเปลี่ยนแปลงหรือปฏิรูปทั้งในส่วนที่เป็นระบบและ กระบวนการจัดการศึกษาให้สามารถนำมาสังคมไปสู่แนวทางที่พึงประสงค์ และสอดคล้องกับ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ตลอดจนทำให้เกิดความเสมอภาคและ เป็นธรรมแก่ประชาชนโดยไม่มีข้อแตกต่างในเพศ เชื้อชาติ ศาสนา ฐานะ และถิ่นที่อยู่ ด้วย เหตุนี้รัฐบาลเกือบทุกชุดในช่วง 2518 - 2520 จึงได้สนองตอบต่อข้อเรียกร้องดังกล่าวด้วย การกำหนดนโยบายที่แถลงต่อรัฐสภาว่าจะให้มีการปฏิรูปการศึกษาหรือการสร้างระบบการศึกษา ให้เป็นธรรม ทำให้การพัฒนาการศึกษาในช่วงของแผนฯ 3 คือ จากนโยบายการเร่งรัด ขยายการศึกษาภาคบังคับมัธยมศึกษา ฝึกหัดครู และอุดมศึกษา ได้ขยายปริมาณการรับนักเรียน นักศึกษาทุกระดับเพิ่มขึ้น การรับนักเรียน นักศึกษาในระดับมัธยมศึกษา ฝึกหัดครู และอุดม

ศึกษา สูงกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ในแผน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย สายอาชีพได้รับสูงกว่าเป้าหมายค่อนข้างมาก (เจือจันทร์ จงสถิตอยู่. 2527 : 53)

ในด้านการศึกษานอกโรงเรียน แม้ว่ามีนโยบายที่จะเริ่มเห็นการศึกษานอกโรงเรียน แต่การขยายยังทำไม่ได้มากนัก เนื่องจากยังขาดแคลนครูในบางสาขาวิชา การพัฒนาการศึกษา ในช่วงเวลาที่ผ่านมาได้ประสบปัญหาและอุปสรรคหลายประการ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากตัวระบบการศึกษาเอง เช่น เรื่องของหลักสูตร ซึ่งไม่มีลักษณะจบในตัวเอง ระบบการศึกษาไม่สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เป็นต้น ในช่วงกลางแผนฯ นี้เอง จึงได้ริเริ่มแนวความคิดในการปฏิรูประบบการศึกษา รัฐบาลซึ่งได้เห็นความสำคัญในเรื่องนี้ จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษาขึ้น โดยมีดร.ลิปนันธ์ เกตุทัต เป็นประธาน-กรรมการ เพื่อทำหน้าที่พิจารณาเสนอแนวทางการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษาทั้งในระบบโรงเรียน และนอกโรงเรียนให้สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระบอบประชาธิปไตย

จากหลักการและแนวความคิดของการปฏิรูปการศึกษา มีผลทำให้มีการดำเนินการจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับใหม่ ซึ่งในปี 2520 อันเป็นปีเริ่มต้นของแผนพัฒนาการศึกษาฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2524) ได้ประกาศใช้แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ เน้นหลักการของการปฏิรูป คือถือว่าการศึกษาเป็นกระบวนการต่อเนื่องกันโดยตลอดชีวิต จึงเน้นการจัดการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน และเปลี่ยนแปลงแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 เสียใหม่ โดยใช้ระบบประถมศึกษา 6 ปี มัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี และมัธยมศึกษาตอนปลาย 3 ปี

นอกจากนี้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ยังได้จัดทำแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520 - 2524) โดยยึดหลักการของการปฏิรูปการศึกษา นับเป็นแผนพัฒนาฉบับแรกที่ได้กล่าวเน้นถึงความเสมอภาคและความเป็นธรรมในการพัฒนาการศึกษา และต่อมา ใน พ.ศ. 2522 ได้เริ่มจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529) และเสร็จสิ้นการดำเนินงานเมื่อ พ.ศ. 2524 ตามแผนฉบับนี้ยังคงมุ่งเน้นการจัดและส่งเสริมให้มีความเสมอภาคทางการศึกษา อันหมายถึงโอกาสในการเข้าศึกษา โอกาสในการได้รับการจัดสรรทรัพยากรทางการศึกษา และค่าใช้จ่ายของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนและสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ (นิรมล กิตติวิบูลย์. 2527 : 77 - 78)

การที่รัฐบาลได้ตระหนักถึง ความสำคัญของการศึกษา ในฐานะที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อที่จะได้ไปพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ นั้น รัฐบาลจึงได้ขยายการศึกษาในระดับต่าง ๆ ออกไปอย่างกว้างขวาง ให้ความเสมอภาคในโอกาสหรือการกระจายโอกาสที่จะเข้ารับบริการทางการศึกษาอย่างเสมอภาค โดยส่วนรวมทั้งประเทศจะเห็นได้ว่า โอกาสของการเข้ารับบริการการศึกษาระหว่างภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ มีแนวโน้มดีขึ้น ระดับก่อนประถมศึกษา เด็กในชนบทได้มีโอกาสเข้าศึกษาเพิ่มขึ้น ทำให้ลดความไม่เสมอภาคในโอกาสเข้ารับบริการระหว่างเด็กในเมืองและชนบทลงได้มาก ในระดับมัธยมศึกษา ได้มีความพยายามที่จะกระจายโอกาสการศึกษาลงไปในระดับตำบล โดยได้มีการจัดตั้งโรงเรียนมัธยมประจำตำบลขึ้นอย่างกว้างขวาง แต่ยังคงมีความแตกต่างของโอกาสในการเข้าเรียนและในการเรียนต่อระหว่างภาคอยู่ ภาคที่มีโอกาสทางการศึกษาดำกว่าภาคอื่น ๆ ในเกือบทุกระดับและประเภทการศึกษา ยังคงเป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นผลจากการที่ประชากรมีรายได้ต่อหัวต่ำกว่าภาคอื่น ๆ ในขณะที่กรุงเทพมหานครและจังหวัดในภาคกลางมักจะมีโอกาสดีกว่าจังหวัดในภาคอื่น ๆ ส่วนในระดับอุดมศึกษา ได้เปิดโอกาสให้แก่ผู้จบมัธยมศึกษาตอนปลายที่ประสงค์จะศึกษาต่อได้อย่างกว้างขวางมากและเกือบทุกคน ถ้าดูจากจำนวนสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ที่มีอยู่ทั้งหมดทั้งในกรุงเทพมหานครและภูมิภาคโดยรวมสถาบันอุดมศึกษาระบบเปิดด้วย ถึงกระนั้นก็ตามยังคงมีปัญหาด้านความไม่เสมอภาคอยู่บ้างสำหรับประชากรกลุ่มต่าง ๆ ที่ประสงค์จะเข้าศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษาประเภทจำกัดรับกล่าวคือ ผู้ที่ได้เข้าเรียนในสถาบันอุดมศึกษาประเภทจำกัดรับนั้น ผู้ที่ได้โอกาสมากกว่าคือ ผู้ที่ได้เปรียบทางฐานะ เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งรวมทั้งผู้ที่อยู่ในกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียงในภาคกลาง และการที่ได้มีการรับนักศึกษาด้วยวิธีพิเศษหรือระบบโควตา ทำให้สามารถรับนักศึกษาจากท้องถิ่นได้เพิ่มขึ้น ส่วนการศึกษานอกโรงเรียน เป็นการศึกษาที่มุ่งให้โอกาสในการศึกษาแก่เยาวชนที่เข้าศึกษาในระบบโรงเรียนไม่ได้ได้มีโอกาสเล่าเรียนเช่นเดียวกับผู้อยู่ในระบบโรงเรียน นอกจากนี้ยังมีการขยายการศึกษานอกระบบโรงเรียนออกไปอย่างกว้างขวางในรูปแบบต่าง ๆ ด้วย (พม พงษ์ใหญ่ลย์. 2533 : 13 - 14)

ในปัจจุบันนี้มีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรการเรียนการสอนทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาให้สอดคล้องกันทั้งสองหลักสูตร การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรนี้เปลี่ยนแปลงทั้งในด้านโครงสร้างและเนื้อหาสาระคือ หลักสูตรใหม่มีความยืดหยุ่นมากขึ้นที่จะจัดให้สอดคล้องกับความถนัดและความสนใจ

ของผู้เรียน โดยได้จัดวิชาเลือกให้ผู้เรียนมีโอกาสเลือกเรียน และสอดคล้องกับความแตกต่างของท้องถิ่น รวมทั้งได้มีการจัดหลักสูตรแบบบูรณาการ คือได้มีการจัดเนื้อหาสาระการเรียนรู้ เป็น 5 กลุ่มประสบการณ์ในระดับประถมศึกษา และจัดเป็น 5 กลุ่มวิชาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งเป็นแนวทางให้มีการจัดการเรียนการสอนผสมผสานเนื้อหาสาระวิชาด้านต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทั้งด้านสมอง ร่างกาย และจิตใจไปพร้อมกัน

ในระดับอุดมศึกษา สถาบันอุดมศึกษาของรัฐก็ได้ดำเนินการปรับปรุงคุณภาพการศึกษา ระดับนี้ให้สูงขึ้น ส่วนที่ได้ดำเนินการไปแล้ว เช่น การยกระดับคุณภาพของอาจารย์ประจำ การพัฒนาอาจารย์เพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการสอน การสนับสนุนส่งเสริมให้มีการผลิตตำราภาษาไทย การสนับสนุนการวิจัยค้นคว้าเพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการ ส่วนการพัฒนาคุณภาพของการศึกษาอุดมศึกษานั้น ขณะนี้ข้อมูลที่จะชี้ได้เป็นข้อมูลจากข้อคิดเห็นที่ได้จากการสัมมนาและบทความว่า ผู้สำเร็จการศึกษาในระดับอุดมศึกษาส่วนใหญ่จะมีทักษะสำหรับการประกอบอาชีพเฉพาะด้านและประเภทรับจ้าง โดยขาดความรู้ความสามารถเชิงจัดการ รวมทั้งการไม่มีความคิดสร้างสรรค์หรือความคิดริเริ่มเท่าที่ควร อีกทั้งยังอ่อนในด้านคุณธรรมและจริยธรรม และไม่รับผิดชอบต่อสังคมเท่าที่ควร

ในช่วง 2533 - 2536 นี้ ในส่วนของการศึกษาภาคบังคับได้มีประเด็นทางการจัดการศึกษาขึ้นมาวิพากษ์วิจารณ์กันมาก ก็คือ เรื่องของการขยายการศึกษาภาคบังคับจากเดิม 6 ปี เป็น 9 ปี ซึ่งมีบุคคลหลายฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นักวิชาการด้านการศึกษาต่างก็ยังแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างกันออกไป โดยยังไม่มีความชัดเจน แต่มีแนวโน้มที่แสดงให้เห็นว่าเยาวชนของชาติน่าจะมีโอกาสได้รับการศึกษาในระดับสูงขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ขณะนี้

6. สภาพทางวรรณกรรม

ในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 - 6 ตุลาคม 2519 บรรยากาศของประชาธิปไตยเปิดกว้างอย่างเต็มที่ นักศึกษาประชาชนได้ตื่นตัวลุกขึ้นมาเรียกร้องสิทธิที่พึงได้มากเป็นประวัติการณ์ เห็นได้ว่าชาวไร่ ชาวนา ผู้ใช้แรงงาน นักศึกษา ครูอาจารย์ ได้จัดตั้งองค์กรในการรักษาผลประโยชน์ของตนเองมากมาย มีการเดินขบวนกันหลายครั้งหลายหน ชาวนาจำนวนมากได้เดินขบวนเข้ามาในเมืองหลวงเป็นครั้งแรก กรรมกรมีการชุมนุมเรียกร้องต่อนายจ้างอยู่ตลอดเวลา นักศึกษา

ได้ออกเผยแพร่ประชาธิปไตยในหมู่ประชาชนทั่วประเทศ ยุคนี้ นักศึกษา กรรมกร ชาวนา ได้ตื่นตัว เป็นพลังประสานเรียกร้องความเป็นธรรมทาง เศรษฐกิจการ เมืองและสังคม

ยุคนี้อาจจะกล่าว เป็นยุคที่กระแสความคิดสังคมนิยมเฟื่องฟูมาก ทั้งนี้เพราะในช่วงนี้ นักศึกษามีความต้องการที่จะแสวงหาอุดมการณ์ใหม่ที่จะนำมา ใช้แก้ปัญหาสังคมไทยนักศึกษาที่สนใจในการ เมืองและสังคมได้รวมตัวกันสร้างสรรค์วรรณกรรมขึ้นมากมายหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มหนุ่มหน้า สาวสวย ชมรมพระจันทร์ เลี้ยว ฯลฯ นับว่าเป็นจุดตื่นตัวของนักศึกษาที่ต่างก็ให้ความสนใจการเขียน เรื่องสะท้อนปัญหาของสังคม และทำให้เป็นแรงผลักดันให้หนุ่มสาว ในรั้วมหาวิทยาลัยได้สร้างสรรค์ วรรณกรรมก้าวหน้ามากขึ้น หนังสือที่เป็นเวทีสำหรับวรรณกรรมของคนหนุ่มสาวก็มีเพิ่มขึ้น เช่น การ เกิดขึ้นของ หนังสือ, วารสาร, วิทยาสาร และชัยพฤกษ์ฉบับนักศึกษาประชาชน นอกจากนี้การ เปลี่ยนตัวบรรณาธิการสังคมศาสตร์ปริทัศน์จาก ส.ศิริรักษ์ มาเป็นสุชาติ สวัสดิ์ศรี ยังมีส่วนทำให้ สังคมศาสตร์ปริทัศน์เป็นเวทีของหนุ่มสาวมากยิ่งขึ้นด้วย ประกอบกับนักศึกษายัง ได้จัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ขึ้นมากมายเพื่อสรรค์สร้างวรรณกรรมทำให้วรรณกรรมในยุคนี้ กล่าวได้ว่า เฟื่องฟูที่สุดทั้งในด้าน ปริมาณและคุณภาพ นักเขียนกล้าที่จะแสดงแนวคิดทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคมอย่าง เปิดเผย ขณะเดียวกันแนวการเขียนของนักเขียนก็มีลักษณะ เฉพาะตนมากขึ้น ทั้งรูปแบบและเนื้อหา แนวคิดของกลุ่มวรรณกรรมเพื่อชีวิต ซึ่งได้รับการต้อนรับจากผู้อ่านไม่ขาดสาย เช่นเดียวกับ วรรณกรรมการเมือง พร้อมกันนี้งานวรรณกรรมของนักศึกษาก็มุ่งเผยแพร่แนวคิดตามแนวศิลปะเพื่อ ชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชนด้วย โดยที่งานวรรณกรรมของนักศึกษาก็ได้รับการต้อนรับผู้อ่านอย่าง เต็มที่ บทบาทของวรรณกรรมของนักศึกษาเข้ามามีบทบาทอย่างสูง นักเขียนในแวดวงนักศึกษาได้มีส่วนใน การผลักดันงานวรรณกรรมอย่างมาก ได้แก่ วิสา คัญทัพ, วัฒน์ วรรณยางกูล ฯลฯ ซึ่งมักจะนำ คิดทางการเมืองมาใช้สร้างงานวรรณกรรม ทำให้กระแสวรรณกรรมในช่วงนี้ จึงคึกคักตาม สถานการณ์ทางการเมืองด้วย หนังสือการเมืองทั้งสารคดีและบันเทิงคดีที่ก่อให้เกิดความตื่นตัวใน หมู่ปัญญาชนไทยนั้นมากมาย รวมทั้ง เรื่องแปลที่หลากหลายจากต่างประเทศและนวนิยายการเมือง ดังจะเห็นได้จากพิราบแดง ของสุวัฒน์ วรดิลก แผ่นดินเดียวกันของ รพีพร กระทรวงคลัง กลางนา ของนิมิตร ภูมิถาวร ตำบลช่อมะกอก ของวิวัฒน์ วรรณยางกูล ฯลฯ ซึ่งก็แสดงให้เห็นถึง ความกระตือรือร้นทางการเมืองของนักเขียน

การที่บรรยากาศทางวรรณกรรมซบเซาลงนั้นทำให้นักเขียนบางคนได้เปลี่ยนแปลงแนวการเขียนไปใช้สัญลักษณ์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์สำหรับคนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะที่เด่นมากคือการใช้สัญลักษณ์ "นก" แทนประชาชนผู้ต่อสู้เพื่อเสรีภาพสัญลักษณ์อื่น ๆ ที่นิยมกันอย่างแพร่หลายอีก คือ สัญลักษณ์ในรูปของธรรมชาติ ดิน น้ำ ลม ไฟ แสงเทียน แสงดาว หรือเรื่องเหนือจริง ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการป้องกันตนเองจากภัยทางการเมือง การตกอยู่ในความเงียบของวรรณกรรมเป็นไปราว 1 ปี คือ ปลายปี 2519 ถึง 2520

แต่หลังจากการรัฐประหารตั้งแต่ 20 ตุลาคม 2520 เป็นต้นมาในยุครัฐบาลของ พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ได้มีนโยบายผ่อนคลายนโยบายการทางปัญญาทั้งต่อกรณีสื่อมวลชน และนักศึกษา มีการนิรโทษกรรมนักโทษคดี 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ทำให้บรรยากาศของการเป็นประชาธิปไตยเริ่มฉายแสงอีกครั้งหนึ่ง วงการวรรณกรรมเริ่มต้นตัว มีชีวิตชีวา เพราะเหตุการณ์บ้านเมืองคลี่คลายสู่ภาวะที่ดีขึ้น วรรณกรรมแนวใหม่หลายประเภทเกิดขึ้นอย่างมากมาย เช่น บทกวี เรื่องสั้น นวนิยาย รวมไปถึงวรรณกรรมทางการเมืองที่เงียบหายไปกลับเกิดขึ้นอีก เช่น จากเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองจำนวนหนึ่งที่แต่งในช่วงปี 2521 นั้น มีแนวคิดทางด้านการเมืองสอดแทรกอยู่ในผลงาน ดังเรื่อง เพื่อนฉันยังไม่กลับจากในเมือง หรือกลุ่มขวัญแม่ของศรีดาวเรือง เป็นต้น

ในปี 2522 นักเขียนรุ่นใหม่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ความตื่นตัวของการสร้างวรรณกรรมแผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง การรวมตัวของชุมนุมวรรณศิลป์ตามสถาบันต่าง ๆ ในช่วงปี 2522 ถึง 2523 เริ่มเป็นรูปเป็นร่างขึ้น กลุ่มวรรณกรรมต่าง ๆ เหล่านี้มีกิจกรรมด้านการสร้างงานวรรณกรรมเป็นหลัก แต่สมาชิกของแต่ละกลุ่มรวมตัวกันอย่างหลวมและไม่เป็นรูปแบบเด่นชัด ต่อมาในปี 2525 กลุ่มวรรณกรรมเล็ก ๆ หลายกลุ่มในภาคใต้ได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มนาคร ซึ่งมีการจัดตั้งกลุ่มอย่างเอาจริงเอาจังเป็นครั้งแรก

ผลจากการตื่นตัวทางวรรณกรรมครั้งนี้ ได้ก่อให้เกิดกลุ่มวรรณกรรมสำน้ำมูล และกลุ่มรอยเกวียนขึ้นในภาคอีสาน กลุ่มลมเหนือ ดาวเหนือ พลังเหนือ และกลุ่มกาแลในภาคเหนือ กลุ่มปากกาแดงในภาคกลาง กลุ่มคลื่นใหม่ คนครุ เกี้ยวดาว (กานติ ณ ศรีทธา นามแฝง. 2520 : 38) การทำงานทางวรรณกรรมของชมรมวรรณศิลป์ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ รวมทั้ง

บรรยากาศที่ตื่นตัวมีชีวิตชีวา ทำให้นักเขียนหลายคนประสบความสำเร็จจนถนัดวรรณกรรม เช่น ไพบูลย์ นวนิพนธ์, ไพฑูรย์ ธัญญา, กานติ ณ ศรีธธา ฯลฯ รวมไปถึงนักเขียนที่เกิดขึ้นใหม่ เช่น ศรีดาวเรือง เป็นต้น

ในปี พ.ศ. 2523 - 2525 นับว่าเป็นระยะแห่งความสั่นคลอน ทางความคิดของผู้มีหัวคิดก้าวหน้า จากปัญหาความขัดแย้งภายในพรรคคอมมิวนิสต์ ทำให้เกิดขบวนการป่า คั้นเมือง ความเชื่อมั่นและศรัทธาของหนุ่มสาวเริ่มคลอนแคลน เกิดการโต้แย้งทางความคิด ทั้งทางด้านทฤษฎีและด้านปฏิบัติ รวมไปถึงปัญหาด้านวรรณกรรม บรรยากาศการสร้างสรรคที่เคยคึกคักเปลี่ยนไปสู่ความสับสน เกิดการวิพากษ์วิจารณ์วรรณกรรมว่ามีรูปแบบที่ซ้ำซากเกินไป มีลักษณะไม่สมจริง และมักจะได้อินหรือพบเห็นคำกล่าวที่ว่า "น้ำเน่าในวรรณกรรมเพื่อชีวิต" หรือ "น้ำนิ่งในวรรณกรรมก้าวหน้า" หรือ "สูตรสำเร็จในวรรณกรรมก้าวหน้า" จากวงวิจารณ์วรรณกรรมอยู่เสมอ

แม้วรรณกรรมการเมืองอับเฉาลงไปตามสภาพการณ์ในสังคมไทย แต่ไฟซึ่งจุดขึ้นมาจาก พ.ศ. 2516 ยังไม่หมดเชื้อ ดังนั้นในช่วง พ.ศ. 2520 - 2530 วรรณกรรม จึงกลับกลายขยายไปสู่แวดวงกว้างกว่า นักเขียนและนักอ่านถูกกระตุ้นให้เพ่งมองสังคมรอบตัวด้วยความเอาใจใส่ มองเห็นปัญหาสังคมมีทรศณะกว้างขวางขึ้น ตั้งข้อสงสัยค่านิยมและความไม่ยุติธรรม จนมองเห็นบทบาทของตัวละครว่าควรขยายกว้างออกไปจากชีวิตส่วนตัวของชนชั้นกลาง หรือการต่อต้านระหว่างนายทุนและชนชั้นกรมาชีพ นวนิยายและเรื่องสั้นหลายเล่ม จึงได้รับการยกย่องและได้รับความนิยมนอย่างมาก เนื่องจากกระตุ้นให้ผู้อ่านสนใจปัญหาสังคมอย่างสมจริง เช่น คนเผาถ่าน ของนิมิตร ภูมิถาวร บ้านโพธิ์ทราย ของคำพูน คนโคก ถนนนอกเมืองของ นิเวศ กั้นไทยราษฎร์ คนตายหญ้า ของ ศรีดาวเรือง เป็นต้น เรื่องทั้งหมดล้วนสะท้อนให้เห็นความคับแค้นของคนในระดับล่างในอาชีพต่าง ๆ กันและต้องดิ้นรนหาทางออกของตนเอง ไม่ได้รับการเหลียวแลจากราชการหรือสังคมเท่าที่ควร นอกจากสังคมในระดับล่างแล้ววรรณกรรมในทศวรรษนี้ยังสะท้อนสังคมท้องถิ่น ในแนวทางด้านวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตแบบเดิมที่กำลังถูกกลืนหายไปในความก้าวหน้าทางวัตถุของสังคมใหม่ เช่น ลูกอีสาน ของคำพูน บุญทวี ประเพณีที่เพิ่มขึ้น ของ ศรีดาวเรือง คีร์กและหวัง ของวัฒน์ วรรณยางกูร หมู่บ้านอาบจันทร์ ของมาลา คำจันทร์ เป็นต้น นอกจากนี้วรรณกรรมยังนิยมตีแผ่ปัญหาหลาย ๆ ด้านในสังคมร่วมสมัยไม่ผูกพันเฉพาะปัญหาการเมืองอย่างในทศวรรษก่อนหน้า เช่น ปัญหา

ความวิปริตทางเพศ ปัญหาเยาวชน และการเลี้ยงดูที่ผิดพลาด ปัญหาทุจริตในวงราชการ เป็นต้น (ว.วินิจฉัยกุล นามแฝง. 2531 : 89) จนในที่สุดความซ้ำซากจำเจของเนื้อหาสะท้อนสังคมที่เสนอหรือชี้ให้เห็นปัญหาจนคนอ่าน ซึ่งเคยมองเห็นว่า เรื่องสะท้อนสังคมเป็นเรื่องที่มีสาระน่าสนใจ กำลังจะเกิดความเบื่อหน่ายวรรณกรรมสะท้อนสังคมจึงจะถึงจุดอิมตัว ตั้งแต่ พ.ศ. 2530 และได้มีอิทธิพลตะวันตกเข้ามาโดยเอาแนวความคิดเชิงปรัชญาเข้ามาก่อนและติดตามด้วยรูปแบบการใช้สัญลักษณ์นิยม (Symbolism) ที่แพร่หลายทั้งในรูปของนวนิยายและเรื่องสั้นอย่างยุคนี้ เช่น คำพิพากษาของชาติ กอบจิตติ ตะกวดกับคัมภีร์ของ นิคม รายยาวา ภู ของ วิมล ไทรนันทน์ แม่เบีย ของ วาณิช จรุงกิจอนันต์ เรื่องสั้น เรื่อง มะลิร้าย, ภูทางขาด และคนที่จักรยาน ของ ศรีดาวเรือง เป็นต้น

นักเขียนหลายคนมีแนวโน้มที่ให้ความสนใจกับรูปแบบการเขียนโดยการนำสัญลักษณ์มาใช้มากกว่าเขียนถึงความขมขื่นคับแค้นของคนในสังคม และผู้อ่านก็เริ่มสนุกกับแนวเขียนแบบใหม่ เห็นได้จาก แม่เบีย ซึ่งได้รับความสนใจสูงมากทั้งในรูปของนวนิยาย จนกลายเป็นละครเวที และละครโทรทัศน์ในเวลาต่อมา นอกจากนี้งานเขียนในลักษณะ สัญลักษณ์นิยมก็ได้รับความนิยมนอย่างสูง พุ่งขึ้นสูงเมื่อ ดั่งสูง ชงหนัก ของนิคม รายยาวา ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียนประจำปี 2531 จนวนวรรณกรรมในช่วงนี้ เอนเอียงไปสู่การใช้สัญลักษณ์ตามแนวของตะวันตกที่นิยมกันมาก สัญลักษณ์นิยมมีส่วนคืออยู่ที่ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของก้าวใหม่ในวรรณกรรมที่แตกต่างไปจากรูปแบบเดิม แต่นักเขียนบางคนก็ยังเสนอผลงานออกมาในรูปของวรรณกรรมที่สะท้อนสภาพสังคม วิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ซึ่งนักอ่านจะเห็นได้จากวรรณกรรมส่วนมากอย่างสม่าเสมอในปัจจุบันเช่นกัน

ส่วนสภาพวรรณกรรมประเภทร้อยกรองในช่วงระยะนี้ อาจกล่าวได้ว่ากำลังอยู่ในภาวะของการพัฒนาและคลี่คลายตัวเองขึ้นสู่คุณภาพอีกระดับหนึ่ง มีนักคิดนักเขียนรุ่นใหม่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก งานเขียนโดยทั่วไปมีรูปแบบเนื้อหา กลวิธีในการนำเสนอหลากหลายและลุ่มลึกขึ้น ซึ่ง สิทธา พิณภูวดล และประทีป วาทิกทินกร ได้กล่าวว่า "การแต่งร้อยกรองทุกวันนี้มีสิ่งที่น่าสนใจ น่าติดตามอยู่ไม่น้อยทีเดียว ไม่ว่าจะเป็นการแสวงหาแนวทางใหม่ ๆ ทั้งเนื้อหาและรูปแบบ การรวมกลุ่มของคนเขียนกลอน การสะท้อนภาพและการรับใช้สังคมการปลดแอกทางจิตลักษณ์ ฯลฯ"

(ลีธา พินิจภูวดล และประทีป วาทิกทินกร. 2522 : 42) ในด้านรูปแบบนั้นจะมีการใช้รูปแบบสั้นมีทั้งแบบที่เคร่งครัดและไม่เคร่งครัดจนลักษณะ แต่ดูเหมือนว่าการแต่งแบบไม่เคร่งครัดในเรื่องฉันทลักษณ์กำลังเป็นที่สนใจของผู้แต่งรุ่นใหม่อยู่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลอนเปล่าหรือที่เรียกกันว่า “คำร้อยไร้ฉันทลักษณ์” เป็นรูปแบบที่นิยมเขียนกันมาก และยังมีผู้พยายามแสวงหารูปแบบใหม่ ๆ ที่แปลกออกไปอีก ส่วนทางเนื้อหาที่มุ่งเสนอความคิดทางปัญญามากกว่าแสดงอารมณ์ส่วนตัว มีทั้งบทพรรณนาบรรยายความรู้สึกต่าง ๆ บทวิจารณ์การเมือง เศรษฐกิจ สังคม สภาพการณ์ปัจจุบันและบทแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ และสิ่งแวดลอมอันแท้จริง ซึ่งเป็นเรื่องใกล้ตัวมากกว่าร้อยกรองสมัยก่อน นอกจากนี้ก็มักถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึกส่วนตัว อาจจะเป็นความเหงา ความท้อแท้ ความสุข ความรัก ฯลฯ ออกมาในงานเขียน ที่พบได้เกลื่อนกลาดในตลาดหนังสือปัจจุบัน

สำหรับกลวิธีในการนำเสนอที่ต่างก็มีความหลากหลายออกไป เช่น การใช้เครื่องหมายไวยากรณ์ การผูกเป็นเรื่อง การใช้สัญลักษณ์ เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการใช้สัญลักษณ์ รื่นฤทัย สัจพันธุ์ ได้ให้ความเห็นว่า “การสร้างภาพพจน์ที่น่าสนใจมากในงานร้อยกรองปัจจุบันคือ การใช้สัญลักษณ์ เพราะสัญลักษณ์ดูเหมือนจะเป็นเครื่องหมายของนักเขียนรุ่นใหม่ในการแสดงความคิดเห็นเฉียบคมของเขา เราจึงพบการใช้สัญลักษณ์ในงานของคนรุ่นใหม่ทุกประเภท ทั้งเรื่องสั้น นวนิยาย มิใช่เฉพาะแต่ในบทกวีเท่านั้น” (รื่นฤทัย สัจพันธุ์. 2529 : 108)

ความเคลื่อนไหวในวงวรรณกรรมช่วงนี้ ลำนำ “กลอนเปล่า” ได้รับความนิยมมากขึ้น มีความแข็งตัว และมีอิทธิพลสูงขึ้น ทำให้มีข้อถกเถียงกันอยู่ระหว่างบทร้อยกรองแบบมีฉันทลักษณ์กับแบบกลอนเปล่าอีกด้วย

เมื่อสภาพสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไปในด้านต่าง ๆ มากมาย หลังจาก พ.ศ. 2531 จนถึงปัจจุบัน วรรณกรรมไม่ใช่เป็นเพียงสิ่งบันเทิงใจแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังคำนึงถึงความมุ่งหมายอื่นนอกเหนือจากความเพลิดเพลิน เรื่องราวไม่ใช่เพียงการพลัดพราก การได้กลับมาพบกัน หรือการอยู่ร่วมกันของพระเอกนางเอก แต่ให้ความคิดเกี่ยวกับปัญหาของชีวิต และพยายามที่จะแก้ปัญหาเหล่านั้น ๆ และเรื่องราวในสังคครอบ ๆ ตัว ในแง่มุมต่าง ๆ ที่หลากหลายตลอดจนความสนใจปัญหาที่มีอิทธิพลต่อปัจเจกชนหรือสังคม วรรณกรรมสมัยใหม่จึงข้ามไม่พ้นไปจากขอบแดนของประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ทั้งนี้ก็เพื่อต้องการให้ตัวละครมีชีวิตและบุคลิกภาพตามสภาพเป็นจริงที่ดำรงอยู่ด้วยและเรื่องสั้นที่เน้นโครงเรื่องกำลังจะหมดไป เรื่องสั้นแบบ

หักมุมจบไม่มีเหลืออยู่แล้วในปัจจุบัน นักเขียนเรื่องสั้นมักใช้ความคิดความรู้สึกของตัวละครดำเนินเรื่องมากกว่าใช้เหตุการณ์ดำเนินเรื่อง ตัวละครมีความซับซ้อนทางอารมณ์ มีรายละเอียดมีสีสันมากขึ้น ส่วนการนำเสนอให้นักเขียนยังเน้นการเรียงลำดับเหตุการณ์จากต้นจนจบ ในด้านภาษานักเขียนให้ความสำคัญที่ละเอียดละไม่มีศิลปะมากขึ้น ส่วนรูปแบบของร้อยกรอง กวีมักใช้รูปแบบกลอนเปล่าหรือที่เรียกกันว่าคำร้อยไร้นั้นหลักขันธ์และกลอนสุภาพที่มีความอิสระคล่องตัวในการนำเสนอเนื้อหาที่ต้องการสื่ออย่างรวดเร็วทันใจ

นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจในปัจจุบัน ยังมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมอีกด้วย กล่าวคือ นวนิยายมีขนาดสั้นลง เพราะระบบการผลิตทำให้ต้องรวบรัดและคนมีเวลาอ่านน้อยลง ใช้ภาษาสั้น ห้วน อ่านง่าย เหมาะกับชีวิตเร่งรีบของผู้คนซึ่งไม่มีเวลาว่างพอจะอ่านอะไรได้ยาว ๆ หรือค่อย ๆ อ่านอย่างละเอียดละออ ในเมื่อสังคมเป็นสังคมคอมพิวเตอร์วรรณกรรมก็กลายเป็นวรรณกรรมเงินด่วน คือ อ่านจบจบนี้ยกยอในไม่กี่นาที ภาษาสั้นง่าย จะได้รับการยกย่องแทนภาษาไพเราะสละสลวยอย่างเมื่อก่อน ดังที่ สุชาติ สวัสดิ์ศรี ได้กล่าวไว้ในการสัมมนาวรรณกรรมที่พิษณุโลกว่า “ลักษณะการเขียนในรูปแบบนวนิยาย 100 ตอนจบจะหดสั้นลงเพราะระบบการผลิตทำให้ต้องรวบรัด และคนมีเวลาอ่านน้อยลง” (ไพลิน รุ่งรัตน์. 2528 : 33) และจำนวนนักเขียนลดลงเช่นเดียวกับปริมาณหนังสือเพราะว่ากระดาษแพงมากขึ้น สื่อมวลชนต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ วีดิทัศน์ ได้ดึงความบันเทิงไปแทนการอ่านหนังสือ คนอ่านหนังสือน้อยลงและไม่อ่านนวนิยายเรื่องยาว เพราะเสียเวลาในการอ่านมาก นักเขียนอาชีพที่ยังคงอยู่มี 2 พวก คือ นักเขียนที่ได้รางวัล และนักเขียนที่มีคนซื้อเรื่องไปทำภาพยนตร์ หรือละครโทรทัศน์ นักเขียนหน้าใหม่เกิดยากขึ้นกว่าเดิม เพราะธุรกิจการทำหนังสือต้องลงทุนด้วยตนเองมากขึ้น รวมทั้งงานวิจารณ์มีบทบาทมากขึ้นในระยะนี้อีกด้วย

วิเคราะห์แนวคิดในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง

แนวคิดหรือจุดสำคัญของเรื่อง มีศัพท์เรียกอยู่หลายคำ เช่น สารัตถะ แก่นเรื่อง แนวเรื่อง แนวคิดเป็นแกนกลางของเรื่องทั้งหมดตั้งแต่ต้นเรื่องจนจบ เป็นสิ่งเชื่อมโยงเรื่องทั้งหมดเข้าด้วยกัน ส่วนประกอบต่าง ๆ เช่น โครงเรื่อง การดำเนินเรื่อง ตัวละคร ฉาก และบรรยากาศ ฯลฯ ต่างก็ถูกสร้างขึ้นเพื่อเสนอแนวคิดที่นักเขียนต้องการทั้งสิ้น

แนวคิดจึงเป็นจุดสำคัญที่นักเขียนต้องการถ่ายทอดความคิดเห็นของตนที่มีต่อชีวิต ธรรมชาติและสังคม ไว้ในองค์ประกอบทั้งหมดของเรื่อง

ในการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง ผู้วิจัยจะเสนอประเด็นเป็นลำดับดังนี้

1. การจำแนกแนวคิดในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง
2. การวิเคราะห์แนวคิดในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง
3. พัฒนาการด้านแนวคิดของศรีดาวเรือง

1. การจำแนกแนวคิดในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง

การจำแนกแนวคิดในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง ผู้วิจัยสามารถจำแนกตามที่ศรีดาวเรืองให้รายละเอียดไว้ในเนื้อหาได้เป็น 4 ประเด็น ตามลำดับดังนี้

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับสังคม เป็นแนวคิดที่เสนอให้เห็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมอันเป็นปัญหาของสังคมโดยส่วนรวมในด้านต่าง ๆ เช่น การเมือง วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ศาสนา เป็นต้น

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับบุคคลต่าง ๆ ในสังคม เป็นแนวคิดที่เสนอให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันออกไปของกลุ่มบุคคล 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเครือญาติ และกลุ่มคนในสังคม

1.3 แนวคิดเกี่ยวกับชีวิต เป็นแนวคิดที่เสนอให้เห็นถึงความเป็นจริงในชีวิตและความคิดเห็นที่มีต่อวิถีการดำเนินชีวิต

1.4 แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและระบบนิเวศ เป็นแนวคิดที่มีต่อสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ในสังคม

2. การวิเคราะห์แนวคิดในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับสังคม

จากเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองจำนวน 91 เรื่อง พบว่าเรื่องสั้นที่เสนอแนวคิดเกี่ยวกับสังคม 45 เรื่องดังนี้คือ

- พ.ศ. 2518 เรื่องสิ่งที่ลงทุน, ชายผ้าเหลือง, แก้วหยดเดียว, แร่งงานกับเงิน, พวกไผ่ป่า, ผิดหวัง, ครั้งหนึ่งนานมาแล้ว
- พ.ศ. 2519 เรื่องสะพานบุญ, มือ, ราคาแห่งความตาย
- พ.ศ. 2520 เรื่องแม่พระคงคา, แก้วแก้วกับหมา
- พ.ศ. 2521 เรื่องเพื่อนฉันยังไม่กลับจากในเมือง, ของขวัญแห่งแผ่นดิน, กล่อมขวัญแม่, มันมากกับการเลือกตั้ง, ตามไปฆ่าสุริยาไผ่ป่าเอ๋ย, ประเพณีที่ยกเล็ก, คนตายหญ้า
- พ.ศ. 2522 เรื่องประเพณีที่เพิ่มขึ้น, บุญของยาย, แม่ของป้อม
- พ.ศ. 2524 เรื่องบัตรประชาชน, วัดครึ่งหนึ่งกรรมการครึ่งหนึ่ง, บุญสงกรานต์, วัลล่าพอง
- พ.ศ. 2526 เรื่องนวลกับลอมและขวดน้ำในมือ
- พ.ศ. 2527 เรื่องเจ้าที่ - ดิน
- พ.ศ. 2528 เรื่องราคาของยาย
- พ.ศ. 2529 เรื่องลมทิวรี, เรื่องของสองปาน, ซึ่งรอวันแตกทำลาย, เกมแผนที่, ที่เลี้ยงด้วยตาขวาให้ศูนย์หน้าอยู่กึ่งกลางของจุดศูนย์หลัง
- พ.ศ. 2530 เรื่องมัลลิกา, มะลิร้าย, ชุ่ยผา : สุภาพบุรุษทางเก่งใน
- พ.ศ. 2531 เรื่องลูกไก่ไม่ยอมเป็นดาว, สื่อนาคต, เรื่องเล่าของเพลงพนม 1
- พ.ศ. 2535 เรื่องเล่าของเพลงพนม 2

ผู้วิจัยพบแนวคิดเกี่ยวกับสังคมที่ปรากฏในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองซึ่งสามารถแบ่งแนวคิดออกได้เป็น 6 ประเด็น ดังนี้คือ

- 2.1.1 การเมือง
- 2.1.2 วัฒนธรรม
- 2.1.3 ศาสนา
- 2.1.4 เศรษฐกิจ
- 2.1.5 สิทธิสตรี
- 2.1.6 ความเป็นไปของสังคม

2.1.1 การเมือง

การเมืองเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับแผ่นดิน การบริหารประเทศ นโยบายในการบริหารประเทศ กิจการของคณะรัฐบาลหรือผู้ปกครอง หรือผู้มีอำนาจในการควบคุมการบริหารข้าราชการแผ่นดิน ซึ่งเป็นเรื่องการปกครองประเทศ (ธิดา วัฒนกุล. 2519 : 12)

การเมืองจึงเป็นสิ่งที่มนุษย์ในสังคมไม่อาจหลีกเลี่ยงได้เพราะมนุษย์จะได้รับผลกระทบจากการบริหารประเทศของคณะรัฐบาล นอกจากนี้การเมืองยังเป็นสิ่งที่แยกไม่ออกจาก เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการศึกษา ซึ่งทำให้มีผลกระทบต่อชีวิตมนุษย์ในสังคมทั้งสิ้น

ศรีดาวเรืองได้เสนอแนวคิดทางการเมืองเกี่ยวกับเรื่องนโยบายการบริหารประเทศ เรื่องพฤติกรรมของผู้ดำเนินนโยบายของรัฐและนักการเมือง และเรื่องพฤติกรรมของมนุษย์ที่ได้รับผลกระทบจากการเมืองไว้ในเรื่องสั้น จำนวน 6 เรื่อง ได้แก่เรื่อง กล่อมขวัญแม่ (2521) เพื่อนของฉันยังไม่กลับจากในเมือง (2521) ของขวัญแห่งแผ่นดิน (2521) มันท้ากับการเลือกตั้ง (2521) บัตรีประชาชน (2525) เรื่องของสองปาน (2529) ศรีดาวเรืองได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการเมืองไว้ 2 แนว ดังนี้

- ก. ความล้มเหลวของนโยบายการบริหารประเทศในระบอบประชาธิปไตย
- ข. การคัดค้านรัฐบาลทหาร

ก. ความล้มเหลวของนโยบายการบริหารประเทศในระบอบประชาธิปไตย
 ศรีดาวเรืองได้เสนอแนวคิดทางการเมืองที่เกี่ยวกับนโยบายการบริหาร
 ประเทศ พฤติกรรมของผู้ดำเนินนโยบายของรัฐ และพฤติกรรมของมนุษย์ที่ได้รับผลกระทบจาก
 การเมืองอันทำให้เห็นถึงความล้มเหลวของระบอบประชาธิปไตย ศรีดาวเรืองได้เสนอแนวคิดนี้
 ผ่านประชาชนผู้ยากไร้ ดังปรากฏในเรื่องสั้นดังนี้คือ

ในเรื่อง มันมากับการเลือกตั้ง ศรีดาวเรืองได้เสนอให้เห็นถึงพฤติกรรมของ
 นักการเมืองซึ่งมักจะใช้วิธีการสกปรก เช่น มีการซื้อสิทธิ์ขายเสียง เป็นผลให้การเลือกตั้งสมาชิก
 สภาผู้แทนราษฎรเกิดความไม่เป็นธรรมเนื่องจากไม่เป็นไปตามนโยบายของการปกครองประเทศตาม
 ระบอบประชาธิปไตยที่ต้องการให้ผู้ได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นตัวแทนของ
 ประชาชนที่เข้ามาช่วยรัฐบาลบริหารประเทศชาติ เป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจจากประชาชนผู้เป็น
 เจ้าของท้องถิ่นอย่างแท้จริง แต่ในความเป็นจริงนั้นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ได้รับเลือกตั้งกลับ
 เป็นผู้ที่ใช้อำนาจเงินของตนซื้อสิทธิ์ซื้อเสียงจากประชาชน เพื่อหวังจะมากอบโกยผลประโยชน์จาก
 การบริหารประเทศในลำดับต่อไป

ศรีดาวเรืองชี้ให้เห็นว่าทั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและชาวบ้านต่างก็ได้รับผล
 ประโยชน์จากกันและกัน โดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้คะแนนนิยมจากชาวบ้านจนได้รับเลือกตั้งเป็น
 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและเป็นสมาชิกของพรรคที่เข้าไปร่วมจัดตั้งรัฐบาล ส่วนชาวบ้านแม้จะได้รับ
 ผลประโยชน์น้อยกว่านักการเมืองก็ยินดีเช่นชาวบ้านจะได้รับเพียงการอ้อมข้าวมือเดียวเท่านั้น ดังที่
 ศรีดาวเรืองบรรยายไว้ในเรื่อง มันมากับการเลือกตั้งว่า

“พวกமாகินของผู้แทนก็เฟิงจะลงมือ ทั้งเหล่าขาว ต้มยำไก่ ผัดเปรี้ยวหวาน
 และบรรดากันแก้มทั้งหลายน่ากลัวกลัวเสียงยกมา

กูเห็นที่ตลาดมันต้มแกงกันเป็นหม้อ ๆ ซ้อมะเขือมะพร้าวกันเป็นแข่ง ๆ เขาว่า
 ใครไปเลือกเบอร์ยี่สิบมีข้าวเลี้ยงวะ มีรถรับส่งไปเลือกถึงที่เลย แล้วนี่มันไม่คิดไปกับเขารึ แม่ไอ้
 ช่างกล่าว”

(มันมากับการเลือกตั้ง. 2521 : 190, 192)

นอกจากปัญหาที่ได้กล่าวมาแล้วศรีดาวเรืองยังได้ชี้ให้เห็นถึงความล้มเหลวของ
 นโยบายการพัฒนาชนบทของรัฐบาลว่าเป็นเพราะเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลเองมักจะเป็นผู้ที่เห็นแก่อำมิส

สินจ้างที่กลุ่มนายทุนนำมาเสนอให้มากกว่าที่จะสนใจปฏิบัติตามนโยบายการพัฒนาชนบทของรัฐบาลอย่างเคร่งครัด ดังเช่น

ในเรื่อง เรื่องของสองปาน ศรีดาวเรืองได้ให้ปานพุงเป็นคนชักชวนให้ปานแขนจัดสร้างส้วมซึมให้ถูกสุขลักษณะตามนโยบายการพัฒนาชุมชนในเขตสุขาภิบาลของนายอำเภอที่ต้องการให้ชุมชนมีสภาพแวดล้อมที่ดีและมีกลิ่นสะอาด แต่ปานแขนกลับไม่ยอมทำตามคำชักชวนของปานพุง ด้วยเหตุผลที่ว่า

“ที่ไอ้คอกหมู โรงฆ่าสัตว์ที่ไอ้พวกนายทุนเจ๊กในตลาดมาทำอยู่หน้าบ้านเราเนี่ย มึงเหม็นไหมทำไม่ไม่พุดถึง มันอยู่ในเขตสุขาเหมือนกัน ไปชี้ ไปบอกหลวงให้เขาย้ายหรือทำให้หายเหม็นก่อน ถ้ามึงทำได้ก็จะสร้างส้วมกะมึง น้ำหน้าอย่างนายอำเภอเนี่ยะ เறอะจะเอาโรงฆ่าสัตว์กะเล้าหมูตั้งเป็นร้อย ๆ ตัวนี้ออกไปได้”

(เรื่องของสองปาน. 2529 : 173)

ในเรื่องที่เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลไม่ประสบผลสำเร็จในการทำงานบริการประชาชนนั้น ศรีดาวเรืองชี้ให้เห็นว่าน่าจะเป็นเพราะประการแรก เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลบกพร่องในเรื่องของงานประชาสัมพันธ์ จึงมีผลทำให้ประชาชนไม่ทราบอย่างชัดเจนว่ารัฐบาลจะให้บริการงานประเภทใด และในวันเวลาใดแก่ประชาชน ขณะเดียวกันก็จะเกิดความรู้สึกไม่พอใจเจ้าหน้าที่ผู้ทำงานบริการของรัฐบาลที่ไม่ยอมบริการประชาชนด้วย ดังเช่น

ในเรื่อง บัตรประชาชน ศรีดาวเรืองเล่าว่า หลังจากที่ทางการแจ้งว่าให้ประชาชนไปทำบัตรประชาชนหรือแก้ไขทะเบียนต่าง ๆ ได้ทั้งวันเสาร์และอาทิตย์แล้ว ชาวบ้านคนหนึ่งก็ได้ไปขอทำบัตรประชาชนในวันอาทิตย์ แต่กลับได้รับคำตอบจากเจ้าหน้าที่ของรัฐว่า “ทำบัตรต้องมาวันจันทร์”

(บัตรประชาชน. 2525 : 129)

ศรีดาวเรืองได้ชี้ให้เห็นต่อไปอีกว่า สาเหตุอื่น ๆ ที่ทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐประสบความล้มเหลวในงานด้านบริการประชาชนนั้นน่าจะเป็นเพราะเจ้าหน้าที่ของรัฐเองไม่ปฏิบัติตามนโยบายของรัฐอย่างเคร่งครัด ขณะเดียวกันนักการเมืองก็พยายามหาวิธีการต่าง ๆ มาใช้เพื่อจะช่วยให้ตนเองได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง เช่น

การคบคิดกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล จัดทำทะเบียนราษฎร์ปลอมหรือเพิ่มชื่อผู้อื่นเข้าในทะเบียนบ้านของชาวบ้าน เป็นต้น ประกอบกับชาวบ้านเองก็ไม่ค่อยได้รับการบริการที่ดีจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ เมื่อเกิดมีรายชื่อแปลกปลอมในทะเบียนบ้านของตนเอง ชาวบ้านจึงไม่เอาใจใส่ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวของชาวบ้านที่ว่า

“ทะเบียนภูมิเพิ่มมาสองวะ ไม่รู้แหม่งมาได้ยังไง แต่กว่าช่างมันเถอะ ชี้เกียจไปอำเภอก้อแล้ว เสียเวลาทำมาหาแตก”

(บัตรประชาชน. 2525 : 134)

จากการศึกษาถึงความล้มเหลวของนโยบายการบริหารประเทศในระบอบประชาธิปไตย ผู้วิจัยพบว่า ศรีดาวเรืองได้เสนอถึงแนวคิดเกี่ยวกับความล้มเหลวของนโยบายฯ ว่ามีสาเหตุมาจากเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ของตนและนักการเมืองไม่ปฏิบัติตามหลักการของระบอบประชาธิปไตย

ข. การคัดค้านรัฐบาลทหาร

จากเหตุการณ์ในช่วง 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ถึง 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 เป็นช่วงที่นักศึกษา ประชาชน รวมตัวกันคัดค้าน ในอำนาจเผด็จการของรัฐบาลทหาร และชุมนุมเรียกร้องประชาธิปไตย ผลแห่งการเคลื่อนไหวของนักศึกษาประชาชน ทำให้เกิดเหตุการณ์นองเลือดขึ้นในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519

ศรีดาวเรืองได้บันทึกเหตุการณ์บ้านเมืองในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ที่ประชาชนเกิดความขัดแย้งทางความคิดทางการเมืองจนมีผลทำให้การต่อสู้คัดค้านกลายเป็นเหตุการณ์นองเลือด และประชาชนได้ถูกทำร้ายร่างกายอย่างโหดร้ายทารุณ ดังเช่น

✕ ในเรื่อง เพื่อนฉันยังไม่กลับจากในเมือง โดยให้ตัวละครเอกคือ ฉันทวนคิดถึงเพื่อนที่หายไปในขณะที่เกิดเหตุการณ์นองเลือด บริเวณสนามหลวงและไนงหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จนกระทั่งมีการประกาศยึดอำนาจของคณะทหารชุดใหม่ ดังคำบรรยายที่ว่า

“ภาพเหล่านั้น ภาพของนักศึกษา 4 คน บางคนยังไม่ตาย บางคนถูกฝูงคนบ้าคลั่งใช้เชือกลากออกไปกองสุมกลางถนนและเอาयरถยนต์วางทับไว้ข้างบน ต่อมาเริ่มเอาน้ำมันรดและจุดไฟลุกโชน สภาพของศพที่มองเห็นคล้ายสัตว์ที่นาสงสาร มือกางตีนกางสุดกลั้น แต่ใน

สภาพกลับมีคนยืนมองดู สีน้าบางคนยิ้มละไม ยังไม่หน่ายใจ มีใครคนหนึ่งใช้ไม้กระทุ้งแทงตอกลงไปในอกผู้เคราะห์ร้าย”

(เพื่อนฉันยังไม่กลับจากในเมือง. 2521 : 164)

และคำบรรยายเกี่ยวกับประกาศยึดอำนาจที่ว่า

“ คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินได้ประจักษ์ถึงภัยพิบัติที่เกิดขึ้นอยู่ในขณะนี้เช่นเดียวกับประชาชนทั่วไปกล่าวคือได้มีกลุ่มบุคคลซึ่งประกอบด้วยนิสิตนักศึกษาบางกลุ่มได้กระทำการเหยียบย่ำจิตใจของคนไทยทั้งชาติ โดยมีเจตจำนงทำลายสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการวางแผนคอมมิวนิสต์ที่จะเข้ายึดครองประเทศไทย เมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจเข้าจับกุมก็ได้ต่อสู้ด้วยอาวุธร้ายแรงที่ใช้ในราชการสงคราม โดยร่วมมือกับผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ชาวเวียดนาม ต่อสู้กับเจ้าหน้าที่ตำรวจจนประชาชนและเจ้าหน้าที่ตำรวจเสียชีวิตและบาดเจ็บเป็นจำนวนมาก เหตุการณ์เลวร้ายดังกล่าวนี้ย่อมจะทำให้รัฐบาลไม่สามารถรักษาสถานการณ์บ้านเมืองตามวิถีทางรัฐธรรมนูญไว้ได้ หากปล่อยไว้เช่นนี้ก็นับวันที่ประเทศชาติและประชาชนจะต้องประสบกับความวิบัติยิ่งขึ้นเป็นลำดับ จนยากที่จะแก้ไข คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินจึงมีความจำเป็นต้องเข้ายึดอำนาจการปกครอง”

(เพื่อนฉันยังไม่กลับจากในเมือง. 2521 : 163 - 164)

ในเรื่อง *กล่อมขวัญแม่* ศรีดาวเรืองได้ชี้ให้เห็นถึงผลเสียที่เกิดขึ้นจากการขัดแย้งทางความคิดทางการเมืองของประชาชน ว่าเป็นการสูญเสีย ทั้งชีวิตและเลือดเนื้อของประชาชน ศรีดาวเรืองสื่อความสะเทือนใจ ผ่านแม่ 2 คนที่อยู่กันคนละฝั่งคลอง โดยกำหนดให้แม่ทั้งสองมีสภาพที่ตรงกันข้าม ให้แม่ฝั่งขวามีลูกชายเป็นฝ่ายที่เข้าร่วมกับรัฐบาลในการปราบปรามผู้ที่กระทำความผิด ส่วนแม่ฝั่งซ้ายเป็นฝ่ายที่ต้องสูญเสียลูกชายไปในเหตุการณ์ครั้งนี้ แม่ฝั่งซ้ายจึงเป็นคนที่มีความรู้สึกเศร้าโศกเสียใจในการสูญเสียลูก และเป็นตัวละครที่เชื่อมความคิดของแม่ที่มีต่อลูกจากเหตุการณ์ในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ดังคำบรรยายที่ว่า

“วันนั้นลูก ๆ เข้าไปในธรรมศาสตร์หลายร้อยคน ถูกจับในวันนั้นก็มากมาย ถูกฆ่าตายก็ไม่ค่อย มีหน้าข้ายังต้องรับโทษติดคุก ลูก ๆ ของแม่ซุ่มมูมเรียกร้องกันอย่างสงบเสมอมา แต่ทุกครั้งลูกของแม่กลับถูกก่อความตลอด ครั้นได้จิ้งหะร้ายแรงก็มีผู้มาทำหน้าที่ฆ่าลูกของแม่ได้ถูกต้องตามกฎหมาย โดยอ้างเอาความวุ่นวายเป็นสาเหตุ แน่ละ ถ้าเขาไม่ทำเช่นนั้น พวกคนถือ

อาวุธร้ายแรงก็ยอมไม่มีเหตุผลที่จะใช้เป็นข้ออ้าง วันนั้น พวกเขาทำไปได้ลงคออย่างไรกัน
ชีวิตและเลือดเนื้อลูก ๆ หลาน ๆ ของเขาเองแท้ ๆ ใครกันนะที่เป็นต้นเหตุ”

(กล่อมขวัญแม่. 2521 : 214 - 215)

การขัดแย้งความคิดทางการเมืองของประชาชนนอกจากส่งผลเสียถึงเลือดเนื้อ
และชีวิตแล้ว ศรีดาวเรืองยังเสนอให้เห็นถึงผลเสียทางด้านจิตใจในเรื่องที่เกี่ยวกับ เรื่องของ
ความรู้สึกของสมาชิกในครอบครัวอีกด้วย

ในเรื่อง **ของขวัญแห่งแผ่นดิน** ศรีดาวเรืองให้ตัวละครเอกซึ่งเป็นลูกสาว
ของพ่อ บอกกับ “ฉัน” ว่า โรงพิมพ์ของพ่อถูกปิด และพ่อเห็นว่ารัฐบาลไม่เป็นธรรม พ่อจึงคิดที่จะ
กลับไปเมืองจีนบ้านเกิด ส่วนลูกสาวที่เกิดที่เมืองไทย กลับไม่ยอมไปกับพ่อจึงมีผลทำให้ครอบครัวนี้
ต้องแยกกันอยู่คนละทิศละทาง ศรีดาวเรืองชี้ให้ผู้อ่านเห็นว่า ผู้ที่เป็นพ่อคงเจ็บปวดกับความรู้สึกและ
เจ็บปวดกับความคิดการตัดสินใจของลูกสาวของตนเองมากที่ไม่ยอมกลับไปเมืองจีนกับพ่อ และพ่อเอง
ก็คงต้องเจ็บปวดกับความรู้สึกของตนเองที่ยอมทิ้งลูกสาวให้อยู่ในเมืองไทยเพราะเหตุผลทางการเมือง
จึงทำให้ฉันนึกถึงคำพูดของผู้เป็นลูกสาวของพ่อผู้มาจากเมืองจีนว่า

“พ่อบอกว่ารัฐบาลไม่ยุติธรรม เช่น ฆ่าคนบริสุทธิ์ รังแกคนอย่างไร้มนุษยธรรม
แม้พ่อจะเป็นคนจีนที่กลายเป็นคนไทยไปเกือบหมดแล้วก็ตาม แต่พ่อก็มีอาชีพเป็นนักหนังสือพิมพ์และหนังสือ
พิมพ์ของพ่อถูกปิด พ่อเคยถูกบีบบังคับมาก ๆ เหมือนเพื่อนนักหนังสือพิมพ์ที่เป็นคนไทย พ่อเลยไม่ยอม
ทำงานที่ต่อไป แต่พ่อต้องเห็นใจหนูบ้าง หนูเกิดและโตที่นี่ ถึงรัฐบาลในยุค 6 ตุลาจะสร้าง
ความเลวร้ายแค่ไหน ที่นี่ก็เป็นแผ่นดินที่หนูเกิด รัฐบาลอยู่ได้ไม่นานหรอกพี่”

(ของขวัญแห่งแผ่นดิน. 2521 : 179)

จะเห็นได้ว่าในช่วง 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 - 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519
เป็นยุคสมัยที่ประชาธิปไตยเบ่งบาน เป็นยุคที่นักวิชาการบางท่านเห็นว่า “ไม่มียุคใดสมัยใดอีกแล้ว
ที่มีความขัดแย้งทางความคิดระหว่างคนในชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความคิดเรื่องวิถีทางสังคม
เศรษฐกิจ และการเมืองไทยจะรุนแรงและเด่นชัดยิ่งกว่าสมัยนี้” (สมบัติ จันทรวงศ์ และ
รังสรรค์ ธาระพรพันธ์. 2519 : 1)

2.1.2 วัฒนธรรม

วัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นทั้งด้านความรู้ ความเชื่อ กฎหมาย ธรรมเนียม ประเพณี และสิ่งต่าง ๆ อันเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่ง ไปยังอีกรุ่นหนึ่ง ดังที่ พระยาอนุมานราชธน อธิบายว่า “วัฒนธรรมคือวิถีชีวิตหรือทางดำเนินแห่งชีวิตของชุมชนหมู่หนึ่ง ซึ่งอยู่รวมกันในที่หนึ่งหรือประเทศหนึ่งโดยเฉพาะ” (เสฐียรโกเศศ. 2515 : 100)

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม อาจอธิบายได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของชาวบ้านหรือจารีต กฎหมาย ศาสนา ประเพณี สิ่งประดิษฐ์ และวัตถุอื่น ๆ ในวิถีชีวิตของชาวบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ค่านิยม การที่วัฒนธรรมเน้นหนักอยู่ที่ความรู้ ความเชื่อ ความรับรู้ ความเข้าใจ ฯลฯ ซึ่งเป็นเรื่องที่อยู่ภายในจิตใจของมนุษย์ และกระตุ้นให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมออกมา (ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์. 2521 : 14) ทำให้กล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมย่อมมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนทุกรุ่นในสังคมเพราะพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมนั้น ๆ

เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป ย่อมเป็นผลทำให้วัฒนธรรมต่าง ๆ เกิดการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ดังคำอธิบายของผ่องพันธุ์ มณีรัตน์ว่า “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมย่อมเกี่ยวกัน การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมต้องอาศัยตัวการหรือผู้กระทำ ซึ่งเป็นบุคคลในสังคมหรือสถาบันสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมต้องอาศัยวัฒนธรรมมาเป็นตัวการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง” (ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์. 2521 : 18)

ศรีดาวเรืองได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมไว้ในเรื่องสั้นจำนวน 11 เรื่อง ดังนี้ สิ่งทีลงทุน (2518) แม่พระคงคาเจ้าแก้วกับและหมา (2520) ตามไปฝากสุริยาไผ่ป่าเอย (2521) ประเพณีที่ยกเลิก (2521) ประเพณีที่เพิ่มขึ้น (2522) ลูกชายคนสุดท้าย (2524) วัดครึ่งหนึ่งกรรมกรครึ่งหนึ่ง (2525) ราคาของยาย (2528) เทวดา - หมาขี้ (2531) เรื่องเล่าของเพลงพม 1 (2532) เรื่องเล่าของเพลงพม 2 (2535) โดยที่ศรีดาวเรืองได้เสนอแนวคิดเชิงวิพากษ์วิจารณ์การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของไทยว่ามีสาเหตุที่สำคัญ 2 ประการ คือ

- ก. จากการแพร่กระจายวัฒนธรรมจากสังคมเมืองไปสู่ชนบท
- ข. จากภาวะเศรษฐกิจ

ก. จากการแพร่กระจายวัฒนธรรมจากสังคมเมืองไปสู่ชนบท

การแพร่กระจายวัฒนธรรมคือการที่วัฒนธรรมอย่างหนึ่งแพร่กระจายออกจากแหล่งกำเนิดไปยังแหล่งอื่น โดยที่ลักษณะการแพร่กระจายจะแผ่กว้างออกไป อาจจะโดยการยืมหรือโดยการย้ายถิ่นของบุคคลจากภูมิภาคหนึ่ง ไปยังอีกภูมิภาคหนึ่ง โดยการแพร่จากชนกลุ่มหนึ่ง ไปยังอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งอยู่ในภูมิภาคเดียวกัน (ราชบัณฑิตยสถาน. 2532 : 115) นอกจากนี้ ชูดา จิตพิทักษ์ ยังได้อธิบายถึงทฤษฎีการแพร่กระจายวัฒนธรรมไว้ว่าวัฒนธรรมเกิดจากศูนย์กลางแห่งเดียวแล้วค่อย ๆ ขยายกระจายแพร่หลายออกไปทีละน้อยอย่างกว้างขวาง อาจโดยการอพยพ การเดินทางท่องเที่ยว การพาณิชย์ ผลของสงคราม การเข้าแทนที่ และการจำลองแบบอย่างซึ่งกันและกัน (ชูดา จิตพิทักษ์. 2528 : 146)

ศรีดาวเรือง เสนอให้เห็นถึงการแพร่กระจายวัฒนธรรมจากสังคมเมืองไปสู่ชนบท โดยที่สังคมชนบทได้รับเอาวัฒนธรรมใหม่เข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมดั้งเดิมแล้ว ศรีดาวเรือง ได้วิพากษ์วิจารณ์วัฒนธรรมไทยบางอย่างว่าเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เช่น ในส่วนของประเพณีเกี่ยวกับชีวิตที่ชาวบ้านรับค่านิยมของสังคมเมืองเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมของสังคมชนบท ดังเช่น

ในเรื่อง ประเพณีที่เพิ่มขึ้น ศรีดาวเรืองชี้ให้เห็นถึงประเพณีการจัดงานศพที่เดิมเคยเป็นงานแสดงความเศร้าโศกเพื่อระลึกถึงผู้ตายนั้น ในยุคปัจจุบันเจ้าภาพกลับจัดงานศพนี้ให้เป็นการแสดงถึงความมีหน้ามีตามีเกียรติของเจ้าภาพและแขกผู้มีร่วมงานเช่น ชัยกับโชติได้จัดให้มีการชุมนุมกลุ่มลูกเสือชาวบ้านขึ้นและกล่าวเชิญให้สมาชิกลูกเสือชาวบ้านได้ร่วมแสดงหน้าศพเพื่อดังคำบรรยายที่ว่า

“ต่อไปนี้เชิญชมการแสดง

เสียงปรบมือดังมาจากพวกเด็ก ๆ ที่ขึ้นไปนั่งบนหน้าต่างศาลาและอีกหลายสิบคน ยืนเบียดเสียดยัดเยียดเข้ามาปะปนอยู่ตามเก้าอี้ของแขกผู้มีเกียรติ เมื่อการพ่อนหน้าศพเริ่มต้น เสียงปี่พาทย์ จ้องวง ก็ดังขึ้นเป็นทำนอง “รำเบิกโรง” หญิงสาวหน้าตาสะสวย ท่าทางเป็นคนบ้านนอกแสดงลีลาการพ่อนรำได้น่าชมไม่น้อย”

(ประเพณีที่เพิ่มขึ้น. 2522 : 28)

ขณะเดียวกันก็ให้ นภา น้ำเงิน และอุไร แยกกันไปช่วยงานศพกล่าวแสดงความคิดเห็นเรื่องบรรยากาศงานศพไว้ว่า

“เหมือนกลับจากเที่ยวงานวัดที่ไหนสักแห่ง”

(ประเพณีที่เพิ่มขึ้น. 2522 : 32)

สำหรับประเพณีการทำบุญครบ 100 วัน ที่เคยจัดกระทำกันเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายและเพื่อระลึกถึงผู้ตายนั้น ในยุคปัจจุบันจะกลับกลายมาเป็นงานบุญงานรื่นเริงของญาติพี่น้องไป ดังจะเห็นได้จาก

ในเรื่อง เรื่องเล่าของเพลงทนม 2 ศรีดาวเรืองได้ให้ “เพลงทนม” ตัวละครเอกของเรื่องเล่าถึงการจัดงานทำบุญครบ 100 วัน ของยายทวดว่าญาติพี่น้องซึ่งทำหน้าที่เป็นเจ้าภาพได้ไปเช่าเครื่องขยายเสียงมาเปิดเพลงสลับกับการพูดเชิญชวนให้พวกชาวบ้านมาทำบุญพร้อมกับเชิญชวนให้ชาวบ้านมาร่วมรำวงกันอย่างสนุกสนานด้วย ดังคำบรรยายที่ว่า

“คนเมาพอได้ยินเสียงเครื่องไฟฟ้า . . . จะต้องรำให้ยายทวดดูสักหน่อย แต่ยายจิดว่าเพลงสมัยใหม่ฟังแล้วไม่รำรำ แกเลยร้องเพลงรำวงเสียเองแข่งกับเพลงในเครื่องไฟแล้วพวกเขาจ็กรำกันแฉ่นไปแฉ่นมาอย่างสนุกสนาน”

(เรื่องเล่าของเพลงทนม 2. 2525 : 127)

ศรีดาวเรืองยังได้เสนอให้เห็นถึงการแพร่กระจายวัฒนธรรมเมืองสู่ชนบท โดยที่ชาวชนบทอาจรับวัฒนธรรมใหม่ ๆ เข้ามาอย่างไม่รู้ที่มาที่ไปของวัฒนธรรม ทำให้รับวัฒนธรรมไปอย่างผิด ๆ หรือรับแล้วไม่สามารถนำวัฒนธรรมใหม่นี้ไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพของชาวชนบทได้ ดังเช่น

ในเรื่อง สิ่งที่ลงทุน ศรีดาวเรืองสื่อแนวคิดนี้โดยให้จรินหญิงบ้านนอกที่ไปเรียนตัดเสื้อในกรุงเทพฯ แล้วกลับมาเปิดร้านตัดเสื้อในชนบทบ้านเกิด พร้อมกับได้นำความรู้วิชาตัดเสื้อแบบต่าง ๆ เช่น ชุดราตรี ชุดไทย ชุดว่ายน้ำ เสื้อสูท หรือแบบเสื้อจากต่างประเทศมาแนะนำให้ชาวบ้านได้รู้จักและแนะนำให้ชาวบ้านนำชุดดังกล่าวนี้ไปใช้ในชีวิตประจำวันด้วย โดยที่จรินไม่รู้จักนำความรู้ในวัฒนธรรมการแต่งกายมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะกับสังคมชนบทได้ ทำให้ชาวบ้านกลับเห็นว่าชุดต่าง ๆ ดังกล่าวนี้นี้ไม่มีประโยชน์สำหรับพวกเขา ผลสุดท้ายชาวบ้านจึงไม่ไปตัดเสื้อร้านของจริน ดังคำบรรยายที่ว่า

“ชื่อของจรีนก็ติดปากจนเป็นที่กล่าวขวัญของคนในหมู่บ้านพอสมควร และตัวเธอก็หวังที่จะนำความรู้เกี่ยวกับวิชาตัดเสื้อผ้าแบบใหม่ตามหลักสูตรจากปารีสมาสู่ตำบลแห่งนี้ เพื่อเซ็ดหน้าชูดตาพอกับแม่ที่อุตสาหะส่งเสียให้เธอไปเรียนถึงบางกอก แต่แล้วความตั้งใจของเธอดูเหมือนกับเลื่อนรางแทบไม่น่าเชื่อ ทั้ง ๆ ที่เธอพยายามออกแบบตัดเสื้อที่ดีที่สุดและใช้แพ้น้ำล่าสุดจากกรุงเทพฯ แต่ทุกอย่างกลับเฉยเมยไม่เป็นที่สนใจ เวลามีคนมาว่าจ้างให้เธอดัดกางเกงขาก๊วย หรือเสื้อหัดตะเข็บ สำหรับคนแก่ เธอกลับงงทำไม่ค่อยถูกเพราะไม่เคยหัดมา อีกทั้งหลักจากปารีสก็มีไซมิไว้ให้ตัดเสื้อผ้าเหล่านี้ สิ่งที่เธอลงทุนเรียนมาจนได้ไปประกาศฯ จึงไม่มีใครรู้จัก ไม่มีใครเห็นคุณค่า เพราะคนในหมู่บ้านไม่มีใครต้องการลายดอกจากผ้ามองตากุติซันดีมากไปกว่าเสื้อทำงานสีกรมท่าหรือเสื้อชาวนาสีด้า”

(สิ่งที่ลงทุน. 2518 : 52)

ในเรื่อง เทวดา - หม่าซี ศรีดาวเรืองเสนอให้เห็นถึงการนำวิถีชีวิตของคนในสังคมเมืองเข้ามาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของชาวชนบท โดยเสนอผ่านจงดีสาวบ้านนอกที่เข้ามาเป็นคนรับใช้ในเมือง เมื่อกลับไปยังบ้านเกิด จงดีได้นำวัฒนธรรมเมือง วิถีชีวิตชาวเมืองมาใช้บ้าง เช่น ปลูกบ้านชั้นเดียวสร้างรั้วล้อมรอบ ทำถนนหน้าบ้าน ปลูกดอกไม้ ขอลูกหมาจากเพื่อนบ้านมาเลี้ยงโดยทำเชือกผูกคอเวลาไปไหนก็จูงไปด้วย และตั้งตำหนักบูชาเทพเจ้าสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นสิ่งที่จงดีรับวัฒนธรรมเมืองเข้ามาโดยไม่รู้เหตุผลได้แต่ทำตาม ๆ เขาไป ดังคำพูดของจงดีที่ว่า

“เออดี ของกูก็สวยคนเดียว กูจะปลูกดอกไม้ไว้ริมถนน ที่โน้นใคร ๆ แคะก็ทำกันทั้งนั้น”

(เทวดา - หม่าซี. 2531 : 13)

จะเห็นได้ว่าการที่จรีนในเรื่องสิ่งที่ลงทุน ได้รับวัฒนธรรมการแต่งกายของชาวเมืองเข้ามาสู่ชนบท หรือจากการที่ จงดี ในเรื่อง เทวดา - หม่าซี ได้นำวิถีชีวิตของชาวเมืองมาใช้ในชนบทนั้นต่างก็ทำให้เกิดการแพร่กระจายวัฒนธรรมเมืองสู่ชนบทเพราะตัวละครทั้งสองนี้เป็นผู้ที่รับวัฒนธรรมเมือง เข้ามาแพร่กระจายนั่นเอง

ในส่วนที่เป็นประเพณีเบ็ดเตล็ดของไทย ได้แก่ประเพณีเกี่ยวกับการบันเทิง และการพักผ่อน ศรีดาวเรืองเสนอให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเช่นกัน เช่น ใน ประเพณีเกี่ยวกับการบันเทิงของชาวบ้าน อันได้แก่ ลิเก นั้น ศรีดาวเรืองเสนอให้เห็นว่า สิ่งที่ เปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัดเจนนับแรกในการแสดงลิเก ได้แก่การเปลี่ยนทางรูปแบบการ แต่งตัวของนักแสดง เนื่องจากผู้แสดงลิเกจะรับวัฒนธรรมการแต่งกายตามวัฒนธรรมเมืองเข้ามา ผสมผสานดังจะเห็นได้จากการตั้งข้อสังเกตของคณะกรรมการโครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทย ที่อธิบายถึงการแต่งตัวของลิเกในสมัยปัจจุบันว่าแม้เนื้อเรื่องจะสมมติว่าเป็นนางเอกยากจนอยู่ใน กระท่อม แต่ผู้แสดงก็มักจะแต่งตัวตามแบบชาวตะวันตก หรือแบบเจ้าหญิงในเทพนิยาย ที่นิยมสวม กระจับปี่ยาวเวลาเดินจะดูลอยฟ่อง เพื่อให้ดูสวยงามและแปลกไปจากผู้แสดงสมัยก่อนที่มักนุ่งผ้า เยียรบัวจับหน้านางคาดเข็มขัดกับมีหัวเป็นเพชรเทียมสวยงาม เสื้อและสไบ ปักดินลวดลาย สวยงาม มีสังวาลย์ มีกำไลรัดข้อมือ สวมมงกุฎกษัตริย์ สวมกำไลเท้า (โครงการเผยแพร่เอก ลักษณ์ของไทย. 2523 : 23 - 24)

ในเรื่อง ตามไปท่าสุริยาในป่าเอย ศรีดาวเรืองให้ตัวละครเอกคือ ฉันท เติมนานวิกลีเก แล้วหวนคิดถึงวัยเด็กที่ชอบไปดูลิเก เพื่อสะท้อนภาพผู้แสดงลิเกในยุคปัจจุบันที่ เปลี่ยนรูปแบบการแต่งกายไปจากผู้แสดงในอดีตว่า

“แม้วัยจะผ่านล่วงพ้น แต่ฉันทยังเป็นเด็กบ้านนอก เป็นลูกชาวนาเป็นแฟนลิเก มาช้านาน สมัยนั้นตัวพระยังสวมชฎายอดแหลม นุ่งผ้าโจงกระเบน ส่วนตัวนางนุ่งผ้าจับหน้านาง เวลารำเชิดฉิ่งรำได้สวยงามอ่อนช้อยเสียจริง ๆ แต่ทว่าบัดนี้เล่ายุคตลาดพัฒนา ยุคที่ดินจัดสรร ลิเกตัวนางจึงสวมยีนธารา ใส่เสื้อคอกลม หรือไม่ก็สวมชุด แม็กซีราตรี”

(ตามไปท่าสุริยาในป่าเอย. 2521 : 2521 - 155)

ในยุคปัจจุบันนี้ นอกจากการแสดงลิเกจะมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบการ แต่งกายของผู้แสดงดังกล่าวแล้ว ในด้านเนื้อเรื่องที่จะใช้แสดงลิเกก็ยังมี การเปลี่ยนแปลงอย่าง เห็นได้ชัด ซึ่งอาจรับอิทธิพลจากนวนิยาย หรือละครทีวี ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวของคณะกรรมการ โครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทยที่อธิบายว่า ลิเกเป็นมหรสพระดับชาวบ้าน ผู้แสดงและผู้ดูเป็น ชาวบ้าน เนื้อเรื่อง บทกลอน ทำนองเพลง เป็นลักษณะที่สนองตอบความต้องการของชาวบ้าน ซึ่ง

ส่วนมากยังมีการศึกษาน้อย และยังรักษาขนบประเพณี ความเชื่อแต่ดั้งเดิม ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าเรื่อง ที่นำมาเล่นในสมัยก่อนก็นำมาจากละครนอก และเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ และต่อมาก็เปลี่ยนไปตาม ความนิยม (โครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทย. 2523 : 359)

ศรีดาวเรืองเองก็ได้เสนอถึงความเปลี่ยนแปลงทางด้านเนื้อเรื่องของการแสดง ลิเกไว้ในเรื่อง **ตามไปหาสุรียาในป่าเอ๋ย** ว่า

“เนื้อเรื่องที่เล่นสมัยยายกับย่า เห็นมีแต่ รามเกียรติ์ ยอพระกลิ้งกินแมง แก้วหน้าม้า แต่สมัยนี้แม้จะยังมีแนวเดิมหลงเหลืออยู่บ้าง คือหนีไม้พันเรื่องเจ้า ๆ จักร ๆ วงศ์ ๆ แต่โตโผลิเกร่วมสมัยก็แต่งเรื่องขึ้นเองใหม่ โดยแอบเอาต้นฉบับจากหนังสือ “บางกอก” มาเปิด แต่ให้มีเรื่องชิงรักหักสวาทและเรื่องชู้สาวมากขึ้น”

(ตามไปหาสุรียาในป่าเอ๋ย. 2521 : 155)

สำหรับในเรื่องของวัฒนธรรมทางการตั้งชื่อ ศรีดาวเรืองเสนอให้เห็นถึงความ เปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับธรรมเนียมนิยมของการตั้งชื่อบุคคลและสัตว์เลี้ยงว่าคนในสมัยก่อน จะนิยมตั้งชื่อบุคคลและสัตว์เลี้ยงตามบุคลิกลักษณะที่เด่นชัดของเจ้าของชื่อ ชื่อจะเป็นคำ ๆ เดียว เพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่เจ้าของชื่อ เช่น ดาขาว ดาทอง ยายมี ส่วนสัตว์เลี้ยงจะเรียกชื่อว่า อีต่าง อ้ายแด่น แต่คนสมัยปัจจุบันจะนิยมตั้งชื่อบุคคลและสัตว์เลี้ยงตามประสบการณ์ของตน หรือสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวที่เกิดขึ้นจากเทคโนโลยีต่าง ๆ ด้วย

ในเรื่อง **เรื่องเล่าของเพลงพนม 1** ศรีดาวเรืองให้เด็กชายเพลงพนมเป็น ตัวแทนของเด็กรุ่นใหม่ที่ไม่เข้าใจในการใช้ภาษาของคนรุ่นก่อนที่เป็นปู่ย่าตายาย เพื่อชี้ให้เห็นว่า วัฒนธรรมในด้านการใช้ภาษาของคนในสังคม เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างช้า ๆ อย่าง ต่อเนื่องภายในช่วงเวลาที่ยาวกันสี่ชั่วอายุคน ดังเช่นเมื่อแม่ได้พาเพลงพนมไปบ้านยายทวดเพื่อ ไปรดน้ำดำหัวยายทวดในเทศกาลสงกรานต์นั้น เพลงพนมจะได้รับรู้ถึงเรื่องความแตกต่างในเรื่อง ของการตั้งชื่อสัตว์เลี้ยงระหว่างคนในสมัยรุ่นยายทวดกับรุ่นของเหลน ดังคำบรรยายที่ว่า

“เพลงพนมมีวัวอยู่ตัวหนึ่งแล้ว ลุงคำสิงห์เพื่อนของพ่อยกให้ แต่มันยังอยู่ปาก ช่องและเพลงพนมก็ตั้งชื่อให้มันว่า “เจ้ารถไฟ” ตาแสงงทำตาโตและว่าวัวอะไรชื่อเจ้ารถไฟ

ตั้งแต่เกิดมายังไม่เคยได้ยิน วัวของตามีแต่ชื่อไอ้ทุ้ อีแต่น อีขาว อีเฒ่า พวกผู้ใหญ่หัวเราะท่าทาง
ขบขัน เพลงพมมาก็หัวเราะ แต่คิดในใจว่าบางทีพวกผู้ใหญ่นี้ยังไม่รู้อะไรอีกตั้งเยอะ”

(เรื่องเล่าของเพลงพม 1. 2532 : 57)

นอกจากนี้ในเรื่องของการตั้งชื่อบุคคล บุคคลในรุ่นของปู่ย่า ตายาย และป้าลุง
ของเพลงพมจะนิยมตั้งชื่อบุคคลให้เป็นถ้อยคำในภาษาไทย ซึ่งมีลักษณะเป็นคำพยางค์เดี่ยวโดด ๆ
เพื่อบอกลักษณะเด่นของบุคคลนั้น ๆ และเพื่อเป็นสิริมงคลแก่เจ้าของชื่อด้วย ดังที่ศรีดาวเรืองให้ผู้
เป็นแม่บอกเพลงพมว่า

“ตาสา ตาขาว ตาเชื่อม ยายจิว ยายไม้ อะไรกันนั้นก็ไม่รู้ แม่เองก็
จำได้ไม่หมด เพราะฉะนั้นเพลงไม่ต้องจำหรอก ขอให้รู้เพียงว่า คนแต่ก่อนมักชื่อกำเดี่ยวก็พอ”

(เรื่องเล่าของเพลงพม 1. 2532. 57)

ขณะเดียวกันศรีดาวเรืองก็จะชี้ให้ผู้อ่านได้เห็นและเข้าใจไปพร้อมกับเพลงพม
ว่าคนไทยในยุคปัจจุบันหรือยุคของเพลงพม นั้น จะนิยมตั้งชื่อบุคคลให้เป็นถ้อยคำที่มาจากภาษา
บาลี - สันสกฤต ซึ่งมักเป็นถ้อยคำที่มีหลายพยางค์มากกว่าจะเป็นคำไทยที่เป็นคำพยางค์เดี่ยวโดด ๆ
อย่างเดิม ดังคำบรรยายที่ว่า

“เพลงพมจำได้ว่า พวกเหลนโหลนของยายทวดไม่มีใครใช้ชื่อกำเดี่ยวเลยเท่าที่
เพลงพมได้ยินมา เห็นมีแต่ชื่อยาว ๆ สุริยะะ กัลยาณี จินตหรา สรพงษ์”

(เรื่องเล่าของเพลงพม 1. 2532 : 60)

ข. จากภาวะเศรษฐกิจ

ในสมัยก่อนไทยเรามีรูปแบบการปกครองเป็นระบบ “เจ้าชีวิต” รูปแบบระบบเศรษฐกิจ
ของเราจะผูกพันอยู่กับผู้มีอำนาจทางการปกครองบ้านเมือง ผู้ผลิตหรือประชาชนจะต้องมอบผลผลิต
ส่วนหนึ่งให้แก่ฝ่ายบ้านเมือง ผลผลิตส่วนที่เหลือก็จะเก็บไว้กินไว้ใช้เองหรือที่เรียกกันว่าเป็นวัฒนธรรม
แบบ “เจ้าขุนมูลนาย” แต่หลังจากที่ไทยเราเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมาแล้ว
สังคมไทยเริ่มเปลี่ยนไปใช้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (Capitalism) ซึ่งเป็นระบบที่ยึดถือปรัชญาว่า
ประชาชนควรมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินสิ่งของต่าง ๆ รัฐจึงเปิดโอกาสให้เอกชนลงทุนประกอบกิจกรรม

ทางเศรษฐกิจ เศรษฐกิจแบบทุนนิยมจะเห็นในเรื่องการใช้จ่ายเงินตราในการแลกเปลี่ยนและเป็นเจ้าของกิจการหรือนายทุนซึ่งไม่ใช่รัฐบาล (จรัญ พรหมอยู่. 2526 : 64)

ศรีดาวเรืองได้เสนอให้เห็นว่า เมื่อระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเข้ามาในสังคมทำให้ค่านิยมของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไป โดยแต่เดิมนั้นชาวบ้านจะมีค่านิยมในการให้เกียรติ และนับถือผู้อาวุโส แต่ในยุคปัจจุบันกลับกลายเป็นการให้เกียรติแก่ผู้ที่มีเงิน และผู้มีอำนาจแทน จึงเป็นผลทำให้ความสัมพันธ์ระบบเครือญาติลดความสำคัญลง ดังจะเห็นได้ดังเช่น

ในเรื่อง **วัดครึ่งหนึ่งกรรมกรครึ่งหนึ่ง** ศรีดาวเรืองได้ให้ดาโยงมรรคานายกพูดคัดค้านหญิงเจ้าภาพงานศพที่คิดจะให้เกียรติแก่ญาติผู้ใหญ่ทางฝ่ายสามีผู้ตายด้วยการเชิญให้มาทอดผ้าบังสุกุลให้แก่ผู้ตาย ว่าควรจะเชิญเจ้านายของผู้ตายและเจ้าแม่ร้านขายของในตลาดที่เจ้าภาพไปซื้อของ เชื้อเขามาจัดงานศพ มาเป็นผู้ทอดผ้าบังสุกุลก่อนญาติผู้ใหญ่ของผู้ตาย เพราะถือว่าเป็นผู้มีเกียรติ เนื่องจากเป็นผู้มีตำแหน่งหน้าที่การงานสูงส่ง หรือเป็นผู้มีฐานะดี ดังคำกล่าวที่ว่า

“แล้วแกเอาเจ้านายคนตายเขาไปไว้ไหน เอ ทำยังงี้ไม่ถูกนา แก ต้องให้เกียรติเขาก่อน ยังคนในตลาดอีกหละ พวกเจ้าแม่ขายของแกไม่ฟังเขาหรือกรี้ ไอ้คนกันเองนะ ยังไง ๆ มันก็ไม่ว่ากันอยู่แล้วจริงไหม”

(วัดครึ่งหนึ่งกรรมกรครึ่งหนึ่ง. 2525 : 109)

ในเรื่อง **ประเพณีที่เพิ่มขึ้น** ศรีดาวเรืองยังเสนอให้เห็นว่าเจ้าภาพในการจัดงานศพจะให้ความสำคัญกับญาติผู้ใหญ่น้อยกว่าเจ้านาย นายทุน เจ้าแม่ ซึ่งคนในสังคมถือกันว่าเป็นผู้มีเงิน มีเกียรติในสังคม ดังคำบรรยายที่ว่า

“หลังจากนั้น เจ้าภาพก็เตรียมจัดซื้อ นามสกุล และตำแหน่งหน้าที่การงานของแขกผู้มีเกียรติหลายคนเพื่อเตรียมโครงการให้แขกเหล่านั้นทำอะไรบ้างในวันเผา เช่น เตรียมว่าแขกของใครจะบูชาพระ แขกของใครจะถวายจุดบัจจัย แขกของใครจะวางดอกไม้จันทน์ตามลำดับก่อนหลัง แขกของใครจะแจกของชำร่วย และเจ้าภาพก็เตรียมตัวบอกช่างถ่ายรูปที่จ้างมาเพื่อถ่ายรูปคนสำคัญไว้เป็นสั๊กซีพยาน และเป็นเกียรติให้ตัวเอง”

(ประเพณีที่เพิ่มขึ้น. 2522 : 28)

จากตัวอย่างข้างต้นทำให้เห็นได้ว่า เจ้าภาพไม่ได้ให้ความสำคัญแก่ญาติผู้ใหญ่หรือญาติสนิทมิตรสหาย จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เห็นว่าคุณค่าความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติมีความสำคัญน้อยกว่า

ผู้มีเกียรติและผู้มีอำนาจในสังคม ขณะเดียวกันชาวบ้านก็จะให้ความสำคัญกับ เรื่องฐานะทาง เศรษฐกิจ และสถานภาพทางสังคมของผู้มีเกียรติมากขึ้น จนมีผลทำให้ชาวบ้านต้องให้ความสำคัญแก่ผู้มีเกียรติแก่ผู้เป็นนายมากขึ้นตามไปด้วย และในบางครั้งชาวบ้านยอมกระทำการต่าง ๆ ที่คิดว่าเป็น การให้เกียรติแก่แขกผู้มาร่วมงานจนมีผลทำให้ประเพณีมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมได้ ดังเช่น

ในเรื่อง **ประเพณีที่เพิ่มขึ้น** ศรีดาวเรืองเสนอให้ชัชกับโชติจัดงานศพพ่อ เป็นงาน สุกสนานเนื่องจากเชิญลูกเสือชาวบ้านมาในงานศพพ่อกันมากมายจนคล้ายกับเป็นงานรวมเลี้ยงรุ่น ลูกเสือชาวบ้าน เพื่อแสดงถึงพลังของรุ่น นอกจากนี้เพื่อให้เกียรติแก่หัวหน้าและสมาชิกด้วยการคล้อง พวงมาลัย ดังคำกล่าวของเจ้าภาพงานศพผู้กลายเป็นโงะกที่ว่า

“เอาหละครับ ตอนที่ ขอเชิญท่านหัวหน้าของผมจับมือกับท่านหัวหน้า จากหัวหิน แล้วคล้องพวงมาลัยให้กันและกันด้วยครับ”

ชายพุงพลุ้ยอีกคนซึ่งนั่งอยู่ที่เก้าอี้ชุดใหญ่แถวหน้าสุดยิ้มแย้มลุกขึ้นมาจับมือกับชายวัยกลางคนในชุด ชาวฟาร์สีกาก็ คล้องพวงมาลัยและโค้งให้ด้วย โดยมีแขกที่มาในงานปรบมือให้อย่างเกรียวกราว

(ประเพณีที่เพิ่มขึ้น. 2522 : 27)

ในส่วนเกี่ยวกับค่านิยมของสังคมเมืองที่แขกผู้มาช่วยงานศพนิยมใช้พวงหรีดให้เป็น สัญลักษณ์แสดงความไว้อาลัยและเป็นเกียรติแก่ผู้ตายนั้น เจ้าภาพที่เป็นชาวชนบทบางคนกลับเข้าใจ ผิดว่า “พวงหรีด” เป็นสัญลักษณ์แสดงความเป็นคนที่มีเกียรติของเจ้าของพวงหรีด ดังจะเห็นได้จาก คำพูดของชัชกับโชติที่กล่าวว่า

“ตอนแรกฉันคิดว่าหัวหน้าจะมีหรีดมากก็แขวนด้วยกันไม่น่าเกลียดอะไร แต่ที่นี้หัวหน้า ไม่ได้เอามา มีอันนั้นอันเดียวหัวหน้าเขาจะคิดอย่างไร ที่นี้เขาก็เป็นใหญ่ เราต้องให้เกียรติ เขามากกว่าคนอื่น

“เออ ฉันเดี่ยวเปลอ ๆ ไปลดมันลงข้างล่างก็แล้วกันจะได้ไม่สะดุดตามากนัก”

(ประเพณีที่เพิ่มขึ้น. 2522 : 26)

ในเรื่อง **ลูกชายคนสุดท้าย** ศรีดาวเรืองเสนอให้เห็นว่าพี่ชายคนรองของลูกชาย คนสุดท้ายยอมเปลี่ยนความเชื่อไปจากความเชื่อของชาวบ้านที่ถือกันว่าไม่ควรเผาผีวันคู่ แต่พี่คนรอง กลับไม่ถือและคิดจะเผาศพแม่ในวันคู่ด้วยเหตุผลเพียงประการเดียวว่า เพราะวันนี้เป็นวันที่เจ้านาย ของพี่ว่างสามารถมาร่วมเป็นเกียรติในงานได้ ดังคำกล่าวที่ว่า

“พรุ่งนี้ยังเผาไม่ได้ แยกผู้ใหญ่บางคนเขายังไม่ว่าง ต้องวันอาทิตย์” พี่ชายคนรอง
กล่าวคำกับพี่ชายคนโต

“อ้าว ก็ไหนว่าวันศุกร์เผาไม่ได้ยังไง” พี่ชายคนโตแย้ง

“ไม่เป็นไรหรอกจะศุกร์ก็มันก็เรื่องของเรา แต่เราต้องรอหัวหน้าเขาก่อนเขาว่าง
วันนั้น” พี่ชายคนรองเถียง

(ลูกชายคนสุดท้าย . 2524 : 80)

จากตัวอย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ทำให้เห็นได้ว่าพวกนายทุนและเจ้าแก๊งซึ่งหมายถึง
ผู้มีเงินทุนสูง ตลอดจนเจ้านายผู้มีอำนาจเหนือกว่าผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา จะเป็นผู้มีเกียรติในสังคมและ
จะเป็นผู้มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตชาวบ้านด้วยอำนาจเงินที่เขาใช้ลงทุน ชาวบ้านจึงต้องให้ความเคารพ
ยำเกรง นบถือและให้เกียรติต่อพวกนายทุนจนบางครั้งการที่ชาวบ้านคิดให้เกียรติแก่พวกนายทุนหรือ
เจ้านายนั้นมีผลให้ชาวบ้านต้องเปลี่ยนแปลงความเชื่อ และประเพณีบางอย่างดังกล่าวมาแล้ว
นอกจากการรับเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเข้ามายังทำให้ชาวบ้านมีค่านิยมในเรื่องของการมีเกียรติ มี
ศักดิ์ศรี และมีหน้ามีตาของตนมากขึ้น ดังที่เพ็ญแข วัจนสุนทร อธิบายว่า “เรื่องการรักษา รัก
เกียรติศักดิ์ศรี คนไทยถือว่าเป็นเรื่องสำคัญมากจะไม่ยอมให้ใครมาดูถูกดูหมิ่นได้ เพราะคนไทยเป็น
คนมีศักดิ์ศรี ยอมตายเพื่อเกียรติศักดิ์ได้ หรือยอมหมดเปลืองชายเนื้อชายตัวเพื่อ “กู้หน้า” หรือแม้ว่า
ตนเองไม่มีทรัพย์ ก็จะทำกั๊ยมาเพื่อ “รักษาหน้า” ของตนเองก็มี” (เพ็ญแข วัจนสุนทร . 2528 :
31)

เมื่อคนไทยมีค่านิยมดังกล่าวแล้วในประเพณีต่าง ๆ ชาวบ้านจึงหวงหน้าตาศักดิ์ศรีของ
ตน ดังที่อาเนห์ อาภาภิรม ได้กล่าวไว้ว่า “วัฒนธรรมในเรื่องพิธีกรรมการปฏิบัติวัฒนธรรมโดย
ทั่วไปของคนไทยมักแสดงออกในรูปของงานพิธีหรือพิธีการและมักจะมีการจัดกันใหญ่โตเท่าที่จะทำได้
บางรายต้องเป็นหนี้สินเพราะไม่ต้องการจัดพิธีเล็ก ๆ เจ็บ ๆ เพราะคิดว่าเสียเกียรติและศักดิ์ศรี
ของตน” (อาเนห์ อาภาภิรม . 2521 : 29 - 31)

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอันเป็นผลเนื่องมาจากชาวบ้านมีความคิดเกี่ยวกับค่านิยม
ดังกล่าว ศรีดาวเรืองได้เสนอไว้ในเรื่องสั้น ดังเช่น

ในเรื่อง **ประเพณีที่เพิ่มขึ้น** เสนอผ่านชัชกับโชติที่มีฐานะยากจนแต่จัดงานศพให้พ่อของตนอย่างใหญ่โตเกินฐานะ เพียงเพราะไม่ต้องการให้ชาวบ้านนิทาหรือดูถูกดูแคลนเท่านั้น ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวของน้ำเงินหญิงสาวที่มาช่วยงานว่า

“อ้อฮ้อ โลงทองชะด้วย คงไม่ใช่หลังนี้หรือมั้ง”

หญิงสาวสองคนที่เดินตามหลังมาพยักหน้ารับอย่างค่อนข้างเห็นด้วย เนื่องจากฐานะของเจ้าภาพที่พวกเขาเรารู้จักไม่ใช่คนร่ำรวยอะไรมากนัก อาชีพก็เพียงรับขนขายกับตั้งโต๊ะขายน้ำแข็งเอากำไรจากพวกเด็ก ๆ”

(ประเพณีที่เพิ่มขึ้น. 2522 : 24)

ในเรื่อง **ลูกชายคนสุดท้าย** พี่ ๆ จะคำนึงถึงแต่เกียรติ ศักดิ์ศรี ความมีหน้ามีตาของตนเอง ส่วนลูกชายคนสุดท้าย กลับมองเห็นว่าจิตใจของคนน่าจะเป็นสิ่งที่ควรคำนึงถึงมากกว่า เมื่อแม่ตายพวกพี่ ๆ ได้จัดพิธีศพของแม่โดยไม่ให้น้องชายคนสุดท้ายเข้ามายุ่งเกี่ยว เพราะพิธีต่าง ๆ ที่พวกพี่ ๆ จัดขึ้นจะเป็นพิธีที่คำนึงถึงหน้าตา เกียรติและศักดิ์ศรีของตนเองรวมไปถึงการให้เกียรติแก่เจ้านายของตนเองมากกว่าจะทำเพื่อผู้ตาย แม้ลูกชายคนสุดท้ายจะพยายามทำอะไรเพื่อแม่บ้าง พวกพี่ ๆ ก็จะไม่เห็นด้วยเช่นเมื่อน้องชายเอาดอกไม้ที่แม่ปลูกมาปักไว้ที่รูปเพื่อให้แม่ได้ชื่นชมกับฝีมือปลูกดอกไม้ของตนเองนั้น พี่สะใภ้กลับกล่าวว่า

“ดูมันทำเข้าสิ กรอบรูปที่ซื้อพวงมาลัยราคาแสนแพงมาคล้องแล้ว นี่ยังดันไปปักดอกไม้บ้าง ๆ อะไรมาวางให้เกะเกะ”

(ลูกชายคนสุดท้าย. 2524 : 75)

สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความมีหน้ามีตาของเจ้าภาพก็คือการที่มีผู้เฒ่าร่วมขอเป็นเจ้าภาพสวดศพให้แก่ผู้ตายเป็นจำนวนมาก ดังคำบรรยายที่ว่า

“คืนแรกมีพี่ชายคนโตกับเมียเป็นเจ้าภาพ คืนที่สองมีพี่ชายคนรองกับเมีย คืนที่สามเป็นของผู้จัดการพี่ชายคนโต คืนที่สี่เป็นของหัวหน้ากองลูกสาวพี่ชายคนรอง คืนที่ห้าเป็นของเจ้านายลูกสาวพี่ชายคนโต คืนที่หกเป็นของเพื่อนนักเรียนเก่าของพี่ชายคนรอง คืนที่เจ็ดเป็นของ”

(ลูกชายคนสุดท้าย. 2524 : 79)

สิ่งที่ลูกชายคนสุดท้ายต้องค้นพบจากการจัดงานศพของแม่ก็คือ เขาพบว่าพี่ ๆ ได้จัดงานศพเพื่อความมีหน้าตา มีเกียรติ ศักดิ์ศรีของพี่ ๆ เอง ดังคำบรรยายที่ลูกชายคนสุดท้ายได้เขียนไว้ในจดหมายถึงพี่ ๆ ว่า

“ผมว่าพี่ ๆ เข้าใจ หากแต่ไปเกรงใจชาวบ้าน เกรงจะอายเขาบ้าง เกรงจะไม่ต้องตามประเพณี เกรงสังคมจะติฉินนินทา เกรงจะไม่สมเกียรติของตัวเอง เกรงกันไปสารพัด”

(ลูกชายคนสุดท้าย . 2524 : 81)

จะเห็นได้ว่าค่านิยมเกี่ยวกับหน้าตา ศักดิ์ศรีหรือเกียรติเป็นลักษณะของคนไทยโดยทั่ว ๆ ไป เพราะคนไทยเชื่อมั่นและหยิ่งในเกียรติของตนเอง ไม่ว่าจะเป็ใครฐานะด้อยต่ำเพียงไร คนไทยจะไม่ยอมให้ใครดูถูกเหยียดหยามได้ง่าย ๆ เพราะถือว่ามีความสามารถเท่าเทียมกับผู้อื่น นิสัยอันนี้ทำให้คนไทยยอมรับค่านิยมเรื่องความมีหน้ามีตา มีเกียรติ ทำอะไรต้องใหญ่โตหรูหรา มิเช่นนั้นชาวบ้านจะถูก

ศรีดาวเรื่องยังเสนอให้เห็นว่าเมื่อระบบทุนนิยมได้แพร่เข้ามาในหมู่บ้าน และมีผลทำให้ประเพณีบางอย่างเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมแล้วยังมีผลทำให้กลุ่มคนในสังคมบางกลุ่ม เช่น กลุ่มของพวกนายทุน ที่สามารถตีดวงผลประโยชน์จากประเพณีที่เปลี่ยนไปได้อีกด้วย ดังจะเห็นตัวอย่างได้จาก

ในเรื่อง แม่พระคงคา เจ้าแก้วแก้วและหมา ศรีดาวเรื่องชี้ให้เห็นว่านายทุนที่ตีดวงผลประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงของประเพณีลอยกระทงคือเจ้าแก้วแก้ว เพราะเมื่อเจ้าแก้วแก้วมาจัดงานลอยกระทงในบริเวณวัดแล้วอ้างว่าเป็นงานของวัดนั้นมีผลทำให้ชาวบ้านที่เข้าไปร่วมงานจะต้องบริจาคเงินเข้าวัดมากมาย นับตั้งแต่ค่าผ่านประตู ค่ากระทง ค่าประกวดกระทง ค่าเก้าอี้ตุลิก่ ค่าประกวดร้องเพลง เป็นต้น โดยที่ชาวบ้านไม่รู้สึกรว่าตัวเองตกเป็นเหยื่อของเจ้าแก้วแก้ว เนื่องจากชาวบ้านเห็นว่าเงินที่ใช้จ่ายในการไปเที่ยวงานลอยกระทงนั้นล้วนเป็นเงินที่บริจาคให้แก่วัด จึงถือเป็นเงินที่ใช้ทำบุญทั้งหมด ดังข้อความที่ว่า

“เฮ้า รีบเข้า ๆ ลิเกออกแขกแล้ว เดี่ยวเก้าอี้หมดจะหาว่าไม่บอก ค่าเก้าอี้ คนละสามบาทเท่านั้น เงินได้มาก็ไม่ไปไหนเสีย เอาเข้าวัด ถือเสียว่าตุลิก่ เพื่อทำบุญร่วมกัน”

แม่แก่บางคนได้ยินเสียงลิเกออกแขกแหว่มากับโงะกักรีบควักเงินทันที แยกเงินขึ้นจบบ่าปากขมุขมิบ ก่อนจะยื่นเป็นค่าเก้าอี้

“ไม่เสียหาย ถึงยังงักก็เอาเงินเข้าวัด”

(แม่พระคงคาเก้าแก่บักและหมา . 2520 : 145)

ค่านิยมในสังคมเมืองที่การจัดงานต่าง ๆ จะมีคนกลางประกอบอาชีพรับเป็นผู้นำจัดงานแทนเจ้าภาพ ต่างไปจากสังคมชนบทแต่เดิมที่ชาวบ้านจะนิยมมาช่วยกันจัดงานต่าง ๆ นั้น ในยุคปัจจุบันชาวชนบทเองก็เริ่มเปลี่ยนมาใช้วิธีให้คนกลางมาช่วยจัดงานแทนเจ้าภาพด้วย

ในเรื่อง **ลูกชายคนสุดท้าย** ศรีดาวเรืองเสนอให้ผู้อ่านได้เห็นวาทะและผู้ที่ประกอบอาชีพธุรกิจเกี่ยวกับการรับจัดงานศพร่วมกับวัดจะได้รับผลประโยชน์จากเจ้าภาพที่มาใช้บริการไว้ดังนี้

“เขายินยอมกระดานดำของทางวัดที่ติดประกาศเกี่ยวกับการตั้งราคาค่าเช่าอุปกรณ์ที่ใช้ในงานศพและค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ตามประเพณีราคาแห่งความตาย เขาพบว่าราคาความตายของคนเรามีราคาขั้นต่ำดังนี้

ค่ารถรับศพ 150 บาท ค่าคนงานประจำรถ 55 บาท ค่าตั้งศาลาคืนละ 300 บาท

ค่าคนงานบริการคืนละ 55 บาท ค่าเครื่องไทยธรรมถวายพระสงฆ์ 4 ชุด 100 บาท

ค่าสรงถวายพระ 4 ตัว 100 บาท ค่าดอกไม้แต่งเมรุและคลุมหีบศพมี 3 ราคา 500 บาท

800 บาท และ 1,000 บาท ค่าดอกไม้จันทร์ร้อยละ 30 บาท ค่าไตรทอดบังสุกุล 300 บาท

ค่าถวายพระสวดหน้าไฟรูปละ 25 - 100 บาท หรือแล้วแต่ศรัทธา ค่าเผา 450 บาท ค่า

เก็บอัฐิ 100 บาท ค่ารับจัดเป็พาทย์ ค่ารำนาศพ”

(ลูกชายคนสุดท้าย . 2524 : 76 - 77)

2.1.3 ศาสนา

ประเทศไทยมีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ ศาสนาพุทธจึงมีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน ทั้งในด้านความเชื่อ และการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย สถาบันศาสนามีว่ามีบทบาทสำคัญอย่างมากทั้งต่อมนุษย์ในสังคมและต่อสังคม เพราะศาสนาเปรียบเสมือนเครื่องมืออันสำคัญที่จะช่วยให้มนุษย์พบหนทางในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องและเหมาะสม อันจะก่อให้เกิดความมั่นคงในสังคมต่อไป

ในฐานะที่ศรีดาวเรืองเป็นชาวพุทธคนหนึ่งก็ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับศาสนาไว้ในเรื่องสั้นจำนวน 6 เรื่องดังนี้ ชายผ้าเหลือง (2518) สะพานบุญ (2519) แม่พระคงคา ถ้ำแก้ว บักและหมา (2520) บุญของยาย (2522) บุญสงกรานต์ (2525) ลูกไก่ไม่ยากเป็นดาว (2532) เรื่องสั้นที่มีแนวคิดเกี่ยวกับศาสนาทั้ง 6 เรื่องนี้มีประเด็นที่น่าสนใจอยู่ 2 ประเด็นใหญ่ คือ

- ก. แนวคิดคัดค้านเรื่องรูปแบบการทำบุญ และความเชื่อในผลบุญ
- ข. สะท้อนภาพความสัมพันธ์ศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อผู้สืบทอดศาสนา

ก. แนวคิดคัดค้านเรื่องรูปแบบการทำบุญ และความเชื่อในผลบุญ

ในเรื่องของการทำบุญและประกอบการกุศลนั้น คนไทยเชื่อในเรื่องของบุญเรื่องของกรรมมาก เชื่อกันว่าในชาตินี้ที่ต้องตกระกำลำบากก็เพราะในชาติก่อนไม่ได้ทำบุญเอาไว้ ฉะนั้นเพื่อจะได้มีความสุขในชาติต่อไปในชาตินี้จึงต้องมีการทำบุญเอาไว้มาก ๆ

สุพัตรา สุภาพ ได้กล่าวไว้ว่า “ศาสนาพุทธมีอิทธิพลเหนือคนไทยความคิดเกี่ยวกับเรื่อง บุญ และบาป มักจะอยู่ในจิตใจของคนไทย คำสองคำนี้เป็นคำที่พูดกันจนติดริมฝีปาก และคนไทยก็นิยมที่จะทำบุญทุกครั้งที่มีโอกาส พุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตของคนไทยตั้งแต่เกิดจนตาย จึงมีอิทธิพลในการสร้างค่านิยมเกี่ยวกับการทำบุญกุศล คนไทยเชื่อว่าการทำบุญกุศลนั้นเป็นกรรมดีที่หากสร้างสมไว้จะส่งผลถึงอนาคตทั้งชาตินี้และชาติหน้า” (สุพัตรา สุภาพ. 2528 : 23 - 28)

ศรีดาวเรืองได้เสนอภาพของสังคมชาวบ้านว่าเป็นสังคมชาวพุทธ การทำบุญเป็นกิจกรรมที่ชาวบ้านถือปฏิบัติร่วมกันมา โดยที่ชาวบ้านจะยึดถือรูปแบบของการทำบุญที่มุ่งทำกับวัดหรือที่เกี่ยวข้องกับศาสนาโดยตรงมากกว่าการทำบุญด้วยรูปแบบอื่น ๆ และการทำบุญเป็นสิ่งที่ชาวบ้านใช้อธิบายถึงความสุขของชีวิต ในอนาคตหรือในชาติหน้าว่าจะสุขสบายเพราะผลบุญที่ทำไปนั้นดัง เช่น

ในเรื่อง **บุญของยาย** ศรีดาวเรืองเสนอให้เห็นถึงความเชื่อในการทำบุญของชาวแฟลตที่ร่วมกันตั้งกองกฐิน เพื่อเรียกรายเงินบริจาคโดยที่อ้างถึงบุญ และเชื่อว่าการทำบุญกับวัดจะได้บุญมากมายซึ่งจะส่งผลในชาติหน้าแต่เมื่อมีชายหนุ่มพยายายผู้หลงทาง ไปส่งที่แฟลตและได้ขอความช่วยเหลือจากกลุ่มคนที่ตั้งกองกฐินเหล่านี้ให้พยายายไปส่งที่ห้องก็กลับไม่ได้รับความช่วยเหลือจากคนเหล่านี้เลย ดังคำบรรยายที่ว่า

“กองบุญกองกุศลคือศูนย์กลาง เขารีบจูงมือยายเข้าไปสวนกับเสียงบุญหล่นลงมา”

“เอ้า เขิญครับ เขิญญาติโยมทำบุญร่วมกับเราชาวแพลตห้าสี เขิญครับ คุณยาย” ชายสวมแว่นสายตาเดินเข้าไปหาหญิงคนหนึ่งที่นั่งอยู่ใกล้กองบุญ

“เอ้อ พี่อะ พี่รู้จักยายคนใหม่ แถบกว่าแถวแพลตหลังนี้อยู่ชั้นที่สี่ พี่พอจะรู้ไหมว่าแถวห้องไหน”

ชายคนร้องเขิญบริจาคหยุดกลิ่นน้ำลาย ฟังเรื่องราว พอรู้ว่าอะไรเขาก็หันไปหาไม้ค้ำตามเดิมไม่รู้ ไม่เห็น หญิงนางนั้นตอบสะบัดขอไปที่ทั้ง ๆ ที่ชาวแพลตเหมือนกัน “ฉันอยู่ชั้นหนึ่ง ชั้นอื่นไม่เคยขึ้น”

(บุญของยาย. 2522 : 38)

ในเรื่อง แม่พระคงคา แก้วแก้ว และ หมา แก้วแก้วได้ใช้ความเชื่อของชาวบ้านเกี่ยวกับเรื่องการเสนอตอบของผลบุญในชาติหน้ามาเป็นเครื่องมือในการหลอกลวงชาวบ้านให้ยอมเสียเงินเป็นค่าซื้อบริการต่าง ๆ ที่ทางวัดจัดไว้ในงานลอยกระทงโดยไม่ได้หวนคิดเสียดาเงินด้วยถือเสียว่าเป็นการทำบุญร่วมกับวัดย่อมจะได้ผลบุญตอบแทนกลับมาในอนาคตมากกว่าที่ลงทุนไปดังที่ทองม้วนไม่ยอมลอยกระทงที่แม่ทำขึ้นเอง แต่อยากจะทำกระทงที่ซื้อจากทางวัดเพราะคิดว่าจะได้บุญมากกว่าการลอยกระทงของแม่ ดังคำบรรยายที่ว่า

“แม่จะบอกให้มันเอากระทงที่แม่ทำไปลอย มันกลับคิดว่าแม่ยังไม่เข้าใจเรื่อง ปีนี้ทางวัดมีกระทงสวย ๆ วางขายอยู่ริมท่ามากมาย ไปซื้อเอาดีกว่า ซื้อของวัดได้บุญมากกว่า

เมื่อทองม้วนมาถึงหน้าวัดมันก็ต้องแปลกใจ มันแปลกใจที่ทุกคนต้องเสียค่าผ่านประตูเข้าไปในวัดคนละสามบาท เด็กขนาดมันก็ต้องเสียคนละหนึ่งบาท แต่มาถึงที่แล้วทองม้วนมันเต็มใจ มันเอาเงินที่แม่ให้มาเพียงบาทเดียวเสียค่าผ่านประตู คิดว่ายังไงเสียเงินของมันก็ต้องเข้าวัดเป็นการทำบุญไปในตัว”

(แม่พระคงคาแก้วแก้วและหมา. 2520 : 142)

ศรีดาวเรืองได้เสนอว่าการทำบุญของชาวบ้านก็ไม่ได้ทำเฉพาะในวันสำคัญทางศาสนาเท่านั้น ยังมีการทำบุญในงานพิธีต่าง ๆ เช่น พิธีแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ซึ่งก็ต้องมีการทำบุญเลี้ยงพระ และเสนอว่าในการทำบุญของชาวบ้านจะทำให้ชาวบ้านได้มารวมกลุ่มกันและมีรูปแบบการ

ทำบุญที่จัดงานกันอย่างใหญ่โตเพื่อความสนุกสนาน เพื่อความมีหน้ามีตาของกลุ่มและเหมือนกับเป็นการแข่งขันไปในตัวว่า กลุ่มใดจัดงานได้ใหญ่โต สวยงามมีเงินทำบุญมากกว่าก็จะได้ผลบุญตอบแทนมากกว่าด้วย ซึ่งเป็นการทำบุญที่ให้ความสำคัญกับวัตถุมากกว่าทำเพื่อชำระล้างจิตใจให้บริสุทธิ์ ซึ่งศรีดาวเรือง เห็นว่าเป็นความคิดที่ไม่ถูกต้องทั้งหมดเพราะการทำบุญที่แท้จริงน่าจะเป็นการทำความดีมากกว่า

ในเรื่อง **บุญสงกรานต์** เมื่อผู้หญิงคนหนึ่งที่น้อยใจสามีจึงพาลูกไปบ้านแม่ของตนในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ในการเดินทางไปนั้นเธอได้พบเห็นบรรยากาศในช่วงเทศกาลที่ชาวบ้านมีความสนุกสนานโดยการรวมกลุ่มกันเรียไรเงินทำบุญเพื่อจัดตั้งกองผ้าป่า หรือเชิญชวนให้มาร่วมทำบุญมากมาย มีการตกแต่งกองผ้าป่าอย่างสวยงามมากมายหลายกลุ่มเหมือนกับการแข่งขันกัน ดังคำบรรยายที่ว่า

“เสียงกลองประสานดังมาไม่ไกล เมื่อเลี้ยวหัวถนนหล่นก็ประจันกับกลุ่มคนเจ้าของเสียงประมาณสิบกว่าคนแทบทั้งสิ้นเมามายทาหน้าเขียนตาหน้ากว่าลิเกสวมเสื้อผ้าแล้วลั่นที่ดูแปลกตามีทั้งโจงกระเบน ผ้าถุงและกางเกงยีนส์บางคนร่า บางคนแอ่นไปแอ่นมา คนหนึ่งถือขันแบ่งละลายน้ำตรงมาหาหล่น และตามติดมาด้วยคนถือขันใส่เงินเรียไรไปตามธรรมเนียม

“ทำบุญวันสงกรานต์ด้วยกันนะพี่ เงินทำบุญจะเอาไปทอดผ้าป่าวัดนางพญา” หน้าปากซอยแรกแยกจากถนนใหญ่ ม่านผ้าโฆษณาเชิญชวนร่วมทำบุญพลิวกระพือด้วยแรงลมดังที่บ ่ ทางคณะกรรมการคงเกรงว่าผู้คนจะอ่านได้ไม่ทั่วถึง จึงได้เอาเครื่องขยายเสียงมาสำหรับอีกทอดหนึ่ง

หญิงสาวเดินผ่านซอยแรกตรงไปที่ซอยถัดไป การโฆษณาเชิญชวนแบบนี้ที่ซอยบ้านของแม่หล่นก็มี และเดี๋ยวนี้แทบทุกซอยก็จะทำเหมือน ๆ กัน”

(บุญสงกรานต์. 2525 : 89)

ในเรื่อง **สะพานบุญ** ศรีดาวเรือง เสนอผ่านตัวละครคือแม่บ้านที่เห็นถึงกลุ่มของลูกเสือชาวบ้านที่ได้ตั้งองค์ฐินสามัคคีกันอย่างใหญ่โต และตกแต่งสวยงามมีทั้งทรัพย์สินเงินทองข้าวของต่าง ๆ มากมาย และแต่งกายกันอย่างงดงามเพื่อความมีหน้ามีตา ดังคำบรรยายที่ว่า

“ผู้ร่วมในขบวนต่างแห่แหนแต่งกายกันเต็มยศ ฝ่ายหญิงพวกอายุกลางคนนิยมใส่เสื้อลูกไม้พอกแบ่งหนา ตุ่มหุระย่า บ้างสวมหมวกสานเข้าไปอีกจนดูหน้าประหลาด พอแก่ดีกรีเข้าไปด้วยก็

เริ่มออกทำเต็นท์ไม่ช้าใคร ฝ่ายชายพวกผู้ใหญ่ก็ไม่พ้นชุดซาฟารี และจะรู้ว่าใครเป็นลูกเสือชาวบ้าน ก็ให้สังเกตที่ผ้าพันคอ ใครมีเหรียญตราสายสร้อยทอง ลูกประจำ นาฬิกาควอทซ์ ต่างจัดเอาออกมาไม่รีรอ ช่วยกันถือจูงคนละไม้ละมือเดินเป็นแถวเรียงหนึ่งไปบนสะพานไม้ชั่วคราว ค่อยเยื้องย่างอย่างสง่างามราวเทพยดานางฟ้าในนวนิยาย”

(สะพานบุญ. 2519 : 128 - 129)

ศรีดาวเรื่องยังได้วิพากษ์ วิจารณ์ความเชื่อของคนที่มีวิธีการทำบุญที่ผิดหลักธรรมในศาสนา โดยการเบียดเบียนชีวิตอื่น เพื่อแลกกับผลบุญว่าจะส่งผลให้ตนใช้ชีวิตอย่างสุขสบายในชาติหน้า ศรีดาวเรื่องสร้างผ่านเรื่องสั้นที่เป็นอุทาหรณ์ ไว้ดังนี้

ในเรื่อง **ลูกไก่ไม่อยากเป็นดาว** เสนอผ่านตากับยายซึ่งอาศัยอยู่ในกระท่อมที่ห่างไกลจากหมู่บ้านในชนบท จัดการฆ่าไก่ที่ตนเองเลี้ยงไว้เพื่อทำอาหารให้ชายพเนจรผู้หลงทางมาและด้วยคิดหวังว่าตนเองจะได้รับผลบุญตอบแทนในชาติหน้า ดังคำบรรยายที่ว่า

“คำวาบุญ ทำให้ตากับยายตัดสินใจ เพราะอาจเป็นการทำบุญครั้งสุดท้ายในชีวิต

ก่อนนำอาหารหอมโอชาวางตรงหน้าคนจร ยายยกหม้อแม่ไก่ขึ้นท่วมหัวขอพร สาธุ ขอให้กุศลนี้บันดาลให้ข้าได้เกิดใหม่ ชาติหน้าร่ำรวย สวยตลอด มีลูกดี ตายยับรับหม้อมาคุกเข่า เจ้าประกัน ขอให้ ขอให้ ขอให้”

(ลูกไก่ไม่อยากเป็นดาว. 2532 : 46)

ศรีดาวเรื่องได้แสดงความคิดคัดค้านรูปแบบการทำบุญดังกล่าว และคัดค้านความเชื่อเกี่ยวกับผลบุญที่จะได้รับ ด้วยการเสนอให้เห็นว่าการทำบุญสามารถทำในรูปแบบอื่นก็ได้ ไม่ควรจำกัดรูปแบบของการทำบุญว่าต้องทำกับพระ ทำกับวัด หรือทำในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับศาสนาเท่านั้นที่จะได้บุญ นอกจากนี้ผลบุญที่จะได้รับนั้นอาจไม่ต้องรอถึงชาติหน้าเพราะชาตินี้ก็อาจเห็นผลบุญได้ทันตา ถ้าการทำบุญนั้น ๆ เป็นเรื่องของการทำให้ผู้อื่นเป็นสุข เพราะเมื่อผู้กระทำเห็นผู้อื่นมีความสุขแล้ว ผู้กระทำก็ย่อมจะพลอยมีความสุขตามไปด้วย

ในเรื่อง **สะพานบุญ** ที่ศรีดาวเรื่องได้เสนอให้เห็นถึงรูปแบบของการทำบุญและความเชื่อในการทำบุญที่ถูกที่ควรโดยเสนอผ่านกลุ่มของชายหนุ่มและชาวบ้านที่ร่วมกันทำสะพานเพื่อให้คนในซอยได้ใช้เป็นทางเดินข้ามน้ำที่ท่วมในซอยนั้น ซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบการทำบุญได้อีกแบบหนึ่ง เพราะเป็น

การทำประโยชน์ให้กับชุมชน นอกจากนั้นผู้กระทำยังสามารถเห็นประโยชน์เป็นผลบุญที่ได้รับทันตาเห็น ดังคำกล่าวของเด็กหนุ่มที่ว่า

“พ่อแม่ที่น้องทั้งหลาย ขณะนี้ในซอยบ้านเรามีน้ำท่วมในระดับที่ลึกมาก คาดว่าเมื่อน้ำทะเลหนุนขึ้นอีก น้ำในซอยบ้านเราจะท่วมสูงมากขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาน้ำท่วมของเราด้วยกัน ผมขอเสนอให้ท่านช่วยกันบริจาคไม้เก่าหรือเอาเงินไปซื้อไม้ใหม่มาช่วยกันทำสะพาน ต่อสะพานให้ยาวติดกันเพื่อความสะดวกของพวกเราเวลาไปตลาด ไปทำงาน เด็กเล็กไปโรงเรียน จะได้ไม่ต้องลุยน้ำสกปรก บ้านใดท่านใดมีมากก็ควรบริจาคมาก บ้านใดท่านใดมีน้อยก็ควรบริจาคตามกำลัง จะได้แก้ปัญหาความเดือดร้อนร่วมกัน ความสามัคคีของเราครั้งนี้ ถือว่าได้ผลบุญทันตา”

(สะพานบุญ. 2519 : 127 - 128)

ในเรื่อง **บุญของยาย** ศรีดาวเรืองเสนอผ่านชายหนุ่มที่ช่วยพยายายผู้หลงทางมาส่งที่แพลตโดยไม่หวังผลตอบแทน แต่เมื่อชายหนุ่มพยายายไปพบลูกชายได้แล้ว เขาก็มีความสุขที่ได้ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ให้พ้นทุกข์ ซึ่งน่าจะถือได้ว่าเขาได้รับผลบุญตอบแทนเป็นความสุขใจได้ ซึ่งพฤติกรรมของชายหนุ่มนี้จะต่างไปจากพวกชาวแพลตที่ปากบอกว่าอยากจะทำบุญด้วยการตั้งกองกุศล แต่ใจไม่ยอมทำบุญตามปาก เพราะแม้ชายหนุ่มจะขอให้ชาวแพลตช่วยพยายายไปส่งที่ห้องแล้วก็ตามแต่ก็ไม่มีผู้ใดรับจะช่วยพยายายไปส่งที่ห้องเลยสักคนเดียว

ข. สะท้อนภาพความเลื่อมศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อผู้สืบทอดศาสนา

คนไทยถือว่าวัดเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมของพุทธศาสนา โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้สืบทอดพระพุทธรศาสนา เป็นผู้จัดการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาให้แก่ประชาชน พระสงฆ์จึงเปรียบเสมือนเป็นที่พึ่งทางใจที่ประชาชนให้ความศรัทธา เลื่อมใส ควบคู่กันไปกับสถาบันศาสนา

เดือน คำดี ให้ความหมายของความเลื่อมใสศรัทธา (Faith) ว่า คือความเชื่อที่เกิดขึ้น เพราะความรู้สึกเห็นจริงตามนั้น ไตร่ตรองแล้วเห็นจริงตาม และนอกจากนั้นยังมีความรู้สึกแรงกล้าในดวงใจ ดวงวิญญาณของเราว่าเป็นจริงเช่นนั้น เป็นความรู้ตระหนักตามด้วยจิตอย่างแท้จริง (เดือน คำดี. 2531 : 198)

ในเรื่องของความเชื่อโดยทั่วไปอาจแยกออกเป็น 2 แบบคือความเชื่อในศาสนาตามหลักพระคัมภีร์ (doctrinal religion) คือความเชื่อที่ถือตามคำสั่งสอนของพระศาสนา จะเชื่อตามกฎเกณฑ์ที่บัญญัติไว้ และความเชื่อในศาสนาแบบชาวบ้าน (popular religion) คือความเชื่อที่ผสมผสานความเชื่อในคัมภีร์กับความเชื่ออย่างอื่นจนชาวบ้านแยกกันไม่ได้ว่าส่วนไหนมาจากคัมภีร์แท้ ๆ ความเชื่อแบบนี้จึงมีลักษณะที่ผิดเพี้ยนไปจากต้นตำรับเดิมแต่ยังมีเค้าของเดิม (อมรา พงศาพิชญ์. 2533 : 262)

ศรีดาวเรือง เสนอให้เห็นถึงปัญหาความเสื่อมศรัทธาเรื่องความเชื่อในศาสนาแบบชาวบ้านอันเป็นผลเนื่องมาจาก ผู้ครองเพศบรรพชิตในยุคปัจจุบันไม่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระศาสนาอย่างเคร่งครัด ไม่รู้จักสำรวมกาย วาจา ใจ ตามบทบัญญัติในพระธรรมวินัย จึงมีผลทำให้พุทธศาสนิกชนเกิดเสื่อมศรัทธาต่อผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาและประเพณีการบวชในพระพุทธศาสนา ดังเช่น

ในเรื่อง ชายผ้าเหลือง ศรีดาวเรือง เสนอให้ตัวละครเอกคือแม่ ซึ่งเคยเป็นผู้ยึดมั่น ถือมั่น ศรัทธาในพุทธศาสนา และหวังที่จะให้ลูกชายบวชตามประเพณี ด้วยมีความเชื่อตามคติของชาวบ้านว่าการบวชลูกชายจะทำให้ตนได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์นั้น กลับกลายเป็นผู้ที่เสื่อมศรัทธาในประเพณีการบวชของศาสนาพุทธ หลังจากได้พบว่าแม้พระภิกษุระดับรองเจ้าอาวาสเองก็ยัง ไม่ปฏิบัติตามพระวินัยของศาสนาพุทธอย่างเคร่งครัด ทำให้แม่เกิดความเสื่อมศรัทธาทั้งในตัวผู้สืบทอดศาสนาและในประเพณีของศาสนา ดังคำกล่าวที่ว่า

“ไม่ต้องบวชก็ได้นะลูก เท่าที่แม่เห็นผ่านมา ลูกก็ทำได้ดีแล้ว ลูกแม่เป็นคนดี ทำงานสุจริต เห็นอกเห็นใจคนที่ยากจนกว่าเรา ลูกแม่ทำดีที่สุดแล้ว แม่ตาย แม่ก็ตายนอนตาหลับ แม่ไม่อยากจะเกาะชายผ้าเหลืองของลูกขึ้นสวรรค์หรอก แต่แม่อยากให้ลูกของแม่รักคน ไม่ว่าจะยากดีมีจน แล้วก็รักแม่แต่เพียงชาตินี้ แม่ก็ชื่นใจแล้ว”

(ชายผ้าเหลือง. 2518 : 34)

ในเรื่องเกี่ยวกับประเพณีการบวชพระในพุทธศาสนา แม้ชาวบ้านจะมีความเชื่อกันว่าผู้ชายทุกคนควรบวชเรียนเพื่อจะได้เป็นคนสุข เป็นคนที่มีบุญคุณโทษ และจะได้ช่วยให้บิดามารดา ได้เกาะชายผ้าเหลืองสู่สวรรค์ และการบวชถือว่าเป็นการแสดงความกตัญญูทวดเวทิต่อพ่อแม่

(จรัญ พรหมอยู่. 2526 : 96) อยู่ก็จริงแต่ถ้าชาวบ้านเริ่มเสื่อมศรัทธาต่อผู้สืบทอดศาสนาและไม่เลื่อมใสต่อประเพณีการบวชมากขึ้นแล้วก็น่าจะมีผลทำให้ประเพณีการบวชของไทยสูญหายไปในอนาคตได้

ในเรื่อง แม่พระคงคา ถ้ำแก้มกั และหมา ศรีดาวเรืองชี้ให้เห็นว่าถึงคนไทยจะถือว่าวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านที่ต่างก็มีความศรัทธาในสถาบันศาสนาและศรัทธาในพระสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้สืบทอดศาสนาด้วยก็จริงแต่การที่เจ้าอาวาส และเจ้าแก้มกั กลับเอาบุญมาบังหน้าในการจัดงานลอยกระทงในวัด โดยที่เจ้าอาวาสคำนึงแต่ผลประโยชน์ที่ทางวัดจะได้รับจากนายทุน ถึงกับยอมให้เจ้าแก้มกัจัดงานลอยกระทงในวัด โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องตามหลักประเพณีไทยเช่นนี้แล้ว ก็อาจเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านเสื่อมศรัทธาต่อพุทธศาสนาลงได้เช่นกัน

2.1.4 เศรษฐกิจ

สภาพสังคมไทยในช่วง พ.ศ. 2516 - พ.ศ. 2536 เต็มโตในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ อันเป็นผลมาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเริ่มมีมาตั้งแต่ พ.ศ. 2504 โดยเน้นเรื่องการสร้างสาธารณูปโภคต่าง ๆ มากเป็นพิเศษ เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อสร้างความสะดวกในการลงทุนให้กับชาวต่างประเทศเป็นอันดับแรก และเพื่อการขยายตัวในภาคอุตสาหกรรมเป็นอันดับต่อมา อันเป็นผลให้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเจริญรุ่งเรืองขึ้นในเมืองไทย

ศรีดาวเรืองเสนอแนวคิดเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจไว้ใน เรื่องสั้นจำนวน 11 เรื่อง ดังนี้คือ แก้วหยดเดียว (2518) แรงงานกับเงิน (2518) พวงในป่า (2518) ผิดหวัง (2518) มือ (2519) ราคาแห่งความตาย (2519) แม่พระคงคาถ้ำแก้มกัและหมา (2520) คนตายหญ้า (2521) น้ำตาไหลเจ็บ (2524) เจ้าที่ - ดิน (2527) ชู้ยผา : สุภาพบุรุษทางเก่งใน (2530)

จากการศึกษาเรื่องสั้นดังกล่าวพบว่าศรีดาวเรืองได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจไว้ 2 ประเด็น ดังนี้

- ก. ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไป
- ข. ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่เปิดโอกาสให้นายทุนเอาเปรียบผู้ใช้แรงงานและผู้บริโภค

ก. ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไป

ศรีดาวเรืองได้เสนอว่าการที่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเข้ามามีบทบาทต่อสังคมนั้นมีผลทำให้วิถีชีวิตชาวบ้านมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กล่าวคือ สังคมชาวบ้านจะมีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมชนบทเดิมซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรมที่แวดล้อมด้วยทรัพยากรตามธรรมชาติ และมีความเจริญทางด้านจิตใจไปสู่ความเป็นสังคมเมืองอันเป็นสังคมอุตสาหกรรมที่มีความเจริญทางด้านวัตถุแทน สถานที่ที่เคยเป็นทุ่งนาที่เริ่มแปรเปลี่ยนไปเป็นโรงงานอุตสาหกรรม มีการตัดถนนหนทางเข้าถึงหมู่บ้านทุกหมู่บ้านที่ดินแถวชนเมืองที่เคยเป็นทุ่งนาหรือทุ่งหญ้าโล่ง ๆ ก็เปลี่ยนสภาพกลายเป็นหมู่บ้านจัดสรรโรงงานอุตสาหกรรม ดังเช่น

ในเรื่อง **เจ้าที่ - ดิน** เมื่อนายทุนในเมืองได้ขับไล่ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แถบชนเมืองออกเพื่อที่จะสร้างเป็นหมู่บ้านจัดสรรขึ้นแทนนั้นทำให้ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนอย่างมาก ศรีดาวเรืองได้ใช้ "พระภูมิเจ้าที่" ให้เป็นสัญลักษณ์แทน "ชาวบ้าน" หรือนัยหนึ่งคือผู้ที่เคยครอบครองหรือเป็นเจ้าของที่ดินมาก่อน ซึ่งเรียกขานกันในนามว่า "เจ้าที่" ของสังคมชนบทเดิมต้องถูกสังคมเมืองที่มีระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเข้ามาทำลายโดยผู้แต่งใช้รถแทรกเตอร์ให้เป็นสัญลักษณ์แทนเครื่องจักรของสังคมระบบอุตสาหกรรมให้เป็นผู้ทำลาย ดังคำบรรยายที่ว่า

"แทรกเตอร์คันใหญ่ก็คืบคลานใกล้เข้ามา ใกล้เข้ามา ดาสว่างของมันมองเห็นแต่ไกล หากเวลากลางวันเช่นนี้คนขับมิได้เปิดตาให้มัน แแทรกเตอร์จึงคลานไปชนโน้น ชนนี้ ตามศรัทธาของพวกมาลัย

เสียงเครื่องยนต์ครางกระหึ่ม ส่งความสะเทือนไปทั่วร่างกายและจิตใจ และความขมขื่นก็ค่อย ๆ ขยายขึ้นทับทวี อนิจจา แม้พระภูมิก็ไม่อาจรักษาตำแหน่ง "เจ้าที่" ของตนไว้ได้ ท่านต้องสูญเสียฐานะไปให้กับ "เจ้าที่ดิน"

(เจ้าที่ - ดิน. 2527 : 246)

ศรีดาวเรืองยังได้เสนอว่าระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่เน้นเรื่องความสำคัญของวัตถุและทรัพย์สินเงินทองมากกว่าคุณค่าทางจิตใจย่อมส่งผลทำให้การกระทำของบุคคลในสังคมมักเป็นไปเพียงเพื่อเงินเพื่อธุรกิจ โดยไม่คำนึงถึงคุณธรรมด้านจิตใจอันเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างสงบสุขในสังคม สภาพการณ์เช่นนี้จึงมีผลทำให้คนในยุคทุนนิยมนี้กลายเป็นคนเห็นแก่ตัว ทำทุก

อย่างเพื่อผลประโยชน์ของตนเองอย่างไร้หัวใจที่จะมีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ทำให้ความสัมพันธ์ทางใจสูญเสียไปกลายเป็นความสัมพันธ์กันเพราะผลประโยชน์เท่านั้น ดังเช่น

ในเรื่อง **น้ำตาลไหลเจียม** กล่าวถึงสองสามีภรรยาซึ่งยอมเสียค่าใช้จ่ายที่สูงมากในการไปฝากครรภ์ที่โรงพยาบาลเอกชน เพราะทั้งสองคิดว่าจะได้รับดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดีจากบุคลากรของโรงพยาบาล แต่แล้วสิ่งที่ทั้งสองคิดกลับไม่เป็นไปตามที่คาดหวังเพราะทางโรงพยาบาลต้องการเพียงค่ารักษาพยาบาลจากคนไข้เท่านั้น แต่ไม่ได้ช่วยดูแลเธอและลูกเป็นอย่างดีแต่อย่างใดทำให้เธอต้องสูญเสียลูกไปหลังคลอดได้ไม่นาน ดังคำบรรยายที่ว่า

“สุดท้ายสองคนหัวเปียกก็เดินตัวเบาออกมาจากโรงพยาบาล พร้อมกับยาบำรุงและยาแก้แพ้รวม 3 ถึง ซึ่งใช้กินไปได้ 1 เดือน คนที่ตัวเบามากกว่าใครก็เห็นจะเป็นคนจ่ายเงิน เพราะต้องใช้เงินมากกว่า 500 บาท สำหรับการตรวจครรภ์ครั้งแรกในโรงพยาบาล

....

ย่างเข้าเดือนที่ 7 หมอสั่งเลื่อนมาตรวจเป็น 3 อาทิตย์ต่อครั้ง ซึ่งแต่ละครั้งจะต้องจ่ายเงินไม่ต่ำกว่า 300 - 500 บาท

....

ทั้งสองมีความสุขต่อการเตรียมตัวเตรียมใจและแล้วเธอก็ถามหมอในวันหนึ่งว่า “หมอมะ” ฉันต้องเตรียมเงินไว้ประมาณเท่าไรคะ”

“คุณเตรียมไว้สัก 5,000 บาทก็พอ”

แม้จะรู้สึกใจหายกับจำนวนเงิน แต่ความยิ้มแย้มของหมอก็ทำให้เธอเผลอคิดไม่ได้ว่าตัวเธอเองเป็นเพื่อนสนิทของหมอไปเสียแล้ว ส่วนผู้เป็นสามีพอทราบถึงราคาทำคลอด เธอก็เห็นเขายิ้มเช่นกัน แต่ดูจะเป็นยิ้มอย่างฝืน ๆ”

(น้ำตาลไหลเจียม. 2524 : 64)

นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ของทางโรงพยาบาลยังเบียดบังเวลาการทำงานไปขายสินค้าเพื่อผลประโยชน์ของตนเองโดยไม่สนใจคนไข้ในความรับผิดชอบ ดังคำบรรยายที่ว่า

“เธอเดินซูดน้ำ เกลือมือหนึ่งยกแขนข้างติดเข็มน้ำ เกลือขึ้นระดับอก เธอผ่านเจ้าหน้าที่ห้องปลอดเชื้อตรงที่ประตูห้องพักฟื้นแล้วค่อย ๆ พุงตัวเองเข้าห้องน้ำ ไม่มีใครมาดูแลเธอ

เป็นพิเศษเลย ทั้ง ๆ ที่พนักงานหญิงที่ยืนอยู่ข้างประตูก็มองเห็นและรู้ว่า เธอเป็นคนไข้พักพื้นหลัง การผ่าตัด

ตอนเธอเดินกลับออกมาจากห้องน้ำ เจ้าหน้าที่หญิงคนนั้นยังยืนเอาท้องพิงข้างเตียงเตียงเดิม ข้าง ๆ มีพยาบาลคนหนึ่งกับพนักงานทำความสะอาดกำลังเอาสินค้าออกมาขายหารายได้ท่ามกลางความสนใจของแม่เด็ก 2 - 3 คน ภายในห้อง

หญิงทำความสะอาดกับพยาบาลและหญิงพักพื้นต่างกำลังต่อรองราคากันมีพยาบาลและหญิงคนอื่น ๆ ทอยยกกันเดินมาชมสินค้า เธอค่อย ๆ ชูขวดน้ำเกลือไว้ระดับอกแล้วเดินกลับไป มาถึงเตียงอย่างยากลำบาก”

(น้ำตาไหลเจ็บ. 2524 : 69)

ในเรื่อง ราคาแห่งความตาย กล่าวถึงเรื่องราวของหมอสุศาลาที่ไม่ยอมรักษา น้องซึ่งตกน้ำเพราะได้รับทราบว่ามีพ่อไม่ได้เตรียมคำรักษาพยาบาลมาด้วย เมื่อพ่อได้วิ่งไปขอยืมเงินจากเพื่อนบ้านเพื่อนำมาใช้เป็นคำรักษาพยาบาลได้ก็ปรากฏว่าน้องได้เสียชีวิตไปก่อนแล้ว ทั้ง ๆ ที่คำรักษาพยาบาลครั้งนี้มีราคาเพียงแค่ 80 บาทเท่านั้น ดังคำบรรยายที่ว่า

“ครั้นมาถึง หมอสุศาลาออกมาตรวจดูน้อง แล้วพูดกับพ่อว่า

“คำจิตยาแปดสิบบาท”

พ่อนิ่งเอ็งก่อนจะตะกุกตะกักตอบหมอวัยกลางคนว่า

“ผมไม่ได้เตรียมมาเลยครับ หมอกรุณาช่วยจิตยาให้เด็กก่อนเถอะครับ”

พ่อบอกให้แม่เฝ้าดูน้อง และพูดว่าจะรีบไปยืมเงินคนที่รู้จักกันแถวนั้น พักใหญ่ พ่อก็กลับมาพร้อมกับเงินค่ายาแปดสิบบาท ตอนที่พ่อวิ่งกระหืดกระหอบกลับมาเห็นก็คือเสียงสะอื้นเบา ๆ ของแม่และน้ำตาที่ไหลพรากของฉันทน์ และตอนนั้นเองที่พ่อรู้ว่าน้องตายแล้ว”

(ราคาแห่งความตาย. 2519 : 138)

ศรีดาว เรื่องยังได้เสนออีกว่าระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมมีอิทธิพลต่อประเพณี เพราะระบบทุนนิยมนี้ทำให้ประเพณีต่าง ๆ ได้เปลี่ยนแปลงไปจากแต่ก่อน ดังเช่น

ในเรื่อง แม่พระคงคา เจ้าแก้วแก้วและหมา เจ้าแก้วแก้วได้เข้ามาจัดงานลอยกระทงขึ้นในวัดโดยหวังเก็บเอาผลประโยชน์จากชาวบ้านแล้วยังมีผล ทำให้ชาวบ้านที่เคยลอยกระทงในแม่น้ำลำคลองกลับต้องมาลอยกระทงในสระที่เจ้าแก้วแก้วจัดทำขึ้นในวัดแทน ดังคำบรรยายที่ว่า

“แม่แก่แม่เฒ่าจะบอกกับเด็ก ๆ ว่าเพื่อขอสมาลาโทษ “แม่พระคงคา” ที่ผู้คนได้กระทำความสกปรกลงสู่แม่น้ำลำคลองมาครบหนึ่งปี เพื่อบูชาขอบคุณแม่พระคงคาที่ได้อาศัยดื่มกินทั้งจะอธิษฐานเพื่อขออะไรในวันนี้ก็ยอมได้

วันเดือนปีผ่านเนิ่นนาน ที่หมู่บ้านนี้มีมีถนนจากอำเภอเข้ามาถึงวัด แต่งานลอยกระทงปีนี้กลับไม่เหมือนทุกปีที่ผ่านมา พวกเด็ก ๆ พวกกันฉิดหวัง เพราะปีนี้ไม่มีใครในหมู่บ้านพากันไปลอยกระทงที่ริมคลองเหมือนปีก่อน ๆ”

(แม่พระคงคาเก่าแก่บักและหมา. 2520 : 141 - 142)

ศรีดาวเรืองได้เสนอให้เห็นอีกว่า “ทุนนิยม” เป็นระบบเศรษฐกิจที่ต้องมีการแข่งขันกันดังนั้นพวกนายทุนจึงนิยมใช้เทคนิคของการโฆษณาให้เป็นเครื่องจูงใจชาวบ้านให้สนใจอยากซื้อสินค้าทั้งที่เป็นเครื่องอุปโภคและบริโภคโดยไม่จำเป็นด้วยซื้อเพราะหลงเชื่อคำโฆษณา หรือซื้อเพราะหวังเงินรางวัลชิงโชค หรือซื้อเพราะสนใจของแถม ฯลฯ ขณะเดียวกันนายทุนก็จะผนวกค่าโฆษณาสินค้าไว้ในงบประมาณของต้นทุนการผลิตสินค้าด้วย กล่าวโดยสรุปการโฆษณาก็มีส่วนช่วยให้นายทุนขายสินค้าได้ปริมาณเพิ่มมากขึ้น แต่ขณะเดียวกันก็จะมีผลทำให้ชาวบ้านต้องซื้อสินค้าในราคาที่สูงกว่าราคาต้นทุนมากขึ้นโดยไม่รู้ตัวด้วย

ในเรื่อง ชัชวาล : สุภาพบุรุษกางเกงใน เป็นเรื่องสั้นที่เสียดสีและทำร้ายสังคมทุนนิยมที่มีการลงทุนเป็นจำนวนมากในการใช้สื่อโฆษณาสินค้า ตัวละครเอกคือชัชวาล ผู้เป็นฟรีเซ็นเตอร์โฆษณา ผ่าอานามัย และกางเกงในสตรี ทางโทรทัศน์เพื่อสื่อให้ประชาชนได้รับรู้วิธีการใช้กันทั่วทุกครัวเรือน ชัชวาลจึงกลายเป็นดารามีชื่อเสียงที่ช่วยทำให้สินค้าของบริษัทจำหน่ายได้ปริมาณมากแต่เมื่อบริษัทคู่แข่งสามารถคิดใช้สื่อโฆษณาที่เหนือกว่าขึ้นมาได้นั้นกลับมีผลทำให้ชัชวาลต้องตกงาน

นอกจากการที่นายทุนนำระบบผ่อนส่งสินค้ามาใช้ล่อใจ ผู้บริโภคนั้นก็นับว่าเป็นอีกแนวทางหนึ่งของระบบทุนนิยม ที่ใช้กระตุ้นให้ประชาชนอยากบริโภคของที่ไม่จำเป็นต่อชีวิตด้วยเพราะเห็นว่าจะได้ของมาใช้ได้เลย โดยไม่คำนึงถึงราคาที่สูงกว่าปกติเพราะนายทุนได้ผนวกดอกเบี้ยไว้ในราคาสินค้าด้วย

ในเรื่อง คนตายหยูก้า ศรีดาวเรืองให้ตัวละครเอกคือคนตายหยูก้า เป็นจุดศูนย์กลางในการรับรู้เหตุการณ์ต่าง ๆ ของชาวบ้าน คนตายหยูก้าจึงเห็นถึงการเคลื่อนไหวของชาวบ้านใน

ละแวกนั้นโดยไม่ตั้งใจไม่ว่าจะเป็นภาพของชาวบ้านที่เล่นแชร์เพื่อหนีความจนมีการคดโกงกันหรือภาพของชาวบ้านที่มีใจจดจ่ออยู่กับการฟังผลการออกสลากกินแบ่งของรัฐบาลจากวิทยุในวันหยุดออก การขอเลขเด็ดจากต้นไม้ นอกจากนี้ศรีดาวเรืองยังชี้ให้เห็นว่าคนตายหย้าเองก็เป็นหนึ่งในที่ตกเป็นเหยื่อของการโฆษณาโดยไม่รู้ตัว เขาจึงเลือกที่จะซื้อผงชูรสกลับบ้านแทนการซื้อไข่ที่มีประโยชน์ต่อร่างกายมากกว่า นอกจากนี้การที่เขาแม้แต่หลงซื้อของที่ฟุ่มเฟือยและไม่จำเป็นอยู่ตลอดเวลา เช่น ท็อฟฟี่ ผงชูรส แม้สิ่งนั้นจะมีราคาน้อยแต่ก็มีผลทำให้เขาไม่สามารถเก็บเงินไว้ซื้อของที่จำเป็นต่อร่างกาย เช่น เสื้อกันหนาวให้แก่ลูกและเมียได้สักทีด้วยนั่นเอง ดังคำบรรยายที่ว่า

“คนตายหย้ากำลังเดินหัวตุงกับข้าวกลับบ้าน ระหว่างทางเขาเดินสวนกับแขกขายของ ผอนส่ง เขามองเห็นถึงสิ่งที่ทุกคนในบ้านของเขาอยากได้อยู่ในอ้อมกอดของอาบั้งหอบใหญ่ มันเป็นเสื้อกันหนาวหลากสี สีสวย ๆ ทั้งนั้นมีทั้งของเด็กและผู้ใหญ่ คนตายหย้ากำท็อฟฟี่ที่ซื้อมาฝากลูกแน่น เขาถอนหายใจเอือกใหญ่ก่อนที่จะรีบเดินเข้าบ้านไปอย่างรวดเร็ว พลังคิดไม่ออกว่า ทำไมเขาถึงเลือกเอาผงชูรสไม่เลือกเอาไข่ และคิดไม่ออกว่าทำไมเขาจึงมีเงินเหลือเพียงแค่อซื้อท็อฟฟี่แทบทุกวัน ส่วนเสื้อกันหนาว ซื้อไม่ได้ซักที”

(คนตายหย้า. 2521 : 186 - 187)

ข. ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่เปิดโอกาสให้นายทุนเอาเปรียบผู้ใช้แรงงานและผู้บริโภค

เมื่อระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมให้เสรีภาพแก่ผู้ผลิตและผู้บริโภคเป็นอย่างมาก และจะมีผลทำให้ระบบเศรษฐกิจเจริญรุ่งเรือง ถ้าทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคเป็นผู้ที่รู้จักเคารพในสิทธิและหน้าที่ของตนเองอย่างเคร่งครัด แต่เท่าที่ปรากฏในประเทศไทยที่ดำเนินระบบเศรษฐกิจแบบนี้ ฝ่ายผู้ผลิตหรือนายทุนมักจะเป็นฝ่ายที่เห็นแก่ตัวคิดเอาเปรียบผู้ขายแรงงานและผู้บริโภคทุกรูปแบบ ขณะเดียวกันรัฐบาลก็มักจะเข้าข้างนายทุนเพราะเห็นว่าเป็นฝ่ายที่ทำรายได้ให้แก่รัฐบาล อุทัย ชูธรรมขจร อธิบายว่า เมื่อสภาพการณ์ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเป็นดังนี้ ผู้บริโภคและผู้ขายแรงงาน ซึ่งเป็นมวลชนหมู่มาก จึงเดือดร้อนเป็นสาเหตุร้ายแรงในอันที่จะทำให้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมต้องเสื่อมและล้มเหลวลง (อุทัย ชูธรรมขจร. 2521 : 220)

ศรีดาวเรืองได้เสนอให้เห็นว่าระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการค้าขายแทบทุกประเภทเพราะนายทุนส่วนใหญ่จะคิดเอาเปรียบผู้ใช้แรงงานด้วยการรวมรายจ่ายทุกสิ่งทุกอย่างไว้ในการลงทุนทั้งหมด และหากนายทุนจะผลิตสินค้าได้ก็หวังจะได้กำไรอย่างงดงามเสมอ นอกจากนี้นายทุนยังคิดเอาเปรียบผู้ใช้แรงงาน ทั้งในเรื่องค่าจ้าง สวัสดิการ และการล้าหลังใช้แรงงานเด็ก เพื่อหวังลดต้นทุนของการผลิตอีกด้วย การกระทำดังกล่าวของพวกนายทุน จึงเป็นการกระทำที่เห็นแก่ประโยชน์ของตนเป็นที่ตั้ง และไม่ได้ให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ใช้แรงงานและผู้บริโภค ขณะเดียวกันก็มีผลทำให้นายทุนและผู้ใช้งานขาดมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เพราะนายทุนคอยแต่จะคิดจำกัดต้นทุนการผลิต ซึ่งรวมเอาค่าจ้างแรงงานของผู้ใช้แรงงานด้วยในทางตรงกันข้ามพวกผู้ใช้แรงงานก็คอยแต่จะคิดเพิ่มค่าจ้างแรงงานของตนให้เพียงพอกับภาวะเศรษฐกิจที่กำลังผันแปรอยู่ตลอดเวลา แต่เมื่อนายทุนไม่ยอมเพิ่มค่าจ้างแรงงานให้แก่ผู้ใช้แรงงาน จึงทำให้ผู้ใช้แรงงานต้องเพิ่มชั่วโมงการทำงานของตนเองให้มากพอเพื่อจะได้มีรายได้ให้สูงพอกับความต้องการทางด้านเศรษฐกิจของตนเมื่อเป็นเช่นนี้ชีวิตการทำงานของผู้ใช้แรงงานจึงไม่ต่างไปจากเครื่องจักรเท่าไรนัก ดังเช่น

ในเรื่อง **แก้วหยดเดียว** นายทุนเจ้าของโรงงานแก้วเป็นผู้ที่เอาเปรียบคนงานในโรงงานในหลาย ๆ สิ่ง เช่น มีการใช้แรงงานเด็ก ไม่จ่ายค่ารักษาพยาบาลให้แก่คนงานที่ประสบอุบัติเหตุจากการทำงาน ให้ค่าจ้างแรงงานที่ไม่พอเหมาะกับการครองชีพ จำนวนชั่วโมงในการทำงานไม่เป็นไปตามกฎหมายแรงงานและใส่คนงานออกโดยปราศจากเหตุผล ศรีดาวเรืองได้ให้ออนงค์ ซึ่งเป็นกรรมกรในโรงงานทำแก้ว มองเห็นภาพนายทุนที่เอาเปรียบพวกคนงาน เช่น นายทุนไล่ล่าเหยียดออกจากงานเพียงเพราะไม่ต้องการให้อาเหยียดหยุดแหวะกินข้าวกลางวันในขณะที่เดินทางไปส่งแก้วด้วยเห็นว่าเป็นการเสียเวลาทำงานดังคำสนทนาที่ว่า

“แหม . . . ผู้จัดการ คนหิวนี้ครับ . . . บัดโธ เห็นใจกันบ้างซี” เหยียดขึ้นเสียดและหน้าบึ้งตึง ผู้จัดการโกรธจัด เขาหันหลังเรียกหลงจู๋เสียงลั่น

“หลงจู๋! อ่า . . . หลงจู๋ . . . ลี้อมาจัดการเรื่องนี้ให้เรียบร้อยที่นาไล่มันออกไป ไม่ต้องจ้อมัน” เขาเดินเข้าออฟฟิต ปิดประตูโครม

(แก้วหยดเดียว . 2518 : 23)

ในเรื่อง **มือ** ตัวละครเอกคือฉันที่ทวนคิดถึงชีวิตในช่วงการใช้แรงงานตามโรงงานต่าง ๆ ที่เจ้าของโรงงานไม่ได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับสุขภาพที่ทรุดโทรมลง อันเกิดจากการทำงานของคนงาน ดังคำบรรยายที่ว่า

“งานใหม่คราวนี้ทำที่โรงแรมแบดเดอรี ฉันทำหน้าที่ร่อนดินดำ ความจริงก็คิดเหมือนกันว่า ผ่าปัดจมูกบางไป แต่ถ้าหากว่าฉันก็หายใจไม่ออก สั่งน้ำมูกจากเสลดเป็นสีดำแทบทุกวัน และฉันรู้สึกอ่อนเพลีย คราวหนึ่งมีหมอมาตรวจโรงงานตรวจคนงาน ถ้าแกไม่รู้ตัวล่วงหน้า ทำเอาวุ่นวายไปหมด ฉันโดนหมอจับไปตรวจและหมอตตรวจบอกว่าในตัวของฉันมีสารตะกั่วปะปน เขาสั่งให้ฉันพักงานเพื่อรักษาตัวมีคนงานหลายคนถูกหมอสั่งแบบนี้ แต่ไม่เห็นมีใครหยุดงานซักคน เพราะงานหายากขึ้นทุกวัน ถึงแม้ไม่อยากหยุดแล้วต้องหยุดก็เป็นการหยุดไปเลย เพราะถ้าแกต้องการไล่คนงานเก่าไปแล้วรับคนงานใหม่รุ่นหนุ่มสาวเข้ามาแทน”

(มือ. 2519 : 120 - 121)

ในเรื่อง **พวกในป่า** เมื่อพ่อแม่ของชายหนุ่มเสียชีวิตจากอุบัติเหตุเหมืองถล่มเจ้าของเหมืองได้จ่ายเงินค่าทำศพให้แก่คนงานที่เสียชีวิตเพียงน้อยนิด ทำให้ชายหนุ่มได้ออกจากเหมืองไปรวมตัวกับพวกในป่า แล้วกลับมาชี้แจงให้คนงานได้เห็นว่าการเอาเปรียบคนงาน ทั้งเรื่องการจ่ายค่าแรงที่ไม่เป็นธรรมการถูกหักค่าแรงเวลาเจ็บป่วยและการไม่ให้สวัสดิการที่ดีแก่คนงาน ดังคำกล่าวของชายหนุ่มที่ว่า

“ป่าไม้ที่เจ้าของเหมืองสามารถตัดไม้ได้โดยไม่ต้องขออนุญาต และการตัดไม้มันได้ทำรูก ล้ำเข้าไปถึงเขตอื่นที่ไม่ได้อยู่ในสัมปทาน รุกล้ำออกไปจนกระทั่งชาวบ้านจะเข้าไปตัดไม้มาปลูกบ้าน ก็เข้าไม่ได้

“เรื่องราวเหล่านี้เจ็บหายไไปไหน” เขากล่าว “. . . . สวัสดิการของทางบริษัทที่ให้แก่คนงานที่น้องทุกคนก็คงเห็นเองแล้วว่าแทบไม่มีอะไร เจ็บป่วยก็ไม่ได้เบิกค่ายาหยุดงานเพราะป่วยก็ไม่ได้ค่าแรง ถ้าถึงตายในขณะที่ทำงานก็ได้เงินพาดหัวแค่พันสองพันบาท” เขากล่าวต่อไป

“ชีวิตคนงานที่ทำงานแลกกับค่าแรงวันละสิบ สิบห้าบาทมันดูไม่คุ้มกันเลย ไหนจะต้องหาข้าวมากินเอง ไหนจะต้องถูกหักค่าแรงเวลาป่วย ทุกคนย่อมรู้อยู่แก่ใจที่ผมกล่าวมานี้จริงหรือไม่ พี่น้องลองคิดดู”

(พวกในป่า. 2518 : 85)

นอกจากนี้ในเรื่อง **แก้วหยดเดียว แรงงานกับเงิน ผิดหวัง และพวกในป่า** ยังเสนอให้เห็นถึงภาพของการรวมตัวของกรรมกรที่จะเรียกร้องสิทธิอันพึงมีพึงได้ เพื่อให้ได้มาซึ่งความเป็นธรรม ความเสมอภาค ความยุติธรรมระหว่างแรงงานกับค่าจ้างและเป็นการเตือนให้ผู้เป็นนายจ้างนายทุน ได้มองเห็นถึงความสำคัญของผู้ใช้แรงงาน อันจะทำให้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมไม่เกิดความเสื่อมลง

ศรีดาวเรืองยังเสนอให้เห็นว่านายทุนนอกจากจะเอาเปรียบผู้ใช้แรงงานแล้ว ยังเอาเปรียบประชาชนด้วยการกักตุนสินค้า และฉวยโอกาสขึ้นราคาสินค้า หรือนำสินค้าที่ไม่มีคุณภาพมาขายโดยไม่คำนึงว่าผลผลิตเหล่านั้นจะเป็นประโยชน์ต่อผู้บริโภคหรือไม่ สิ่งต่าง ๆ ดังนี้จึงอาจกล่าวได้ว่า แม้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมจะช่วยให้สังคมมีความเจริญทางด้านวัตถุอย่างเห็นได้ชัดก็จริง แต่ระบบทุนนิยมก็เป็นตัวการสำคัญที่ทำให้คนในสังคมมีความเสื่อมโทรมทางจิตใจมากขึ้นด้วย

ในเรื่อง **แก้วหยดเดียว** อนาคตตัวละครเอกของเรื่องจะทำหน้าที่คัดแก้วโดยมุ่งที่คุณภาพของแก้วอย่างเคร่งครัด แต่ผู้จัดการกลับต้องการให้องค์คัดแก้วที่ไม่มีคุณภาพ มาเป็นแก้วที่มีคุณภาพเพื่อหวังผลกำไรในการค้า ดังคำกล่าวของผู้จัดการที่ว่า

“อานง . . . ลี้อคัดแก้วยังง้ออี๊วะจะได้อะไร แก้วที่พอใช้ได้ลื้อก็คัดเป็นแก้วเลวหมด แล้วจะเหลือแก้วดีสักกี่ใบ แก้วพวกนี้ต้องติดยี่ห้อต่างประเทศ แก้วไม่ตีจริง ๆ ถึงจะติดยี่ห้อไทย ราคามันไม่เหมือนกัน นี้อ้วเห็นหลงจู๊ชมว่า ลี้อทำงานดี ตีอะไรกัน ถ้าอี๊วะมีคนงานอย่างลื้อมาก ๆ อี๊วะก็เจ๊งเท่านั้น”

(แก้วหยดเดียว. 2518 : 21)

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองดังกล่าวมาแล้วข้างต้นจะพบว่าในช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2519 - พ.ศ. 2521 ศรีดาวเรืองจะเสนอแนวคิดเรื่องระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมว่าเปิดโอกาสให้นายทุนเอาัดเอาเปรียบผู้ใช้แรงงานและผู้บริโภค แต่ในช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2521 - พ.ศ. 2527 ศรีดาวเรืองจะเสนอให้เห็นว่าระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมกลับมามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านเกิดการเปลี่ยนแปลงไป เช่นเปลี่ยนจากการประกอบอาชีพเป็นเกษตรกรในสังคมชนบทไปประกอบอาชีพเป็นกรรมกรในโรงงานอุตสาหกรรมของสังคมเมืองแทน และมีผลทำให้ ความสัมพันธ์ทางด้านจิตใจของชาวบ้านกลายเป็นความสัมพันธ์เพื่อเงินทอง ตลอดจนประเพณีต่าง ๆ ก็เกิดการเปลี่ยนแปลงไปด้วย

2.1.5 สิทธิสตรี

สังคมไทยมีค่านิยมว่า ชายเป็นผู้นำในครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ ดังคำพังเพยที่ว่า “ชายเป็นช้างเท้าหน้าหญิงเป็นช้างเท้าหลัง” นอกจากนี้ความแตกต่างทางด้านสรีระระหว่างหญิงกับชายก็เป็นสาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้สังคมไทยต้องยอมรับว่าหญิงเป็นเพศที่อ่อนแอกว่าเพศชาย ขณะเดียวกันสังคมก็จะกำหนดบทบาทของเพศชายหรือหญิงไว้อย่างชัดเจน และให้สมาชิกของสังคมปฏิบัติตามแบบแผนนั้นอย่างค่อนข้างจะเข้มงวด สำหรับสังคมไทยสมัยใหม่ หรือสังคมอุตสาหกรรมแล้ว บทบาทชายและหญิงจะมีความหยืดหยุ่นกว่าสังคมในอดีต รวมทั้งบทบาทของหญิงชายในสังคมก็อาจสลับเปลี่ยนกันได้ ดังที่ ภัสสร ลิมานนท์ ได้อธิบายว่า นักวิชาการในหลายสาขา เริ่มให้ความสนใจสตรีในฐานะที่เป็นตัวจักรสำคัญอันจะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม สังคมสมัยใหม่เปิดโอกาสให้สตรีได้มีบทบาทนอกบ้าน และมีส่วนในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมมากขึ้น นอกจากนี้สตรีเองก็ตระหนักในคุณค่าของตัวเองในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่ง ซึ่งมีส่วนรับผิดชอบต่อสังคม และควรได้รับการปฏิบัติจากสังคม โดยทัดเทียมกับบุรุษและได้มีการกระตุกจากฝ่ายสตรีในฐานะที่คิดว่าเป็นฝ่ายเสียเปรียบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในบทบาทของเพศมากขึ้น เพื่อหาหนทางแก้ไขให้เกิดความเสมอภาคทางเพศมากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ (ภัสสร ลิมานนท์, 2527 : 11)

จากการศึกษา เรื่องสั้นของศรีดาวเรืองพบว่ามีเรื่องสั้นจำนวน 7 เรื่องที่เสนอแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิสตรีดังนี้คือเรื่อง ประเพณีที่ยกเลิก (2521) นวลกับลอมและขวดน้ำในมือ (2526) มัทรี (2528) เล็งด้วยตาของให้ศุภย์หน้าอยู่ที่กลางจุดศุภย์หลัง (2529) ภูเขาขาด (2531) บรรพสตรี (2532)

ศรีดาวเรือง ชี้ให้เห็นถึงบทบาทของสตรีที่พยายามต่อสู้เรียกร้องสิทธิความเท่าเทียมกันในสังคม และชี้ให้เห็นว่าสตรีต่างก็เป็นสมาชิกส่วนหนึ่งในสังคมเช่นเดียวกับบุรุษ สตรีจึงควรมีสิทธิที่จะตัดสินใจชีวิตของตนและมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์สังคมได้อย่างเต็มที่เช่นที่ชายได้รับโอกาสเหล่านั้น

ในเรื่อง **ประเพณีที่ยกเลิก** ศรีดาวเรืองเสนอผ่านตัวละครเอกซึ่งเป็นหญิงสาวที่เคยถูกลอบรม สั่งสอนจากญาติผู้ใหญ่ให้ปฏิบัติตนเป็นกุลสตรี และยึดถือค่านิยมที่ยกย่องให้ชายเป็นผู้นำ

มาตั้งแต่เด็ก เธอจึงปฏิบัติตามคำที่ได้รับการอบรมสั่งสอนมา แต่เมื่อเธอถูกทำร้ายทุบตีจากชายผู้เป็นสามีอยู่ตลอด เธอจึงทนไม่ไหวและได้หาทางหนีออกจากบ้านสามีแล้ว ไปใช้ชีวิตตามแบบบุคคลในสังคมปัจจุบันที่มีค่านิยมที่ยึดเรื่องความเท่าเทียมกันระหว่างชายหญิง ดังคำสนทนาที่ว่า

“คนเราควรทดลองมีชีวิตร่วมกัน ไม่มีใครเสียเปรียบใคร หากฉันไม่พร้อมเขาก็จะไม่ขัดใจ หากฉันต้องการเขาก็ยินดี ไม่มีการบังคับ คำว่าหน้าที่ไม่ขึ้นแก่กันและกัน หรือผลัดกันมีหน้าที่ เธอว่าดีหรือไม่”

“โอ๊ย เธอไม่มีหน้าที่ไฉนยังงี้ เธอไม่ต้องเข้าครัว ไม่ต้องกราบดินน้วก่อน นอนยังงั้นหรือ”

“แหม ตอบไม่ทัน คืออย่างงี้ เรื่องกับข้าวนะก็ยังทำกินกัน แต่แบ่งกันทำ ไม่ใช่หน้าที่ต้องรับกรรมฝ่ายเดียว ที่ต้องทำเพราะฉันอยากทำ และเขาก็ช่วยทำ ดีไซ้สังครึ่งก็พอ ฉันทำเพราะคิดว่าประหยัดดี แต่ถ้ามีฐานะขึ้นมา ฉันก็จะไปโดยไม่ต้องติดตังค์ เขายังบอกว่าไปเถอะ ไปสนุกเสียบ้าง ไม่ต้องห่วง ซ้อกินบ้าง ก็ดีเหมือนกัน ส่วนกราบดินก่อนนอน เพื่อนฉันว่าร่างกายผู้หญิงก็มีค่าเท่ากับผู้ชาย ดินผู้หญิงก็มีค่าเท่ากับดินผู้ชาย เราเท่าเทียมกันแต่แตกต่างกันจะเป็นดินหรือเป็นหัวก็เป็นที่นับถือเท่ากัน”

(ประเพณียกเลิก. 2521 : 201 - 202)

ในเรื่อง **นวลกับลอมและขวดน้ำในมือ** ตัวละครเอกคือนวล ผู้ถูกสามีทอดทิ้งให้เธออยู่อย่างโดดเดี่ยว ว่าแห้ว จนมีผู้ชักชวนให้มาเป็นโสเภณี เมื่อนวลถูกแขกผู้ชายบังคับให้ทำในสิ่งที่ไม่ต้องการ เธอจึงมีปฏิกริยาที่ต่อสู้ ดังคำบรรยายที่ว่า

“ร่างเล็กของเธอถูกผลักหล่นลงจากเตียงแทบไม่รู้ตัว นวลผลุดลุกขึ้นในทันทีที่ร่างยังเปล่าเปลือย และขวดน้ำโรงแรมถือเงื่อง่าอยู่ในมือของเธอ เหมือนต้องการปฏิเสธนี่เธอเป็นอะไรไป มีคำตอบบางอย่างกระซิบบอกเธอ”

(นวลกับลอมและขวดน้ำในมือ. 2526 : 173 - 174)

ศรีดาวเรืองยังได้เสนอให้เห็นอีกว่าในสภาพสังคมไทยโดยทั่วไปจะเห็นว่าสภาวะทางร่างกายสตรีตามธรรมชาติจะมีลักษณะอ่อนแอกว่าบุรุษ เมื่อเป็นเช่นนี้สตรีจึงต้องถูกจำกัดบทบาทให้อยู่แต่ในครัวเรือนด้วยการให้ทำหน้าที่ดูแลบุคคลและข้าวของในครัวเรือน แม้สังคมจะพยายามสร้าง

บทบาทของการเป็น “แม่บ้าน” ว่าเป็นผู้ที่ใหญ่ในครอบครัวขึ้นแทนบทบาทของสตรีที่พึงจะมีต่อสังคมแล้วก็ตาม หากพิจารณาให้รอบคอบจะพบว่า การกำหนดบทบาทสตรีให้เป็นผู้อยู่ใหญ่ในบ้านนั้น กลับจะเป็นการจำกัดสิทธิ์ของสตรีมากกว่าจะเป็นการให้เสรีภาพแก่สตรี ด้วยเหตุนี้จึงมีผลทำให้สตรีบางคนแสดงปฏิกิริยาต่อต้านความคิดที่ว่าสตรีไม่มีสิทธิเท่าเทียมกับบุรุษออกไปในรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

ในเรื่อง **มัลลิกา** ศรีดาวเรืองเสนอให้เห็นโลกแห่งความเป็นจริงของมัลลิกาซึ่งเป็นผู้ที่ทำหน้าที่แม่บ้านต้องทำงานทุกอย่างภายในบ้านตามที่สามีสั่ง ต้องคอยเอาอกเอาใจสามีมาโดยตลอดและต้องทำในสิ่งที่สามีต้องการในทุก ๆ เรื่อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องภายในครอบครัวหรือแม้กระทั่งเรื่องส่วนตัวของเธอ เช่น การแต่งกาย อาหารการกิน โดยที่สามีทำด้วยความรู้สึกว่าคุณเองเป็นผู้นั่งมีอะไรเหนือกว่าภรรยา โดยไม่คำนึงถึงสิทธิความเท่าเทียมกันของมนุษย์ ต่อมาเมื่อมัลลิกาทนกับสภาพต่าง ๆ ไม่ได้ และเธอไม่สามารถจะปฏิเสธสภาระหน้าที่ที่เธอมีต่อครอบครัวได้ เธอจึงเลือกรับประทานยากล่อมประสาทแทนเพื่อนจะได้หลีกเลี่ยงจากโลกที่เป็นจริงอันขมขื่นของผู้หญิงไปสู่โลกแห่งความฝันของเธอ ขณะที่ในโลกแห่งความเป็นจริงนั้นสามีเธอได้กลับเข้ามาเพื่อให้มัลลิกาเป็นทาสในครัวเรือนต่อไป” ดังคำบรรยายที่ว่า

“เสียงจากภายนอกนาน ๆ จะมีรถผ่านมาสักคัน หลอนคิดอยากโดยสารออกไปพร้อมกับความพึงใจเหมือนกัน แต่แล้วหลอนก็กลับทำตรงข้ามคือกลืนยากล่อมประสาทลงไป แล้วหันมาเติมแป้งที่ใบหน้า ผมหงอกที่กระจายเคลือบแผ่นหลังชุ่มเหงื่อ ถูกรวบขึ้นมาเหน็บด้วยก๊อบปากเปิด และพร้อมเสมอที่จะปล่อยสยายลงนอน เมื่อประตูรั้วบ้านเปิดออก

เขาก้าวเข้ามา

เริ่มบ่น

ขณะที่ยาเริ่มออกฤทธิ์”

(มัลลิกา. 2530 : 39 - 40)

ศรีดาวเรืองได้เสนอให้เห็นถึงความรัก ความผูกพัน ความเข้าใจ ความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างหญิงและชายที่อาจเสื่อมลงหรือขาดหายไป ถ้าเมื่อใดที่ผู้ชายให้ภรรยาบริการอันหนักอึ้งทั้งภายในและนอกครัวเรือนโดยไม่ช่วยแบ่งเบาภาระนั้นบ้าง

ในเรื่อง **งูหางขาด** ศรีดาวเรืองเสนอในรูปของการใช้สัญลักษณ์ คืองูที่ถูกเก้าอี้ทับหางขาด ให้งูเป็นสื่อแสดงถึงความรัก ความผูกพัน ความอบอุ่นภายในครอบครัวที่เกิดขึ้นจากการร่วมมือร่วมใจระหว่างสามีและภรรยา ให้เก้าอี้เป็นสิ่งที่แสดงถึงภาระหน้าที่การงานของสตรีที่มีภาระการงานที่หนัก เมื่อสตรีได้รับการหน้าที่ต่าง ๆ มากมายมากดทับไม่ไหวจึงทำให้ความรักที่เคยมีมาแต่เดิมขาดหายไปเหมือนกับงูที่ถูกเก้าอี้ทับจนหางขาด ดังคำบรรยายที่ว่า

“ขณะนั้นฉันกำลังทำงานบ้าน เขาบอกฉันว่าจะออกไปงานเลี้ยง เขาย้ำว่าไม่อยากไปตามลำพัง ฉันเห็นใจแต่ไม่เคยอยากออกไปด้วย ฉันกำลังอยากมีเวลาสำหรับตัวเอง ฉันสบตาสายหน้ากับเขา เขาทำสีหน้าเข้าใจแถมเบื้อหน้าย ฉันหันหลังนั่งลงบนเก้าอี้ ทำทีเหมือนอยากพักผ่อน ทว่ากลับเริ่มหงุดหงิด เขาเก้าอี้โยโย่โย่ทำให้ต้องออกแรงขยับใหม่หน้ารำคาญ ฉันไม่รู้เลยว่าเขาเก้าอี้ข้างหนึ่งได้บดขยี้กดทับลงไปทีหางของมัน บดขยี้ กดทับทำร้าย ผ่านมา มันไม่เคยปรึปากบ่น มันคงอดทนมาตลอดแม้ยามเจ็บปวดรวดร้าว ฉันยังเห็นทางหาตาว่ามันยืดร่างออกแรงดึงมันพยายามเต็มที่เพื่อจะเป็นอิสระ จนร่างของมันยืดยาวออกไป ยาวออกไปเรื่อย เมื่อยกเก้าอี้ขึ้นก็พอดีกับที่ปลายหางของมันขาด และกระดูกออกไปอย่างแรง จนเป็นผลทำให้ลำตัวของมันกระเด็นออกไปอย่างรวดเร็ว”

(งูหางขาด. 2531 : 85 - 86)

ศรีดาวเรืองยังชี้ให้เห็นว่า สังคมได้เปิดโอกาสให้ผู้ชายละทิ้งไม่ดูแลครอบครัวได้ด้วยความชอบธรรม และกลับทิ้งภาระความรับผิดชอบต่อลูกให้กับผู้หญิง แต่ถ้าผู้หญิงคิดจะปลดปล่อยภาระอันนี้ตามอย่างผู้ชายบ้าง สังคมจะประนามกันทีด้วยเหตุนี้จึงทำให้สตรีบางคน บางกลุ่มคิดจะต่อสู้ เพื่อสิทธิความเท่าเทียมกับชายขึ้น แต่วิธีการที่จะเรียกร้องสิทธิสตรีอาจจะไม่มีความเหมาะสมหรือขาดเหตุผลที่น่าเชื่อถือ อันเนื่องมาจากผู้เรียกร้องสิทธิสตรี เป็นผู้มีการศึกษาน้อยมีวุฒิภาวะน้อยจึงมีผลทำให้การเรียกร้องสิทธิสตรีนั้นไม่ประสบความสำเร็จ และบางครั้งอาจกลายเป็นเรื่องน่าขบขันของบุรุษเพศได้เช่นกัน

ในเรื่อง **มัทรี** ศรีดาวเรืองได้เสนอเรื่องนี้โดยการประชดเสียดสีสังคม เธอได้เสนอผ่านตัวละครเอกคือ มัทรี ที่มีอายุ 19 ปี และต้องที่จะทอดทิ้งลูกทั้งสามไว้ที่ป้ายรถเมล์ เพื่อให้คนอื่นรับไปเลี้ยงต่อ แต่เมื่อตำรวจที่จับตัวได้ชี้ให้เห็นถึงความรับผิดชอบของแม่ที่มีต่อลูก เธอกลับโศกทำไม่พระเวสสันดรยังสละลูกเพื่อโพธิสมาารถได้ เธอจะทำตามอย่างที่พระเวสสันดรทำด้วยการออกบวชเข้าวัดฟังธรรมบ้างไม่ได้หรือ ดังคำที่บรรยายที่ว่า

“คนเขาวขกันเยอะเยะ ทำไมไม่มีใครว่า” หล่อนมันอย่างตื้อรั้น คล้ายกับไม่เข้าใจ
ในสิ่งที่ตำรวจเทศนา

“ก็นั่นเขาไม่มีห่วง เขาไม่ได้บิดสวะให้พันตัวอย่างเรานี่ มีที่ไหนกัน จะทิ้งลูก
ไปบวช พุดง่าย ๆ จะหนีความรับผิดชอบโดยใช้ศาสนาบังหน้า ว่างั้นเถอะ ถ้าลูกมัน
เต็มอกเต็มใจไปทุกข์ยากอยู่ข้างถนนแล้วจะแสดงว่าแม่มันตักกิเลสได้งั้นรี” นายตำรวจเน้นเสียงดู
เด็ดเผ็ดมันได้หล่อน

“แล้วที่ผู้ชายทำไมทำได้” ดูเหมือนหล่อนไม่ยอม

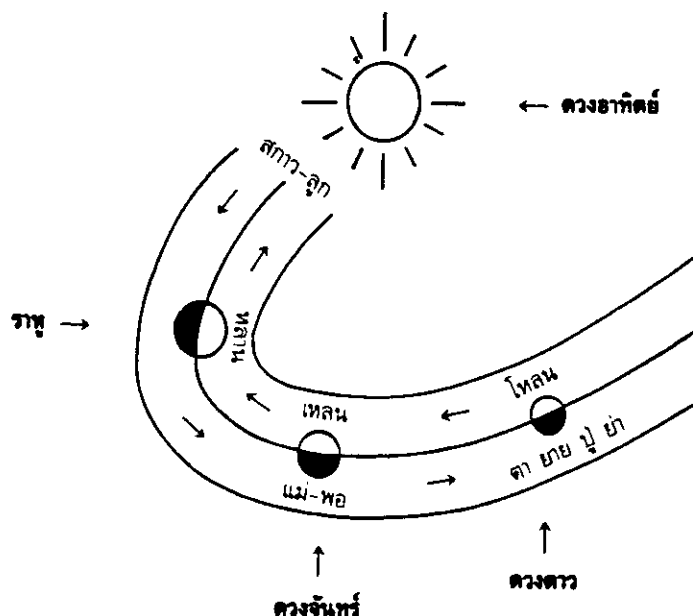
“ใคร ใครเขาทำกันยังงั้น หา”

“ก็ พระเวสสันดร”

(มัทรี. 2528 : 84)

นอกจากนี้ศรีดาวเรืองยังเสนอให้เห็นว่าสตรีต้องการอำนาจต้องการความเป็นใหญ่ใน
สังคมบ้าง แต่แล้วไม่สามารถที่จะมีสภาพสังคมที่ให้โอกาสชายได้เป็นผู้ที่เหนือกว่าได้เลย ดังเช่น

ในเรื่อง **บรรพสตรี** ศรีดาวเรืองเสนอให้เห็นถึงความต้องการอำนาจของสตรี โดย
อธิบายผ่าน แผนภูมิ ดังนี้

จากแผนภูมิจะเห็นได้ว่าในจุดดวงอาทิตย์เป็นจุดที่มีความสำคัญมากที่สุด จุดดวงอาทิตย์เปรียบได้กับวัยผู้ใหญ่ในวงจรชีวิตที่มีความสำคัญต่อคนรุ่นหลาน รุ่นลูก ตา ยาย ปู่ ย่า รุ่นพ่อแม่ ซึ่งมีความสำคัญในการปกป้องดูแล เป็นที่พึ่งพาอาศัย คอยชี้แนะสั่งสอน เป็นกำลังใจให้กับบุคคลรุ่นต่าง ๆ เมื่อสภาวะวัยก้าวขึ้นมาในจุดดวงอาทิตย์ ซึ่งสภาวะเห็นถึงอำนาจและความสำคัญนี้ จนไม่ยอมลดความสำคัญลงไปสู่จตุราวุธที่มีความสำคัญลดน้อยลงไปจากเดิม

จากการที่สภาวะไม่ยอมลดความสำคัญลงนั้นมาเป็นรุ่น ปู่ ย่า ตา ยาย จึงเป็นสิ่งที่ทำให้เห็นว่าสภาวะมีความต้องการในอำนาจ และความสำคัญของสตรีนั่นเอง

ศรีดาวเรืองเสนอให้เห็นถึงความสามารถในการเรียนรู้ของสตรีที่สามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้เท่าเทียมกับบุรุษ และเสนอให้เห็นว่าสตรีก็ยังสามารถรับผิดชอบชีวิตและดูแลตนเองได้โดยไม่ต้องให้บุรุษมารับภาระดูแลเช่นกัน

ในเรื่อง เล็งด้วยตาขวาให้ศุนย์หน้าอยู่กึ่งกลางจุดศุนย์หลัง ตัวละครคือหญิงสาวที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านจัดสรรแห่งหนึ่ง ที่มีแหล่งมั่วสุมของวัยรุ่น พวกคิดยา ทำให้เธอไม่ไว้วางใจและนึกกลัว ประกอบกับเธอได้รู้ข่าวเกี่ยวกับการข่มขืนเด็กสาวอยู่เสมอ จึงทำให้เธอและเพื่อนไปเรียนวิชาป้องกันตัว เพื่อไว้ป้องกันตัวและช่วยเหลือผู้อื่น ดังคำบรรยายที่ว่า

“เธอทั้งสี่คน ตั้งใจกันแล้วว่าจะพยายาม ก่อตั้งกลุ่มขึ้นมาให้ได้เมื่อศึกษาวิชาป้องกันตัวเองจบหลักสูตร”

(เล็งด้วยตาขวาให้ศุนย์หน้าอยู่กึ่งกลางจุดศุนย์หลัง. 2529 : 141)

จากที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดนี้ สรุปได้ว่า ศรีดาวเรืองเป็นนักเขียนที่เข้าใจถึงบทบาทและสถานะภาพของสตรีที่มีต่อครอบครัวและสังคมได้เป็นอย่างดี

2.1.6 ความเป็นไปของสังคม

สังคมมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ อาจจะเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นหรือก้าวหน้า และขณะเดียวกันก็อาจจะเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เลวหรือเสื่อมลงได้เช่นกัน

ศรีดาวเรืองเป็นนักเขียนที่ให้ความสนใจต่อสภาพสังคมเป็นอย่างมาก จึงได้นำเรื่องราวความเป็นไปของสังคมมาแทรกไว้ในเรื่องสั้น จำนวน 4 เรื่องดังนี้ คือ เรื่องวัวล่าพอง (2525) มะลิร้าย (2530) นางสาวมัม (2531) สู้อนาคต (2532)

ศรีดาวเรือง เสนอให้เห็นถึงสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปในแนวก้าวหน้า อันเกิดจากความเจริญของเทคโนโลยีต่าง ๆ ขณะเดียวกันก็มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางเสื่อมลง ด้วยโดยเฉพาะความเสื่อมในด้านจิตใจของคนในสังคม ซึ่งเป็นผลมาจากการที่สภาพสังคมใหม่มีการสร้างค่านิยมขึ้นมาใหม่ให้ต่างไปจากค่านิยมของสังคมเดิม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าเมื่อมนุษย์ย้ายถิ่นไปอยู่ในสังคมใหม่ที่แตกต่างจากเดิมนั้น สภาพสังคมที่แวดล้อมอยู่ใหม่ก็ย่อมจะทำให้มนุษย์เปลี่ยนลักษณะนิสัยหรือพฤติกรรมไปได้ ดังที่ เนลส์ แอนเดอร์สัน (Nels Anderson) ได้อธิบายว่า “เมื่อประชาชนจากชนบทย้ายถิ่นเข้าไปในเมือง เพื่อตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่ง ชาวชนบทเหล่านั้นจะเปลี่ยนไปสู่การมีชีวิตความเป็นอยู่แบบเมือง ประชาชนอาจเปลี่ยนไปสู่ความเป็นเมืองในด้านความคิดและพฤติกรรมของเขา เมื่อพวกเขาเข้าไปมีส่วนร่วมมีการแลกเปลี่ยนคุณค่า เกิดความเข้าใจในลักษณะนิสัยแบบชาวเมือง เราสามารถเรียกได้ว่าพวกเขาทั้งหมดกำลังมีประสบการณ์ของกระบวนการเปลี่ยนไปสู่ความเป็นเมือง (อ้างจากสมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2536 : 115) ศรีดาวเรืองได้เสนอถึงลักษณะดังกล่าวไว้ในเรื่องสั้นคือ

ในเรื่อง **นางสาวมัม** เสนอผ่านเด็กสาวชนบทที่เคยเป็นเด็กผู้มีความอ่อนน้อม โอบอ้อมอารี ยิ้มง่าย ร่าเริง ชอบช่วยเหลือเพื่อนบ้าน และให้ความเคารพผู้ใหญ่ แต่หลังจากที่เธอได้เข้ามาศึกษาต่อในกรุงเทพฯ แล้วลักษณะนิสัยของเธอก็เริ่มเปลี่ยนไปจากเดิมจนกลายเป็นคนไม่ยิ้มแย้ม ไม่ชอบให้ความช่วยเหลือผู้อื่น เมื่อเธอกลับมาจากกรุงเทพฯ ผู้คนในหมู่บ้านก็ตั้งชื่อเธอว่า “มัม” ดังคำบรรยายที่ว่า

“พ่อแม่ญาติพี่น้องไม่รู้ว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงบางอย่างขึ้นในเมือง พวกเขาต่างตกใจ และมีอาการรังเกียจ

และจนถึงคนแก่ตั้งชื่อให้เธอเสียใหม่ว่า นางสาวมัม!

แม้เด็กสาวคนสวย คนดี คนเด่น จะได้กลับมาสู่หมู่บ้านที่ไม่มีใครปากมัม ทว่า ปากที่มัมของเธอซึ่งติดตัวมาจากการศึกษาในเมือง แม้จนบัดนี้ก็ยังไม่เหยียดคลายออก”

(นางสาวมัม. 2531 : 62)

ศรีดาวเรือง เสนอให้เห็นว่า สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปนั้น ได้เปิดโอกาสให้ผู้ที่มิอำนาจและอิทธิพลคิดเอารัตเอาเปรียบผู้ที่ด้อยกว่า ทำให้ศีลธรรมของคนในสังคมเสื่อมโทรมลง ดังนั้นเรา

จึงพบว่าการเปลี่ยนแปลงของสังคมจะมีผลดีตรงที่ทำให้สังคมของเรามีความเจริญทางด้านวัตถุมากขึ้นก็จริง แต่เราก็ต้องยอมรับว่าการเปลี่ยนแปลงของสังคมมีผลเสียตรงที่ทำให้จิตใจของคนในสังคมมีลักษณะเสื่อมโทรมยิ่งกว่าเก่า สังคมไทยในยุคปัจจุบันจึงเป็นสังคมที่มีความเจริญทางด้านวัตถุ แต่มีจิตใจที่เห็นแก่ตัว ไร้น้ำใจ คิดแต่ผลประโยชน์ของตนเท่านั้น ดังเช่น

ในเรื่อง **วัวลำพอง** ศรีดาวเรืองเสนอให้เห็นภาพของคนในสังคมเมืองที่เห็นคุณค่าด้านวัตถุมากกว่าคุณค่าด้านจิตใจ ทำให้คนในสังคมต้องทำในสิ่งต่าง ๆ เหมือนการแข่งขัน แข่งชิง และคำนึงแต่ผลประโยชน์ของตนเป็นที่ตั้งจนไม่คิดถึงจิตใจของผู้อื่น และกลายเป็นผู้ขาดเมตตาธรรมไปด้วย ดังเช่น ในการโดยสารรถไฟ คนในสังคมจะมีการแย่งกันจับจองที่นั่ง ด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่เอารัดเอาเปรียบกันเพราะเห็นแก่ความสบายของตนเองโดยไม่คำนึงถึงผู้อื่น ดังคำบรรยายที่ว่า

“ขบวนรถยังไม่ทันเทียบ เหล่าคนที่แย่งกันขึ้นบันไดไม่ได้ต่างรีบโยน หนังสือพิมพ์หรือถุงกระดาษเข้าทางหน้าต่าง เพื่อแสดงวัฒนธรรมและสิทธิของตน คนมาล่า ถ้ามาตอนรถจอด อาจนึกดีใจที่มองเห็นหน้าต่างมีแขนคนโผล่ออกมาไม่มากนัก และหลายช่องยังไม่มีคนนั่ง แต่ครั้นเดินขึ้นขบวนรถ ความดีใจก็พลันสูญ เพราะกลับต้องพบกับวัฒนธรรมแห่งการครอบครอง นอนขวาง นั่งขัดสมาธิเหยียดเท้าพาดที่นั่ง เอาหีบห่อวางกันท่า”

(วัวลำพอง. 2525 : 99)

ในเรื่อง **มะลิร้อย** ศรีดาวเรืองเสนอโดยใช้สัญลักษณ์ว่า มะลิ เปรียบได้กับของที่มีค่าในสังคมที่คนในสังคมให้การยกย่องและยอมรับว่าเป็นของสูง ยิ่งถูกมนุษย์ที่เอารัดเอาเปรียบยึดเยียดพิชารายให้อีกด้วย ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยที่นายทุนใช้สารเคมีเพื่อเร่งผลผลิต เพื่อที่จะตัดดวงผลประโยชน์ใส่ตนโดยไม่คำนึงถึงความปลอดภัยของคนในสังคมเลย ดังคำบรรยายที่ว่า

“มะลิรู้ดีว่านางมีรอยมลทินตราหวัะโลกไขว้สีขาวประทับอยู่บนความขาวแห่งเรือนร่าง จนไม่เหลือที่ว่างแม้แต่น้อย มันขาว ขาวจนยากที่ผู้คนธรรมดาจะมองเห็น มันขยับอึ้งเล็ดมหากาฬเวลานางเผยอกลิบเผยกลิ่นออกกระทบนาสิก มันโดดเข้าแทรกทุกซอกกลิบในทุกอณู มะลิร้องไห้ขณะเปิดโอกาสให้ ‘มัน’ ทำร้ายผู้คนส่วนใหญ่ตามคำสั่งของผู้คนส่วนน้อย”

(มะลิร้อย. 2530 : 56)

ในเรื่อง **สู่นาคคต** เสนอว่าสังคมในยุคปัจจุบันจะมีแต่การเอารัดเอาเปรียบกันในเรื่องต่าง ๆ ผู้ที่อยู่ในสังคมจะต้องดิ้นรนต่อสู้อยู่ตลอดเวลา ผู้ที่ด้อยกว่าทั้งทางเศรษฐกิจ สติปัญญา

การศึกษา และสถานะในสังคมจะเป็นผู้ที่ถูกเอารัดเอาเปรียบมากดังจะเห็นได้จากการที่พ่อค้า และข้าราชการได้ร่วมมือกันจับสุนัขมาทำเป็นอาหารขายจนได้กำไรมากมายแต่เมื่อเวลาผ่านไป สุนัขเริ่มจะหมดไปจากเมือง พ่อค้า และข้าราชการก็ร่วมมือกันจัดงาน ขายลูกสุนัข หลากพันธุ์ หลายสี แทน ดังคำบรรยายที่ว่า

โรงงานทั้งสามประเภทของพ่อค้าจากต่างประเทศ เมื่อปิดกิจการลงไปตามความคาดหมายแล้ว ก็ได้มีการปรับปรุงภายในกันอย่างมโหฬาร ไม่นานป้ายเชิญชวนได้ยกขึ้นติดหรา ดึงดูดเงินตราของผู้คนที่เต็มอกเต็มใจทั้งจากนอกและในประเทศ จากกลุ่มผู้คนผู้ใจบุญสุนทานต่อมาและต่อไปได้อีกนานแสนนาน

“เชิญชมสุนัขไทยพันธุ์พื้นเมืองแท้ ทุกสี ทุกลักษณะ มีเพียงชนิดละตัวเดียวแห่งเดียวในโลก” (ความเป็นนิกรสดุดหน้าไปอย่างรวดเร็วและสัญญาระหว่างนายเทศมนตรีกับพ่อค้าต่างชาติ ยังมีผลบังคับเป็นไปตามเดิมทุกประการ)

(สู่อุณาคต. 2532 : 51)

และในเรื่องสู่อุณาคตยังได้เสนอให้เห็นว่ามนุษย์จะมองเห็นสิ่งต่าง ๆ มีคุณค่าควรที่จะอนุรักษ์ไว้ก็ต่อเมื่อสิ่งนั้นเริ่มที่จะสูญหายไปอีกด้วย

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับบุคคลต่าง ๆ ในสังคม

ในเรื่องสั้นจำนวน 91 เรื่องที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาพบว่ามีเรื่องสั้นที่เสนอแนวคิดเกี่ยวกับบุคคลต่าง ๆ ในสังคมจำนวน 46 เรื่องดังนี้

- พ.ศ. 2518 เรื่อง พ่อ, ว่าวบนฟ้า, แก้วหยดเดียว, แรงงานกับเงิน, พวกในป่า, ผิดหวัง, ครั้งหนึ่งนานมาแล้ว
- พ.ศ. 2519 เรื่อง บางที่วันหนึ่งข้างหน้า, มือ, สองมือเรามีแรง, ราคาแห่งความตาย,
- พ.ศ. 2521 เรื่อง ยายกับทหารหนุ่ม, ความเงียบที่เริ่มต้น, คนตายหย่า
- พ.ศ. 2522 เรื่อง บุญของยาย, แม่ของป้อม
- พ.ศ. 2523 เรื่อง มีดแล้วสว่าง
- พ.ศ. 2524 เรื่อง น้ำตาไหลเงียบ

- พ.ศ. 2525 เรื่อง กระแสสำนึกของยาย, บทสนทนาของยาย, บุญสงกรานต์
- พ.ศ. 2526 เรื่อง หลานยาย, นวลกับลอมและขวดน้ำในมือ, ถ้อยคำกับความเจ็บ,
ทางศพผ่าน
- พ.ศ. 2527 เรื่อง บรรพบุรุษของใคร, ตาหนู, มั่ง, ห้ามเข้าวัด
- พ.ศ. 2528 เรื่อง ราคาของยาย, มัทรี, กุหลาบแดงในโถขาว, รอด
- พ.ศ. 2529 เรื่อง แต่เธอทุกคน, หมาหาย, โลกของโนม, ซึ่งรอวันแตกทำลาย,
ลมที่เปลี่ยนทาง
- พ.ศ. 2530 เรื่อง สองแม่
- พ.ศ. 2531 เรื่อง คนแก่คนเลี้ยงเด็ก, ยาย, ยายแม่ดคุงแม่ช่วยผมด้วย, เลขคณิต ป.2
- พ.ศ. 2532 เรื่อง เรื่องเล่าของเพลงพนม 1, ลูกไก่ไม่อยากเป็นดาว, บันทึกของน้องหนู
- พ.ศ. 2535 เรื่อง เรื่องเล่าของเพลงพนม 2, แม่สาธุ

จากการศึกษาพบว่าครีตาวเรื่องได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับบุคคลต่าง ๆ ในสังคมโดย
เสนอผ่านตัวละครในเรื่องสั้น ซึ่งแบ่งกลุ่มบุคคลในสังคมได้ 2 กลุ่ม ดังนี้

2.2.1 กลุ่มเครือญาติ

2.2.2 กลุ่มคนในสังคม

2.2.1 กลุ่มเครือญาติ

เสมอ จันท์พุ่ม ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของสมาชิกครอบครัวในชนบทไทยว่า
“สมาชิกในครอบครัวมีความผูกพันกันอย่างใกล้ชิด ความสัมพันธ์อันใกล้ชิดของครอบครัวชนบทไทยนั้น
มิได้หมายถึงความสัมพันธ์ระหว่าง บิดา มารดา และบุตรเท่านั้น แต่ยังหมายถึงความสัมพันธ์ใน
ระดับครอบครัวขยายคือรวมทั้ง ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา หลาน เหลน ฯลฯ ด้วย การ
แต่งงานจึงมิได้หมายถึงมีความสัมพันธ์เฉพาะคู่สมรสของตนเท่านั้น แต่ชีวิตสมรสจะต้องเข้าไป
เกี่ยวข้องกับญาติพี่น้องของฝ่ายที่ตนสมรสด้วยอีกเป็นจำนวนมาก” (เสมอ จันท์พุ่ม. 2527 : 35)

จากคำกล่าวนี้แสดงว่าคนไทยให้ความสำคัญแก่ระบบเครือญาติมากเพราะครอบครัวของคนไทยส่วนมากเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ที่รวมญาติพี่น้อง 2 หรือ 3 ชั่วคน อยู่ภายใต้การปกครองของหัวหน้าครอบครัว จะมีความรัก ความอบอุ่น ประกอบด้วยครอบครัวเล็ก ๆ หลายครอบครัวของญาติพี่น้องที่แต่งงานแล้วหลายคู่แต่ไม่ได้แยกครอบครัวออกไป ครอบครัวของคนไทยจึงเป็นระบบครอบครัวที่ญาติพี่น้องมีความรักใคร่ผูกพันกันมาก

การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับบุคคลในกลุ่มเครือญาตินั้น ผู้วิจัยพบว่า ศรีดาวเรืองให้ความสำคัญกับบุคคลในกลุ่มเครือญาติ 3 กลุ่ม ดังนี้

- ก. บทบาทของผู้สูงอายุ
- ข. บทบาทของผู้ให้กำเนิด
- ค. บทบาทของผู้เยาว์วัย

ก. **บทบาทของผู้สูงอายุ**

จากการศึกษาเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองพบว่าศรีดาวเรืองให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้สูงอายุ ไว้ในเรื่องสั้นจำนวน 8 เรื่องดังนี้คือ ยายกับบทหารหนุ่ม (2521) บุญของยาย (2522) กระแสสำนึกของยาย (2525) บทสนทนาของยาย (2525) หลานยาย (2526) บรรพบุรุษของใคร (2527) ราคาของยาย (2528) คนแก่คนเลี้ยงเด็ก ยาย ยายแม่มด คุณแม่ - ช่วยผมด้วย (2531) ศรีดาวเรืองให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้สูงอายุที่มีสถานภาพเป็น "ยาย" ไว้มากที่สุด โดยเสนอภาพของผู้เป็น "ยาย" ไว้ 2 ด้าน คือ

- 1) ภาพของผู้สูงอายุที่ไม่ยอมย่อท้อต่อชีวิต
- 2) ภาพของผู้สูงอายุที่ต้องเผชิญกับภาวะการเปลี่ยนแปลงทางค่านิยมของสังคมเมือง

1) **ภาพของผู้สูงอายุที่ไม่ยอมย่อท้อต่อชีวิต**

ศรีดาวเรืองได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่มีจิตใจเข้มแข็ง คิดสู้ชีวิต และพยายามทำตนให้เป็นประโยชน์ ไม่ยอมแพ้แก่โชคชะตาในชีวิตไว้ในตัวละครผู้มีสถานภาพเป็น "ยาย" ไว้ดังนี้

ในเรื่อง **บทสนทนาของยาย** ยายจะมีบุคลิกตามแบบฉบับของชาวบ้านนอกที่มีท่าทาง กระฉับกระเฉง คล่องแคล่ว แข็งแรง ไม่ค่อยจะยอมเหน็ดเหนื่อยง่าย ๆ ยายจะช่วยพ่อทำงานต่าง ๆ ใ้บ้าน ไม่ว่าจะ เป็นงานที่เกี่ยวกับอาชีพหรือว่างานบ้านเกี่ยวกับการหุงหาอาหาร นอกจากนี้ยายยัง คอยเป็นหูให้กำลังใจแก่บุคคลต่าง ๆ ในครอบครัวด้วย ศรีดาวเรืองสี่ออกมาได้อย่างแจ่มชัด ดังคำ บรรยายที่ว่า

มิ่งไปตักน้ำตักท่ามาให้พ่อมิ่งไป ดูซิแบกไม้มาเหงื่อซกเหนียวมาแล้วอดแว้งกัตุ
ไม่ได้ อะไร ๆ ก็ไม่เห็นพันธุสักอย่าง ตอกแตกนี่เหมือนกัน ไม่เชื่อมิ่งคอยดู

แม่มัวพูดหาอะไรกัน มีดนั้นทอนเข้าซิขอไม้ชะยาวสักสองคอกก็พอ แล้วทยอยให้
ไอ้รุ่งขนเอาไปให้แม่บ้าน ไม้ทำตอนसानแผงนี้เอาเส้นยึดสามคอก เส้นนอกสองคอก เดี่ยวฉันจะ
ไปตลาดซื้อลวดมาเข้าขอบแผง”

(บทสนทนาของยาย. 2525 : 135)

ในเรื่อง **ราคาของยาย** แม้ว่ายายจะได้รับการดูถูกดูแคลนจากลูกหลานว่าเป็น
ผู้ที่ไม่มีความประโยชน์ เป็นผู้ที่ทำงานอะไรไม่ได้แล้วก็ตาม แต่ยายก็ไม่ได้เก็บเอาคำกล่าวกระทบ
กระเทียบของหลาน ๆ มาน้อยใจ เพราะทุกวันยายก็จะออกไปเก็บผักและเลยเอาไปขายที่ตลาด
พร้อมกับแวะซื้อขนมไปฝากโหลนดังคำบรรยายที่ว่า

“นางรับรู้แต่เพียงสายตามัว ๆ ของนางมีงานจะต้องทำ นางสอดสาย นางค้นหา
นางมีประโยชน์

หญิงชราขมมือขึ้นป่องแดด เข้มมองยอดตำลึงที่เลื้อยยาว ส่วนในใจคิดว่าเดี๋ยว
นางจะผ่านขึ้นไปบนสถานีและจะเดินไปทางตลาดเพื่อซื้อยาแก้ไข้สองซองกับซื้อขนมติดมือไปฝาก
โหลน

โหลน ไม่ใช่หลาน หลานนะมันโตกันหมดแล้ว”

(ราคาของยาย. 2528 : 77)

เมื่อหลาน ๆ คู่กันถึงว่า ถ้ายายตายแล้วพวกเขาจะได้ค่ามาปนกิจศพที่หลานคนหนึ่ง
ทำให้ยาย เป็นจำนวนเงินมากน้อยเท่าไรนั้น ยายก็ไม่ได้เก็บเอามาถือสาว่าลูกหลานจะคิดแข่งหรือ

อยากให้ตนเองตายหรือหันไปจากภาระรับผิดชอบของลูกหลานเสียเร็ว ๆ “น้ำใจ” อันประเสริฐของผู้สูงอายุ เช่น ยายนี้จึงน่าจะมีค่าหรือมีราคาสูงกว่าตามค่าฉบับกิจศพ “ร่างกาย” ของยายที่ตั้งลูกหลานคุยกันข้างต้น)

ใน(เรื่อง **ยายกับทหารหนุ่ม** ศรีดาวเรืองได้สะท้อนภาพยายผู้ทำหน้าที่เลี้ยงดูหลานอย่างรักใคร่เอ็นดูทุกคน ไม่ว่าหลานจะเป็นเด็ก หรือโตเป็นผู้ใหญ่ที่รับผิดชอบตัวเองได้ ยายก็ยังคงมีความรักความอบอุ่น มีความห่วงหาอาทรเป็นห่วงเป็นใยหลานอยู่เสมอ ดังความว่า

“เสียงไฟฟ้าที่ครวญปะทุ ยายลุกขึ้นหุงข้าวแล้ว ตอนนั้นเห็นท่าหุงต้มอยู่ไม่ไหว เวลานั้นฉันโตพอที่จะละอายเป็น แต่ยายมักมองว่า ฉันยังเป็นหลานสาวเล็ก ๆ ของแก มึงจะรีบลุกขึ้นมาทำไมวะ กูมันไอนอนไม่หลับ เลยลุกมายังงั้นเอง”)

(ยายกับทหารหนุ่ม. 2521 : 205)

สำหรับในเรื่อง **กระแสสำนึกของยาย** และหลานยาย นั้น มีเนื้อเรื่องที่พ้องกันทุกประการเพียงแต่เปลี่ยนตัวผู้เล่าเท่านั้น คือในเรื่องหลานยาย ผู้แต่งให้หลานสาวซึ่งโตแล้วมาทำงานที่กรุงเทพฯ และกลับไปหายายนั้นเป็นผู้เล่า แต่ในเรื่องกระแสสำนึกของยายจะให้ยายเป็นผู้เล่า เรื่องของตนโดยผ่านกระแสสำนึกของยายในเรื่องว่า ยายเป็นหญิงชราอายุแปดสิบกว่าพาลูกชาย ซึ่งวิกลจริตไปส่งโรงพยาบาลที่เชียงใหม่โดยลอกว่าจะพาไปกรุงเทพฯ ศรีดาวเรืองต้องการจะให้ผู้อ่านได้เห็นภาพของยายที่มีความรักความผูกพันอย่างลึกซึ้งต่อลูกของตนเอง แม้ว่ายายจะมีอายุมากจนเกินกว่าจะไปรับผิดชอบเรื่องของคนอื่นแล้วก็ตาม แต่ความรู้สึกของผู้ที่เป็นแม่คนนั้นเมื่อเห็นลูกไม่สบายหรือได้รับความเดือดร้อน ผู้เป็นแม่ก็อดที่จะยื่นมือเข้าไปช่วยไม่ได้ ดังคำบรรยายที่ว่า

“เพื่อนบ้านใกล้เคียงรวมทั้งหมอที่สุซศาลาบอกให้ฉันเอามารักษาที่นี่ เขาว่าอากาศดี หมอใจดี แต่บางคนก็แนะว่าไปกรุงเทพฯ ใกล้กว่า น่าจะพาไปรักษาที่นั่น พวกที่ว่าทางนี้ดี เขาบอกว่าทางกรุงเทพฯ มีแต่พวกหมอถือกระบองอันเบ้อเร่อไว้คอยตีคนไข้ แฮ้อ . . . ก็มันไม่ยอมพูดอะไรกะใครเขา เตียวหมอก็จะตีเอาตาย สงสารมัน . . . ลูกเรานะตีได้ตำได้ก็จริง แต่เอาไปให้คนอื่นเขาตีฉันไม่เอาด้วยหรอก ใคร ๆ จะหาว่ามันบ้า แต่ฉันว่าลูกฉันไม่บ้า ใครไม่เชื่อก็ช่าง”)

(กระแสสำนึกของยาย. 2525 : 121)

ในสังคมปัจจุบันครอบครัวคนไทยมีแนวโน้มว่าจะเปลี่ยนจากครอบครัวขนาดใหญ่หรือครอบครัวขยายไปเป็นครอบครัวขนาดเล็กหรือเป็นครอบครัวเดี่ยว โดยมีสมาชิกในครอบครัวประกอบด้วย สามี ภรรยาและลูก ๆ เท่านั้น ทั้งนี้เนื่องมาจากเหตุผลทางเศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมของสังคม เพราะการมีครอบครัวใหญ่จะมีค่าใช้จ่ายภายในครอบครัวที่สูงมาก โดยเฉพาะสภาพสังคมปัจจุบันมีค่าครองชีพสูงขึ้น แต่การใช้ชีวิตแบบครอบครัวเดี่ยวจะไม่ให้ความสำคัญกับเครือญาติหรือปู่ย่าตายาย สภาพดังกล่าวนี้จึงมีผลทำให้สมาชิกวัยเยาว์ของครอบครัวเหินห่างจากญาติพี่น้องและจะเกิดความรู้สึกว่าเหงา หรือขาดความอบอุ่นได้

ในเรื่อง คนแก่ คนเลี้ยงเด็ก ยาย ยายแม่ต คุณแม่ - ช่วยผมด้วย กล่าวถึงครอบครัวของ "ผม" ที่ใช้ชีวิตแบบครอบครัวเดี่ยว ซึ่งมีผมกับภรรยา และลูก ผมไม่ยอมให้ทั้งย่าและยายมาเลี้ยงดูลูกเพราะผมไม่ชอบวิธีการเลี้ยงดูแบบเก่าและไม่ต้องการมีครอบครัวที่อยู่กันหลายคน จนกระทั่งลูกสาวได้สนิทกับยายผ่องแม่ค้าใจดีแล้วต่อมาได้ลักพาตัวลูกสาวไป ทำให้ผมกลับมาเห็นคุณค่าและความสำคัญของปู่ย่าตายาย ที่ช่วยทำหน้าที่ดูแล เลี้ยงดู ให้ความอบอุ่น แก่ลูกหลานแทนพ่อแม่ที่ต้องไปทำงานประกอบอาชีพ ดังคำบรรยายที่ว่า

"ลูกผักและลูกปลากลับคืนสู่อ้อมอกของเราอย่างปลอดภัยแล้ว ไม่น่าเชื่อ ผมยื่นมือเสนอไปยังแม่ตัวกับแม่ยายในทันทีที่กลับมาจากหาดใหญ่ว่า ใครอยากมาอยู่กับเราบ้าง ยกมือขึ้น เราอยากมีคนแก่ไว้เฝ้าคนแก่ เราอยากมีคนเลี้ยงเด็กที่เป็น ย่าเป็นยายของเราจริง ๆ ๆ ๆ ๆ")

(คนแก่ คนเลี้ยงเด็ก ยาย ยายแม่ต คุณแม่ - ช่วยผมด้วย. 2531 : 81)

ศรีดาวเรืองได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุด้วยความประทับใจว่าแท้จริง ผู้สูงอายุยังเป็นผู้ที่มีคุณค่าต่อครอบครัว ต่อลูกหลานในยุคปัจจุบันอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นคุณค่าของด้านกำลังกายหรือด้านกำลังใจก็ตาม ดังนั้นลูกหลานจึงควรจะหันกลับมาเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุด้วย

2) ภาพของผู้สูงอายุที่ต้องเผชิญกับภาวะการเปลี่ยนแปลงทางค่านิยมของสังคมเมือง

นอกจากการเสนอภาพของผู้สูงอายุที่มีจิตใจเข้มแข็ง คิดสู้ชีวิต และพยายามทำตัวให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมแล้ว ศรีดาวเรืองยังเสนอแนวคิดเกี่ยวกับคนสูงอายุในภาพของยาย ซึ่ง

เป็นตัวแทนของชาวชนบทที่ต้องเข้ามาเผชิญกับภาวะความเปลี่ยนแปลงทางค่านิยมของสังคมเมืองที่ให้ความสำคัญกับวัตถุ ข้าวของเงินทองมากกว่าการให้ความสำคัญทางด้านจิตใจเพราะในสังคมปัจจุบัน กลุ่มบุคคลต่างเริ่มยึดเอาวัตถุเป็นเครื่องวัดคุณค่าของคนและถือว่าวัตถุเป็นเครื่องบ่งบอกถึงฐานะของบุคคลในสังคมได้ จึงมีผลทำให้ผู้ที่มีฐานะต่ำกว่าได้รับการดูถูกเหยียดหยามจากคนที่มั่งมีฐานะดีกว่า

ในเรื่อง **บรรพบุรุษของใคร** ศรีดาวเรืองให้ตัวละครเอกเป็นหญิงชราชื่อนาน อายุ 80 กว่าปี เดินเก็บผักตำลึงมาตามข้างทางและเกิดมาหัวใจวายตายลงตรงหน้าบ้านที่กำลังจัดงานแต่งงาน เจ้าภาพ ซึ่งมีฐานะดีได้กล่าววาจาดูถูกดูแคลนหญิงชราว่า

“ซิมหาย จะตายโหงตายหัววันไหนก็ไม่ตาย เลือกตั้งมาตายเอาวันนี้ แถมยังมาตายตรงหน้าบ้านกูอีก กู แล้วลูกหลานก็ไม่เอาเสียเลยหรือใจ ถึงได้ปล่อยให้โคตรพ่อโคตรแม่มันมาตายยังกะหมาหน้าบ้านกู”

(บรรพบุรุษของใคร. 2527 : 216)

ในเรื่อง **บุญของยาย** ศรีดาวเรืองยังเสนอให้เห็นถึงสภาพความแล้งน้ำใจของคนในสังคมเมืองที่ไม่ยอมให้ความช่วยเหลือผู้อื่นที่กำลังเดือดร้อนแม้แต่น้อย แม้ว่าจะได้รับการร้องขอจากผู้ที่กำลังเดือดร้อนอยู่ก็ตาม ดังจะเห็นได้จากกรณีที่ตัวละครเอกคือยายถูกลูกชายหลอกเอาเงินไปซื้อยา และทิ้งยายไว้ที่ป้ายรถเมล์ แม้ยายจะพยายามตามหนทางกลับบ้านจากบุคคลรอบข้างแล้วก็ตาม แต่ยายก็ไม่ได้ได้รับความช่วยเหลือจากใครเลย แม้กระทั่งตำรวจ ดังคำสนทนาที่ว่า

“แม่คุณ แม่มหาจำเริญ

ยังมีทันหญิงชราจะเอ่ยคำ หญิงทันสมัยผู้นั้นก็ชักเท้าถอยหลังแล้วทำ เดินเสียดปะปนกับคนอื่นอย่างไม่อาย

“พ่อคุณ ไปดินแดงไปทางไหนนะพ่อ ยายจะนั่งรถเมล์สายไหน ยายหลงทาง”

เมื่อนายสิบจรรยาได้ยืมก็ลดเครื่องรับส่งวิทยุในมือ เขากล่าวตอบขอไปที่พลาซ่าที่มีอีกข้างหนึ่ง ไปสี่แยกเมืองหน้า

“ข้ามไปทางโน้นนะยาย” แล้วก็หันไปมองบนท้องถนนที่จอแจทำท่ายกวิทยุขึ้นแนบหู

ขยับจะตามไปตามซ้ำ แต่ครั้นเห็นสีหน้าเขา นางก็ชะงัก”

(บุญของยาย. 2522 : 35)

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ศรีดาวเรืองใช้ตัวละคร “ยาย” เป็นตัวแทนของชาวชนบทที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงของค่านิยมทางสังคมเมือง ที่ผู้คนในสังคมเริ่มจะให้ความสำคัญกับวัตถุมากกว่าจิตใจ และมักจะดูถูกเหยียดหยามบุคคลที่มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีน้อยกว่าบุคคลอื่น ดังจะเห็นได้จากการที่ยายต้องพบกับความแล้งน้ำใจของคนในสังคมเมือง

เมื่อผู้วิจัยศึกษาถึงเรื่องราวเกี่ยวกับประสบการณ์ในชีวิตของศรีดาวเรืองก็พบว่าศรีดาวเรืองมีความผูกพันอยู่กับยายเป็นอันมากและคงเป็นเพราะเหตุที่ศรีดาวเรืองมีชีวิตในวัยเยาว์ที่คลุกคลีอยู่กับยายเป็นเวลานานก็เป็นได้จึงมีผลทำให้ เธอสามารถเขียนเรื่องสั้นเกี่ยวกับยายได้อย่างสมจริงและเป็นที่น่าสนใจของผู้อ่านดังที่จะกล่าวถึงในบทต่อไป

ข. บทบาทของผู้ให้กำเนิด

จากการศึกษาเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองพบว่า เธอได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของผู้ให้กำเนิด ไว้ในเรื่องสั้นจำนวน 10 เรื่องดังนี้คือ เรื่อง พ่อ (2518) ผิดหวัง (2518) แรงงานกับเงิน (2518) สองมือเรามีแรง (2519) น้ำตาไหลเจ็บ (2534) ดาหนู (2527) มัทรี (2528) โลกของโนม (2529) สองแม่ (2530) บ้านกึ่งของน้องหนู (2532) ซึ่งศรีดาวเรืองได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของผู้ให้กำเนิดออกเป็น 2 ประเด็นดังนี้

- 1) บทบาทของพ่อ
- 2) บทบาทของแม่

1) บทบาทของพ่อ

จากการศึกษาพบว่าศรีดาวเรืองได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของผู้เป็นพ่อไว้

2 ประเด็น คือ

- บทบาทของพ่อในฐานะที่เป็นสมาชิกของครอบครัว
- บทบาทของพ่อในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม

บทบาทของพ่อในฐานะที่เป็นสมาชิกของครอบครัว

ครอบครัวไทยในสมัยก่อนถือว่าบิดาเป็นใหญ่ เป็นผู้นำของครอบครัว สามีมียอำนาจเหนือภรรยา สามีทำหน้าที่หารายได้มาเลี้ยงดูภรรยาและลูก ๆ รวมไปถึงการให้ความคุ้มครองป้องกันอันตรายต่าง ๆ ภายในครอบครัว เมื่อสภาพสังคมในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปทำให้บทบาทของพ่อก็พลอยเปลี่ยนไปจากเดิมด้วย เพราะพ่อในยุคปัจจุบัน พ่ออาจจะไม่ใช่ผู้นำของครอบครัว ไม่ใช่ผู้ที่หารายได้มาเลี้ยงดูครอบครัว เนื่องจากภรรยา ก็สามารถเป็นผู้นำที่ทำงานหารายได้มาเลี้ยงดูครอบครัวแทนสามีได้

ศรีดาว เรื่อง ได้เสนอภาพหรือบทบาทของพ่อไว้ในเรื่องสั้นคือ เรื่อง พ่อ โดยให้พ่อเป็นผู้ที่แบกรับภาระทั้งปวงของบ้านในฐานะผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว พ่อที่ทำงานด้วยความซื่อสัตย์ และรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน แต่การทำงานด้วยความซื่อตรงของพ่อนั้นกลับ ทำให้พ่อได้รับอันตรายและนำความเดือดร้อนมาสู่ภายหลัง เพราะพ่อเกิดไปขัดผลประโยชน์ของคนที่มีอิทธิพล ทำให้พ่อลุ่มใจและกลายเป็นคนขี้เหล้า ไม่สามารถสู้กับผู้มีอิทธิพลได้นอกจากนี้พ่อยังต้องเผชิญกับโรคร้ายจนต้องตัดสินใจฆ่าตัวตาย เพราะรู้สึกที่ตัวเองจะกลายเป็นภาระอันหนักอึ้งของครอบครัว แทนการเป็นผู้นำของครอบครัว ดังคำบรรยายที่ว่า

“วันใดที่แม่ชายขนมไม่หมด พ่อจะรู้สึกละอายใจนัก พ่อรู้ว่าแม่ต้องเหน็ดเหนื่อย เพราะตัวเขาเองมากขึ้นหลายเท่า แต่พ่อก็ทำงานหนักไม่ไหวจริง ๆ

เขาหันมองทุกสิ่งทุกอย่างในบ้าน สูดหายใจก็กลิ่นกราบแม่ยายที่ยังหันหลังตะแคงหลังดวงตาของพ่อเบิกโพลง แม้นตาข้างซ้ายที่เป็นสีเขียวจะมองภาพความจริงในโลกนี้ไม่ออก แต่ตอนนั้นดูเหมือนพ่อจะมองเห็นอนาคตเบื้องหน้า

พ่อเดินไปหยิบกระป๋องสำหรับโพงน้ำมาแกะเชือกออก ม้วนเป็นขดแล้วเดินลงจากเรือนไปอย่างเงิบ ๆ”

(พ่อ. 2518 : 64 - 65)

จะเห็นได้ว่าบทบาทของพ่อในเรื่อง “พ่อ” พ่อกลับกลายเป็นผู้พ่ายแพ้ พ่อไม่ใช่ผู้นำในครอบครัว ซึ่งแตกต่างจากบทบาทของพ่อในสังคมไทยมาแต่เดิมที่เป็นผู้นำของครอบครัว เป็นผู้ที่หารายได้มาเลี้ยงดูภรรยาและลูก ๆ นอกจากนี้ในเรื่อง “พ่อ” ยังทำให้เห็นว่าปัจจุบันผู้ที่ทำความดี

มีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ อาจได้รับอันตรายจากผู้มีอิทธิพลจนไม่สามารถเป็นผู้นำของครอบครัวได้ ทำให้บทบาทของพ่อเริ่มเปลี่ยนไปจากเดิม ดังคำกล่าวของจาร์ส ฌอนมิตร์ และธีรา ยุทธวรรณ ที่ว่า “ภาพของพ่อจึงเป็นคนที่ล้มเหลวเพราะไม่ยอมประนีประนอมกับระบบฉ้อโกงอันชั่วร้ายของคนในสังคม และสิ่งตอบแทนที่ได้รับนั้นไม่ใช่ผลดี แต่เป็นความตกต่ำความเลวร้าย” (จาร์ส ฌอนมิตร์ และธีรา ยุทธวรรณ. 2522 : 44)

นอกจากนี้ บทบาทของพ่อในครอบครัวยังเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ที่พ่อจะเป็นผู้นำ เป็นผู้คอยอบรมสั่งสอนลูกน้อยให้อยู่ในโอวาทและเชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อ กลับกลายมาเป็นพ่อ ผู้ที่ตกเดือน อบรม หรือชี้แนะความคิดเห็นแก่ลูก แต่ลูกกลับไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อ ดังเช่น

ในเรื่อง แรงงานกับเงิน โดยสะท้อนให้เห็นว่าพ่อที่ตัดสินใจไปรวมเรียกร่อง ขอความเป็นธรรมจากนายทุน เมื่อพ่ออบรมสั่งสอนลูกชายซึ่งเป็นตำรวจให้คิดเห็นถึงความไม่เป็นธรรมในสังคม ลูกกลับไม่เชื่อฟังคล้อยตามคำสั่งสอนของพ่อได้

บทบาทของพ่อในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม

ศรีดาว เรื่อง เสนอให้เห็นว่า เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปโดยชาวบ้านในสังคมให้ความสำคัญกับวัตถุ ทรัพย์สินเงินทองมากขึ้นนั้นมีผลทำให้ชาวบ้านกลายเป็นคนแล้งน้ำใจ และคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตนมากกว่าของส่วนรวม และขณะเดียวกันศรีดาว เรื่องก็ยังต้องการ เสนอให้คนในยุคปัจจุบันทำประโยชน์เพื่อสังคมต่อไปด้วย ดังเช่น

ในเรื่อง **สองมือเรามีแรง** ศรีดาว เรื่อง เสนอบทบาทของพ่อที่แตกต่างจากเรื่อง “พ่อ” โดยจะเสนอให้เห็นภาพของความเป็นผู้นำ ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค มีความตั้งใจจริงในการขุดบ่อน้ำไว้ใช้ถึง แม้ว่าการขุดบ่อน้ำครั้งแรกจะไม่สำเร็จและไม่ได้รับความช่วยเหลือจากชาวบ้านก็ตาม พ่อยังคงพยายามต่อไป จนกระทั่งทำได้สำเร็จโดยหวังว่าบ่อน้ำที่ขุดใหม่นี้ จะทำให้ชาวบ้านในหมู่บ้านมีน้ำสะอาดไว้ใช้

2) บทบาทของแม่

จากการศึกษาพบว่า ศรีดาว เรื่อง ได้ เสนอแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของผู้เป็นแม่ไว้

- 2 ประเด็น คือ - บทบาทของแม่ในฐานะที่เป็นสมาชิกของครอบครัว
- บทบาทของแม่ในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม

- **บทบาทของแม่ในฐานะที่เป็นสมาชิกของครอบครัว**

ภาพ “แม่” ในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองจะสื่อออกมาให้ผู้อ่านได้เห็นถึงความรัก ความห่วงใยของแม่ที่มีต่อลูก แม่จะทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองหรือเลี้ยงดูลูกผู้ยังอยู่ในวัยเยาว์ แม่เป็น ผู้ที่มีความรักลูก ทะนุถนอมประคับประคองเลี้ยงดูลูกของตนเป็นอย่างดีตั้งแต่แรกเกิดจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ

ในเรื่อง **ตาหนู** และ **โลกของโนม** ศรีดาวเรืองกล่าวถึงความสัมพันธ์ภายใน ครอบครัวระหว่าง พ่อ แม่ และลูกน้อยที่เป็นโรคหัวใจตั้งแต่กำเนิด แม้มักจะเป็นผู้ที่ใกล้ชิดลูกและเป็นห่วงเป็นใย เอาใจใส่ดูแลหรือคอยสังเกตความเป็นไปของลูกทุกอิริยาบถ ซึ่งอาจเป็นธรรมชาติของผู้หญิงที่สนใจในเรื่องรายละเอียดมากกว่าผู้ชายก็ได้ แม่จึงดูเหมือนว่าจะเป็นทุกข์เป็นร้อนต่ออาการเจ็บป่วยของลูกมากกว่าผู้เป็นพ่อ ดังคำบรรยายที่ว่า

“ตาหนูไม่ชอบให้ใครนอนกอดรัดเวลาหลับ แขนยันตัวร้องครางเบา ๆ ฉันปล่อยมือให้แกนอนไม่กล้ารบกวน แต่แล้วเพียงหูฉันแนบลงบนหมอน ฉันก็ได้ยินเสียงหัวใจของแกเต้นถี่กว่า ของฉัน เต้นถี่และเต้นแรง ลูกแม่ ลูกต้องไม่เป็นโรนะลูกนะ ยามที่ตาหนูได้นอนหลับพักผ่อน จังหวะการเต้นของหัวใจจะช้ากว่าตอนกลางวันที่แกเคลื่อนไหวไปมา แต่เสียงหนึ่งในคนปกติไม่มีจะได้ยินดังสอดแทรกร่วมมากับเสียงเต้นตึก - ตึกของหัวใจฉันได้ยินถนัด และเสียงนั้นช่างให้ความรู้สึกน่ากลัวอย่างบอกไม่ถูก เสียงนั้นดังอยู่ตลอดเวลา มันดัง พู - พู - พู ตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน ฉันผละจากหมอนของลูกพลิกร่างนอนตะแคงหันหลังพยายามทำใจออกห่างจากแก แต่ต้องตกใจผวามากอดแกใหม่เพราะเสียงละเมอ

“แม่ แม่อยู่ไหน” สองมือราวจะไขว่คว้า

“โอ้ แม่อยู่นี่แล้วลูก”

(ตาหนู. 2527 : 232)

ในเรื่อง **โลกของโนม** แม่ก็จะคอยดูแล เอาใจใส่ลูกตลอดเวลาแม้ในเวลานอน ก็ไม่ได้ว่างเว้นด้วยความเป็นห่วงกลัวว่าลูกจะไม่สบาย ดังข้อความที่ว่า

“อากาศเย็นนะลูก ห่มผ้าหน่อยเดี๋ยวจะไม่สบาย” แม่บอก

(โลกของโนม. 2529 : 179)

ในเรื่อง **น้ำตาไหลเจียม** ศรีดาวเรืองให้ตัวละครซึ่งเป็นสามีภรรยาคนหนึ่งที่กำลังจะมีลูก มีความต้องการจะให้ลูกที่เกิดมามีสุขภาพแข็งแรง ผู้ที่เป็นแม่จึงพยายามทำทุกอย่างเพื่อให้ลูกตนเองมีสุขภาพที่แข็งแรง โดยแม่ต้องรักษาสุขภาพของตน เช่น นอนแต่หัวค่ำ ไม่ดื่มเครื่องดื่มที่ให้โทษกับทารกในครรภ์ รวมทั้งการยอมเสียค่าใช้จ่ายที่สูงในการฝากครรภ์ที่โรงพยาบาลเอกชน โดยหวังว่าบุคลากรของโรงพยาบาลจะได้ดูแลเอาใจใส่ทารกในครรภ์ของนางเป็นอย่างดี ดังคำกล่าวที่ว่า

“แพงหน่อยก็ช่างมันโรงพยาบาลของรัฐคนเยอะคงไม่ค่อยมีใครเอาใจใส่เรานัก สู้เอกชนไม่ได้ ถึงจะแพงหน่อย แต่ก็คงบริการดี เอาใจใส่คนไข้เป็นพิเศษลูกของเราจะได้ปลอดภัย”

(น้ำตาไหลเจียม. 2524 : 61)

ในเรื่อง **บันทึกของน้องหนู** ศรีดาวเรืองเสนอผ่านตัวละครเอกซึ่งเป็นเด็กสาวที่กำลังจะตายเพราะเป็นโรคที่หมอหาสาเหตุไม่พบ แม่ของเธอก็จะคอยปลอบใจให้กำลังใจ และพยายามทำให้เด็กสาวมีความสุขแม่จึงยอมให้ลูกสาวกระทำในสิ่งที่ขัดต่อค่านิยมของคนในสังคมไทย โดยปล่อยให้ลูกสาวได้มีโอกาสไปหลับนอนกับผู้ชายหลายคนที่มีความแข็งแรง น่ารัก ฉลาด เพราะลูกสาวเชื่อว่าวิธีการเช่นนี้จะทำให้ลูกของเธอ แข็งแรง น่ารัก และฉลาด เพื่อ “ลูก” จะได้มีชีวิตอยู่แทนตัวเธอ ดังคำบรรยายที่ว่า

“แม่มัสมอมมา แม่พยายามทำทุกอย่างที่จะมอบความสุขให้ฉัน แม่ร่วมมือกับฉัน แม้ว่าการร่วมมือของแม่จะเป็นการนิ่ง เจียมก็ตาม”

(บันทึกของน้องหนู. 2532 : 112)

ศรีดาวเรืองเสนอแนวคิดให้เห็นว่าผู้ที่ เป็นแม่คือผู้ที่ให้ความรักความอบอุ่นและคอยดูแลอย่างเอาใจใส่และใกล้ชิดรวมไปถึงความต้องการของแม่ที่อยากจะหยิบยื่นแต่สิ่งที่ดี ๆ ให้กับลูกเสมอ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้เราเห็นบทบาทของแม่ในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่งของคนรอบครัวได้อย่างชัดเจน

นอกจากนี้ ศรีดาวเรื่องยังเสนอให้เห็นว่าบทบาทของแม่ในปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมในเรื่องของการอบรมตักเตือน ลูกน้อยให้อยู่ในโอวาทของแม่ กลับกลายเป็นแม่ผู้ที่ไม่สามารถคอยตักเตือนซึ่งนำความคิดเห็นแก่ลูกแล้ว ลูกไม่เคารพเชื่อฟังคำสั่งสอนของแม่เช่นเคย ดังเช่น

ในเรื่อง **ผิดหวัง** ศรีดาวเรื่องเสนอผ่านแม่ผู้เป็นกรรมกร ที่อบรมสั่งสอนซึ่งนำความคิดเห็นแก่ลูกเรื่องความเป็นธรรมของกรรมกรแต่ ลูกนั้นไม่เชื่อฟังแม่เลยสักนิด ในทางตรงกันข้าม ลูกกลับคิดว่ากรรมกรที่รวมตัวกันเรียกร้องความเป็นธรรมนั้นคือผู้สร้างปัญหาให้กับสังคม

- บทบาทของแม่ในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม

ศรีดาวเรื่องเสนอให้เห็นว่าเมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปโดยประชาชนในสังคมให้ความสำคัญกับวัตถุทรัพย์สินเงินทองมากขึ้น ทำให้บทบาทของแม่ในสังคมจากที่เคยเป็นผู้ที่ให้ความรักความเมตตา ฝ่าทะนุถนอมเลี้ยงดูลูกน้อยเป็นอย่างดีเพียงอย่างเดียวต้องมีบทบาท กลับกลายเป็นแม่ผู้ที่ไม่ค่อยจะให้ความรักความเมตตาต่อลูก ไม่ค่อยสนใจดูแลลูกน้อย หรือไม่ค่อยมีเวลาเลี้ยงดูลูกแทน เพราะแม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อหาเงินมาช่วยเหลือจุนเจือครอบครัวด้วย และคงเป็นเพราะแม่ในยุคปัจจุบันต้องมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นนี้จึงมีผลทำให้ลูกขาดผู้ดูแลขาดความรักความอบอุ่นจากแม่ ศรีดาวเรื่องได้เสนอถึงบทบาทของแม่ที่เปลี่ยนไปดังกล่าวว่าอาจมีสาเหตุมาจากผลกระทบทางภาวะเศรษฐกิจภายในครอบครัว ดังเช่น

ในเรื่อง **สองแม่** ศรีดาวเรื่องเสนอผ่านจู้ให้เป็นแม่ยุคเก่าที่คอยเอาใจใส่ดูแลลูกและเลี้ยงดูลูกเป็นอย่างดี แม้ว่าจะมีฐานะยากจนก็ตาม ซึ่งแตกต่างไปจากอัน ผู้เป็นตัวแทนของแม่ยุคใหม่ที่ไม่ค่อยมีเวลาดูแล เอาใจใส่ลูกน้อย เพราะต้องออกไปทำงานนอกบ้าน เพื่อหาเงินมาใช้จ่ายภายในครอบครัว จนทำให้ลูกแฝดที่พิการมาแต่กำเนิดของเธอต้องเสียชีวิตไป 1 คน ดังนั้นก่อนที่ลูกอีกคนของเธอจะเป็นอะไรไปอีก อันจึงตัดสินใจลาออกจากงานมาคอยดูแลลูกแทน ดังคำบรรยายที่ว่า

“อันที่ให้กำเนิดลูกพิการ และยังไม่ได้เอาใจใส่ดูแลใกล้ชิด ปล่อยให้ไว้ให้คนแก่เลี้ยงตามบุญตามกรรม เพราะต้องรับภาระ “นอกบ้าน” ช่วยสามีหาเงิน”

(สองแม่. 2530 : 26)

ศรีดาว เรื่อง ได้กล่าวถึงบทบาทของแม่ที่เปลี่ยนไปว่าอาจมีสาเหตุมาจากสตรีที่เห็นถึงความไม่เป็นธรรมที่บุรุษให้สตรีรับภาระเป็นผู้เลี้ยงดูลูกแต่เพียงฝ่ายเดียว จนทำให้สตรีเกิดความเบื่อหน่ายซึ่งนางจึงอยากจะปลดภาระนี้อย่างบุรุษบ้างก็เป็นได้ อย่างไรก็ตาม ศรีดาว เรื่องก็เห็นว่าถ้าสตรีที่ต้องการจะต่อสู้เพื่อสิทธิเท่าเทียมกับบุรุษมีวิธีการเรียกร้องที่ไม่เหมาะสมและขาดเหตุผลก็อาจจะมีผลทำให้การเรียกร้องนั้นไม่ประสบผลสำเร็จ และกลายเป็นเรื่องชวนหัวของบุรุษเพศได้

นอกจากนี้ สาเหตุหนึ่งที่ทำให้ “แม่” ไม่ให้ความรัก ความดูแลเอาใจใส่แก่ลูกนั้น อาจมีสาเหตุมาจากภูมิหลังของแม่ ที่ไม่ได้รับความรักความอบอุ่นจากแม่ของตนมาก่อน จึงทำให้แม่ไม่ให้ความรักแก่ลูก ดังเช่น

ในเรื่อง **มัทรี** ได้กล่าวถึงหญิงสาวอายุ 19 ปี ชื่อมัทรีมีลูก 3 คน เธอคิดจะทิ้งลูกทั้ง 3 คนของนางไว้ที่ป้ายรถเมล์เพื่อหวังจะให้ผู้ใจบุญรับไปเลี้ยงต่อ ดังที่เธอเคยถูกแม่ของเธอทอดทิ้ง ไม่ดูแลเอาใจใส่เธอเช่นกัน ดังคำพูดของมัทรีที่ว่า

“แม่ตีลูกไม่ผิดกฎหมายนี่นา ชั้นไม่ได้ข่มขืน ที่ชั้นตอนเด็ก ๆ แม่ตีที่ไร ก็อบตายทุกที”

(มัทรี. 2528 : 81)

เมื่อพิจารณาถึงภูมิหลังของ “แม่มัทรี” ในเรื่องพบว่าในวัยเด็ก “มัทรี” ก็เป็นผู้ที่ไม่ได้รับความรัก ความอบอุ่นจากแม่ ถูกแม่ทุบตี ทอดทิ้งเช่นกัน ประสพการณ์ดังกล่าวนี้ จึงอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ “มัทรี” ไม่ให้ความรักแก่ลูก เหมือนแม่ของตนที่ไม่ค่อยให้ความรักความอบอุ่นแก่เธอมาก่อน

กล่าวโดยสรุปบทบาทของแม่ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่ “แม่” เคยเป็นผู้ที่มีความรักต่อลูกน้อยและคอยดูแลเอาใจใส่ลูก ให้กลายเป็นแม่ผู้ไม่ค่อยมีความรัก ไม่ค่อยสนใจดูแลเอาใจใส่ให้ความอบอุ่นต่อลูกนั้น อาจมีสาเหตุมาจากภูมิหลังของผู้เป็นแม่หรือสาเหตุมาจากผลกระทบทางเศรษฐกิจของครอบครัว และความต้องการของสตรีบางกลุ่มที่จะชี้ให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันของบุรุษกับสตรีในเรื่องภาระการเลี้ยงดูบุตรก็ได้

ค. **บทบาทของผู้เยาว์วัย**

จากการศึกษา เรื่องสั้นของศรีดาวเรือง พบว่าแนวคิดที่สำคัญอีกแนวคิดหนึ่งที่ศรีดาวเรืองเสนอไว้ก็คือ แนวคิดเกี่ยวกับเด็ก ซึ่งเสนอไว้ในเรื่องสั้นจำนวน 9 เรื่องดังนี้คือ เรื่อง ว่าวบนฟ้า (2518) แม่ของบ๊อม (2522) แต่เธอทุกคน (2529) หมาหาย (2529) สองแม่ (2530) ลูกไก่ไม่ยอมเป็นดาว (2532) เรื่องเล่าของเพลงพนม 1 (2532) เรื่องเล่าของเพลงพนม 2 (2535) แม่สาธุ (2535) ซึ่งศรีดาวเรืองเขียนถึงแนวคิดเกี่ยวกับเด็กมากในช่วง พ.ศ. 2529 จนถึง พ.ศ. 2535 จากการศึกษาค้นคว้าศรีดาวเรืองให้ความสำคัญกับบทบาทของเด็กอยู่ 2 ประเด็น คือ

- 1) บทบาทของเด็กในฐานะที่เป็นสมาชิกของครอบครัว
- 2) บทบาทของเด็กในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม

1) **บทบาทของเด็กในฐานะที่เป็นสมาชิกของครอบครัว**

ลูกเป็นความสัมพันธ์ทางสายโลหิตของผู้เป็นพ่อและแม่ ผู้ที่เป็นพ่อ แม่จึงควรตระหนักถึงคำกล่าวที่ว่า “เด็ก ๆ ก็คืออนาคตของครอบครัว และเด็กคืออนาคตของชาติ” ดังที่นิยม บุญมี ได้อธิบายไว้ว่า การจะสร้างคนในชาติให้ดีได้นั้นก็ต้อง เริ่มต้นตรงจุดที่บ้าน หรือครอบครัว การที่จะสร้างคนดีขึ้นในสังคมก็ย่อมหมายถึงการ เริ่มสร้าง เด็กดีขึ้นมาในบ้านก่อน เด็กจะดีก็ต้องอยู่ที่พฤติกรรมที่ถือเป็นแบบฉบับได้จากพ่อแม่ รวมทั้งความอบอุ่นที่จะใช้เป็นเครื่องกลมเกลียวให้ลูกเติบโตขึ้นมาอย่างไม่มีปัญหา ดังนั้นพ่อแม่จึง เป็นผู้มีอิทธิพลต่อบทบาทของเด็ก ซึ่งเป็นอนาคตของชาติว่า อนาคตของชาติจะออกมาในรูปใด ก้าวไกลแค่ไหนก็จะขึ้นอยู่กับบรรยากาศของครอบครัว ที่อบรมมนัสยเยาวชนของชาติให้เป็นคนดีหรือคนเลวของสังคม ด้วยเหตุนี้การสร้างบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองก็ต้อง เริ่มต้นที่ครอบครัว (นิยม บุญมี. 2530 : 118)

ศรีดาวเรือง เสนอให้เห็นว่าปัญหาสังคมที่เด็กสร้างขึ้นนั้น มักมีสาเหตุสำคัญมาจาก 2 ประเด็นคือ

- ครอบครัวแตกแยก
- ช่องว่างระหว่างวัย

- **ครอบครัวแตกแยก**

เมื่อเกิดความขัดแย้งภายในครอบครัวระหว่างสามี - ภรรยา จนทำให้ครอบครัวแตกแยกแล้วผลเสียก็จะตกอยู่กับพวกลูก ๆ เพราะเมื่อพ่อแม่แยกทางกันบรรยากาศของครอบครัวที่เคยอบอุ่นก็จะกลายเป็นความหวาดระแวงขาดความรักที่แท้จริงนับเป็นการบั่นทอนสุขภาพกายและใจของเด็กเป็นอย่างมาก ทำให้ลูกขาดความมั่นคงทางอารมณ์ ขาดความอบอุ่น ขาดความมั่นใจ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นตัวผลักดันให้เด็กกลายเป็นผู้ที่มีปัญหา หรือเป็นผู้สร้างปัญหาให้กับสังคม ศรีดาวเรื่องนี้ความคิติดังกล่าวมาเสนอไว้ในเรื่องสั้นดังนี้คือ

ในเรื่อง **แม่ของป้อม** ศรีดาวเรื่องให้ป้อมมีพ่อแม่ที่แยกทางกันแล้วป้อมถูกแม่ส่งตัวไปอยู่โรงเรียนประจำ แต่แทนที่ป้อมจะได้รับความรักความเมตตาจากครูประจำชั้นแทนแม่ ป้อมกลับถูกบังคับให้กินข้าวคำโต ๆ ให้อาบน้ำขณะที่เพื่อน ๆ ยังเล่นกันอยู่ ทั้งนี้เป็นเพราะว่าป้อมทำอะไรได้ช้าไม่ทันเพื่อน ๆ เมื่อถูกบังคับมาก ๆ เข้าป้อมก็เลยเปลี่ยนนิสัยจากที่เคยเป็นเด็กร่าเริงแจ่มใส กลายเป็นเด็กเชื่องซึม เหม่อลอย และเก็บตัว ดังคำบรรยายที่ว่า

“ป้อมนั่งอยู่นานเหมือนไม่มีความรู้สึก และจ้องมองที่ข้าพเจ้าด้วยใบหน้าเฉยเมย จนทำให้รู้สึกเหมือนมีอะไรบางอย่างที่ผิดปกติ ป้อมคงพยายามค้นหาอะไรสักอย่าง ทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน แต่เธอคงพบเพียงความว่างเปล่าปราศจากความสุข อากาการเก็บกดของป้อมจากใบหน้าที่เรียบเฉย และดวงตาอันเหม่อลอยห่างไกล ทำให้ป้อมตอบข้าพเจ้าออกมาเหมือนคนสิ้นหวัง แต่ก็แข็งแกร่งเหลือเกิน”

(แม่ของป้อม. 2522 : 22)

ในเรื่อง **ลูกไก่ไม่อยากเป็นดาว** ศรีดาวเรื่องแต่งเลียนแบบนิทาน เรื่องดาวลูกไก่ โดยใช้วิธีการเปรียบเทียบเรื่องราว เหตุการณ์ หรือความคิด ที่เรียกกันว่า อุกาหรณ์ หรือ Analogy ผ่านตัวละครตากับยายที่แม่ไก่แล้วนำไปทำอาหารให้กับชายพเนจรเพื่อหวังจะได้บุญ แล้วพ่อไก่ได้หนีไป ลูกไก่จึงเป็นกำพร้า ไม่มีใครเลี้ยงดู ลูกไก่แต่ละตัวได้รับความทุกข์แตกต่างกันไปทั้งนี้เพราะผู้แต่งตัวต้องการให้ลูกไก่เป็นตัวแทนของเด็กที่มีสภาพเหมือนลูกไก่คือ แม่ตาย และพ่อกลับมาเอาตัวรอดแต่เพียงผู้เดียวนั้น เด็ก ๆ จะได้รับความทุกข์ ความเดือดร้อนมากมาย ดังคำบรรยายที่ว่า

“ลูกไก่มองร่างแม่สันกระดูกเมื่อถูกตา เชือดเห็นเลือดแม่ไหลกระฉูดกระฉอกลงชาม ลูกไก่สีแดง เป็นลมล้มทั้งยืน

ลูกไก่สี่เหลียงเสียดิไปทันใด

ลูกไก่สี่ชมพูกับลูกไก่สี่เขียวกอดกัน เอาหน้าซุกกอกฟาง

ลูกไก่สี่ฟ้ากลับหันหลัง เงยหน้าขึ้นมองท้องฟ้า - ตั้งแต่เวลากลางวันยันกลางคืน

เพื่อค้นคว้ามองหาดาว

ลูกไก่สี่ดำตะโกนเรียกร้องให้พ่อกลับมาช่วย

(ลูกไก่ไม่ยอมเป็นดาว. 2532 : 46)

- ช่องว่างระหว่างวัย

ปัญหาของเด็กอาจเกิดจากความขัดแย้งทางความคิดของบุคคลในครอบครัวที่มีวัยต่างกัน นั่นคือ การมีช่องว่างระหว่างวัย อันหมายถึงความไม่สามารถที่จะสื่อความต่อกัน การมีความเห็น หรือทัศนคติต่อปรากฏการณ์อย่างเดียวกัน ด้วยสายตาต่างกันเป็นการสรุปที่ขัดแย้งกันเป็นความห่างเหินทางจิตใจ อารมณ์ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอาจเกิดจากการที่พ่อแม่ และปู่ย่าตายาย มีทัศนคติต่อเด็กในสิ่งต่าง ๆ ไม่เหมือนกันด้วย (จรรยา สุวรรณรัต. 2529 : 22 - 23)

ศรีดาว เรื่อง เสนอให้เห็นว่า เมืองทั้งสองฝ่ายคือเด็กและผู้ใหญ่เกิดความไม่เข้าใจในความต้องการของกันและกัน ไม่สามารถที่จะสื่อความเข้าใจต่อกันได้ ปัญหาช่องว่างระหว่างวัยของเด็กและผู้ใหญ่จึงเกิดขึ้น

ในเรื่อง ว่าวบนฟ้า ศรีดาวเรื่องเสนอให้เห็นถึงความแร้นแค้นของชาวชนบท ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ล้วนยากจน สมาชิกของครอบครัวไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ ต้องช่วยกันประกอบอาชีพเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว "โชค" จึงต้องไปรับจ้างเกี่ยวข้าวเพื่อหารายได้มาช่วยครอบครัวด้วย แต่เงินที่เขาหาได้มา พ่อกับแม่จะเอาไปใช้ในครอบครัวหมดโดยที่แม่ไม่เข้าใจว่าโชค อยากรู้ว่าตามประสาเด็ก โชคจึงต้องไปร่อนน้ำมันที่รั่วออกจากตู้น้ำมันรถไฟไปขาย เพื่อจะนำเงินไปซื้อว่าวที่เขาอยากได้จนเป็นเหตุทำให้โชคโดนรถไฟทับตาย ขณะที่ร่อนน้ำมัน ดังคำบรรยายที่ว่า

"ว่าวบนฟ้าตัวนั้นเป็นคนละตัวกับที่โชคอยากได้ แต่เป็นความในใจของเขา เช่นเดียวกัน เด็กชายเฝ้าคอยเกี่ยวข้าวมานาน แต่แม่ก็เอาเงินไปหมด แม่ไม่รู้ความต้องการของเขา และเขาเองก็ไม่ต้องการเพียงแต่การมองดูว่าว ของคนอื่นเหมือนที่น้องสาวทั้งสองของเขา มองดู

โชคต้องการมากยิ่งขึ้นไปกว่านั้น เขาต้องการอยากเป็น เจ้าของว่าวจริง ๆ สักตัว
เขาขอเพียงแค่นั้น”

(ว่าวบนฟ้า. 2518 : 41)

เมื่อแม่และโชคต่างก็ไม่เข้าใจในความต้องการของกันและกัน มีความขัดแย้งในเรื่อง
ของเศรษฐกิจ ทำให้ทั้งสองมองสิ่งนี้ในทัศนะที่แตกต่างกัน แม่จะมองว่าเงินเป็นสิ่งจำเป็นควรนำ
ไปใช้จ่ายให้เกิดประโยชน์ต่อครอบครัวมากที่สุดไม่ควรนำไปใช้จ่ายที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ด้วยการ
ซื้อว่าวมาเล่น แต่โชคผู้ที่อยู่ในวัยเด็กก็มีความต้องการว่าวที่สามารถสร้างความสนุกสนานให้กับตน
ได้บ้าง เมื่อแม่ไม่ยอมให้เงินไปซื้อว่าว โชคจึงต้องหาเงินมาซื้อว่าวด้วยการขายน้ำมันที่เขาแอบ
รองมาจากตู้น้ำมันรั่วของรถไฟ จนเป็นเหตุทำให้ต้องถูกรถไฟทับตาย

ศรีดาวเรืองได้เสนอให้เห็นอีกว่า ช่องว่างระหว่างวัยอาจทำให้เกิดความขัดแย้งในเรื่อง
ของความคิดเห็น การกระทำ และภาวะทางจิตใจ ได้อีกด้วยดังเช่น

ในเรื่อง **แม่สาธุ** ตัวละครเอกคือ เด็กชายจิมที่แม่ตายตั้งแต่จิมยังเล็ก ๆ ทำให้ไม่มี
แม่คอยดูแล จิมติดผ้าอ้อมที่ใช้มาตั้งแต่เล็ก ๆ จนผ้านั้นเก่า ขาด และดำสกปรก พ่อจึงบังคับให้จิม
เอาผ้าอ้อมไปทิ้งเพราะเห็นว่าเป็นผ้าอ้อมที่เก่าขาดและสกปรกมากแล้วแต่จิมกลับเห็นว่า ผ้าอ้อม
แม่สาธุนี้เป็นเหมือนแม่ที่คอยให้ความรัก ความอบอุ่น และดูแลเขามาโดยตลอด ดังคำบรรยายที่ว่า

“ผมค้นหาแม่จ้ะหาวันไปทั้งบ้าน แต่ไม่พบ แทนที่พ่อกับพี่จะเดือดร้อนหรือเห็นใจผม
พวกเขากลับยิ้มเยาะว่าคราวนี้ผมจะได้เลิกเป็นลูกแห่งติดแม่สาธุเสียที

จิตใจผมว่าวุ่นและว้าเหว่มาก เกิดมาผมไม่เคยขาดแม่ ความอบอุ่นอ่อนโยนที่ผม
ได้รับ มันมักคุ้นเสียจนไม่เคยคาดคิดว่าจะมีอันพรากจากกันได้ ผมนอนร้องไห้คนเดียว โดยไม่มีอ้อม
กอดของแม่สาธุ”

(แม่สาธุ. 2535 : 155)

จะเห็นว่าผู้เป็นพ่อจะมองผ้าอ้อมแม่สาธุตามสภาพ รูปธรรมว่าเป็นเพียงผ้าอ้อมเก่าและ
สกปรกจึงไม่ควรที่จะให้ลูกนำมาใช้อีกต่อไป แต่จิมกลับเห็นว่าแม่สาธุมีคุณค่าทางจิตใจหรือมองใน
แง่นามธรรม ที่ให้ความอบอุ่นให้ความรักแก่เขาแทนแม่ผู้จากไป

ในส่วนของ การสื่อสารที่เด็กและผู้ใหญ่เกิดความเข้าใจไม่ตรงกัน อาจทำให้เกิดความ
เข้าใจในสิ่งที่ผิด ๆ เหมือนกับจิมที่รับรู้มาจากโรงเรียนว่า เอ็ดส์เป็นแล้วตาย โดยไม่เข้าใจอย่าง

แท้จริง เมื่อแม่สาธุหายไปและพบว่าแม่สาธุ ด่า เก่า ขาดแหง ฟี้และพ้อบอกว่า แม่สาธุไปสาธอน มา ทำให้จิมคิดว่าแม่สาธุเป็นเอดส์ จิมจึงเอาแม่สาธุไปฝัง โดยที่ไม่มีความเข้าใจในเรื่องเอดส์ อย่างแท้จริง ดังคำบรรยายที่ว่า

“แม่ไม่สบายมากแน่นอน อาการซึมเซา ผิวดรกรกชุ่มชื้นเหี่ยวแห้งที่อยู่ตรงหน้าผมกลายเป็น เหมือนโจทท์ และสมองผมก็เฉลยทันทีว่า แม่ น่าจะเป็นเอดส์ แต่ผมจะไม่มีวันบอกพ่อกับพี่อย่าง เด็ดขาด”

(แม่สาธุ. 2535 : 157)

จากที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดอาจสรุปได้ว่า ศรีดาว เรื่อง เสนอแนวคิดเกี่ยวกับเด็กได้ สอดคล้องกับสภาพสังคมไทยในปัจจุบัน ที่เด็กส่วนหนึ่งในสังคมกลับกลายเป็นเด็กที่มีปัญหาอันเนื่อง มาจากครอบครัวที่แตกแยกกัน และปัญหาที่เกิดจากช่องว่างระหว่างวัยของวัยเด็กกับวัยผู้ใหญ่เพราะ เกิดความคิดเห็นขัดแย้งกันในเรื่องต่าง ๆ เช่น ในเรื่องเศรษฐกิจ เรื่องภาวะของจิตใจ เรื่อง การสื่อสารที่เข้าใจไม่ตรงกัน

2) บทบาทของเด็กในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม

ศรีดาว เรื่อง ได้เสนอถึงบทบาทของเด็กในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมไว้ในเรื่องสั้น โดยเสนอไว้ใน 2 ประเด็น ดังนี้

- เด็กเป็นผู้ที่สืบทอดวัฒนธรรม
- เด็กเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาสังคม

- เด็กเป็นผู้สืบทอดวัฒนธรรม

ในสมัยก่อนภาษาที่คนในสังคมใช้ตั้งชื่อไม่ว่าคนหรือสัตว์ก็มักจะใกล้เคียงกับธรรมชาติ หรือตั้งตามลักษณะเด่นของของสิ่งนั้น เมื่อสังคมเจริญขึ้น มีเทคโนโลยีต่าง ๆ เข้ามามากขึ้น จึงทำให้ ภาษาที่ใช้ในการตั้งชื่อคนหรือสัตว์มีลักษณะ เปลี่ยนเป็นตั้งชื่อตามสิ่งที่เกิดขึ้นจากเทคโนโลยีมากขึ้น

ในเรื่อง เรื่องเล่าของเพลงพม 1 เพลงพมซึ่งเป็นตัวละครเด็กในเรื่อง ได้รับรู้ถึงความแตกต่างจากคนรุ่นก่อนกับรุ่นของเพลงพม เมื่อครั้งที่เพลงพมได้ตามแม่ไปในงาน

รดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ในเทศกาลสงกรานต์ เพลงพมรู้ว่า ชื่อของคนรุ่นก่อนมักจะนิยมใช้คำเดียวซึ่งต่างจากรุ่นของเพลงพม ดังคำกล่าวที่ว่า

“พวกเหลนโหลนของยายทวดไม่มีใครใช้ชื่อคำเดียวเลย เท่าที่เพลงพมได้ยิน มีแต่ชื่อยาว ๆ สุริยะะ กัลยาณี จินตรา สรพงษ์”

(เรื่องเล่าของเพลงพม 1. 2532 : 60)

และเห็นได้ว่าคนในสมัยก่อนจะตั้งชื่อตามลักษณะเด่นของของสิ่งนั้นแต่คนรุ่นใหม่จะตั้งชื่อตามสิ่งที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัว ดังที่เพลงพมได้บอกตาแสงว่าตนมีวัวชื่อ “รถไฟ” ดังคำบรรยายที่ว่า

“ตาแสงทำตาโตและว่าวัวอะไรชื่อรถไฟ ตาเกิดมายังไม่เคยได้ยิน วัวของตามีแต่ชื่อไอ้ทุ๋ อีเด่น อีขาว ไอ้เฒ่า พวกผู้ใหญ่หัวเราะท่าทางขบขัน เพลงพมก็หัวเราะแต่คิดในใจ คิดว่าบางทีพวกผู้ใหญ่ยังไม่รู้อะไร ๆ อีกตั้งเยอะ”

(เรื่องเล่าของเพลงพม 1. 2532 : 57)

เมื่อสภาพของสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปโดยการรับวัฒนธรรมและค่านิยมใหม่ ๆ เข้ามา จึงทำให้วัฒนธรรมประเพณีเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม คนในสังคมจึงไม่ปฏิบัติตามพิธีกรรมต่าง ๆ ตามประเพณีที่มีมาตั้งแต่โบราณจึงเป็นเหตุให้ประเพณีไม่มีขั้นตอนที่ตายตัวมีการเปลี่ยนแปลงได้ตามใจชอบของผู้ประกอบประเพณี

ในเรื่อง เรื่องเล่าของเพลงพม 2 ตัวละครเอกคือแม่และเพลงพมได้ไปต่างจังหวัดเมื่อยายทวดตาย เพลงพมได้เห็นถึงการถกเถียงของผู้ใหญ่เกี่ยวกับขั้นตอนต่าง ๆ ตามประเพณีในการจัดงานศพของยายทวดในขั้นตอนต่าง ๆ เช่น ในเรื่องของการทำอาหารเลี้ยงแขก การวางศพ เพลงพมจึงคิดว่าคนที่ผู้ใหญ่ถกเถียงกันนั้นแหละเป็นประเพณี ดังคำบรรยายที่ว่า

“ทางฝ่ายพวกแม่ครัวก็วางแผนคิดรายการซื้ออาหาร แต่พอมันพูดว่า

“พี่แกแพงที่คนเขาเอามาช่วยงาน จะเอาต้มไก่ดีไหม”

ทันทีก็มีคนค้านว่า “โอ๊ย ใครเขาทำกัน ตามหลักพี่แกนี่เขาห้ามเอามาทำงานศพ มันดูตกลิ้นผี จะทำเข้าไปยังงั้น เตี่ยคนเค้าจะว่าช่างไม่รู้เรื่องเลยหรือเงาเงาเกลียดตายเลย”

“อ้าว จัคนที่เขเอาพักมาช่วยงานนี้เขาก็ไม่รู้ เรื่องประเพณีอะไรเลยนะซี แต่ถ้าเราไม่เอาของเขามาทำเลี้ยงพระ เขาก็จะน้อยใจนะแล้วยั้งจะไม่น่าเกลียดหรือเพราะตามประเพณี เขาเอาของมาช่วยงานเราก็น่าจะเอาของเขามาทำเลี้ยงพระนะ”

เถียงกันไปเถียงกันมาจนเพลงพนมเบือ ไม่รู้ว่าตอนไหนคือประเพณีกันแน่ หรืออาจจะเป็นความขัดแย้งนี้กระมังที่เป็นประเพณี

(เรื่องเล่าของเพลงพนม. 2535 : 124)

- เด็กเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาสังคม

เมื่อสังคมไทยได้รับเอาค่านิยมจากประเทศทางตะวันตกเข้ามา ทำให้สังคมไทยมีแหล่งมั่วสุมทางอบายมุขเพิ่มมากขึ้นและหลากหลายกว่าเดิม มีสิ่งเสพติดและเกิดบ่อนการพนันจนทำให้สภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัวเลวร้ายมากขึ้นกว่าเดิม สภาพแวดล้อมเหล่านี้ล้วนเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เด็กที่ไม่ได้รับความอบอุ่นจากครอบครัว กลายเป็นเด็กผู้ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาของสังคม และสร้างปัญหาหรือความเดือดร้อนให้กับคนในสังคมหรือกลายเป็นภาระของสังคมได้อีกด้วย ศรีดาวเรืองได้เสนอแนวคิดดังกล่าวไว้ในเรื่องสั้น ดังนี้

ในเรื่อง แค่เธอทุกคน ศรีดาวเรืองเสนอผ่านตัวละครเอกคือ น้า ซึ่งน้าจะเป็นผู้มองภาพของเด็ก ๆ ที่น้าเคยสอนให้อ่านเขียน เพราะอยู่บ้านในละแวกเดียวกับน้าต้องประสบกับปัญหาจากสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว เช่น ยาเสพติด ดังข้อความที่ดำคุยกับน้าว่าตัวของดำนั้นอยากบอกอยากห้ามเด็กไม่ให้พึ่งพายาเสพติดแต่ในเมื่อสังคมมีแต่แหล่งขายยาเสพติดอยู่เต็มไปหมดและคนส่วนใหญ่ก็ยังเสพติดกันอยู่อย่างนี้แล้ว ดำจึงไม่รู้ว่าจะห้ามอย่างไร ดังความว่า

“อยากห้าม แต่คงไม่ได้หรอกครับ ใคร ๆ เขาก็ดมกันรอบบ้าน ผมจะบอกให้มันรู้ว่าไม่ได้ดียังไง” ดำเห็นประโยคท้าย

“น้า” ครุ่นคิดไม่เข้าใจจิตใจของพ่อแม่ของเด็กติดยาอีกซึ่ง

“น้า” จะไปมีอิทธิพลโน้มน้าวสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวได้แค่ไหน”

(แค่เธอทุกคน. 2529 : 101)

ในเรื่อง **พมหาย** ตัวละครเอกคือตึก ผู้กำพร้าแม่ พ่อมีเมียใหม่และไม่ค่อยสนใจลูก ๆ ปล่อยให้ตึกและพี่น้องอยู่กันตามลำพัง ตึกจึงหันไปคบเพื่อนมั่วสุมและติดกินเนอร์ ตึกได้ทำความเดือดร้อนให้กับชาวบ้านโดยการขโมยข้าวของและทำร้ายร่างกายชาวบ้าน จนในที่สุดตึกได้กลายเป็นคนวิกลจริต ฆ่าสุนัขกิน เห็นได้จากคำพูดของตึกที่กล่าวว่า

“ใครเอาหมากูไป”

“ใครเห็นหมาหนูมัน”

“ผ่าบาท เห็นหมาหนูใหม่” สรรพนามของตึกเริ่มสับสนเมื่อรู้ว่าพมหายไปจริง”

(พมหาย. . 2529 : 159)

2.2.2 กลุ่มคนในสังคม

การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มคนในสังคมนั้น ผู้วิจัยพบประเด็นการศึกษา 3 ประเด็น คือ

- ก. บทบาทของกรรมกร
- ข. บทบาทของโสเภณี
- ค. บทบาทของชาวบ้าน

ก. บทบาทของกรรมกร

สังคมไทยเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นอุตสาหกรรม ทำให้คนไทยส่วนหนึ่งเริ่มเปลี่ยนจากอาชีพทำนา ทำไร่ มาเป็นกรรมกรผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมกันมากขึ้น

ศรีดาวเรืองได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับกรรมกรไว้ในเรื่องสั้นจำนวน 8 เรื่อง ดังนี้คือ เรื่อง แก้วหยดเดียว (2518) พ่อ (2518) แรงงานกับเงิน (2518) พวกโนป่า (2518) ผิดหวัง (2518) บางทีวันหนึ่งข้างหน้า (2519) มือ (2519) ความเงิบที่เริ่มต้น (2521)

จากการศึกษาพบว่าในช่วงพ.ศ. 2518 - พ.ศ. 2521 ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับกรรมกรไว้ 2 ประเด็น คือ

- 1) บทบาทของกรรมกรที่ถูกลูกนายทุนเอารัดเอาเปรียบ
- 2) บทบาทของกรรมกรที่ต่อสู้เพื่อความเป็นธรรม

1) บทบาทของกรรมกรที่ถูกลูกนายทุนเอารัดเอาเปรียบ

ในระบบทุนนิยมซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจของการแข่งขัน ผู้เป็นเจ้าของหรือปัจจัยการผลิตคือนายทุน ส่วนกรรมกรจึงเป็นผู้ที่ยังชีพด้วยการขายแรงงานให้กับฝ่ายนายทุน นายทุนจึงเป็นผู้กำหนดเงื่อนไขการผลิตและการจ่ายค่าตอบแทนให้กับกรรมกรแต่เพียงผู้เดียว สิ่งที่นายทุนต้องการคือผลผลิตที่สร้างกำไรจำนวนมาก ซึ่งหมายถึงว่ากรรมกรจะต้องทำงานให้กับนายทุนให้ได้ผลผลิตมากที่สุดโดยใช้เวลาน้อยที่สุด เพื่อนายทุนจะได้ลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในด้านแรงงานของกรรมกรด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้จึงมีนายทุนจำนวนมากไม่ยอมคิดเอารัดเอาเปรียบกรรมกรโดยการกดขี่ค่าจ้างแรงงาน การใช้แรงงานเด็ก และการไม่ให้สวัสดิการที่เหมาะสม ทั้งนี้เพราะต้องให้สิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวนี้นี้เป็นเครื่องช่วยลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในการผลิตของนายทุนไปในตัว อันจะมีผลทำให้นายทุนได้รับผลกำไรจากการเอารัดเอาเปรียบกรรมกรเพิ่มมากขึ้น

ศรีดาวเรืองได้เสนอภาพของกรรมกรส่วนใหญ่ซึ่งเป็นคนชั้นล่างที่ถูกลูกนายทุน เอารัดเอาเปรียบกรรมกรในด้านต่าง ๆ เช่น การใช้แรงงานเด็ก การกดขี่ค่าจ้างแรงงาน การไม่ได้รับค่าสวัสดิการจากนายจ้างอย่างเพียงพอ ดังเช่น

ในเรื่อง **แก้วหยดเดียว** ศรีดาวเรืองให้ตัวละครเอกคืออนงค์ผู้ทำหน้าที่คัดแก้วของโรงงานแก้วเล่าถึงเรื่องนายทุนโรงงานแก้วที่ไม่พอใจ "เหลียง" คนขับรถที่หยุดแวะกินข้าวกลางวันในระหว่างช่วงเวลาขับรถเอาแก้วไปส่งยังที่ต่าง ๆ เพื่อชี้ให้เห็นว่า คนงานถูกนายทุนเอารัดเอาเปรียบ กระทั่งเวลารับประทานอาหารกลางวันก็จะไม่ยอมให้หยุดงาน รวมทั้งชี้ให้เห็นว่าเจ้าของโรงงานได้เอาเปรียบพวกตนโดยการใช้แรงงานเด็กและไม่ให้ค่าสวัสดิการ ค่ารักษาพยาบาล เมื่อคนงานได้รับอันตรายจากการทำงาน ดังข้อความที่ว่า

"คิดดูซิครับ เด็กในโรงงานอายุแค่ 9 ขวบ 10 ขวบ ต้องเดินเอาแก้วที่เป่าแล้วไปส่งหน้าเตาอบทีละใบ ๆ วันหนึ่ง ๆ ทำงาน 9 ชั่วโมง คิดเวลาที่มันเดินไปเดินมาคิดดูสิว่าระยะทางสักเท่าไร เมื่ออาทิตย์ที่แล้วมีคนงานถูกแก้วเหลวหยุดใส่มือ มือนี้บิดงอไปหมด แล้วผู้จัดการให้ค่า

ตอบแทนอะไรบ้างไหม มีหน้าซำยังพูดว่า ชุ่มช้ำไม่ระวัง เขาช่วยอะไรไม่ได้ โรงงานนี้ไม่มีสวัสดิการอะไรเลย ค่ารักษาพยาบาล ค่าแรงที่เป็นธรรม ค่าชดเชยเมื่อพิการหรือถูกไล่ออกจากงาน อาหารก็แทบต้องแย่งกันกิน”

(แก้วหยดเดียว. 2518 : 24 - 25)

จะเห็นได้ว่านายจ้างมิได้ปฏิบัติตามกฎหมายแรงงาน มีการเอาเปรียบลูกจ้าง ใช้แรงงานเด็กทั้งที่กฎหมายแรงงานได้กำหนดไว้ว่า เด็กซึ่งมีอายุต่ำกว่า 12 ปี กฎหมายห้ามนายจ้างรับเป็นลูกจ้างโดยเด็ดขาด (อุกฤษ มงคลนาวิน. 2515 : 51) แม้ในกรณีที่กรรมการได้รับอันตรายจากการทำงาน ซึ่งกฎหมายกำหนดให้นายทุนต้องจ่ายค่ารักษาพยาบาลให้กับกรรมการด้วยนั้น แต่ปรากฏว่านายทุนก็มักจะละเลยเพิกเฉยเสียด้วยเห็นว่าเป็นเรื่องเล็กน้อยไม่สำคัญ ในกรณีที่กรรมการประสบอันตรายถึงตายเนื่องจากการทำงานหรือตายด้วยโรคซึ่งเกิดจากการทำงานให้แก่นายทุน และนายทุนจะต้องจ่ายเงินเป็นค่าทำศพให้แก่ผู้จัดการของศพกรรมการนั้น นายทุนมักจะจ่ายเงินค่าทำศพไม่ตรงตามอัตราที่กฎหมายกำหนดไว้ดัง เช่น

ในเรื่อง พวกในป่า เมื่อพ่อแม่ของชายหนุ่มเสียชีวิต จากอุบัติเหตุเหมืองถล่ม เจ้าของเหมืองกลับชดใช้เงินค่าทำศพให้แก่คนงานที่เสียชีวิตเพียง เล็กน้อย ดังคำบรรยายที่ว่า

“ในคืนสวด เด็กหนุ่มผู้นำสงสาร ไม่ยอมมอง เงินที่นายเหมือง ให้จันทนามอบให้เป็นค่าทำขวัญ เงินที่เป็นค่าแห่งชีวิตพ่อแม่ของเขา เงินก้อนแรกและก้อนสุดท้ายที่พ่อแม่ของเขาหามาให้ โดยแลกกับชีวิต

คุณรู้ไหม นายเหมืองมอบเงินให้จันทนาจ่ายเขาสองพันบาท สองพันบาทสำหรับชีวิตคนสองคน”

(พวกในป่า. 2518 : 82 - 83)

ศรีดาว เรื่อง ได้เสนอเกี่ยวกับสภาพการทำงานว่านายทุนมักจะ ไม่ค่อยสนใจที่จะจัดเครื่องมือที่ใช้ในการป้องกันอันตรายจากการใช้เครื่องจักรกล ตลอดจนไม่ให้บริการด้านส่งเสริมสุขภาพอนามัยให้แก่พวกกรรมการทำให้กรรมการได้รับอันตรายจากการทำงานได้ง่าย อันตรายเหล่านี้ อาจเกิดขึ้นในรูปของการสูญเสียอวัยวะบางอย่าง เช่น นิ้วมือ แขน ขา ตา หรือบางครั้ง อาจจะรุนแรงถึงแก่ทุพพลภาพหรือเสียชีวิตด้วย นอกจากอันตรายที่ได้รับจากเครื่องจักร เครื่องยนต์แล้วการที่โรงงาน

อุตสาหกรรมนำเอาสารเคมีอุตสาหกรรมมาใช้ก็นับว่าเป็นอันตรายที่น่ากลัวอีกเช่นกันเพราะ คิวโน ก๊าซ ละอองหรือไอที่เกิดจากพิษของสารเคมีต่าง ๆ จะเข้าไปสะสมอยู่ในร่างกายของกรรมกร และจะแสดงอาการให้ปรากฏในเวลาต่อมา แต่เมื่อกรรมกรได้รับอันตรายต่าง ๆ ดังกล่าวนี้อันแล้ว แทนที่นายทุนจะให้สวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลแก่กรรมกรนั้นนายทุนส่วนใหญ่กลับหาทางไล่ กรรมกรออกจากงานเพราะเห็นว่ากรรมกรไม่สามารถทำงานได้เต็มที่

ในเรื่อง **มือ** ตัวละครเอกคือฉันที่ต้องคอยเก็บถุงพลาสติกจากกองขยะไปขายเพื่อหารายได้เล็ก ๆ น้อย ๆ มาเลี้ยงชีพได้หวนคิดไปถึงวัยเด็กตั้งแต่ยังไม่เริ่มเรียนหนังสือ และในแต่ละช่วงของชีวิตการใช้แรงงานตามโรงงานต่าง ๆ ที่ล้วนแต่มีส่วนทำให้สุขภาพของเธอเลวลง ไม่ว่าจะ เป็นงานขุดดินที่ฝากริ้วรอยของเศษแก้ว เศษกระเบื้องแตกไว้ตามร่างกาย โรงงานทอผ้าที่ทำให้ ประสาทหูและตาของเธอเสื่อม โรงงานแบตเตอรี่ ซึ่งทำให้เธอสูดน้ำมูกและซากเซลล์ออกมาเป็น สีดำพร้อมกับสารตะกั่วที่เกินขนาดในร่างกาย จนถึงแห่งสุดท้ายโรงงานทำสบู่ด้วยความมั่งคั่งจากการ ทำงานเกินเวลาทำให้เครื่องจักรตัดเอานิ้วมือของเธอไปเสีย 4 นิ้ว และค่าตอบแทนที่ได้รับจาก นายจ้างก็คือเงินค่าทำขวัญ 400 บาท รวมไปถึงการตกงานอันเนื่องมาจากความพิการ ดังคำ บรรยายที่ว่า

“วันนั้นสายตาฉันพร่ามัวลงมากกว่าทุกวัน หูหัวอื้อ มือตึงก็อ่อนล้า ไม่รู้อย่างไร ฉันยกมือ ออกมาไม่ทัน คิดขึ้นทีไรใจหาย ตกใจตอนมันตัดกรีดลงไปแต่มันยังไม่เจ็บ เพราะฉัน เป็นลมเสียก่อน เมื่อฟื้นขึ้นมาและวันต่อ ๆ มา ฉันก็รู้ว่า ฉันได้เงิน 400 บาท เป็นเงินค่าทำขวัญ นิ้วละ 100 บาท 4 นิ้ว 400 บาท

เมื่อพิการนิ้วมีเหลือไม่เท่าเก่า นายจ้างก็ไม่ต้องการฉันอีกต่อไป”

(มือ. 2519 : 121 - 122)

ในเรื่อง **พ่อ** “พ่อ” เป็นคนการสถานีรถไฟ เป็นผู้ที่มีความขยันขันแข็งมีความซื่อสัตย์ และมีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเอง แต่นายสถานีก็ยังคงคิดเอาเปรียบพ่อโดยการสั่งให้พ่อทำงาน ในหน้าที่ของนายสถานี และให้พ่อไปทำงานบ้านให้นายสถานีอีกด้วย)

สรุปได้ว่า ศรีดาว เรื่องมองภาพของนายทุนรวมไปถึงคนประเภทใกล้เคียงกับนายทุนไม่ว่า จะเป็นหัวหน้าหรือนายจ้างว่าล้วนเป็นคนที่มึลักษณะที่เห็นแก่ตัว ไม่ให้ความสำคัญต่อลูกจ้างหรือ ลูกน้อง เอาไรต์เอาเปรียบชอบใช้อำนาจหน้าที่อย่างไม่เป็นธรรมเพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตน

2) บทบาทของกรรมกรที่ต่อสู้เพื่อความเป็นธรรม

การที่กรรมกรถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุนเช่นนี้นั้น ย่อมเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้กรรมกรคิดรวมตัวกัน เพื่อคัดค้านความไม่เป็นธรรมของนายทุน ดังคำกล่าวของ คาล มาร์กซ์ ที่กล่าวว่า จะเกิดการต่อสู้ระหว่างชนชั้น คือ ระหว่างชนชั้นนายทุนกับชนชั้นกรรมกรขึ้น เนื่องจากคนงานได้รับความลำบากยากแค้น และตกอยู่ในฐานะเสียเปรียบนายจ้างอย่างมากมาย แล้วก็คงมีสักวันที่คนงานจะรู้สึกทนไม่ได้ และลุกขึ้นก่อการปฏิวัติขับไล่ นายจ้างผู้เป็นชนชั้นนายทุนให้หมดไป

(อ้างจาก อนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางแสงทอง อัจกุล. 2513 : 12)

ศรีดาว เรื่อง ได้เสนอให้เห็นถึงบทบาทของกรรมกรในฐานะที่เป็นสมาชิกในสังคมที่จะต้องต่อสู้เรียกร้องความเป็นธรรมให้แก่กรรมกรด้วยกัน ด้วยการรวมตัวกันเรียกร้องเรื่องค่าจ้าง เรื่องสวัสดิการ เรื่องกฎหมายเกี่ยวกับการใช้แรงงานเด็กและเรื่องสิทธิเสรีภาพตามกฎหมายแรงงาน ดังเช่น

ในเรื่อง **แก้วหยดเดียว** ศรีดาวเรื่องให้ "หลงจู๊" หัวหน้าคนงานถูกไล่ออกจากงาน เพราะเป็นคนที่ไม่เห็นด้วยกับนายจ้าง เจ้าของโรงงานแก้วที่ไล่ออ หลีงออกจากการทำงานเพราะอาเหลียงแหวะกินข้าวกลางวันหลังจากที่ไปส่งแก้ว เมื่อเป็นเช่นนี้เอง และเพื่อนคนงานในโรงงานเห็นว่านายทุนไล่คนงานออกโดยไม่มีเหตุผล จึงรวมตัวกันต่อต้านความไม่เป็นธรรมนี้ ดังความว่า

"เมื่อมีข่าวทำนองว่าหลงจู๊ถูกไล่ออก เจ้าของโรงงานที่อยู่ใกล้ เคียงมองดูเหล่าคนงานแล้วต้องเบิกตากว้าง เพราะคนงานที่ค่อย ๆ เดินเข้ามารวมกลุ่มกันมากขึ้น ๆ นั้น มิได้มาจากโรงงานแก้วเพียงแห่งเดียว แต่หากยังมีคนงานที่มาจากโรงงานน้ำตาล โรงงานทอกระสอบ ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากโรงงานแก้วแห่งนั้นด้วย"

(แก้วหยดเดียว. 2518 : 26)

ในเรื่อง **พวกในป่า** กล่าวถึงเรื่องลูกชายคนงานทำเหมืองที่ต้องสูญเสียชีวิตพ่อและแม่ไปทั้งสองคน เพราะถูกหินของเหมืองถล่มทับ เนื่องจากความประมาทของนายจ้าง แล้วเขาได้รับค่าทำศพของพ่อกับแม่เป็นเงินเพียง 2,000 บาทจากเจ้าของเหมือง ด้วยความคับแค้นใจของลูกชายผู้สูญเสีย จึงคิดต่อต้านความไม่เป็นธรรมของเจ้าของเหมืองด้วยการบอกกับคนงานถึงการเอารัดเอาเปรียบของเจ้าของเหมือง จนเป็นเหตุให้คนงานในเหมืองตัดสินใจรวมตัวกันคัดค้านความไม่เป็นธรรมนี้ ดังคำบรรยายที่ว่า

“ขณะนี้พวกเรากำลังนั่งอยู่ต่อหน้าเจ้านาย พวกเรากำลังต่อรองยื่นข้อเรียกร้องขอค่าแรงเพิ่ม ขอสวัสดิการ ขอวันหยุด และขอเวลาทำงานที่เหมืองเพียง 8 ชั่วโมง นั้น นี่หากภายในสามสัปดาห์ เรายังตกลงกันไม่ได้ พวกเราจะเดินขบวนไปพบเจ้าหน้าที่แรงงานที่จังหวัด และถ้าอีกห้าวัน ยังตกลงกันไม่ได้ พวกเราจะนัดหยุดงาน”

(พวกในป่า. 2518 : 86)

นอกจากนี้ศรีดาวเรืองยังได้เสนออีกว่า แม้สังคมโลกจะยอมรับในเรื่องสิทธิมนุษยชนว่าคนทุกคนจะมีสิทธิ มีเสรีภาพ มีความเท่าเทียมกันก็จริง แต่ในสังคมไทย ผู้ใช้แรงงาน ไม่ว่าจะเป็นกรรมกร หรือพวกคนใช้ ยังถูกคนในสังคมไม่ยอมรับว่ามีสิทธิเท่าเทียมกันกับบุคคลผู้ประกอบอาชีพอื่น ๆ

ในเรื่อง บางทีหนึ่งข้างหน้า ตัวละครเอกคือสาวใช้ที่เคยถูกคุณนายดูต่ำว่ากล่าวในเรื่องการทำงานอยู่เป็นประจำนั้น ไม่เคยคิดโกรธหรือต่อต้านนายจ้างมาก่อน แต่หลังจากที่เธอได้มีโอกาสเข้าไปฟังการอภิปรายเรื่องความเท่าเทียมกันของบุคคลในสังคม จากผู้ร่วมอภิปรายเนื่องในวันแรงงานแห่งชาติที่หอประชุมธรรมศาสตร์แล้ว เธอจึงเริ่มเข้าใจและรับรู้ถึงสภาพการกดขี่ข่มเหงของนายจ้างและเริ่มได้คิดว่ากรรมกรและคนใช้อย่างเธอก็ควรจะได้รับเกียรติยอมรับถึงความเท่าเทียมกันจากบุคคลรอบข้างในสังคมว่าเป็นผู้ประกอบอาชีพที่สุจริตและทรงเกียรติเช่นเดียวกับผู้ประกอบอาชีพอื่น ๆ)

ส่วนเรื่องที่กรรมกรพากันร่วมมือใช้สิทธิของเขาตามระบอบประชาธิปไตยโดยการรวมตัวกันเรียกร้องขอเจรจาต่อรองกับนายทุนให้นายทุนปฏิบัติตามให้ถูกต้องตามกฎหมายแรงงานก็มักจะถูกเพ่งเล็งจากนายทุนว่ากรรมกรรวมหัวกันเพื่อหาโอกาสหยุดงาน นายทุนแทบทุกรายจึงพยายามใช้อิทธิพลต่าง ๆ มาข่มขู่กรรมกรให้เลิกเรียกร้องทั้ง ๆ ที่ตัวเองเป็นฝ่ายผิดที่ไม่ปฏิบัติตามกฎหมายแรงงาน ขณะเดียวกันเจ้าหน้าที่ผู้รักษาความยุติธรรมก็มักจะยืนอยู่ข้างนายทุนด้วย ดังนั้นเราจึงพบว่าทั้งนายทุนและเจ้าหน้าที่ผู้รักษาความยุติธรรมและประโยชน์ของนายทุนต่างก็พากันเห็นว่าการเรียกร้องความยุติธรรมของกรรมกร เป็นสิ่งที่สมควรจะถูกจำกัดไป

ส่วนเรื่องการต่อสู้ของกรรมกรเพื่อสังคมส่วนรวมกับความเป็นตัวตนของตัวเองนั้น ศรีดาวเรืองได้เสนอถึงบทบาทของกรรมกรในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมว่าอาจขัดแย้งกับครอบครัวไว้ทั้งในเรื่อง แรงงานกับเงิน และเรื่อง ผิดหวัง ดังนี้

ในเรื่อง **แรงงานกับเงิน** จะสะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งทางความคิดระหว่างพ่อผู้เป็นกรรมกรในโรงงานกับลูกชาย ซึ่งประกอบอาชีพเป็นตำรวจ เพราะในขณะที่พ่อตัดสินใจไปร่วมเรียกร้องขอความเป็นธรรมเรื่องค่าจ้างแรงงานจากนายทุนนั้น ลูกชายผู้เป็นตำรวจกลับมีความคิดเข้าข้างนายทุน เพราะเห็นว่ากรรมกรเป็นพวกที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อน ความวุ่นวายในสังคมสมควรที่จะต้องปราบปราม ดังคำพูดของลูกชายที่ว่า

“ยังงี้ ๆ ก็ต้องได้สองชั้น เจ้านายเขาเคยพูดเปรย ๆ ว่าไม่อยากให้กรรมกรก่อความวุ่นวาย . . . ถ้าปีนั้นผมได้สองชั้นพ่อคิดว่าไม่ดี”

(แรงงานกับเงิน. 2518 : 72)

และในเรื่อง **ผิดหวัง** ศรีดาว เรื่องซีให้เห็นถึงความขัดแย้งทางความคิดระหว่างแม่ผู้เป็นกรรมกรกับลูกผู้เป็นนักศึกษา เพราะขณะที่แม่ซึ่งอยู่ในฐานะที่เป็นผู้นำในการต่อสู้เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่กรรมกรนั้น ลูกกลับมองเห็นว่ากรรมกรอย่างแม่เป็นผู้ที่สร้างปัญหาให้กับสังคม ดังคำบรรยายที่ว่า

“ลูกตำหนิติเตียนพวกคนงาน ลูกหาว่าคนอย่างแม่เป็นต้นเหตุที่นำความไม่สงบมาให้บ้านเมือง และแม่กับเพื่อน ๆ ทำให้เกิดความวุ่นวาย ลูกคิดว่าเป็นเพราะเหตุใดหรือ . . .

(ผิดหวัง. 2518 : 91)

จะเห็นได้ว่า ไม่ว่าจะ เป็นพ่อในเรื่อง **แรงงานกับเงิน** หรือแม่ในเรื่อง **ผิดหวัง** ต่างก็เป็นผู้ที่เห็นแก่ส่วนรวมพยายามให้ความร่วมมือกับพวกกรรมกร เพื่อช่วยกันต่อสู้ให้ได้มาซึ่งความเป็นธรรมในสังคม เพื่อว่ากรรมกรจะได้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม มากกว่าเห็นแก่ความผูกพันระหว่างตนกับผู้เป็นลูก

กล่าวโดยสรุปว่า ศรีดาว เรื่องมักจะเขียนถึงภาวะการณ์ที่กรรมกรถูกกดขี่ ถูกเอารัดเอาเปรียบจากพวกนายทุน นอกจากนี้กรรมกรยังต้องพบกับปัญหา เศรษฐกิจที่บีบรัดเข้ามาจนเป็นเหตุทำให้กรรมกรคิดรวมตัวกันต่อต้านความไม่เป็นธรรมของพวกนายทุน ภาพของนายทุนจึงมีภาพที่ตายตัวคือมีลักษณะ เห็นแก่ตัว เห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตน เป็นผู้ไม่มีความยุติธรรมและคิดเอารัดเอาเปรียบกรรมกรในทุกเรื่อง

ข. บทบาทของโสเภณี

ปัญหาที่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมแก่สังคมอีกประการหนึ่งก็คือปัญหาโสเภณี จากการศึกษาเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองพบว่าศรีดาวเรืองได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับโสเภณีไว้ในเรื่องสั้นจำนวน 5 เรื่อง ดังนี้คือ เรื่อง ครั้งหนึ่งนานมาแล้ว (2518) มืดแล้วสว่าง (2526) กุหลาบแดงในโตขาว (2528) โดยเสนอแนวคิดที่น่าสนใจเกี่ยวกับโสเภณีไว้ 2 ประเด็น ดังนี้

- 1) สาเหตุที่ทำให้คนประกอบอาชีพโสเภณี
- 2) สภาพความเป็นอยู่และปัญหาที่โสเภณีประสบ

1) สาเหตุที่ทำให้คนประกอบอาชีพโสเภณี

สาเหตุที่ชักนำให้หญิงมาเป็นโสเภณีนั้นมีหลายประการ หญิงโสเภณีแต่ละคน อาจมีสาเหตุที่ชักนำให้มาประกอบอาชีพโสเภณีเหมือนหรือแตกต่างกันก็ได้ ศรีดาวเรืองชี้ให้เห็นถึงสาเหตุสำคัญที่ทำให้หญิงมาประกอบอาชีพโสเภณี คือ

สาเหตุจากมีฐานะ เศรษฐกิจไม่ดี หญิงบางคนประสบปัญหาด้านเศรษฐกิจประกอบกับสาเหตุอื่น ๆ ทำให้ประพฤติดังเป็นโสเภณีได้ง่าย เช่นหญิงหม้ายหรือหญิงที่หย่าร้าง เลิกกับสามี เพราะหญิงเหล่านี้จะไม่ค่อยมีรายได้หรือมีรายได้น้อย นอกจากนี้บางรายยังมีบุตรที่ต้องอุปการะด้วยการประกอบอาชีพโสเภณีจึงช่วยให้หญิงเหล่านี้มีรายได้พอเพียงแก่การใช้จ่ายในครอบครัว ดังเช่น

ในเรื่อง **มืดแล้วสว่าง** อ้อยได้หันมายึดอาชีพโสเภณี เพราะสามีของอ้อยหนีไปมีเมียใหม่ โดยไม่ยอมส่งเสียลูกเมีย รวมทั้งอ้อยเป็นคนไม่มีความรู้พอที่จะไปประกอบอาชีพที่ให้รายได้สูงพอที่จะเลี้ยงลูกได้ อ้อยจึงจำใจมาขายบริการ ดังคำพูดของอ้อยที่ว่า

“... วันที่หนูตัดสินใจมาสมัครงานที่นี่ หนูคิดแล้วคิดอีกจริง ๆ นะพี่ แต่ก็ได้อยู่คนเดียว ไม่รู้จะหาทางออกอย่างไร ตอนนั้นเงินก็ไม่มี แม่เลี้ยงก็ไม่ยอมให้เข้าบ้าน ผัวก็ไม่ยอมส่งเสียลูก

ตอนนั้นหนูหิวแทบทนไม่ไหว แล้วพี่คิดดูก็แล้วกัน ... ลูกของหนูมันจะหิวสักแค่ไหน น้ำนมก็ไม่ค่อยไหล แต่เพราะหนูไม่ยอมลงให้แม่เลี้ยงมาตั้งแต่แรกนี่แหละ หนูก็เลยไม่กล้าหันหน้ากลับไปหาเขา

หนูเดินทำงานทำทั้งวัน พอเห็นป้ายรับสมัครงานที่เข้า หนูก็เลยเสี่ยงมาสมัครทั้ง ๆ ที่รู้ว่าจะต้องออกรับแขกก็กั๊กทัศนคติเอา จริง ๆ นะพี่”

(มิดแล้วสว่าง . 2523 : 45)

สาเหตุอีกอย่างหนึ่งที่ศรีดาวเรืองเสนอไว้คือหญิงที่ต้องมาเป็นโสเภณีมักจะมีชีวิตสมรสที่ไม่มั่นคงก็ต้องเลิกร้างหย่าขาดจากกัน เมื่อสภาพครอบครัวตกอยู่ในสภาพบ้านแตก ไม่ได้มีความสุข เช่นนี้ก็เป็นมูลเหตุทำให้ต้องออกไปหาความสุขนอกบ้านและถูกชักจูงไปเป็นโสเภณีได้ง่าย ดังเช่น

ในเรื่อง **นวลกับลอมและขวดน้ำในมือ** นวลได้เลิกกับสามีหลังจากใช้ชีวิตคู่ได้ไม่นานแล้วนวลก็ได้มาพบกับลอมชายหนุ่มบ้านใกล้เคียงจนสนิทสนมถึงขั้นได้เสียกัน แต่แล้วลอมก็ได้ไปทำให้ลูกสาวของเจ้านายท้องขึ้นเฝ้าอีกนวลเสียใจมากจึงหันไปประกอบอาชีพโสเภณี ดังคำบรรยายที่ว่า

“นวลพยายามคิดถึงสามีที่เลิกร้างกันไป นั้นก็นานมาแล้วเช่นกัน นานจนเธอเกือบลืมไปหมด แต่ทว่าไม่นานเกินที่เธอยังจำได้ หลังจากความขาดแคลนเข้ามาเยือน เธอเองจำได้ถึงความรู้สึกและการชักชวนของหญิงคนรู้จักกัน เจ้าของร้านตัดผมหน้าปากซอย”

(นวลกับลอมและขวดน้ำในมือ . 2526 : 173)

หญิงอีกจำนวนหนึ่งเป็นผู้ยากจนแต่กำเนิด ครั้นเติบโตเข้าสู่วัยหนุ่มสาวก็มีความปรารถนาอยากจะได้รับความสุขจากการใช้จ่ายเงินแต่ไม่มีความรู้ความสามารถที่จะหาเงินได้เป็นจำนวนมาก นอกจากค้าประเวณีจึงยอมรับสภาพโสเภณีเพื่อแลกเปลี่ยนกับทรัพย์สินเงินทอง ดังที่ สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ ได้กล่าวไว้ว่า หญิงที่อยู่ในวัยที่ยังอ่อนต่อโลก อ่อนต่อประสบการณ์ชีวิต เป็นวัยที่รักสวยรักงามชอบการแต่งตัวฟุ้งเฟ้อ เลียนแบบผู้อื่น ชอบเที่ยวเตร่ ล้วนเป็นสาเหตุให้ถูกชักจูงได้ง่าย (สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ . 2526 : 69)

ในเรื่อง **ครึ่งหนึ่งนานมาแล้ว** ตัวละครเอกคือน้อยซึ่งเป็นเด็กสาวจากอีสานมาทำงานห้องอาหารในกรุงเทพฯ พร้อมกับพี่ชายตัวไปด้วย เพราะน้อยต้องการเงินเพื่อนำไปใช้จ่ายในการแต่งตัว การเที่ยวเตร่ ดังคำบรรยายที่ว่า

“น้อยเป็นเด็กสาว ที่มองโลกสดใสในแง่ร้าย เรืองสนุกสนาน ขอให้มิเสื้อผ้าสวย ๆ ใส่ได้ดูหนังบ่อย ๆ มีเงินจับจ่ายใช้สอยฟุ่มเฟือยมีเพื่อนชายคงไม่ซ้ำหน้า เธอยินดีเพราะเห็นแก่เงิน”

(ครึ่งหนึ่งนานมาแล้ว . 2518 : 74 - 75)

สรุปได้ว่า ศรีดาวเรื่องได้สะท้อนถึงสาเหตุที่ทำให้คนมาประกอบอาชีพโสเภณีว่าอาจมีสาเหตุจากเศรษฐกิจไม่ดี สาเหตุจากความไม่มั่นคงในชีวิตสมรสของหญิง และสาเหตุจากความต้องการใช้จ่ายเงินทองอย่างฟุ่มเฟือยของหญิง

2) สภาพความเป็นอยู่และปัญหาที่โสเภณีประสบ

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของโสเภณีพบว่าศรีดาวเรื่องได้เสนอให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ของโสเภณีที่มีความเป็นอยู่ที่แร้นแค้น อยู่ในสถานที่ที่คับแคบ สกปรก ไม่สะอาด สบาย เป็นชีวิตที่มีแต่ความทุกข์ร้อน ดังเช่น

ในเรื่อง **มืดแล้วสว่าง** อ้อยหญิงที่ยึดอาชีพโสเภณีเพื่อต้องการเงินไปเลี้ยงดูลูก ต้องทนอยู่ในสถานที่ ๆ สกปรก อืดอาด คับแคบ ดังคำบรรยายที่ว่า

“ตึกแถวไม่มีหน้าต่างแสงสว่างด้วยไฟนีออนสีนวล ผู้หญิงหน้าต่างาสะสวยแต่บ้านนอก กลิ่นอับ ๆ ปนความชื้นที่อบอวลไปทั่วห้องเพราะยังไม่ถึงเวลาเปิดแอร์ ซึ่งนั่นหมายถึงการฉีดแอร์ เฟรชเซอร์ปนกลิ่นอับของเดิม ดอกไม้กระดาหิม่วงที่เสียบติดไว้บนก้อนดิน น้ำมันตามหลืบ ยามกระทบแสงไฟจะตุลคล้ายกับดอกไม้มีชีวิตผิดไปจากกลางวัน หากใครไปหยิบลงมาดูอาจจะพบว่า นอกจากฝุ่นและหยากไย่ที่จับอยู่เต็มแล้ว ดอกไม้กระดาหิม่วงเหล่านั้นยังถูกฝุ่นหนูกัดจนขาดวัน นำเกลียด ไม่ผิดແມ່ไปจากเรือนกายของหญิง ยามผ่านคาวไม่พึงประสงค์”

(มืดแล้วสว่าง . 2523 : 44)

ในเรื่อง **กุหลาบแดงในโกชาว** ศรีดาวเรื่องเสนอให้เห็นถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของหญิงโสเภณีว่าต้องอาศัยอยู่ในสถานที่ที่คับแคบสกปรก การกินอยู่ การพักผ่อน นอนหลับก็จะไม่มีระเบียบ ชีวิตมีแต่ความทุกข์ ดังคำบรรยายที่ว่า

“บรรยากาศในห้องตึกแถวมีกลิ่นอับมากกว่า ตอนกลางคืนมีสเปรย์น้ำหอมช่วยระงับ คันบุหรี่ปื้อบไว้ตลอดคืนกระจายปนกับความชื้นเพราะชั้นล่างเป็นปูนปนที่ดินลุ่มต่ำ มองออกไปทางหน้าต่างหลัง เห็นผักตบชวาหนาแน่น แต่ไม่มีทางออก

ณ ที่นี้ไม่เพียงแค่ว่าเรือนกายเท่านั้นที่ไม่บริสุทธิ์ หากแม้อากาศที่หายใจก็ยังพลอย น่าเหม็น

นางไม่ใส่ใจกับเสียงก๊อ๊กก๊ากของหนู นางไม่อึ้งขังชอบกับการเปลี่ยนเสื้อผ้า หรือชำระคราบโคลนมากไปกว่าล้มตัวลงนอน มองหาที่ว่างพอให้แทรกร่างลงระหว่างเพื่อนร่วมชะตา ที่ว่างไม่มีก็ต้องเบียดให้มี

ทุกสิ่งเจียบ เจียบทั้งที่ยังอุ่น ผ้าเช็ดตัว ต่างสีต่างกลิ่นห้อยเป็นแถวกับ หัวตะปู้เสื้อผ้าอื่น ๆ พาดไว้ที่ราวลวดหรือไม้ก๊อ๊กงไว้มุมห้อง มีทั้งสกปรกและกึ่งสกปรกกองรวมกันจนดูเหมือนกับเป็นกองทุกข์มีหมา ราวเรียงสุดพื้น ทางด้านตะวันตกเป็นที่ตากชั้นใน กระจกสีคู่ตลกแขวนไว้ข้างหน้าต่างลงกลอน เครื่องสำอางซุกซ่อนใส่ถุงไว้ข้างกาย ของใครของมัน นี่คือน้ำจืดที่กระเป๋าดูเหมือนจะมีโอกาสเก็บใส่ถุงแจบ้าน สกปรก ถูกดันไปกองรวมอยู่ใกล้กลุ่มผ้าซีริว ไม้กวาด”

(กุหลาบแดงในโตขาว. 2528 : 92)

และจากการศึกษานวนิทาของโสภณยิ่งพบว่าศรีดาวเรืองได้เสนอให้เห็นถึงปัญหาที่โสภณต้องประสบว่ามีปัญหามากมาย ดังนี้

ปัญหาจากการถูกเอาเปรียบจากเจ้าของกิจการ หญิงโสภณจะได้รับการเอาใจเอาเปรียบจากเจ้าของกิจการในเรื่องของเงินรายได้ที่หญิงโสภณได้รับ

ในเรื่อง กุหลาบแดงในโตขาว เจ้าของกิจการจะหักเงินค่านายหน้าหาแขกจากหญิงขายบริการ และยังใช้ให้หญิงเหล่านี้ช่วยงานอื่น ๆ ในตอนกลางวันอีกด้วย ดังคำบรรยายที่ว่า

“.... ถึงพวกเธอจะคิดว่าฉันหักเงินมาแล้ว แต่ฉันต่างหากที่เป็นคนหาแขกให้ฉัน ช่วยไม่ให้พวกเธอต้องออกไปยืนตากหน้าถือถุงกระดาษตามเสาไฟ

หญิงวัยกลางคนพูดเสมอว่า

.... อยู่กับฉันทั้งที่กินที่นอน ไม่ต้องเดือดร้อนใจ ดังนั้นพวกเธอต้องเห็นใจฉัน ตอนกลางวันแม้จะไม่มีพวกแขก เธอก็จะต้องผลัดกันอยู่เฝ้า ถ้ามีโทรศัพท์เรียกเข้ามาจะได้มีคนทำงาน ถึงไม่มีแขกก็น่าจะไปนั่งพับกระดาษเช็ดปาก ช่วยทำความสะอาดห้องน้ำหรือไม้ก็ช่วยจัดดอกไม้ตามโต๊ะ”

(กุหลาบแดงในโตขาว. 2528 : 87 - 88)

ปัญหาจากการถูกเอาเปรียบจากผู้ขายที่มาใช้บริการ ศรีดาว เรืองได้เสนออีกว่า ปัญหาหนึ่งที่โสภณจะได้พบจากการขายบริการนั้นคือโสภณจะถูกเอาเปรียบจากผู้ชายที่มาใช้บริการทั้งในเรื่องของการงดจ่ายค่าบริการและการถูกทำร้ายร่างกาย

ในเรื่อง **กุหลาบแดงในโกศขาว** หญิงขายบริการได้มาคุยกันในเวลาว่างว่าถูกเอาเปรียบในเรื่องค่าบริการ ดังความว่า

“แขกกูคนเมื่อคืนนะ -แม่-ง ที่แรกก็ทำพุดดี แหม นัดกูออกไปเที่ยวด้วยแต่พอบอกให้จ่ายตั้งค์ก่อน -แม่-ง ไม่ยอม มันว่าไหนถ้ารักกันแล้วเงินไม่สำคัญใจ จ่ายเงินแล้วทำให้เสียมู้ด ไอ้เราพอรู้อยากแตกฟรีก็หดเป็นเหมือนกันไว้อย”

(กุหลาบแดงในโกศขาว. 2528 : 88)

ในเรื่อง **นวลกับลอมและขวดน้ำในมือ** เมื่อนวลต้องเลิกกับสามีและในเวลาต่อมา เธอก็มายึดอาชีพเป็นโสภณ นวลได้พบกับผู้ชายที่มาใช้บริการเอาเปรียบและทำร้ายเธอ ดังคำบรรยายที่ว่า

“ร่าง เล็กของเธอถูกผลึกหล่นลงจากเตียงแทบไม่รู้ตัว นวลผลุดลุกขึ้นในทันที ทั้งที่ร่างยังเปล่าเปลือย และขวดน้ำในโรงแรมถือเงื่อง่าอยู่ในมือของเธอ”

(นวลกับลอมและขวดน้ำในมือ. 2526 : 173)

(ศรีดาว เรืองได้ เสนอให้เห็นว่าปัญหาอีก เรื่องหนึ่งที่หญิงโสภณต้องพบก็คือการได้รับการดูถูกดูแคลนจากคนทั่ว ๆ ไปในสังคม ที่เห็นว่าผู้ที่ประกอบอาชีพโสภณเป็นบุคคลที่น่ารังเกียจไม่ควรคบค้าสมาคมด้วย

“หนูก็คิดเหมือนกัน เวลาแขกออกพหนูไปโรงแรมใคร ๆ ก็ชอบมองดู หนูรู้ว่าพวกเขาดูถูกหนู แต่เขาไม่รู้หรือว่า กว่าหนูจะได้เงินมาแบ่งกับผู้จัดการ หนูต้องใช้ความอดทนมากแค่ไหน”

(มีดแล้วสว่าง. 2523 : 46)

ในเรื่อง **นวลกับลอมและขวดน้ำในมือ** เมื่อนวลตัดสินใจยึดอาชีพโสภณ นวลก็ได้รับการดูถูกเหยียดหยามจากคนในสังคม ดังคำบรรยายที่ว่า

“พนักงานหนุ่มไม่ปะการมให้แขกชะงักงัน ดูเหมือนเขาจะคุ้นกับเรื่องราว เหล่านี้จนเมื่อหน้าย สายตาเด็กหนุ่มมองเลยไปทางหญิงสาว ผิวล่อนขาว ใบหน้าแต่งเติมสีสันในแบบที่

เขาเคยเห็นคนหลายคน รูปร่างสมส่วนของหญิงสาวซ่อนอยู่ในเสื้อฮาวายสีน้ำตาล ตัดกระโปรง สีเหลืองอ่อนแบบมินิส เกิดตามสมัยนิยม กิริยาที่หล่อนยืนเยื้อง เบื้องหลัง บังเงาชายวัยเลยกลางคน ดูไม่ค่อยมีความมั่นใจ สองขานवलเนียนด้วยถุงน่องเบียดชิด สองมือคล้ายจะพยายามดึงชายกระโปรง ให้ต่ำลงจนดูขูดตาหญิงสาวรู้โดยสัญชาตญาณว่ามี "พวกนั้น" กำลังมองเธอ สายตาวาวของพวกนั้น ผะฝ่าวรากับจะกล่าวก็ยกมือออกมาว่า

"เป็นกะหรี่นะต้องเอาใจแขกให้ตื่นะ ไม่งั้นเดี๋ยวไม่มีใครเขาอยาก")

(นวนลกับลอมและขาดน้ำในมือ. 2526 : 167)

ศรีดาว เรื่องยังได้ เสนออีกว่าปัญหาการตั้งครรภ์โดยไม่พึงประสงค์ก็เป็นปัญหาที่โสเภณีต้องระมัดระวังไม่ให้เกิดขึ้น แต่ถ้าป้องกันไม่ได้แล้วโสเภณีที่ตั้งครรภ์ไม่ต้องการเด็ก ก็มักจะแก้ปัญหาด้วยการไปทำแท้ง จนก่อให้เกิดปัญหาเรื่องการทำแท้งตามมามีอีกะลอกหนึ่ง ดังเช่น

ในเรื่อง ครึ่งหนึ่งนานมาแล้ว น้อยเป็นเด็กสาวที่มาเป็นโสเภณีเพราะความต้องการเงินไปใช้จ่ายเพื่อความสนุกสนาน เมื่อเกิดการตั้งครรรภ์ขึ้นมา น้อยจึงไปทำแท้งกับหมอเถื่อน แต่ไม่เป็นผลเพราะเด็กตายในท้อง จนทำให้น้อยเกือบตายไปด้วยถ้ามาโรงพยาบาลไม่ทัน ดังคำสนทนาของน้อยกับพยาบาลที่ว่า

"อ้อไปทำแท้งมา ก็เด็กมันตายมาตั้งหลายวันจนเนาอยู่ในท้องแล้วนี่นา นำปล่อยให้ตายเสียจริง ๆ ตอนนี่เดียงก็ไม่ว่าง แล้วนี่จะให้ฉันรับไว้ยังไง"

"ให้หนูนอนกับพี่ก็ได้ค่ะ" น้อยตอบค่อย ๆ เกรงว่านางฟ้าจะไม่เมตตา กล่าวพลาง เธอก็ทรุดตัวลงนั่งแทบเท้า รู้สึกเริ่มหุ้อ้อ ดาพรัมมัว เจ้าสิ่งที่อยู่ในท้องดูจะอึดแน่นเข้ามาใกล้หัวใจเต็มที)

(ครึ่งหนึ่งนานมาแล้ว. 2518 : 78)

นอกจากนี้ปัญหาการทำแท้งของโสเภณีอาจมีผลเสียตามมาอีกคือ โสเภณีที่เคยทำแท้ง อาจไม่สามารถมีลูกยามเมื่อต้องการได้

ในเรื่อง ถ้อยคำกับความเงียม เมื่อหญิงสาวตั้งครรรภ์เพื่อนได้พาไปทำแท้งกับหมอเถื่อนและหญิงสาวได้เห็นถึงผลเสียที่ได้รับจากการทำแท้งคือ เธอไม่สามารถมีลูกได้อีก เมื่อเธอต้องการตั้งคำบรรยายที่ว่า

“ผนังมดลูกราวถูก نابด้วยเหล็กไฟ โข่เอ๋ย แหล่งสงบอันอบอุ่นที่มีอุณหภูมิ
 เหมาะแก่การก่อให้เกิดกำลังถูกรบกวนและรังแก ต่อไปบางทีมันยากแก่การก่อตัวใหม่ ในยามที่
 เจ้าของต้องการขึ้นมาภายหลัง ปัญหาข้อนี้ เธอไม่ทันคิด ทำไมเธอไม่คิดถึงมันมาก่อน
 (ถ้อยคำกับความเงิบ. 2526 : 208)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดสามารถสรุปได้ว่า ศรีดาว เรื่อง เสนอให้เห็นภาพของผู้ประกอบ
 อาชีพโสเภณีด้วยความเห็นอกเห็นใจที่หญิงโสเภณีต้องอยู่อาศัยในสถานที่ที่คับแคบสกปรก ต้องทน
 กับการถูกเอาวัดเอาเปรียบทั้งจากเจ้าของกิจการและจากผู้มาใช้บริการอีกด้วย รวมทั้งยังได้รับ
 การดูถูกดูแคลนจากบุคคลทั่วไปในสังคม นอกจากนี้ยังต้องเสี่ยงกับปัญหาการตั้งครรภ์โดยไม่พึง
 ประสงค์อีกด้วย

ค. บทบาทของชาวบ้าน

จากการศึกษาเรื่องสั้นของศรีดาว เรื่อง พบว่ามีเรื่องสั้นจำนวนมากเสนอแนวคิด
 เกี่ยวกับชาวบ้านไว้ในเรื่องสั้นจำนวน 20 เรื่อง ดังนี้ สองมือเรามีแรง (2519) สะพานบุญ
 (2519) ราคาแห่งความตาย (2519) ซึ่งรอวันแตกทำลาย (2519) คนตายหญ้า (2521)
 บุญของยาย (2522) ลูกชายคนสุดท้าย (2524) น้ำตาไหลเงิบ (2524) วังลำพอง (2525)
 วัดครึ่งหนึ่งกรรมการครึ่งหนึ่ง (2525) บุญสงกรานต์ (2525) ทางศพผ่าน (2526) ตาหนู
 (2527) มุ้ง (2527) บรรพบุรุษของใคร (2529) เลขคณิต ป.2 (2531) โดยมีแนวคิดที่นำ
 สนใจเกี่ยวกับชาวบ้านในประเด็นต่าง ๆ 8 ประเด็นดังนี้

- 1) ชาวบ้านจะมีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายโดยการพึ่งพาธรรมชาติ
- 2) ชาวบ้านส่วนหนึ่งจะใช้ชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้องกับอบายมุข
- 3) ชาวบ้านส่วนใหญ่จะติดต่อสัมพันธ์กันโดยผ่านการจัดงานที่เกี่ยวข้องกับประเพณี
- 4) ชาวบ้านในชนบทจะติดต่อสัมพันธ์กันโดยไม่หวังผลประโยชน์
- 5) ชาวบ้านในแถบชานเมืองจะติดต่อสัมพันธ์กันโดยหวังผลตอบแทน
- 6) ชาวบ้านจะมีการนิทานว่าร้ายผู้อื่น
- 7) ชาวบ้านเริ่มยึดถือค่านิยมทางวัตถุมากกว่าจิตใจ
- 8) ความเชื่อจะเป็นกลไกในการควบคุมพฤติกรรมของชาวบ้าน

ชาวบ้านในแนวคิดของศรีดาวเรืองแบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มแรกเป็นชาวบ้านในชนบทที่ประกอบอาชีพเป็นชาวนา ชาวสวน ชาวไร่ รวมไปถึงผู้ที่มีอาชีพอื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ในชนบท และกลุ่มที่สองเป็นชาวบ้านในสังคมเมือง ซึ่งหมายถึงชาวบ้านที่อาศัยอยู่แถบชานเมือง และประกอบอาชีพขายบริการต่าง ๆ นอกเหนือไปจากการประกอบอาชีพทางการเกษตร การประกอบอาชีพนี้จะแยกไปตามความถนัดเฉพาะด้าน เช่น เป็นช่างไฟฟ้า ช่างตัดผม พนักงานขับรถ คนขายของ เป็นต้น นอกจากนี้ภาพของชาวบ้านในสังคมเมืองยังรวมถึงภาพของคนชนบทที่อพยพเข้ามาในสังคมเมืองด้วยเหตุผลต่าง ๆ อีกส่วนหนึ่งเพราะก็นำวิถีชีวิตของชาวบ้านในชนบทเข้ามา ใช้ดำเนินชีวิตในสังคมเมืองด้วย ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นชาวบ้านในชนบทหรือชาวบ้านในสังคมเมืองก็ตาม ต่างก็มีแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เป็นไปในแนวเดียวกันหรือคล้ายคลึงกันทั้งสิ้น

1) ชาวบ้านจะมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยั่งยืนโดยการพึ่งพาธรรมชาติ

ศรีดาวเรือง เสนอให้เห็นว่าความเป็นอยู่ของชาวบ้านจะอาศัยธรรมชาติทั้งสิ้น นับตั้งแต่เรื่องของข้าวปลาอาหารที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น ในไร่ในนา ในแม่น้ำลำคลอง เรื่องที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่ก็จะสร้างมาจากทรัพยากรธรรมชาติตามท้องถิ่น เช่น จากไม้ไผ่ หญ้าคา ไบจาก ส่วนเรื่องยารักษาโรคภัยไข้เจ็บชาวบ้านก็จะพึ่งพาสมุนไพร เป็นต้น ชีวิตความเป็นอยู่ที่ยั่งยืนของชาวบ้านดังกล่าว ศรีดาวเรืองได้เสนอไว้ในเรื่องสั้น ดังเช่น

ในเรื่อง ทางศพผ่าน ผู้แต่งเล่าว่า ผมต้องการเดินทางไปหาเพื่อนในชนบท แต่ผมกลับได้พบเพียงภรรยาของเพื่อนเท่านั้น เพราะเพื่อนได้ตายไปแล้ว และผมก็ได้เห็นถึงสภาพบ้านเรือนของชาวบ้าน และอาหารการกินต่าง ๆ ที่ชาวบ้านนำมาจากธรรมชาติ ดังคำบรรยายที่ว่า

“ เบื้องหน้าคือบ้านไม้จริง แต่มุงหญ้าคา ความใหญ่ของบ้านหลังนี้ดูไม่ออกว่าเจ้าของมีอันจะกินมากน้อยแค่ไหน ”

(ทางศพผ่าน. 2526 : 187)

และ เมื่อผมได้พบกับภรรยาของเพื่อน เธอจึงจัดเตรียมข้าวปลาอาหารที่สามารถหาได้จากธรรมชาติให้ผมรับประทาน ดังคำบรรยายที่ว่า

“คำนั้น ผมได้กินข้าวกับลาบปลาตุก และต้มยำพุงปลาช่อนบนเสื่อกกผืนใหม่ พวกเด็ก ๆ คงไปเยี่ยมมาจากเพื่อนบ้าน ผลไม้ก็มีมะม่วงกะล่อนลูกใหญ่ รสหวานสนิทและเมื่อกลับกรุงเทพฯ ผมจึงนึกขึ้นมาได้ว่า พวกเด็ก ๆ ไปเก็บมะม่วงมาจากไหน”)

(ทางศพน่าน. 2526 : 192)

ในเรื่องทางศพน่านนั้นศรีดาวเรืองชี้ให้เห็นว่าชีวิตของชาวบ้านต้องผูกพันกับธรรมชาติ ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย และศรีดาวเรืองเสนออีกว่าชาวบ้านยังต้องพึ่งพาธรรมชาติเกี่ยวกับการรักษาโรคภัยด้วยการใช้สมุนไพรเป็นส่วนประกอบของยารักษาโรคอีกด้วย

ในเรื่อง **หามเข้าวัด** เมื่อลูกชายของชายคนหนึ่ง เกิดอุบัติเหตุกระดูกไหปลาร้าหัก เพื่อนบ้านให้คำแนะนำว่าควรเอาลูกชายไปวัด แต่เขาเชื่อว่าหามเข้าวัดเป็นคำอัปมงคล เพราะคนที่ตายแล้วเท่านั้นจึงจะหามเข้าวัด เขาจึงไม่ยอมพาลูกไปรักษาตัวที่วัด แต่เมื่อไม่สามารถพาลูกชายไปรักษาในเมืองได้ เขาจึงยอมหามลูกไปวัด เพื่อให้พระภิกษุที่รักษาโรคกระดูกหัก โดยใช้สมุนไพรช่วยรักษาจนกระทั่งลูกชายมีอาการดีขึ้นคำว่า “หามเข้าวัด” จึงกลายเป็นคำมงคลสำหรับเขา ดังคำบรรยายที่ว่า

“ความจริงเขาพอรู้ว่าหลวงตา เวียนเป็นพระหุงน้ำมันสมุนไพรรักษากระดูก คนในบ้านก็ไม่เคยมีใครกระดูกหักหามมาหา ครั้นเกิดเรื่อง เขาก็ลืมนเสียสนิท มาวันนี้ คนป่วยทั้งสามซึ่งหนึ่งในสามคือลูกชายของคนที่บอกให้เขาหามลูกเข้าวัด ทุกคนพากันพูดว่าอาการดีขึ้น น้ำมันของหลวงตาสามารถประสานรักษากระดูกได้จริง

ภายในใจเขาคิดอยากให้ลูกชายมาได้วิชาที่นี้ ถ้าหากน้ำมันสมุนไพรของหลวงตามีดีจริงจนสามารถรักษาลูกชายของเขาหาย นั่นหมายถึงวิชาชีพพื้นเมืองที่เก็บถ่ายทอดกันมาเฉพาะย่อมเป็นสิ่งมีจริง และวิชาสมุนไพรอีกนานาประการ ล้วนแต่ยังเป็นความลับ สำหนักใครสำนึกมัน”)

(หามเข้าวัด. 2527 : 46 - 47)

2) **ชาวบ้านส่วนหนึ่งจะใช้ชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้องกับอบายมุข**

ในชีวิตประจำวันชาวบ้านส่วนใหญ่มักจะมัวเมาในอบายมุขต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเล่นไพ่ เล่นแชร์ เล่นหวย ตีไก่ กัดปลา การกินเหล้าเมายาต่าง ๆ ศรีดาวเรืองชี้ให้เห็นว่า

อธิบายมุขเหล่านี้เป็นเรื่องปกติในชีวิตประจำวันที่ชาวบ้านต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับดังเช่น

ในเรื่อง เลขคณิต ป.2 ครอบครัวของทองเอกเป็นครอบครัวที่แวดล้อมไปด้วยอธิบายมุขต่าง ๆ ตอนแรกทองเอกก็พลอยเห็นดีกับภรรยาของเขาคือนงเยาว์ ที่เห็นว่าอธิบายมุขต่าง ๆ เป็นเรื่องปกติธรรมดา จึงมีการเปิดบ่อนไฟในบ้าน เล่นแชร์ เล่นหวย กินเหล้า เมายา ดังคำบรรยายที่ว่า

“นงเยาว์ ไม่ชอบอยู่หนึ่ง หล่อนเล่นแชร์ เล่นหวยบ้าง คำไหนทำให้เวลาว่างดี หล่อนก็หาหาไฟมา เปิดวงเก็บค่าตั้ง หรือไม่ก็ลงเล่นเสี่ยงหาโชค เพื่อค่ากับข้าวเสียเอง + - x - ชีวิตประจำวันไปเรื่อย ๆ

เริ่มแรกทองเอกก็เห็นดีด้วย โดยเฉพาะเรื่องหวยเถื่อน ทั้งพ่อทั้งแม่ขอเลขเด็ด จากลูกมาตั้งแต่ลูกหัดพูด จนกระทั่งลูกโตมาช่วยผันช่วยตีเลขเด็ด”

(เลขคณิต ป.2. 2531 : 65)

ในเรื่อง ซึ่งรวันแตกทำลาย ลุงแจ้ว ซึ่งเป็นคนบ้านนอกที่พบกับปัญหาในเรื่องการทำมาหากิน ต้องยืมวัวเขามาใช้บ้าง รับจ้างเกี่ยวข้าวบ้าง แต่ลุงแจ้วก็ยังข้องเกี่ยวกับอธิบายมุขด้วยความหวังที่จะทำให้ชีวิตดีขึ้น ดังคำพูดของลุงแจ้วที่กล่าวว่า

“ถ้าวัว เขาหายไปทั้งหมดสามตัวนี้ ชาตินี้ทั้งชาติคงไม่มีปัญญาหาเงินมาใช้เขาได้ หรือ อย่างมากก็แค่ติดคุกใช้ แล้วอีกอย่างหนึ่ง หน้าฝนก็กัดปลา พอหน้าแล้งก็ชนไก่ บางทีเสีย แต่ชีวิตมันก็ยังมีความหวังไว้”

(ซึ่งรวันแตกทำลาย. 2519 : 113 - 114)

ในเรื่อง มุ้ง ศรีดาวเรื่องเสนอถึงมาลัย แม่ฝ่ายที่มีลูกสาวชื่อลำดวน และมีลูกเขยอายุรุ่นราวคราวเดียวกับตนเอง มาลัยช่วยลูกสาวเลี้ยงดูหลานเพราะลูกสาวของตนเองชอบเข้าบ่อนเล่นการพนัน จนมีผลทำให้ลำดวนต้องประสบปัญหาเรื่องเงินขาดมืออยู่เสมอ ๆ ดังคำบรรยายที่ว่า

“ทุกครั้งที่เงินขาดมือไปบ่อน ลำดวนเอาเตารีดไฟฟ้าไปจำหน่าย ลำดวนเอาสร้อยคอไปขาย ลำดวนเอาเงินค่าขนมลูกไปเล่นไพ่ ลำดวนเอาตุ้มหูทองไปออกเบอร์ ลำดวนจะเอาทีวี

ไปจำหน่ายด้วยซ้ำแต่หัวเต็ดดินขาดมาลัยไม่ยอม ครั้งหนึ่งผัวกลับมาไม่พบหน้าเมียเลยตามไปไล่เมียถึงวงไฟ เกิดทะเลาะกันใหญ่โต

(มั่ง. 2527 : 219)

3) **ชาวบ้านส่วนใหญ่จะติดต่อสัมพันธ์กันโดยผ่านทางการจัดงานที่เกี่ยวข้องกับประเพณี**

ศรีดาวเรืองเสนอให้เห็นว่าพิธีกรรมเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยให้ชาวบ้านได้มีโอกาสมาพบปะหรือมีความสัมพันธ์กัน พิธีกรรมที่ชาวบ้านจัดกระทำขึ้นอาจจะเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเทศกาลหรือพิธีกรรมทางศาสนาก็ได้ ดังเช่น

ในเรื่อง **บรรพบุรุษของใคร** กล่าวถึงชาวบ้านที่จัดพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตคือพิธีงานแต่งงานขึ้น ซึ่งถือกันว่าเป็นงานมงคล ทำให้เพื่อนบ้านต่างมาร่วมงานด้วยเป็นจำนวนมากดังคำบรรยายที่ว่า

“ตกเย็นเกือบใกล้ค่ำ หญิงชายหลายคนเริ่มทยอยกันมายังบ้านวิว้า หญิงสาวหลายรายสอดสวดยออกจากบ้านเดียวกัน แต่งหน้า แต่งผมสไตล์ละม้ายคล้ายกันดัง เครื่องญาติ”

(บรรพบุรุษของใคร. 2527 : 213)

ในเรื่อง **ลูกชายคนสุดท้าย** เมื่อบรรดาลูก ๆ ของผู้ตายจะจัดงานเผาศพให้แก่มารดาผู้ล่วงลับไปแล้ว ชาวบ้านจะถือว่า งานนี้เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประเภทงานอวมงคล และนิยมมาร่วมงานด้วยเพื่อเป็นการไว้อาลัยแก่ผู้ตาย และเป็นเกียรติแก่ผู้เป็นเจ้าภาพด้วย ดังคำบรรยายที่ว่า

“ไฟฟ้าเปิดสว่างไสวไปทั่วศาลาวัด แยกฝั่งพระสวดเริ่มทยอยมาถึงวัดประมาณ 20 คน และกำลังมาอีกตามคำบอกของเจ้าภาพ”

(ลูกชายคนสุดท้าย. 2524 : 75)

ในเรื่อง **สะพานบุญ** ชาวบ้านในหมู่บ้านได้เข้ามาช่วยกันทำบุญโดยบริจาคเงินตั้งองค์กฐินสามัคคีที่ผู้ใหญ่บ้านเป็นเจ้าภาพเพื่อร่วมพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ดังคำบรรยายที่ว่า

“แล้ววันที่กฐินสามัคคีของผู้ใหญ่บ้านจะเคลื่อนไปวัดก็มาถึง ผู้ร่วมในขบวนต่างแห่
แห่น แต่งกายกันเต็มยศ ฝ่ายชายพวกผู้ใหญ่ก็ไม้พันธูปธูปาฟารี ช่วยกันถือกฐินคนละไม้ละมือเดิน
เป็นแถวเรียงหนึ่ง”

(สะพานบุญ. 2519 : 128)

4) ชาวบ้านในชนบทจะติดต่อสัมพันธ์กันโดยไม่วางผลประโยชน์

ศรีดาวเรืองได้เสนอให้เห็นว่าชาวบ้านในชนบทมักจะสนใจซึ่งกันและกัน ให้ความ
ช่วยเหลือกันอย่างบริสุทธิ์ใจ มีความจริงใจต่อกัน มีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดสนิทสนม และ
จะพยายามรักษาสัมพันธ์ภาพนั้นไว้ให้นาน โดยไม่วางผลประโยชน์ใด ๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง จึงถือ
ได้ว่าเป็นการติดต่อสัมพันธ์กันด้วยใจอย่างแท้จริง

ในเรื่อง บุญสงกรานต์ กล่าวถึงชายคนหนึ่งซึ่งรู้ว่าภรรยาของเพื่อนบ้านพาลูก
กลับไปเยี่ยมแม่ของเธอในช่วงสงกรานต์แล้วรีบมาช่วยงานทำกล้วยตากของเพื่อนบ้าน โดยไม่ต้อง
ให้เขาออกปากก่อน เพราะรู้อยู่แก่ใจว่างานทำกล้วยตากทำคนเดียวไม่ทัน ดังคำบรรยายที่ว่า

“เดี่ยวหุงหาข้าวกินเสร็จ เขาจะออกไปดูตามบ้านใกล้เคียงว่ายังมีคนว่างอยู่ไหม
ฝนสงกรานต์อาจตกลงมาตอนไหนก็ได้ ลำพังเขาคนเดียวคงไม่มีปัญญาคลุมแผงกล้วยได้ทันแน่

ไม่ทันจะออกไป คนว่างก็มาหาเขาเอง

“งัด . . . เมียเอ็งยังไม่กลับเธอ . . . แผงทางโน้นเขามีคนเยอะแล้ว
เมื่อตะกี้ถามเด็กมันบอกว่าเอ็งอยู่คนเดียว ข้าเลยมา”

“แหม . . . พอดีเลย กำลังคิดจะไปตามแกอยู่เชียว” เขาพูดยิ้ม ๆ “เดี่ยวกิน
ข้าวด้วยกันสิ . . . แต่กับข้าวไม่ค่อยจะมีอะไรกินนะ . . .”

(บุญสงกรานต์. 2525 : 93)

5) ชาวบ้านในแถบชานเมืองจะติดต่อสัมพันธ์กันโดยหวังผลตอบแทน

ศรีดาวเรืองได้เสนอให้เห็นภาพของชาวบ้านในแถบชานเมืองที่เริ่มมีการติดต่อ
สัมพันธ์กันน้อยลง เพราะได้รับผลกระทบจากสภาพสังคมและ เศรษฐกิจที่บีบรัด ชาวบ้านจึงไม่ค่อย

พบปะติดต่อกัน หรือถ้ามีการพบปะติดต่อสัมพันธ์กันก็จะเป็นการติดต่อกันแฝงไว้ด้วยผลประโยชน์และเป็นการติดต่อในระยะเวลานั้น ๆ เท่านั้น ดังเช่น

ในเรื่อง **คนตายหน้า** ศรีดาวเรืองให้คนตายหน้าเป็นผู้ร่วมรับรู้ถึงสภาพชีวิตของชาวบ้านแถบชานเมืองว่ามีการติดต่อสัมพันธ์กันเพราะหวังผลประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งต่อกันเสมอ เช่น การลงเล่นแชร์ร่วมวงกันก็เพราะหวังจะได้เงินก้อนจำนวนหนึ่งจากวงแชร์ไปใช้จ่าย หรือบางทีก็หวังจะได้ดอกเบี้ยจากผู้เล่นคนอื่น ขณะเดียวกันผู้ร่วมเล่นบางคนก็ไม่มีความจริงใจต่อกัน จึงคิดโกงแชร์กัน ดังคำพูดของหญิงชาวบ้านที่พูดกับเท้าแชร์ว่า

“มึงเป็นเท้าแชร์ยังงี้ ไม่รับผิดชอบยังงี้ก็แยซีไคร เขาไม่ส่งมึงก็ไม่ออกแทน แล้วมึงจะเป็นเท้าทำมาย”

(คนตายหน้า. 2521 : 182)

ในเรื่อง **วัวลำพอง** เสนอภาพของชาวบ้านที่คิดเอา راحتเอาเปรียบกันและเห็นแก่ความสุขสบายของตนเองโดยไม่คำนึงถึงผู้อื่น ศรีดาวเรือง เสนอผ่านตัวละครที่เป็นหญิงสาวผู้ยอมทำหน้าที่เป็นผู้จอบที่นั่งบนรถไฟให้กับชายหนุ่มคนหนึ่ง เพียงเพราะเขามีของกำนัลเล็ก ๆ น้อย ๆ มาให้เท่านั้น โดยไม่คำนึงถึงว่าผู้ที่มาขึ้นรถไฟก่อนชายหนุ่มและไม่มีที่นั่งบนรถไฟจะคิดอย่างไรตั้งคำถามหาที่ว่า

“ใกล้เวลารถออก ชายหนุ่ม 2 คน แต่งกายเรียบร้อยผูกเน็คไทก็ก้าวขึ้นมา

“แหม ... ขอบคุณมากอะ นี่ถ้าไม่ได้ครูจอบไว้ให้วันนี้ คงเมื่อยแย่ ... คนแน่นจังหนึ่งในสองหนุ่ม กล่าวขึ้นกับหญิงสาวคนถักนิตติ้ง หล่อนยิ้มรับคำชมจนแก้มแทบปริ

“ไม่เป็นไรค่ะ ... ผลัดกัน ... เอาไว้วันหลังคุณมาก่อนจะได้จองให้ฉันมั่ง ...

นึกว่าคอยเก้อเสียแล้ว วันนี้คุณมีลูกชิ้นมั้งค่าจองมาฝากหรือเปล่าคะ”

ชายหนุ่มอีกคนยิ้มแก่ “มีครับ” แล้วส่งถุงขนมให้ แล้วหล่อนก็เลิกถักนิตติ้ง”

(วัวลำพอง. 2525 : 100)

6) ชาวบ้านจะมีการนิทหาว่าร้ายผู้อื่น

ศรีดาว เรื่อง ได้เสนอให้เห็นว่า เมื่อมีการพบปะติดต่อกันแล้ว ชาวบ้านก็มักจะ
อดนิทหาว่าร้ายผู้อื่นไม่ได้ ดังเช่น

ในเรื่อง บรรพบุรุษของใคร ที่เล่าถึงงานแต่งงานลูกสาวของคนในหมู่บ้าน แล้ว
บังเอิญมีหญิงชราผู้หนึ่งมาล้มลงขาดใจตายตรงหน้าบ้าน ทำให้ชาวบ้านที่มาช่วยงานต่างพากันชู้ชิบ
นิทหาว่างานมงคลนี้ น่าจะเป็นงานอัปมงคล นอกจากนี้ยังพุดนิทหา เรื่องส่วนตัวทั้ง เจ้าภาพและลูกสาว
ที่กำลังจะแต่งงานด้วย ดังคำบรรยายที่ว่า

“ลับหลังมีเสียงกระซิบแทรกแทรก ระคนเสียงขอค่อน สอดรู้ตามธรรมเนียม นีตกง
เขาเรียกกันไปเท่าไรล่ะ ฉันทามอีกก็เอาแต่เล่นลิ้น เขาว่ากันว่า อีกคนนั้นเคยเสียตัวมา
แล้วมิใช่หรือ”

(บรรพบุรุษของใคร. 2527 : 217)

ในเรื่อง ดาหนุ ดาหนุเป็นเด็กทารกที่เกิดมาแล้วตัวเล็ก เขียว คล้ำ น้ำหนัก
ตัวน้อย เพราะเป็นโรคหัวใจมาตั้งแต่กำเนิด เมื่อชาวบ้านพบเห็นดาหนุต่างก็พากันพุดนิทหาให้
ร้ายต่าง ๆ ดังคำบรรยายที่ว่า

“เวลาอุ้มลูกไปไหนหรือผ่านทางกับใคร หูฉันมักแว่วคนพุดลับหลัง
ทำไมตัวเขียวจัง
ดูเด็กคนนั้นซี ... ซีดเสียจนเขียว
นั้นซี ... น่ากลัวจะเลี้ยงไม่รอด”

(ดาหนุ. 2527 : 225)

ในเรื่อง มุ้ง ศรีดาวเรื่องให้ผู้เป็นลูกสาวมีสามีที่มีอายุใกล้เคียงกับแม่ของตน
เมื่อลูกสาวไม่สนใจครอบครัวและลูก แม่จึงต้องคอยดูแลหลานแทนจนกลายเป็นข่าวลือว่า แม่ย้าย
นอนกับลูกเขยแพร่ไปในหมู่บ้านก่อนที่จะเกิดเรื่องจริงขึ้นตามคำเล่าลือ ดังคำบรรยายที่ว่า

“เรื่องแบบนี้ชู้ชิบกันดีกว่าเรื่องอื่น ๆ ชาวบ้านนั่งทำทำรังเกียจ บ้างสนุก บ้างก็
ไม่เชื่อ”

(มุ้ง. 2527 : 220)

7) ชาวบ้านเริ่มยึดถือค่านิยมทางวัตถุมากกว่าจิตใจ

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงของสังคมในด้านต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ วัฒนธรรม สภาพแวดล้อม ฯลฯ เกิดขึ้นในสังคมเมือง จึงส่งผลทำให้ชาวชนบทได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมไปด้วย เพราะชาวชนบทมีการติดต่อสัมพันธ์กันกับชาวเมือง ชาวชนบทจึงต้องมีการปรับตัวให้ทันกับสภาพการที่เปลี่ยนแปลงไปของสังคมและเพื่อความอยู่รอดในสังคมด้วย ด้วยเหตุนี้ชาวชนบทในยุคปัจจุบันจึง เริ่มมีลักษณะนิสัยที่เปลี่ยนไปจากเดิมที่เคยเป็นคนมีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนบ้านให้กลายเป็นคนที่มีความเห็นแก่ตัว เช่นเดียวกับชาวบ้านในสังคมเมือง

ประกอบกับการทำมาหากินที่มีลักษณะผิดเคื่องมากขึ้นจึงมีผลทำให้นิสัยของคนในชุมชนชนบทเริ่มมีลักษณะเป็นแบบตัวใครตัวมันและไร้น้ำใจที่จะมีให้กันและกันมากขึ้น ทั้งนี้เป็นผลเนื่องมาจากการที่ทุกคนต้องมุ่งแข่งขันทำมาหากินเพื่อให้มีรายได้ให้พอกับการเลี้ยงชีพ คนในสังคมจึงมักจะคิดถึงเรื่องราวและผลประโยชน์ของตนมากกว่าจะคิดถึงผลประโยชน์ของคนอื่น กล่าวโดยสรุปการที่ชาวบ้านในชนบทมีการติดต่อกับสังคมภายนอกมากกว่าแต่ก่อนนั้นล้วนมีผลทำให้ชาวบ้านในชนบทพลอยได้รับอิทธิพลจากแบบฉบับการดำรงชีวิตของชาวบ้านในเมืองมากขึ้นตามไปด้วย

อาจกล่าวได้ว่าแม้ชาวชนบทจะพยายามรักษาค่านิยมทางจิตใจที่งดงามไว้ก็ตาม แต่ภาวะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้นย่อมมีผลทำให้ค่านิยมของชาวบ้านในชนบทเริ่มเปลี่ยนไปจากเดิมด้วย ดังที่เสมอ จันทรพิศม์ อธิบายว่าชาวชนบทจะมีความโน้มเอียงไปสู่ลัทธิวัตถุนิยมมากขึ้นอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง ค่านิยมทางวัตถุธรรมนี้ ทำให้ชาวบ้านในชนบทมีความต้องการสิ่งใหม่ ๆ ในชีวิตมากขึ้น” (เสมอ จันทรพิศม์. 2527 : 58)

ศรีดาว เรื่องได้เสนอให้เห็นว่าในสังคมปัจจุบันนี้ ชาวบ้านในสังคมชนบทเริ่มหันมายึดถือค่านิยมทางด้านวัตถุเช่นเดียวกับชาวบ้านในสังคมเมืองมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากการแล้งน้ำใจของชาวบ้าน

ในเรื่อง สองมือเรามีแรง ศรีดาว เรื่อง เน้นภาพความแล้งน้ำใจของชาวบ้านที่ไม่มีใครเลยสักคนเดียวที่ยอมมาช่วย “พ่อ” ขุดบ่อน้ำไว้ใช้ในหมู่บ้านและเมื่อพ่อขุดถึงตาน้ำแล้วดินปากบ่อก็พังลงมา ชาวบ้านกลับพากันหัวเราะเยาะพ่อที่ไม่สำเร็จ แต่พ่อไม่ท้อหาทางสร้างไม่ไผ่ครอบขอบบ่อเพื่อป้องกันดินพัง โดยไม่สะทกสะท้านต่อเสียงหัวเราะจากกำนัน และชาวบ้าน

ด้วยพ่อหวังว่าการก๊อครั้งนี้ เมื่อสำเร็จจะช่วยให้ครอบครัวของทุกคนในหมู่บ้านมีหน้าที่น่าสะอาดกว่าน้ำซึ่ควายไว้ใช้แม้จะไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากใครเลยก็ตาม ดังคำบรรยายที่ว่า

“กำนันและเพื่อนบ้านประมาทหน้าพ่อว่าเป็นเรื่องโง่งม เพื่อฝัน เสียเวลา ไม่น่ามาขุดให้เสียเวลา ... แม้จะมีคนชอบคบหาสมาคมกับพ่อเพราะพ่อไม่มีพิษมีภัยกับใคร ไม่เบียดเบียนใคร แต่มาคราวนี้พวกเขามองพ่ออย่างดูแคลน”

(สองมือเรามีแรง . 2519 : 97)

เมื่อชุมชนเมืองเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสภาพแวดล้อมจากที่เคยอยู่ตามธรรมชาติให้กลายเป็นสภาพแวดล้อมของวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้นมา ชาวเมืองจึงให้ความสำคัญกับวัตถุมากกว่าจิตใจ เพราะวัตถุสามารถทำให้ชีวิตสะดวกสบายขึ้นได้มาก จนเป็นผลทำให้กลายเป็นผู้ที่แล้งน้ำใจความเห็นอกเห็นใจช่วยเหลือกันน้อยเนื่องจากได้รับความกดดันจากการต่อสู้เพื่อความอยู่รอดแบบตัวใครตัวมันมากขึ้นทุกที ๆ

ในเรื่อง **บุญของยาย** กล่าวถึงยายคนหนึ่งที่ถูกลูกชายหลอกเงินไป แล้วทิ้งยายไว้ที่ป้ายรถเมล์ เมื่อยายขอความช่วยเหลือจากคนแถวป้ายรถเมล์ และจากตำรวจจราจรให้ช่วยบอกทางกลับบ้าน ยายกลับไม่ได้รับความช่วยเหลือจากใครเลย

ในเรื่อง **วัวลำพอง** ศรีดาวเรือง เสนอภาพยนตร์ไฟที่ชาวบ้านต้องแย่งกันจองที่นั่งบนรถไฟ ซึ่งแสดงถึงการเป็นคนเห็นแก่ตัว เอาวัดเอา เบียดกันและแล้งน้ำใจ ดังคำบรรยายที่ว่า

“ขบวนรถยังไม่ทันเทียบ เหล่าคนที่แย่งยึดกันขึ้นมันได้ไม่ได้ต่างรีบโยนหนังสือพิมพ์หรือถุงกระดาษเข้าทางหน้าต่าง เพื่อแสดงวัฒนธรรมและใช้สิทธิ์ของตน

คนมาล่า ถ้ามาตอนรถจอดอาจนึกดีใจที่มองเห็นหน้าต่าง มีแขนคนโผล่ออกมาไม่มากนัก และหลายช่องยังไม่มีคนนั่ง แต่ครั้นเดินขึ้นบนรถ ความดีใจก็พลันสูญ เพราะกลับต้องพบกับวัฒนธรรมแห่งการครอบครอง นอนขวาง นั่งขัดสมาธิ เขี่ยดเท้าพาดที่นั่ง เอาหิมห่อวางกันท่า”

(วัวลำพอง . 2525 : 99)

8) ความเชื่อจะเป็นกลไกในการควบคุมพฤติกรรมของชาวบ้าน

ชาวบ้านจะถูกควบคุมด้วยขนบธรรมเนียมประเพณี โดยสถาบันครอบครัวจะเป็นผู้ถ่ายทอดธรรมเนียมประเพณีของชุมชน มีการควบคุมโดยความเชื่อในอำนาจทางไสยศาสตร์หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพราะความเชื่อจะทำให้บุคคลไม่กล้าละเมิดธรรมเนียมประเพณี เพราะกลัวอำนาจในสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือภูตผีจะลงโทษ

ศรีดาวเรือง เสนอให้เห็นว่าชาวบ้านจะยังคงดำเนินชีวิตไปตามความเชื่อที่เคยยึดถือกันมานาน จนเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าความเชื่อกลายเป็นสิ่งหนึ่งที่คอยควบคุมวิถีชีวิตของชาวบ้าน ดังจะเห็นตัวอย่างความเชื่อของชาวบ้านได้ ดังเช่น

ในเรื่อง ราคาแห่งความตาย ศรีดาวเรือง เสนอให้เห็นว่าชีวิตของชาวบ้านจะยังคงดำเนินชีวิตไปตามความเชื่อที่เคยยึดถือกันมานาน จนกลายเป็นสิ่งหนึ่งที่ควบคุมวิถีชีวิตของชาวบ้านนอก โดยชาวบ้านเชื่อว่าการที่น้องตักน้ำต้องตายไปนั้นเป็นเพราะพ่อทำผิดจากธรรมเนียมของชาวบ้านที่เอาคนตักน้ำเข้าชขายคาบ้านทั้ง ๆ ที่ความจริงนั้นน้องต้องตายไปเพราะห่มอุสขาลาขาดจรรยาบรรณของแพทย์ เนื่องจากไม่ยอมรักษาน้องจนกว่าพ่อจะนำค่ารักษาจำนวนแปดสิบบาทมาให้หมอก่อน ดังคำบรรยายที่ว่า

“เป็นการทำผิดจากความเชื่อของคนโบราณที่เชื่อกันว่าคนที่ตักน้ำยังไม่ตายห้ามเอาเข้าบ้าน แม้จะเพียงชขายคาบ้านเท่านั้น มิฉะนั้นจะต้องตาย”

(ราคาแห่งความตาย. 2519 : 138)

ศรีดาวเรือง เสนอให้เห็นว่าอีกว่าการที่ชาวบ้านต่างพากันคิดพึ่งพาอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติด้วยความหวังว่าสิ่งนั้นจะช่วยทำให้ชีวิตของตนดีขึ้นกว่าเดิม ได้เหมือน ๆ กันนั้นเป็นเพราะว่าชาวบ้านต่างก็เป็นผู้ยากไร้เหมือน ๆ กัน และต่างก็มีจิตสำนึกที่เกิดจากสภาพแวดล้อมเดือดร้อนเหมือน ๆ กัน นั่นเอง ดังจะเห็นตัวอย่างได้ดังนี้

ในเรื่อง เจ้าที่ - ดิน เมื่อชาวบ้านถูกนายทุนมาไล่ที่ เพื่อที่นายทุนจะเข้ามาจัดสรรที่ดินให้กลายเป็นหมู่บ้านจัดสรร ชาวบ้านก็ได้มาบนบานศาลกล่าวให้เจ้าที่ - เจ้าทางช่วยเหลือ ดังคำบรรยายที่ว่า

“.... บางทีพระภูมิก็อดน้อยใจลูก ๆ ของท่านเสียมิได้เวลาอาศัยอยู่ด้วยกัน มาบนเนินแผ่นดินแห่งนี้ ก็เคยมาติดสินบาทคาดสินบน ให้ท่านช่วยเหลือดูแลไม่ว่าลูกจ้างจนลูกช้างทั้งหลายถูกไล่ที่ ก็สุดที่บรรดาพระภูมิทั้งปวงจะช่วยได้”

(เจ้าที่ - ดิน. 2527 : 241)

ในเรื่อง **คนตายหย่า** ก็สะท้อนถึงชีวิตของชาวบ้านที่ยังตั้งความหวังไว้กับอำนาจในสิ่งเหนือธรรมชาติโดยการชู้ชอนไม้เพื่อขอหวยจากเจ้าที่เพราะถ้าตัวเองถูกหวย จะได้มีชีวิตที่สุขสบายขึ้นกว่าเดิม ดังคำสนทนาของชาวบ้านที่ว่า

“เป็นไงมั่ง เห็นอะไรหรือเปล่า ต้องทำยังไงบ้างวะ”

“ก็จุดธูปเทียนหมอกเล่าเจ้าที่แล้วก็อธิษฐานเอาเองนะสิ ที่ๆไปเป็นชอนไม้ ชอนใหญ่ เขียว ๆ ดำ ๆ ใครไปใครก็เลือกที่ซัดเอาเอง” นางทองดีตอบ

“เอาอะไรซัด”

“ก็เอามือนี้แหละ”

(คนตายหย่า. 2521 : 185)

นอกจากนี้ความเชื่อแต่โบราณยังคงเป็นตัวควบคุมชาวบ้านไม่ให้เกิดความเชื่อต่าง ๆ เพราะชาวบ้านเชื่อกันว่าถ้าตนไม่ปฏิบัติตามความเชื่อที่มีมาแต่โบราณแล้วก็จะทำให้เกิดสิ่งที่เป็นอัปมงคลแก่ตนเองขึ้นได้ ดังเช่น

ในเรื่อง **บรรพบุรุษของใคร** ที่เล่าว่าหญิงชราคนหนึ่งได้มาล้มลงขาดใจตายตรงหน้าบ้านของเจ้าภาพที่จัดงานแต่งงานให้แก่ลูกสาวนั้น ชาวบ้านต่างพากันชู้ชอนินทาว่างานแต่งงานครั้งนี้ น่าจะเป็นงานอัปมงคลมากกว่างานมงคล ดังนั้นเพื่อจะแก้เคล็ดอัปมงคลชาวบ้านจึงเชื่อว่าเจ้าภาพต้องจัดพิธีบัตร์วงขวัญ ต้องรีบไปซื้อโลงศพ เพื่อนำมาใส่ศพเอาไปวัดโดยเร็ว ดังคำบรรยายที่ว่า

“โบราณถือกันมากเพราะต้องเป็นภาระโกลาหล วุ่นวายเพื่อตามสัปเหร่อมาบัตร์วงขวัญ และซื้อโลงศพเอาไปไว้ที่วัด ถือว่ามารผจญ”

(บรรพบุรุษของใคร. 2527 : 216)

ศรีดาว เรื่องยัง เสนอให้เห็นว่าชาวบ้านจะระมัดระวังการประพุดิตนไม่ให้ผิดไป จากความเชื่อที่คนโบราณเคยเชื่อถือสืบต่อกันมาช้านาน ด้วยเหตุนี้ความเชื่อต่าง ๆ จึงกลายเป็น ข้อห้ามมากมายที่ครอบคลุมชาวบ้านเอาไว้ แม้แต่เรื่องเล็กน้อย เช่น การช่วยเงินงานแต่งงานก็ต้อง ช่วยเงินเป็นเลขคู่ คำสินสอดทองหมั้นก็ต้องเป็นจำนวนคู่ ดังคำบรรยายที่ว่า

“เมื่อได้เวลาพวกนางจะตั้งห่อเงินที่เหน็บพกมาแก้ออกซ้า ๆ คลีธนมัทรนับแล้ว นับอีกอย่างระวัง ยี่สิบ สี่สิบ หกสิบ ต้องไม่เกินที่ตั้งใจ และต้องไม่ให้ผิด ธรรมเนียมงานมงคลโบราณ ช่วยเงินเป็นเลขคู่”

(บรรพบุรุษของใคร. 2527 : 241)

ในเรื่อง น้ำตาลไหลเจียบ เมื่อกรรยายคลอดลูกออกมาตาย อันเป็นผลเนื่อง มาจากการขาดความเอาใจใส่ดูแลของหมอและพยาบาลนั้นชาวบ้านกลับพากันเชื่อว่าเป็นเพราะ สามีกรรยายคู้ทำผิดจากธรรมเนียมโบราณ ที่ไปตระเตรียมของใช้สำหรับเด็กไว้ก่อนที่เด็กจะ คลอดออกมา เพราะโบราณเขาถือกันว่าหากเตรียมไว้ก่อนแล้ว เด็กมักจะไม่วอด ดังคำบรรยายที่ว่า

“วันหนึ่ง เมื่อเย็บปลอกและใส่เบาะเสร็จ เธอก็เดินไปหาซื้อปูนและมุ้งครอบที่ตลาด ระหว่างเดินเธอต้องหยุดพักหลายครั้ง ต้องเอามือซ่อนประคองท้องไว้เพราะความเจ็บเสียด ระหว่างเดินกลับบ้าน เธอต้องพบคำทักท้วงอย่างมากมายจากเพื่อนบ้าน

“ตายแล้ว ชื่อของเธอแต่ปานนี้โบราณเขาถือนะ เขาห้ามเตรียมของให้มันเกิดออกมา เสียก่อน แล้วค่อยซื้อค่อยทำไม่ดีกว่ารี”

“เราไม่มีใคร อยู่กันสองคน คุณเขาก็ไม่ค่อยว่าง ไม่เตรียมไว้ก่อนก็ไม่รู้ว่าจะให้ใคร เตรียม”

“โธ้ย ใคร ๆ ก็ใช้ได้ขอให้บอกเถอะ” เพื่อนบ้านพูด

“นี่โบราณเขาถือจริง ๆ นะ เขาว่าเด็กจะไม่อยู่กับเรา”

แต่เธอกับเขา เลิกเชื่อคำโบราณเหล่านั้นนานแล้ว เพื่อนฝูงหลายคนที่มีลูกก็เตรียมข้าวของ เครื่องใช้ก่อนทั้งนั้น และลูกของเขาก็เห็นปลอดภัยกันดี

(น้ำตาลไหลเจียบ. 2524 : 63)

จะเห็นได้ว่า ความเชื่อต่าง ๆ เป็นสิ่งที่ชาวบ้านระมัดระวังที่จะไม่ไปละเมิดเพราะกลัวว่าจะได้รับความเดือดร้อนหากไปทำผิดจากที่ “โบราณเขาถือ” นอกจากนี้ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงมีความเชื่อในเรื่องเครื่องรางของขลัง เพราะเชื่อว่าจะช่วยให้ผู้เป็นเจ้าของรอดพ้นจากภัยพิบัติต่าง ๆ ได้ อันเป็นความเชื่อที่ค่อนข้างจะไม่มีเหตุผล ดังเช่น

ในเรื่อง รอด ที่กล่าวเรื่องการเกณฑ์ทหารแล้วคนกลุ่มหนึ่งมีความเชื่อในเครื่องรางของขลังว่าจะช่วยให้ผู้เป็นเจ้าของรอดพ้นจากการเกณฑ์ทหารได้ แต่ผลกลับกลายเป็นทางตรงกันข้าม ดังคำสนทนาที่ว่า

“เพื่อนอีกคนบอกว่ามันได้พระรอดมาจากพิจิตร”

“ขลังจริง ๆ กูดามไปได้มาถึงที่ รดน้ำมันต์สะเดาะเคราะห์มาเสร็จเรียบร้อยด้วย วันคัดเลือกทหารผ่านไป

“ไฉยวที่มีพระรอดเป็นใจมั่งก็ไม่รู้ นี่เม่งหายหัวไปเลย เขาว่ามันปาพระรอดที่เช่ามาทิ้งต่อหน้านายทหาร”

(รอด. 2528 : 58)

ในเรื่อง ลมที่เปลี่ยนทาง เมื่อมีเหตุการณ์ไฟไหม้ หญิงเจ้าของบ้านพยายามหาทางช่วยพระพุทธรูปออกมาจากที่เกิดเหตุจนได้เพราะเชื่อว่าการที่หล่อนช่วยท่านให้พ้นจากไฟแล้วท่านก็คงจะช่วยไม่ให้ไฟไหม้บ้านของเธอได้ แต่ผลสุดท้ายไฟก็ไหม้บ้านของเธอ ดังข้อความที่ว่า

“หล่อนคิด เมื่อช่วย “ท่าน” ออกมาให้รอดแล้ว “ท่าน” ก็น่าจะช่วยให้หล่อนรอดบ้าง”

(ลมที่เปลี่ยนทาง. 2529 : 109)

แนวคิดเกี่ยวกับชาวบ้านนั้น นอกจากศรีดาวเรืองจะ เสนอภาพชาวบ้านในชนบทและชาวบ้านในแถบชานเมืองแล้ว ศรีดาวเรืองยังสอดแทรกคติชาวบ้านลงไว้ในเรื่องสั้นของเธออีกด้วย เช่น เพลงกล่อมเด็ก ในเรื่อง ยายกับทหารหนุ่ม เพลงร้องเล่นของของเด็กในเรื่อง บัตรประชาชน ปรีศนาคำทาย ในเรื่องบุญสงกรานต์ และความเชื่อของชาวบ้านในเรื่องสั้นที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

คติชาวบ้านดังกล่าวจึงเป็นเครื่องแสดงถึงความผูกพันของศรีดาวเรืองกับชาวบ้านได้เป็นอย่างดีว่า การที่ศรีดาวเรืองมีโอกาสได้ใกล้ชิดอยู่กับชาวบ้านอย่างจริงจังมาเป็นเวลานานนั้น ทำให้เธอสามารถรวบรวมประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้านไว้อย่างครบถ้วนและถูกต้อง นอกจากนี้ศรีดาวเรืองยังสามารถนำความรู้ดังกล่าวนี้มาถ่ายทอดให้ผู้อ่านได้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านได้อย่างชัดเจนและน่าสนใจอีกด้วย

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับชีวิต

ศรีดาวเรืองได้สอดแทรกแนวคิดเกี่ยวกับชีวิตในแง่ใดแง่หนึ่งไว้ในเรื่องสั้นของเธอเสมอ เรื่องสั้นที่มุ่งเสนอแนวคิดเกี่ยวกับชีวิตโดยตรงมีจำนวน 38 เรื่อง ดังนี้คือ

- พ.ศ. 2518 เรื่อง พ่อ, ชายผ้าเหลือง, สิ่งที่ลงทุน
- พ.ศ. 2519 เรื่อง ราคาแห่งความตาย, มือ
- พ.ศ. 2520 เรื่อง แม่พระคงคา, ถ้าแก้มัก, และหมา
- พ.ศ. 2521 เรื่อง มันท้ากับการเลือกตั้ง, ตามไปฆ่าสุริยาในป่าเอย, คนตายหญ้า, ยายกับทหารหนุ่ม
- พ.ศ. 2522 เรื่อง แม่ของป้อม
- พ.ศ. 2523 เรื่อง มีดแล้วสว่าง
- พ.ศ. 2524 เรื่อง น้ำตาไหลเจียบ
- พ.ศ. 2525 เรื่อง บทสนทนาของยาย, บุญสงกรานต์, กระแสสำนึกของยาย, ฝันรักของสายรุ้ง
- พ.ศ. 2526 เรื่อง นวลกับลอมและขวดน้ำในมือ, หลานยาย
- พ.ศ. 2527 เรื่อง จดหมายไม่ถึงผู้รับ, ดาหนู, ห้ามเข้าวัด
- พ.ศ. 2529 เรื่อง เจ้าล่อ, ใต้ร่มไม้ ณ ป่าแห่งหนึ่ง, เล็งด้วยตาขวาให้ศูนย์
หน้าอยู่ที่กลางจุดศูนย์หลัง, ความสุขสามชั้น, แต่เธอทุกคน,
งูเกี่ยว

- พ.ศ. 2530 เรื่อง สองแม่
- พ.ศ. 2531 เรื่อง คนแก่ คนเลี้ยง เด็กยาย ยายแม่มด คุณแม่ช่วยผมด้วย,
เลขคณิต ป.2, คนที่จักรยาน
- พ.ศ. 2532 เรื่อง บันทึกของน้องหนู, ดุจดังจะคายคืน
- พ.ศ. 2533 เรื่อง แต่
- พ.ศ. 2534 เรื่อง เขาของผม
- พ.ศ. 2535 เรื่อง ไปกับเงาและกาลเวลา, เมียน้อย
- จากการศึกษาพบว่าครีตาวเรื่องได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับชีวิตไว้ 2 ประเด็น คือ
- 2.3.1 แนวคิดเกี่ยวกับปรากฏการณ์สามัญของชีวิตมนุษย์
- 2.3.2 แนวคิดเกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์

2.3.1 แนวคิดเกี่ยวกับปรากฏการณ์สามัญของชีวิตมนุษย์

คือแนวคิดที่เสนอให้เห็นถึงความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันของสมภาวะชีวิตที่ทุกคนจะต้องประสบ ได้แก่

- ก. การเริ่มและการสิ้นสุดของชีวิต
- ข. การทำงานและการพักผ่อน
- ค. การแสวงหาความรู้เพื่อการดำเนินชีวิต
- ง. สุขภาพและความเจ็บป่วย

ก. การเริ่มและสิ้นสุดของชีวิต

การเกิดและการตายเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติของทุกชีวิต การเริ่มของชีวิตมนุษย์ เริ่มตั้งแต่แรกเกิด เป็นเด็กทารก แล้วจะเจริญเติบโตเป็นวัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ วัยชรา และในที่สุดก็ต้องตายจากไปอันเป็นการสิ้นสุดของชีวิต กระบวนการตั้งแต่เกิดจนตายจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ต่อเนื่องกันของชีวิต

ศรีดาวเรืองได้เสนอแนวคิดดังกล่าวไว้ในเรื่องสั้นจำนวน 3 เรื่อง คือ
ราคาแห่งความตาย (2519) จดหมายที่ไม่ถึงผู้รับ (2527) บันทึกของน้องหนู (2532)

ศรีดาวเรืองได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการเกิดและการตายว่าเป็นธรรมดา
ในชีวิตของมนุษย์ทุกคนที่จะต้องพบ ดังเช่น

ในเรื่อง **บันทึกของน้องหนู** ศรีดาวเรืองให้ตัวละครหญิงสาวที่เป็นโรคที่หมอ
หาสาเหตุไม่พบ แต่ถ้าเธอมีลูกเธอจะต้องตาย ซึ่งเป็นการแลกด้วยชีวิตของเธอ เธอก็ยอมเพื่อให้ลูก
มีชีวิตอยู่แทนตัว ดังคำบรรยายที่ว่า

“ขณะนี้ ภายนี้กำลังแผ่ราบราวกับกระดูกในโกดัง ยกเว้นอยู่ก็ตรง
ส่วนกลางที่นูนขึ้นมา และมีแรงกระดูกแสดงความเป็นชีวิตจนรู้สึกต่อกันได้

“ลูก ลูกกำลังเจ็บปวดเหมือนกันหรือจะ แม่ก็เจ็บปวดเช่นเดียวกัน แต่ลูกเจ็บ
เพราะการเกิดนะจะ อีกไม่นานลูกจะได้ออกมาอยู่ในโลกนี้ แทน”

(บันทึกของน้องหนู. 2532 : 112 - 113)

ในเรื่อง **ราคาแห่งความตาย** จะเล่าว่าขณะที่ตัวละครเอกคือฉันผู้มีน้อง
ตกลูกตายกำลังนั่งอยู่ต่อหน้าศพน้องนั้น ฉันกลับหวนคิดถึง เหตุการณ์ในคืนวันที่น้องคนนี้ได้เกิดมา
ดังคำบรรยายที่ว่า

“ฉันเพิ่งมองใบหน้าตลอดเรือนร่างนั้นอย่าง เลื่อนลอย

ครั้งหนึ่ง เขาเคยเป็นเด็กอยู่ในอ้อมกอดของฉัน ไซ้ เขาเป็นน้องคนหนึ่งของ
ของฉัน น้องที่ฉันเคยเลี้ยงมาตั้งแต่เกิด หากมาบัดนี้ ฉันกำลังลุยไฟไปมาบนเนินห้องที่ीडจนล้นหลาม
เขากำลังจะเฝ้า เบื้อยและสูญหายไปจากฉันในอีกไม่ช้า ขณะนี้เขาได้ตายไป แต่ฉันกำลังนั่งคิดไป
ถึงคืนที่เขาเกิด”

(ราคาแห่งความตาย. 2519 : 139)

ในเรื่อง **จดหมายที่ไม่ถึงผู้รับ** เสนอผ่านฉันซึ่งเป็นนักเขียนหน้าใหม่ที่
อยากรู้จักคุณซึ่งเป็นนักเขียนรุ่นพี่มีชื่อเสียงและเป็นคนจังหวัดเดียวกัน (หมายถึง สุวรรณิ์ สุคนธา)
ฉันวาดฝันว่าอยากรู้จักคุณ แต่แล้วคุณก็ถูกฆ่าตายไปก่อนที่ฉันจะได้รู้จักถึงกระนั้นฉัน (นักเขียน

หน้าใหม่) ก็ยังบอกว่า เธอคงจะได้มีโอกาสรู้จักนักเขียน ผู้มีชื่อเสียงในโลกอื่นอยู่ดี เพราะในวันหนึ่งข้างหน้าฉันก็คงต้องตายและมีโอกาสได้พบนักเขียนเอง ดังคำบรรยายที่ว่า

“หยุดพักก่อนนอนหลับเสียเถิด สิ่งที่คุณนำย่อมไม่สูญหายไปค่า แม้ว่าหลังจากนี้ภาพฝันของฉันจะเปลี่ยนไป แต่มันก็เปลี่ยนไปแต่สถานที่ที่เราจะพบกัน คุณคะ . . . วันหนึ่งข้างหน้าฉันคงตามไปขอรู้จัก ‘คุณ’

(จดหมายที่ไม่ถึงผู้รับ. 2527 : 24)

ข. การทำงานและการพักผ่อน

ในช่วงเวลาระหว่างการเกิดกับการตาย ทุกชีวิตจะดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยการทำงานและการพักผ่อน ในสังคมสมัยก่อนการทำงานและการพักผ่อนอาจเกิดควบคู่กันไป เช่น การเกี่ยวข้าวในนา มีการร้องรำเพื่อความสนุกสนานไปด้วย ส่วนในสังคมปัจจุบัน สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปทำให้มนุษย์ไม่สามารถให้ความสำคัญกับการพักผ่อนมากนัก เนื่องจากต้องทำงานเพื่อให้มีรายได้สูงจะได้มีรายได้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในการดำเนินชีวิต

ศรีดาวเรืองได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการทำงานและการพักผ่อนไว้ในเรื่องสั้นจำนวน 11 เรื่อง ดังนี้ ชายผ้าเหลือง (2518) ราคาแห่งความตาย (2519) แม่พระคงคา ถ้ำแก้วบัก และหมา (2520) มหันตภัยกับการเลือกตั้ง (2521) ตามไปฆ่าสุรียาในป่าเอย (2521) แม่ของป้อม (2522) มีดแล้วสว่าง (2523) น้ำตาไหลเจียบ (2524) เจ้าลอ (2529) สองแม่ (2530) คนแก่ คนเลี้ยงเด็ก ยาย ยายแม่มด คุณแม่ ช่วยผมด้วย (2531)

จากการศึกษาพบว่าศรีดาวเรืองได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการทำงานและการพักผ่อนไว้ 3 ประเด็น คือ

- 1) ลักษณะการทำงานในอดีตและปัจจุบัน
- 2) โทษของการไม่ทำงานตามหน้าที่
- 3) ผลของการทำงานโดยไม่พักผ่อน

1) ลักษณะการทำงานในอดีตและปัจจุบัน

เรื่องสั้นบางเรื่องศรีดาวเรื่องต้องการจะให้คนในปัจจุบันเห็นประโยชน์ของวิธีการทำงานของคนในสมัยก่อนที่เพาะปลูกพืชผักสวนครัว หรือเลี้ยงสัตว์ภายในบ้านโดยตรง เพื่อช่วยเหลือจนเจือครอบครัว ดังเช่น

ในเรื่อง **เจ้าล่อ** ศรีดาวเรื่องให้คมขำ แม่บ้านในสังคมยุคปัจจุบันที่ทำงานอยู่กับบ้าน โดยการปลูกผักสวนครัว และเลี้ยงสัตว์ เพื่อช่วยเหลือจนเจือครอบครัว ดังคำบรรยายที่ว่า

“แต่เธอก็กลับยินดี ขยายพันธุ์กล้วยน้ำว้าและร่องผักสวนครัว ... ประเภทชิงช้า ตะไคร้ไม่ต้องไปซื้อหาที่ตลาดเพิ่มขึ้น อีกทั้งยังมีสมุนไพรกระจายขึ้นมาทั่วบริเวณ

เธอสบตากับผมทันทีเมื่อได้ยินเสียงวิทยุที่แวบขึ้น

“ครอบครัวน่ารัก ... ควรปลูกผักเลี้ยงไก่”

“พี่ ... เราลองเลี้ยงไก่กันสัก 4 - 5 ตัวเป็นไงจะ ... เลี้ยงแต่พอเก็บไข่ได้ก็สบายแล้ว ... แถมฉันยังเอาชีไปทำปุ๋ยได้อีกด้วย ... นำ ... ตกลงนะพี่นะ”)

(เจ้าล่อ. 2529 : 118)

ศรีดาวเรื่องยังเสนอว่าการทำงานของคนในสมัยก่อนจะมีการช่วยแรงงานกัน เพื่อให้ทำงานเสร็จลุล่วงไปทันเวลาที่มีอยู่จำกัด ดังเช่น

ในเรื่อง **มันมากับการเลือกตั้ง** ศรีดาวเรื่องเสนอให้เห็นภาพของชาวบ้านที่จะปลูกบ้านใหม่ เพื่อนบ้านต่างก็มาช่วยเอาแรง ช่วยเหลือกันโดยที่เจ้าของบ้านไม่ต้องเสียค่าแรงให้กับเพื่อนบ้านที่มาช่วย และถ้าเพื่อนบ้านที่มาช่วยต้องการแรงงานบ้างเจ้าของบ้านก็จะไปช่วยเป็นการตอบแทน ดังคำบรรยายที่ว่า

“เสียงค้อนตอกตะปูที่ตั้งแว่วมาจากบ้านนายแหง ภารโรงอำเภอค่อย ๆ เบาลง สักพัก เจ้าลาดหลานชายห่าง ๆ ของนายแหง ที่ไปช่วยเอาแรงปลูกบ้านก็โผล่เข้ามา มันเดินเอาผ้าขาวม้าโบกควงเข้าหาตัวเอง”)

(มันมากับการเลือกตั้ง. 2521 : 188)

นอกจากนี้ยังเสนอให้เห็นว่าการทำงานของคนในยุคปัจจุบันนั้นจะทำงานเพื่อแลกกับเงินเดือน หรือค่าจ้างอันเป็นการหารายได้เพื่อการเลี้ยงชีพ ดังนั้นถ้าคนไม่มีงานทำ คน ๆ นั้นก็ไม่มีเงินที่จะใช้ซื้อหาสิ่งของเลี้ยงชีวิตได้

ในเรื่อง มีดแล้วสว่าง ศรีดาวเรือง เสนอให้เห็นการทำงานของคนในปัจจุบันที่ต้องทำงานเพื่อแลกเงินเดือนค่าจ้าง โดยเสนอผ่านตัวละครคือ อ้อย ที่ต้องทำงานต่าง ๆ เพื่อหารายได้มาเลี้ยงชีพ อ้อยได้เข้ามาทำงานเป็นพนักงานเสิร์ฟในร้านอาหาร ต่อมาอ้อยได้เปลี่ยนงานไปเป็นกระเป๋ารถเมล์และถูกรถชนตายในระยะเวลาไม่กี่เดือน อ้อยได้บันทึกเกี่ยวกับเรื่องงานต่าง ๆ ไว้ในบันทึกของตนเสมอ ดังคำบรรยายที่ว่า

“หัวหน้าเขาพูดดีมากคนงานทุกคนมีเกียรติ เราขายแรงงานสิ่งที่เราไม่มี วันขายอย่างเด็ดขาดคือความเป็นคน”)

(มีดแล้วสว่าง . 2523 : 43)

2) โทษของการไม่ทำงานอวมหน้า

มนุษย์เกิดมาย่อมมีหน้าที่การงานที่แตกต่างกันไป ศรีดาวเรืองชี้ให้เห็นว่าถ้ามนุษย์ไม่ปฏิบัติหน้าที่การงานตามสถานภาพ ขาดจรรยาบรรณในการประกอบอาชีพ ก็จะทำให้เกิดผลเสียหรือปัญหาขึ้นได้ ดังเช่น

ในเรื่อง แม่ของป้อม เมื่อพ่อแม่ของป้อมแยกทางกัน แม่ได้ส่งป้อมไปอยู่โรงเรียนประจำ โดยที่แม่คิดว่าทางโรงเรียนจะมีครูที่คอยดูแลเอาใจใส่ป้อมอย่างดีแทนแม่ แต่ครูกลับไม่ได้ดูแลป้อมดีนัก เพราะครูไม่เข้าใจป้อมจึงบังคับให้ป้อมกินข้าวคำโต ๆ เพื่อจะได้อิ่มเร็ว ๆ เพราะป้อมเคี้ยวข้าวช้า ครูไม่มาดูแลป้อมเมื่อป้อมไม่สบาย ทำให้ป้อมต้องกลายเป็นเด็กมีปัญหาในที่สุด ดังคำบรรยายที่ว่า

“ป้อมคงพยายามค้นหาอะไรสักอย่างทั้งที่บ้านและโรงเรียน แต่เธอคงพบเพียงความว่างเปล่า ปราศจากความสุข อาการเก็บกดของป้อมจากใบหน้าเรียบเฉยและดวงตาอันเหม่อลอยห่างไกล ...”)

(แม่ของป้อม . 2522 : 22)

ในเรื่อง ราคาแห่งความตาย ศรีดาวเรือง เสนอให้เห็นถึงหมอที่ขาดจรรยาบรรณของแพทย์ ที่ไม่ยอมรักษาคอนไซ้ เพียงเพราะเจ้าของไซ้ไม่ได้เตรียมค่ารักษาพยาบาลมาด้วยเท่านั้น จนเป็นเหตุทำให้คนไซ้ต้องเสียชีวิต ดังคำบรรยายที่ว่า

“ครั้นมาถึง . . . หมอสุขศาลาออกมาตรวจดูน้องแล้วพูดขึ้นกับพ่อว่า

“ค่าฉีดยาแปดสิบบาท”

พ่อหนึ่งอิงก่อนจะตะกุกตะกักตอบหมอวัยกลางคนว่า

“ผมไม่ได้เตรียมมา เลยครับ . . . หมอกรุณาช่วยฉีดยาให้เด็กก่อนเถอะครับ”

พ่อบอกให้แม่เฝ้าดูน้อง และพูดว่าจะรีบไปขอยืมเงินคนรู้จักกันแถวนั้น พักใหญ่พ่อก็กลับมาพร้อมกับเงินค่ายาแปดสิบบาท . . . ตอนที่พ่อวิ่งกระหืดกระหอบกลับมา เห็นก็คือเสียงสะอื้นเบา ๆ ของแม่ และน้ำตาที่ไหลปรากลงมาอาบแก้มของฉันท . . . และตอนนั้นเองที่พ่อรู้ว่าน้องตายแล้ว”

(ราคาแห่งความตาย. 2519 : 138)

ในเรื่อง **น้ำตาไหลเจียน** ศรีดาวเรือง เสนอให้เห็นถึงการขาดจรรยาบรรณในหน้าที่การงานของหมอและพยาบาลที่ไม่ดูแลเอาใจใส่คนไข้อย่างดีพอจนทารกที่เกิดใหม่ต้องเสียชีวิต โดยเสนอผ่าน สามีภรรยาคนหนึ่ง ที่มาฝากครรภ์กับโรงพยาบาลเอกชนเพื่อหวังว่าทางโรงพยาบาลจะดูแลเอาใจใส่เธอกับลูกเป็นอย่างดี แต่หลังจากเวลาคลอดแล้วลูกของเธอกลับต้องมาเสียชีวิต เพราะขาดการดูแลจากหมอและพยาบาล)

ในเรื่อง **มันมากับการเลือกตั้ง** ศรีดาวเรือง ได้เสนอให้เห็นถึงวิธีการหาเสียงที่สกปรกของผู้สมัครเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เช่น การจัดเลี้ยง ข้าวปลาอาหารและการแจกข้าวของเงินทองให้แก่ชาวบ้าน และเมื่อได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแล้วก็ไม่ได้ช่วยเหลือชาวบ้านตามคำสัญญาที่เคยให้ไว้ในตอนหาเสียง แต่กลับหาผลประโยชน์ใส่ตน จึงทำให้ชาวบ้านเกิดความเบื่อหน่ายและไม่ยอมไปเลือกตั้งในครั้งต่อ ๆ ไปอีกเพราะเห็นว่าไปแล้วเขาก็ไม่ได้ประโยชน์อะไรด้วย และเสียเวลาทำมาหากินอีก ดังคำพูดของชาวบ้านคนหนึ่งที่ว่า

“จะว่าไปนะมึง . . . กว่าผู้แทนเลือกไปก็ยั้งนั่นแหละก็ครั้งที่หนมาแล้ว ก็ครั้งที่หนกันมาแล้ว ที่เลือก ๆ กันนะกูไม่เห็นมีใครมาช่วยกูสักคน ไอ้เฮงก็ยั้งเมหาหามรุ่งหามค่ำ อีเรียนก็ป่วยกระเสาะ-กระเสะ อีแก่ที่คนเดียวหอบขี่ไครงบานแบกถาดขายถั่วขายอ้อย ข้างทางรถไฟมาก็แล้ว มึงรู้ไหม เอาละ เมื่อแมงมันอยากให้มากิน กูก็กิน ไอ้เรื่องจะเลือกไม่เลือกมัน เรื่องของเรา . . . เสียเวลาทำมาหากินเปล่า ๆ กว่ายังจี้แหละหรือมึงว่าไงอียวง”

(มันมากับการเลือกตั้ง. 2521 : 191)

ในเรื่อง ชายผ้าเหลือง ศรีดาวเรือง เสนอให้เห็นถึงพระภิกษุที่ไม่ปฏิบัติตามสภาพว่าเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พุทธศาสนิกชนเกิดความเลื่อมศรัทธาในตัวผู้สืบทอดศาสนา โดยให้แม่ซึ่งเคยเป็นผู้ยึดมั่นศรัทธาในพุทธศาสนา และหวังจะให้ลูกชายบวชตามประเพณีนั้น กลับเปลี่ยนความคิดดังกล่าวนี้ไป เมื่อแม่พบว่าแม่พระภิกษุระดังรองเจ้าอาวาสเอง ก็ยังไม่ปฏิบัติตามพระวินัยของศาสนาพุทธอย่างเคร่งครัด ดังนั้นแม่จึงเกิดความรู้สึกเลื่อมศรัทธา ต่อพระภิกษุผู้สืบทอดทางศาสนา และประเพณีของพุทธศาสนา ไปด้วย)

ในเรื่อง แม่พระคงคา เจ้าแก้วแก้ว และ หมา ศรีดาวเรือง เสนอให้เห็นถึงเจ้าอาวาสที่คำนึงถึงแต่ผลประโยชน์ที่ทางวัดจะได้รับจากนายทุนมากกว่าจะนึกถึงความถูกต้องตามหลักประเพณีของไทย เพราะเจ้าอาวาสยอมให้เจ้าแก้วแก้วจัดงานลอยกระทงในนามของวัด เพื่อหลอกเอาเงินจากชาวบ้านโดยใช้เรื่อง “บุญ” มาบังหน้า ดังคำบรรยายที่ว่า

“เจ้าอาวาสจำวัดสนิทไปนานแล้วด้วยอากาศหนาว คงปล่อยการงานทั้งปวงเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการจัดงานคอยดูแล วันรุ่งขึ้นท่านจึงตื่นขึ้นมารับรู้ว่าวัดได้กำไรหรือขาดทุน แต่ถึงจะขาดทุน ก็มีโช้ทุนของวัด ทุนส่วนใหญ่เป็นของเจ้าแก้วแก้ว เจ้าแก้วแก้วเป็นกรรมการจัดงานวัด ร่วมกับคณะผู้ใหญ่ทางอำเภออีกหลายคน แน่نونถ้าได้กำไร เจ้าแก้วแก้วต้องถวายวัดเป็นธรรมดา”

(แม่พระคงคา เจ้าแก้วแก้วและหมา. 2520 : 146)

จากที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดสรุปได้ว่าศรีดาวเรืองต้องการจะชี้ให้เห็นว่าถ้าทุกคนปฏิบัติตามหน้าที่อาชีพการงานและตามสภาพของตนเองอย่างถูกต้อง ก็จะทำให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม และช่วยให้สังคมมีแต่ความสงบสุขและถ้าเมื่อใดที่คนเราไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ของตนแล้ว ก็จะทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้น ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

3) ผลของการทำงานโดยไม่หักผ่อน

ศรีดาวเรืองยังได้เสนอให้เห็นอีกว่า ถ้าคนเรามุ่งทำงานอย่างหมกมุ่นหรือคร่ำเคร่งมากเกินไป ก็อาจทำให้เกิดผลเสียได้ ดังเช่น

ในเรื่อง สองแม่ ศรีดาวเรืองเสนอให้เห็นถึง อัน ที่มีแต่สนใจจะทำงานนอกบ้าน เพื่อหารายได้มาช่วยสามีจนไม่มีเวลาดูแล เอาใจใส่ลูกน้อยที่ซึโรคทั้ง สองเลย เป็นเหตุให้ลูกแฝด ของอันต้องเสียชีวิตไป 1 คน อันจึงได้คิดและหันกลับมาเอาใจใส่ดูแลลูกที่เหลือ ดังคำบรรยายที่ว่า

“ส่วนหนูแั้นเริ่มป่วยกระเสาะกระแสะและอาการทรุดหนัก

ผู้คน - แม้จะไม่ถึงร้ายกาจ - ขนาดยื่นขึ้นประกาศความผิดของแม่อันที่ให้งำเนิดลูกพิการและ ยังมีได้เอาใจใส่ดูแลใกล้ชิด ปลอ่ยไว้ให้คนแก่เลี้ยงตามบุญตามกรรม เพราะต้องรับภาระนอกบ้าน ช่วยสามีหาเงิน

แต่เสียงซุบซิบย่อมมี”

(สองแม่. 2530 : 26)

ในเรื่อง คนแก่ คนเลี้ยงเด็ก ยาย ยายแถมด คุณแม่ - ช่วยผมด้วย ศรีดาวเรือง เสนอให้เห็นถึงครอบครัวของ “ผม” ที่ใช้ชีวิตแบบครอบครัวเดี่ยว ซึ่งมี ผม - ภรรยา และลูก โดยที่ผมกับภรรยาต้องออกไปทำงานนอกบ้าน จึงไม่ค่อยมีเวลาดูแลเอาใจใส่ลูกอย่างเต็มที่จน เป็นเหตุทำให้ลูก ๆ ไปสนิทกับยายผ่องแม่ค้าขายขนม และถูกยายผ่องลักพาตัวไปเพื่อจะนำ ไปขายต่อ เมื่อเป็นเช่นนี้ “ผม” จึงเริ่มเห็นความสำคัญของปู่ย่าตายายที่ช่วยทำหน้าที่เลี้ยงดูและ ให้ความอบอุ่นแก่ลูกหลานในบ้านแทนพ่อแม่ที่ต้อง ไปประกอบอาชีพนอกบ้าน)

ในการทำงานหรือการประกอบอาชีพของคนในสังคมเกษตรกรรมนั้น แต่เดิมการทำงาน กับการพักผ่อนจะมีความสอดคล้องกัน โดยจะทำงานไปด้วย พักผ่อนสนุกสนานไปด้วย เช่นในการ เกี่ยวข้าวในนา ก็จะมีการร้องรำประกอบไปด้วยเพื่อความเพลิดเพลิน แต่สภาพสังคมในปัจจุบัน เปลี่ยนแปลงไป การทำงานของคนส่วนใหญ่จะมุ่งอยู่กับการหาเงินเลี้ยงชีพและการทำงานมากกว่า เวลาในการพักผ่อน นอกจากนี้การพักผ่อนนั้น ยังจะต้องซื้อหาด้วยทรัพย์สิน เงินทองอีกด้วย เช่น การดูภาพยนตร์ การดูคอนเสิร์ต เป็นต้น

ศรีดาวเรืองได้ เสนอให้เห็นถึงภาพการพักผ่อนของคนในสังคมปัจจุบันที่ต้อง เสียค่าบริการ ในด้านต่าง ๆ ทุกด้านด้วย ดังเช่น

ในเรื่อง แม่พระคงคา แก้วแก้วกั และหมา ศรีดาวเรือง เสนอให้เห็นว่า ชาวบ้าน ที่เข้าไปเที่ยวชมงานวันลอยกระทง ในวัดที่แก้วแก้วกั เป็นนายทุนจัดขึ้นนั้นจะต้อง ใช้จ่าย เงินสำหรับ

เป็นค่าบริการต่าง ๆ ทุกอย่าง เริ่มตั้งแต่การเสียเงินค่าบัตรผ่านประตูเข้าไปในงาน ค่าชมการแสดงต่าง ๆ ค่าดอกไม้ธูปเทียนบูชาพระและค่ากระทงที่จะลอยด้วย ดังคำบรรยายที่ว่า

“ผู้คนส่วนหนึ่งพากันเดินเร็วไปทางโรงลิเก แต่เมื่อไปถึงก็พบว่าบริเวณหน้าโรงลิเกมีคนเอาสังกะสีเก่า ๆ มากั้นทำเป็นประตู “ทางเข้า” และมีคณะกรรมการจัดงานของวัด 3 - 4 คนติดใบสีต่าง ๆ บนหน้าอก ยืนยิ้มคอยขายตั๋วอยู่ปากทาง พอมีคนเดินเร็วมาออกอยู่หน้าโรงพอสมควรกรรมการโบว์สีฟ้าคนหนึ่งก็ร้องตะโกน

“เฮ้ รีบเข้า ๆ ลิเกออกแขกแล้ว เตี่ยวแก้อีหมดจะหาว่าไม่บอก ค่าแก้อีคนละสามบาทเท่านั้น”

(แม่พระคงคา เก็บแก้วกับก และหมา . 2520 : 144 - 145)

ในเรื่อง **ตามไปฆ่าสุรียาในป่าเอย** กล่าวถึงการแสดงลิเกที่นายทุนจ้างมาเล่นประจำตลาดที่สร้างขึ้นใหม่ เพื่อชักจูงให้คนมาซื้อของในตลาดว่า ชาวบ้านที่มาดูลิเกจะต้องช่วยกันสะละเงินคนละเล็กคนละน้อยเพื่อใช้เป็นค่าดูให้แก่ผู้แสดงด้วย ดังคำบรรยายที่ว่า

“ตอนลิเกหยุดพักชั่วคราว ตัวโกงตัวเก่าก็เดินออกมาจากหลังข้างหลังเวทีอีกครั้ง การมาคราวนี้ของเขอย่างสงบเสงี่ยมเจียมตัว เนื่องจากในมือถือขันอะลูมิเนียมมาด้วยใบหนึ่ง เขาก้าวเท้าลงมาข้างล่าง

“น่า ช่วยกันหน่อยน่า คุณพ่อคุณแม่ คุณพี่หน้าขาว คุณน้องหน้าเขียว เอ๊ย ไม่ใช่ นึกว่าช่วยค่ากับข้าวเถอะนะไร้ เห็นใจเถอะ ไอ้ที่เล่นนี้เจ้าของตลาดเขาให้แค่เงินเล็กน้อย เล่นเดือนหนึ่งเหมือนกันแค่สามพัน ไม่ใช่เล่นกันวันเดียว แล้วนี่ลิเกมีตั้งกี่ตัว ดูซิ น่า บาทสองบาทก็ได้”

คนดูหัวเราะคิดคักพลางมือก็ควักกระเป๋ แต่หลายคนทำเฉย ฉันทย่อนเหรียญลงขันสองบาทเพื่อเป็นการตอบแทนค่าดู จากนั้นขันอะลูมิเนียมก็เลื่อนลากออกไปยื่นที่หน้ายายคนกินหมากขาประจำคนเดิม”)

(ตามไปฆ่าสุรียาในป่าเอย . 2521 : 156)

ก. การแสวงหาความรู้เพื่อการดำเนินชีวิต

ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ เป็นสิ่งที่บุคคลจะต้องแสวงหา เพื่อเป็นการเพิ่มพูนประสบการณ์ให้แก่ตัวเอง และยังเป็นเครื่องที่จะช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกับคนอื่น ๆ ในสังคมและสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติได้เป็นอย่างดี อันจะทำให้ชีวิตมีความสุข

ครีตาว เรื่อง ได้ เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการแสวงหาความรู้เพื่อการดำเนินชีวิตไว้ในเรื่องสั้นจำนวน 10 เรื่อง ดังนี้ สิ่งที่สอง (2518) พ่อ (2518) มันมากับการเลือกตั้ง (2521) คนตายหน้า (2521) บทสนทนาของยาย (2525) นวลกับลอมและขวดน้ำในมือ (2526) ใต้ร่มไม้ ณ ป่าแห่งหนึ่ง (2529) เจ้าลอ (2529) เล็งด้วยตาขวาให้ศูนย์หน้าอยู่ที่กลางจุดศูนย์หลัง (2529) เลขคณิต ป.2 (2531)

ครีตาว เรื่อง ได้ เสนอให้เห็นว่าความรู้ที่อาจแสวงหาโดยการฟังจากคำบอกเล่าอบรมสั่งสอนของผู้อื่น โดยการอ่านจากหนังสือโดยการเรียนรู้จากสถาบันต่าง ๆ หรือเรียนรู้จากการกระทำก็ได้ ที่สำคัญคือผู้มีความรู้จะต้องรู้จักนำความรู้ที่ตนได้รับมาคิดไตร่ตรองให้รอบคอบเสียก่อนว่าตนควรจะประพฤติปฏิบัติตนอย่างไรต่อไป เพราะผู้ที่รู้จักคิด รู้จักกระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยความรอบคอบมีสติไตร่ตรองแล้วก็ย่อมจะทำให้สามารถรักษาชีวิตตนเองให้มีชีวิตอยู่รอดในสังคมได้อย่างปลอดภัยและเป็นสุข

ในเรื่อง ใต้ร่มไม้ ณ ป่าแห่งหนึ่ง ครีตาว เรื่อง เสนอผ่านในรูปของนิทานสัตว์สามตัวคือ ช้าง สิงโต และจิ้งจก ต้องข้ามน้ำเพื่อหนีไฟป่า เมื่อช้างข้ามไปก่อนแล้ว บอกว่าน้ำตื้นมากให้ข้ามตามมาได้ แต่จิ้งจกกลับเห็นว่าน้ำลึกเลยไม่กล้าข้ามทำให้สิงโตได้คิดว่า ช้างนั้นตัวโตจึงเห็นว่าน้ำตื้น ส่วนจิ้งจกตัวเล็กจึงกล่าวว่าน้ำลึก เมื่อคิดได้เช่นนี้ สิงโตจึงรีบข้ามธารน้ำ ขณะเดียวกันจิ้งจกก็รีบกระโดดเกาะหลังสิงโตข้ามมาด้วย ทำให้สัตว์ทั้งสามสามารถหนีไฟป่าได้ทัน

ในเรื่อง เจ้าลอ ตัวละครเอกคือ คมขำ ได้รับความรู้เกี่ยวกับวิธีการทำมาหากินจากสื่อทางวิทยุที่เสนอว่าครอบครัวจะมีความสุข ถ้ามีการปลูกผักและเลี้ยงไก่ คมขำจึงทำตามโดยการปลูกพืชผักสวนครัว และซื้อไก่มาเลี้ยงสามตัวคือ เพื่อน แพง และเจ้าลอ)

ในเรื่อง เล็งด้วยตาขวาให้ศูนย์หน้าอยู่ที่กลางจุดศูนย์หลัง ครีตาว เรื่อง เสนอให้เห็นถึงการเรียนเพิ่มเติมของหญิงสาว โดยเธอไปสมัครเรียนยิงปืนกับโรงเรียนเสนา รักษา ดินแดน

เพื่อใช้เป็นวิชาป้องกันตัว เพราะเธอเห็นว่าเป็นความรู้ที่จะช่วยให้เธอมีชีวิตอยู่รอดปลอดภัยในสังคมได้)

ศรีดาวเรืองได้เสนออีกว่า คนเราถ้าไม่รู้จักนำความรู้ที่ได้เล่าเรียนมาปรับปรุงประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ แล้ว ความรู้ที่ได้เล่าเรียนมานั้นก็อาจสูญเปล่าไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อะไรได้เช่นกัน

ในเรื่อง **สิ่งที่ลงทุน** จรินเป็นสาวบ้านนอกที่เข้าไปเรียนวิชาตัดเสื้อจากโรงเรียนสอนตัดเสื้อในกรุงเทพฯ เมื่อกลับมาเปิดร้านตัดเสื้อในหมู่บ้าน จรินไม่รู้จักนำความรู้ที่ได้จากการเรียนมาปรับใช้ให้เข้ากับชาวบ้านผู้จะมาว่าจ้างจรินตัดเสื้อ จึงเป็นเหตุทำให้ชาวบ้านไม่ยอมมาว่าจ้างจรินตัดเสื้อ เพราะจรินตัดได้เฉพาะเสื้อผ้าของชาวกรุงเทพฯ เท่านั้น ซึ่งชาวบ้านเห็นว่ามีราคาตัดแพงและไม่ค่อยมีประโยชน์ต่อชาวบ้าน ผู้ซื้อทำงานของชาวบ้านไม่ได้ที่มีราคาถูกและใช้ประโยชน์ได้คุ้ม ดังคำพูดของหญิงชาวบ้านที่ว่า

“แหม พวกนี้เหรอพี่ หนูไม่กล้าใส่มันหรอก มันเหมือนยังกะเย็บกะเพรา”
เธอพูดอย่างจริงจัง

“เวลาคุณเหงะก็ใส่ราหนูก็ว่ามันสวยดี แต่ถ้าพี่จะให้หนูใส่เห็นท่าหนูคงไม่กล้าชุดพวกนี้หนูว่าวันแต่งงานจะบอกอีเรื่องที่วิกีย่เกท้าวัดให้มาซื้อนะพี่”

(สิ่งที่ลงทุน. 2518 : 53)

นอกจากนี้ศรีดาวเรืองยังชี้ให้เห็นถึงโทษของการขาดความรู้ ที่จะใช้ในการดำรงชีวิตว่าชาวบ้านส่วนใหญ่จะไม่ค่อยแสวงหาความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน มาใส่ตนมากนัก การขาดความรู้ของชาวบ้านหรือความไม่รู้ จึงเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านต้องประสบกับปัญหาต่าง ๆ มากมายและไม่สามารถจะหาทางแก้ไขปัญหาให้กับตนเองได้

ในเรื่อง **หวลกับลอมและขวดน้ำในมือ** หवलเป็นหญิงที่ถูกสามีทิ้ง หवलเป็นผู้ที่ไม่มีความรู้ที่จะนำไปประกอบอาชีพ เพื่อเลี้ยงดูตนเองได้ ทำให้หวลถูกชักจูงจากเจ้าของร้านเสริมสวยไปเป็นโสเภณี ดังคำบรรยายที่ว่า

“นวลพยายามคิดถึงสามีที่เลิกร้างกันไป นั่นก็นานมาแล้วเช่นกัน นานจนเธอเกือบลืมไปหมด แต่ที่ว่าไม่นานเกินที่เธอยังจำได้ หลังจากความขาดแคลนเข้ามาเยือน เธอเองจำได้ถึงความรู้สึก และ การชกชวนของหญิงคนรู้จักกัน เจ้าของร้านตัดผมหน้าปากซอย”

(นวลกับลอมและขวดน้ำในมือ . 2526 : 173)

ในเรื่อง **คนตายหยัก** ศรีดาวเรืองเสนอให้เห็นชีวิตของคนตายหยัก ที่ขาดความรู้ ทำให้คนตายหยักหลงเชื่อในสื่อโฆษณาว่าผงชูรสจะช่วยเพิ่มรสชาติของอาหาร จึงทำให้คนตายหยักเลือกซื้อผงชูรสแทนไข่ ทั้ง ๆ ที่ไข่เป็นอาหารที่มีประโยชน์มากกว่าผงชูรส ดังคำบรรยายที่ว่า

“แต่อะไรก็ช่าง มื้อนี้เขาจะต้องเอาอะไรออกสักอย่าง เขามองผงชูรสในห่อพลาสติกเล็ก ๆ กับไข่เปิดลูกนั้นอย่างซึ้งน้ำหนกอยู่ในใจ แล้วจึงตัดสินใจบอกแม่ค้า

“เอ้อ เอาผงชูรส ไข่ไม่เอา ลดไปบาทเจ็ดสิบห้าไซ้ใหม่ เหลือดังทอน 50 ดังค์ เอาทอพี”

(คนตายหยัก . 2521 : 186)

ในเรื่อง **บทสนทนาของยาย** ศรีดาวเรืองเสนอให้เห็นภาพของ ลาด และพ่อที่หลงใหลน้ำมันแอลกอฮอล์ เข้าไปด้วยความไม่รู้เพราะคิดว่าเป็นเหล้า จนทำให้ลาดต้องเสียชีวิตลง ดังคำบรรยายที่ว่า

“แม่แก่ แม่ โอ้ย ร้อนเหลือเกิน ช่วยฉันด้วย ฉันมองอะไรไม่เห็น พ่อเป็นอะไรหรือเปล่า !

หมอเขาบอกว่าไม่ใช่เหล้า แต่เป็นพวกน้ำมันก๊อสอะไรนี่แหละฉันกินเหล้ามากินานทำไมไม่สงสัยก็ไม่รู้ เขาไม่ได้ล้างท้องฉันหรอกแม่ เขาให้ฉันกินเหล้าขาวผสมยาอะไรก็ไม่รู้ กินทุก ๆ วัน วันละครึ่งแก้ว เขาวามันจะเข้าไปช่วยขับของร้ายให้ซึม ออกมาตามเหงื่อ ตาฉันตอนนี้ค่อยยังชั่วแล้ว พ่อมองเห็นร่าง ๆ เอ้อ กลัวตายากเป็นไงมั่งล่ะแม่ ทำจะเสียหมดสินะ ตอนมาหาหมอฟันตกลงมาพอดีไม่ใช่หรือ

เสียก็ช่างมันเถอะลูก ให้เอ็งหายสักคนก็พอ

อ้าว แล้วนั่นร้องให้ทำไมล่ะ ฉันไม่เป็นอะไรแล้วนี่ แม่ ไล่ล่าดเป็น
 ใจมั้งล่ะ แห้งเอ๊ย ลูกเป็นไงบ้าง ฉันถามที่หูแตกกันไปหมดแล้วรีไร
 มัน มัน”)

(บทสนทนาของยาย. 2525 : 144)

ในเรื่อง เลขคดี ป.2 ศรีดาวเรืองเสนอถึงครอบครัวของทองเอกและนางเยาว์
 ที่ไม่มีความรู้เรื่องโทษของการพนัน จึงหลงคิดว่าการพนันเป็นประโยชน์ต่อครอบครัวแต่เมื่อทองเอก
 พิจารณา เขาจึงได้คิดว่าการพนันไม่ได้ให้ประโยชน์อะไรแก่ครอบครัวเขาเลย มีแต่ทำให้ครอบครัว
 ของเขาต้องพบกับปัญหาต่าง ๆ มากมาย เช่น ภรรยาที่มีชู้ ลูกชายคนโตติดคุกเพราะไปจีงีงทรัพย์
 เพื่อเอาเงินไปเล่นการพนัน ลูกสาวคบเพื่อนฝูงมากหน้าหลายตาพากันม้ามั่วสุม กินเหล้า สูบบุหรี่
 จนทำให้ชีวิตตกต่ำลงกลายเป็นผู้ที่ไม่มือนาค)

ในเรื่อง มันมากับการเลือกตั้ง ศรีดาวเรืองเสนอให้เห็นว่าชาวบ้านไม่รู้ ไม่
 เข้าใจเกี่ยวกับเรื่อง การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ชาวบ้านจึงหลงชั้นชมกับวิธีการหาเสียง
 ที่สกปรกของผู้สมัครเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เช่น การเลี้ยงข้าวปลาอาหาร การแจกเงินทอง
 ข้าวของ ฯลฯ และเมื่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้รับเลือกตั้ง เข้าไปในสภาฯ แล้วก็คอยแต่คิดหา
 ผลประโยชน์ใส่ตนโดยไม่ได้ทำประโยชน์อะไรให้กับประชาชนเลย ดังคำบรรยายที่ว่า

“ลาดก็เดินคุ่ม ๆ ไปหาน้องสาวที่บ้านยาย จากนั้นก็เที่ยวเดินตะโกนบอกบ้านผู้
 ที่อยู่ละแวกเดียวกันให้ไปกิน “ของเลี้ยง” ที่พวกหัวคะแนนผู้แทนเอามาตั้งวง”)

(มันมากับการเลือกตั้ง. 2521 : 189)

ในเรื่อง พ่อ ศรีดาวเรืองได้เสนอภาพของพ่อที่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับการใช้ยา การ
 รักษาสุขภาพ พ่อจึงหลงคิดว่า ยาเม็ดจะช่วยให้พ่อหายจากโรคภัยได้ ทำให้สุขภาพของพ่ออ่อนแอลง
 ดังคำบรรยายที่ว่า

“ระยะหลัง ๆ พ่อเริ่มมีอาการปวดท้องเรื้อรังรุนแรงขึ้น ... ยาเม็ดสีขาวที่ซื้อ
 จากในเมืองพอบรรเทาให้พ่อได้บ้าง แต่มันก็แค่บรรเทา บางครั้งพ่อต้องให้ลูก ๆ ขึ้นไปนั่งทับบน
 ท้องที่แข็ง เป็นก้อน หรือใช้ผ้าม้วนเป็นก้อนกลบวางกันพื้น แล้วตัวเองนอนคว่ำลงทับ”)

(พ่อ. 2518 : 60 - 61)

ง. สุขภาพและความเจ็บป่วย

แม้ว่าการเจ็บป่วยเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของชีวิตมนุษย์ที่ไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ทันไม่ว่าจะเป็นเพศใดหรือวัยใด แต่คนทั้งหลายก็ถือว่า เรื่องความเจ็บป่วยเป็นสภาพผิดปกติของชีวิต เพราะทำให้กิจกรรมที่เคยทำอยู่เป็นปกติต้องเปลี่ยนแปลงไป และถ้าไม่สามารถหาวิธีใด ๆ มาบำบัดอาการเจ็บป่วยนั้น ๆ ให้หายขาดได้ก็อาจพิจารณาถึงความสามารถหรืออาจถึงตายได้ ความเจ็บป่วยจึงเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งที่มนุษย์ต้องการคำอธิบายว่ามีสาเหตุเกิดมาจากอะไร และจะมีวิธีการที่จะแก้ไขได้อย่างไรด้วย

ศรีดาวเรืองได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพและความเจ็บป่วยไว้ในเรื่องสั้น จำนวน 8 เรื่อง ดังนี้ พ่อ (2518) มือ (2519) บุญสงกรานต์ (2525) กระแสสำนึกของยาย (2525) หลานยาย (2526) หามเข้าวัด (2527) ดาหนู (2527) คนที่จักรยาน (2531)

ศรีดาวเรืองได้เสนอให้เห็นว่าความเจ็บป่วยเป็นธรรมชาติที่ใครก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงให้พ้นได้ และความเจ็บป่วยนั้นอาจจะมีสาเหตุเนื่องมาจากโรคร้ายไข้เจ็บ ที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด หรือโรคร้ายที่เกิดขึ้นเพราะสุขภาพไม่แข็งแรง เป็นต้น

ในเรื่อง **ดาหนู** ศรีดาวเรืองเสนอให้เห็นถึงสุขภาพความเจ็บป่วยของดาหนูที่มีมาตั้งแต่เกิด ดังคำบรรยายที่ว่า

“ดาหนูเกิดมาตัวเล็กมาก น้ำหนักเพียง 1800 กรัม และเป็นโรคหัวใจมาแต่กำเนิด ปากเขียวคล้ำ เล็บเป็นปุ่ม เวลาอุ้มลูกไปไหนหรือผ่านทางกับใคร หูฉิ่งมักแว่วคนพูดลับหลัง “ทำไมตัวเขียวจัง”

(ดาหนู. 2527 : 225)

ในเรื่อง **พ่อ** เสนอผ่านพ่อซึ่งเป็นคนการรถไฟ พ่อเป็นคนดี ไม่เล่นการพนัน ไม่ดื่มเหล้าสูบบุหรี่ ไม่เจ้าชู้ เป็นคนมีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่การงาน แต่พ่อก็ยังยากจน และมีโรคภัยประจำตัว ดังคำบรรยายที่ว่า

“ระยะหลัง ๆ พ่อเริ่มมีอาการปวดในท้อง เรือรังรุนแรงขึ้น พ่อดื่มไม่ได้ แต่ทั้ง ๆ ที่ไม่ดื่ม มันก็ยังปวดแทบขาดใจ ยาเม็ดสีขาวที่ซื้อมาจากในเมืองพอบรรเทาให้พ่อได้บ้าง แต่มันก็แค่

บรรเทา บางครั้งพ่อดึงให้ลูก ๆ ขึ้นไปนั่งทับบนท้องที่แข็ง เป็นก้อน หรือใช้ผ้าม้วนเป็นก้อนกลมวางกับพื้น แล้วตัวเองนอนคว่ำลงทับ)

(พ่อ. 2518 : 60 - 61)

ในเรื่อง **บุญสงกรานต์** ศรีดาวเรืองเสนอผ่าน แม่ลูกอ่อนวัยยี่สิบเศษที่พาลูกอ่อนที่เป็นโรคท้องร่วงไปหาหมอที่คลินิก หมอได้อธิบายวิธีการปฐมพยาบาลเบื้องต้นสำหรับผู้ที่ เป็นโรคท้องร่วง ให้แก่แม่ของเด็กได้ทราบว่า ถ้าลูกเป็นโรคท้องร่วงอีก ก่อนที่แม่จะพาลูกมาหาหมอ แม่ควรจะทำปฏิบัติต่อลูกอย่างไรบ้าง ดังคำบรรยายที่ว่า

“ระยะแรกนี้ต้องงดนม งดอาหารทุกชนิด เอาไว้พอเด็กค่อยยังชั่วก่อนค่อยเริ่มใหม่ที่ละน้อย”

“แหม แล้วเด็กไม่หิวแย้เหรอหมอ ก็ แยกถ่ายไปจนแทบไม่มีอะไรติดท้อง” หล่อนอดขัดขึ้นไม่ได้

“ไม่หอรอก ตอนงดนมเราก็ให้น้ำเกลืออย่างที่เหมาะสมให้กินได้ เดี่ยวจะจดให้ไปทำเอง ไม่ยากหอรอก คราวหลังถ้าแกเป็นอย่างนี้อีก แล้วมาหาหมอไม่ทันจะได้ทำน้ำ เกลือให้แกกินไปก่อน เด็กเวลาถ่ายมาก ๆ ร่างกายขาดน้ำทั้งวันอันตราย)”

(บุญสงกรานต์. 2525 : 85)

ศรีดาวเรืองได้เสนอไว้อีกว่าสุขภาพ ความเจ็บป่วยนั้นอาจมีสาเหตุเนื่องมาจากความชรา ก็ได้ เพราะความชราจะเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้สุขภาพของคนค่อย ๆ เริ่มอ่อนแอและทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บง่ายขึ้น

ในเรื่อง **กระแสสำนึกของยาย** ศรีดาวเรืองได้เสนอภาพของยายที่อายุกว่า 80 ปี ซึ่งมีร่างกายที่ไม่แข็งแรงเนื่องมาจากความชรา ดังคำบรรยายที่ว่า

“เฮ้อ น้ำตาฉันมันไหลยั้งจี๋เรื่อยแหละ เพิ่งเป็นมาสักปีสองปีนี่เอง เมื่อก่อนฉันเคยเป็นคนแข็งแรง ร่างกายแกร่งโตจนเรียกได้ว่าเป็นคนกระดุกใหญ่ แต่ตอนนี้ดูราวกับกระดุกท่อนโต ๆ ของฉันมันเล็กลีบลงอย่างไม่น่าเชื่อ เนื้อหัด หนึบย่นหย่อนยาน รอยดกกระสี น้ำตาลปรากฏเป็นจุดดำตามหลังมือหลังเท้า เล็บนิ้ว โป่งข้างขวาแห่งวันอยู่พักหนึ่งก็หลุดออก และ

ไม่ยอมงอกขึ้นมาอีก หลังจากถูกมีดจักตอกตกขาขาด ส่วนเล็บนิ้วอื่นจะยาวงุ้มมานานเท่าไร ฉันเองไม่ค่อยสนใจ อย่างว่าแต่เรื่องเล็บหรือขี้เล็บเลย แม้แต่ส่วนอื่น ๆ ของร่างกายก็เหมือนกัน”

(กระแสสำนึกของยาย. 2525 : 117)

ในเรื่อง หลานยาย ศรีดาวเรื่องเสนอให้เห็นภาพของยายที่ หูตาฝ้าฟาง สุขภาพเสื่อมลง เพราะความชรา ดังคำบรรยายที่ว่า

“ปีนี้ยายมีอายุแปดสิบกว่าแล้ว แต่จะกว่าสักเท่าไรด้วยยายเองก็ไม่แน่ใจ ฉันสังเกตเห็นเวลายายตั้งใจจะมองอะไรก็ตาม ยายมักจะเห็นเป็นภาพที่แตกต่างไปจากคนอื่นเสมอ เช่นร้านขายไอศกรีมก็เห็นเป็นร้านขายหมู ร้วสังกะสียายเห็นเป็นบ้านหลังคาเตี้ยติดกัน

บางครั้งยายดึงชายเสื้อขึ้นเช็ดตา เช็ดแล้วยังจันสุดท้ายก็กันต่าตัวเอง ขี้หาย

เมื่อเห็นสายตาของยายเสื่อมสภาพลง จนแม่อุทิศให้ก็คงไม่มีใครเอา ยายจะต้องมองฝ่าแผ่นหมอกสีเทาจางที่ปรากฏเป็นฉากกันสายตาไปทั่วทุกแห่ง ฉันเห็นฝ้าขาวหม่นเคลือบบังดวงตาของยายจนเกือบทั่วทั้งดวง แต่กระนั้นสิ่งที่ฉันได้พบในการกลับมาบ้านคราวนี้ ก็คือ ยายยังคงล่าหุงหาข้าวปลาสุ่หลานกินตามปกติ”

(หลานยาย. 2526 : 157)

นอกจากนี้ศรีดาวเรื่องยังเสนอให้เห็นถึงสาเหตุของความเจ็บป่วย ความเสื่อมโทรมของสุขภาพร่างกายว่าอาจมีสาเหตุมาจากการทำงานประกอบอาชีพต่าง ๆ นอกจากนี้การประสบอุบัติเหตุในขณะที่ทำงานอยู่กับเครื่องจักร อาจมีผลทำให้คนเรากลายเป็นคนพิการหรือถึงแก่สิ้นชีวิตได้ ดังเช่น

ในเรื่อง มือ ผู้แต่งให้ตัวละครเอกคือ “ฉัน” หวนคิดถึงช่วงชีวิตของการทำงานในโรงงานต่าง ๆ ที่ทำให้สุขภาพของฉัน เสื่อมลง ไม่ว่าจะเป็นงานขุดดินที่ฝากริ้วรอยของเศษแก้ว เศษกระเบื้องแตกไว้ตามร่างกาย โรงงานทอผ้าที่ทำให้ประสาทหูและตาของฉันเสื่อมลง โรงงานแบตเตอรี่ที่ทำให้ฉันสั่งน้ำมูกและซากเสลดออกมาเป็นสีดำ พร้อมกับสารตะกั่วที่เกินขนาดในร่างกาย จนถึงโรงงานทำสบู่ที่เครื่องจักรตัดเอานิ้วมือฉันเสีย 4 นิ้ว เนื่องจากความง่วงในการทำงานเกินเวลา ดังคำบรรยายที่ว่า

“วันนั้น สายตาฉันพร่ามัวลงมากกว่าทุกวัน หูหัวอื้อ มือตึงก็อ่อนล้า ไม่รู้ว่าจะอย่างไร ฉันยกมือออกมาไม่ทัน คิดขึ้นทีไร ตกใจตอนมันตัดกรับลงไป แต่มันยังไม่เจ็บ เพราะฉันเป็นลมเสียก่อน”

(มือ. 2519 : 121 - 122)

ในเรื่อง **หามเข้าวัด** เมื่อพ่อไปตัดไม้มาเผาถ่าน แล้วไม้ที่ตัดเกิดหักมาโดนลูกชายที่เล่นอยู่ใกล้ ๆ ทำให้ลูกชายของเขากระดูกไหปลาร้าหัก ดังคำบรรยายที่ว่า

“เขาโยนขวานกระโดดลงพื้นดินหันคว้น พยายามดึงกิ่งไม้เกะกะแต่มันกลับไม่เขยื้อน จะดึงตัวลูกออกมาก็ไม่กล้ากลัวลูกเจ็บ จะดึงกิ่งไม้เกะกะก็หนาหนักเกินแรง เขาคลังจนทำอะไรแทบไม่ถูก ลูกหันตาแน่นิ่ง เหลียวมองหาใครก็ไม่พบ จะทิ้งลูกไปตามคนมาช่วยก็ไม่กล้า สุดท้ายเขาตัดสินใจเก็บขวานเห็บหลัง และปีนกลับขึ้นไปบนหน้าผาตัดไม้เดิม ตั้งสติใหม่โดยพยายามตัดไม้ที่ฉีกคาให้ขาดลง

พอไม้ขาด ร่างของลูกก็ผลอยฟูปลงไปกองดิน หายใจแผ่ว ๆ หลับตา”

(หามเข้าวัด. 2527 : 49)

ในเรื่อง **คนขี้จักรยาน** ศรีดาวเรืองได้เสนอเรื่องปรากฏการณ์สามัญของชีวิตที่คนเราต้องพบเข้าเหมือนกับสภาพของคนขี้จักรยาน เพราะจุดเริ่มต้นของชีวิตมนุษย์คือการเกิดนั้นจะตรงกับจุดเริ่มต้นการเดินทางของคนขี้จักรยาน และในการดำรงชีวิตมนุษย์จะต้องมีการแสวงหาความรู้เพื่อนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหา และใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตในสังคมนั้นก็เหมือนกับการที่คนขี้จักรยานจะต้องเรียนรู้ในเรื่องหน้าที่และความสำคัญของชิ้นส่วนต่าง ๆ ของจักรยาน เพื่อจะได้นำความรู้ในเรื่องเหล่านี้ใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการขี้จักรยาน นอกจากนี้ชีวิตคนเราจะต้องมีวิธีการทำงานและการพักผ่อนเช่นเดียวกับที่คนขี้จักรยานจะต้องทำหน้าที่ปั่นจักรยานอยู่เรื่อย ๆ และเมื่อเหนื่อยล้าจากการเดินทางแล้ว คนขี้จักรยานก็ต้องหยุดแวะพักผ่อน ส่วนจุดสิ้นสุดของชีวิตคือการตายนั้นจะเหมือนกับจุดหมายปลายทางของคนขี้จักรยานนั่นเอง)

ศรีดาวเรืองได้สรุปให้เห็นว่าชีวิตของคนเรานั้นไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงเรื่องเกี่ยวกับการเกิด การตาย การทำงานและการพักผ่อน ตลอดจนเรื่องเกี่ยวกับการเฝ้าหาความรู้ และเรื่องเกี่ยวกับการเจ็บป่วยไปได้ ทั้งนี้เพราะเรื่องดังกล่าวนี้ถือเป็นปรากฏการณ์สามัญในชีวิตของมนุษย์นั่นเอง

2.3.2 แนวคิดเกี่ยวกับวิธีการดำเนินชีวิตของมนุษย์

นอกจากคนเราจะเป็นส่วนหนึ่งของโลกและต้องมีความสัมพันธ์บางอย่างกับโลกแล้วในการดำรงอยู่ของชีวิตมนุษย์ เรายังต้องมีความสัมพันธ์กับมนุษย์ด้วย ศรีดาวเรือง ได้เสนอให้เห็นว่าในการดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้นจะต้องมีความสัมพันธ์กับมนุษย์ใน 2 ประเด็น ดังนี้

- ก. มนุษย์ต้องมีจุดมุ่งหมายของชีวิต
- ข. มนุษย์ต้องมีวิธีการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น

ก. มนุษย์ต้องมีจุดมุ่งหมายของชีวิต

ประกอบ เอี่ยมสอาด ได้อธิบายไว้ว่า การที่คน ๆ หนึ่งถือว่ามีสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งที่มีความค่าที่สุดที่เขาควรแสวงหาให้แก่ชีวิตเขาย่อมถือว่ามีสิ่งนั้นเป็นอุดมคติหรือจุดหมายของชีวิตเขาและการที่คนเรามีจุดหมายของชีวิตที่แตกต่างกันย่อมทำให้เขามีโลกทัศน์แตกต่างกันด้วย เมื่อบุคคลมีโลกทัศน์ที่ต่างกัน ย่อมทำให้เขาประพฤติปฏิบัติต่างกันไปด้วย (ประกอบ เอี่ยมสอาด. 2535 : 74)

การที่คนเรามีจุดหมายในชีวิตแตกต่างกัน ย่อมเป็นเหตุให้คนมีความคิดเห็นและการปฏิบัติตนแตกต่างกันออกไปด้วย ทั้งนี้เป็นเพราะว่าจุดหมายในชีวิตจะเป็นทัศนะพื้นฐานที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดทัศนะในเรื่องอื่น ๆ ของชีวิตด้วยนั่นเอง

การที่เราถือว่ามีสิ่งหนึ่งเป็นจุดหมายในชีวิตของเรา ย่อมหมายถึงว่าเราใช้สิ่งนั้นเป็นตัวกำหนดว่า เราควรทำหรือไม่ควรทำอะไร กล่าวคือเมื่อเราทำสิ่งใดแล้ว สิ่งนั้นสามารถนำเราไปสู่จุดหมายของชีวิตได้ ก็ย่อมแสดงว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่เราควรทำต่อไป แต่ถ้าเราทำสิ่งใดแล้วสิ่งนั้นกลับไม่สามารถนำเราไปสู่จุดหมายของชีวิตได้ก็ย่อมแสดงว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่เราไม่ควรทำอีกต่อไป

วิทย์ วิศทเวทย์ ได้เสนอว่า สิ่งที่มีมนุษย์ควรแสวงหา 4 ทัศนะคือ

1. สุขนิยม : จงแสวงหาความสุข ถือว่าความสุขเป็นสิ่งที่ดีที่สุดของชีวิต อะไรเล่าที่มนุษย์ต้องการ นอกจากความสุขสบาย จะเชื่อกันว่า ไม่ว่าเราจะทำอะไรก็ตาม เป็นไปไม่ได้ที่จะไม่มีความสุขสบายเป็นจุดหมายปลายทาง

2. ศานตินิยาม : จงแสวงหาความสงบ ถือว่าสิ่งมีค่าของชีวิตมิได้อยู่ที่ความสุข จากวัตถุภายนอก แต่อยู่ที่ความสงบสุขของจิต และวิญญาณภายใน ค่าของชีวิตอยู่ที่การที่วิญญาณได้ ลี้มรสอะไรบางอย่าง มิใช่การที่ร่างกายได้สัมผัสรูปธรรมภายนอก

3. เอ็กซิสเท็นเชียลลิสม์ : จงแสวงหาตัวเอง ถือว่ามนุษย์ได้สูญเสียตัวเอง ไปเพราะในสังคมปัจจุบันแทบไม่มีใครเลยที่ไม่ถูกบีบรัดโดยบทบาทต่าง ๆ ความก้าวหน้าทาง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทำให้สังคมมนุษย์สลับซับซ้อนทวีขึ้น ความสลับซับซ้อนนี้มันดึงให้มนุษย์ ออกจากตัวเขาเอง คนสมัยใหม่ไม่มีเวลาที่จะมาพิจารณาดูตัวเองว่าตัวเองรู้สึกอะไรหรืออยากทำ อะไร ที่เขาทำอะไรต่ออะไรอยู่ทุกวันนี้ก็เพราะเขาต้องทำ หัวโขนมันบงการเช่นนั้น การกระทำ ที่เกิดจากความรู้สึกจริง ๆ ว่าอยากทำนั้นไม่มีอีกต่อไป มิได้มีอะไรเป็นของตัวเอง

4. มนุษย์นิยม : จงมองรอบด้าน ถือว่าทั้ง 3 ทักษะดังกล่าวแต่ละทักษะก็มีส่วน ถูก แต่เขามองชีวิตแง่เดียว สุขนิยมเห็นมนุษย์มีแต่ร่างกาย ศานตินิยามไฝฝืนแต่ความสงบของ วิญญาณ เอ็กซิสเท็นเชียลลิสม์เชิดชูแต่ความรู้สึก แต่มนุษย์มีทุกสิ่งที่กล่าวมานี้ เราจึงไม่ควรถือ ว่าอย่างใดอย่างหนึ่งสำคัญที่สุด ทางที่ดีที่สุดคือการอมชอมระหว่างสิ่งสามสิ่งคือความสุข ความสงบ และความรู้สึก ทั้งนี้ก็เพราะมนุษย์นั้นสลับซับซ้อนไม่สามารถจะทอนลงไปเพียงอย่างหนึ่งอย่างใดได้ (วิทย์ วิศทเวทย์. 2520 : 137 - 149)

ศรีดาวเรืองได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของมนุษย์กับตนเอง ไว้ในเรื่องสั้น จำนวน 3 เรื่อง คือ ความสุขสามชั้น (2529) เขาของผม (2534) ไปกับเงาและกาลเวลา (2535)

ศรีดาวเรืองได้เสนอให้เห็นว่า ชีวิตของมนุษย์มีจุดมุ่งหมายที่เป็นแนวทางในการ ดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน และมนุษย์มีสิทธิ์ที่จะไฝฝืนถึงแนวทางการดำเนินชีวิตของตนเองว่าต้องการ สิ่งใดได้ แต่ในความเป็นจริงมนุษย์อาจไม่สามารถทำตามจุดมุ่งหมายของชีวิตได้

ในเรื่อง **ความสุขสามชั้น** ศรีดาวเรืองเสนอภาพของชายวัยกลางคนซึ่งในความ เป็นจริงมีฐานะ เป็นชนชั้นกลาง และเสนอภาพความไฝฝืนของชายคนนี้ว่าอนาคตเขาต้องการสิ่ง ต่าง ๆ ในชีวิต ซึ่งมีให้เขาเลือก 3 แบบ แบบแรกจะเป็นครอบครัวที่มีความสุขมีภรรยาสวย มี เงินทองจับจ่าย มีคนให้ดูแลแต่ไม่มีลูก แบบที่สองเป็นครอบครัวที่ภรรยาและลูกซีโรคร ภรรยาต้อง

ทำงานบ้านเอง เพราะครอบครัวมีรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย แบบที่สาม ครอบครัวที่ร่ำรวย ภรรยาสาวสวย ลูกแข็งแรง แบบที่สามเป็นสิ่งที่เขาตัดสินใจเลือกเพราะจะมีในสิ่งที่เขาขาดในแบบที่หนึ่งและสอง แต่เขาก็ไม่อาจจะเลือกตามความต้องการได้เพราะสภาพเศรษฐกิจในสังคมบีบคั้นทำให้เขาไม่สามารถไปสู่จุดหมายที่เขาต้องการได้

ในเรื่อง เขาของผมน โดยเสนอผ่านผม ซึ่งเป็นนักเขียนที่มีฐานะมีชื่อเสียง มีความสุขทางกาย อยู่อย่างหรูหราฟุ่มเฟือย ต้องการความสำเร็จในหน้าที่การงาน ผมได้คิดถึงชีวิตในอนาคตว่าเขาต้องการอยู่อย่างสงบ มีครอบครัวที่อบอุ่น ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่ต้องการชื่อเสียง แต่แล้ว เป็นเพราะค่านิยมของคนในสังคมที่ให้ความสำคัญกับเกียรติยศ ชื่อเสียง ความมีหน้ามีตา ทำให้ผมเลิกคิดถึงในอนาคต เลิกนึกถึงจุดหมายชีวิต ที่ไม่สามารถทำได้ตามความคิด ผมจึงต้องปฏิบัติตนเช่นเดิม

ในเรื่อง ไปกับเงาและกาลเวลา ตัวละครเอกคือข้าพเจ้ากับภรรยาซึ่งเป็นเพื่อนรักกัน เรามีจุดหมายชีวิตที่ต่างกัน ภรรยาต้องการความสงบสุข โดยไปใช้ชีวิตอยู่ในชนบท ไม่สนใจอบายมุขต่าง ๆ ชอบธรรมชาติและเอาเวลาหลังเลิกงานไปเลี้ยงสัตว์ ปลูกพืช ดูแลต้นไม้ต่าง ๆ ส่วนข้าพเจ้าที่แตกต่างจากภรรยา คือชอบสนุกสนานพบปะผู้คนมากหน้าหลายตาในสังคมเมือง ชอบกินเหล้ากินเบียร์ แต่พอข้าพเจ้าย่างเข้าสู่วัยชรา ความคิดของข้าพเจ้าก็เริ่มเปลี่ยนไปเหมือนกับความคิดของภรรยา ดังคำบรรยายที่ว่า

“ข้าพเจ้าเองซึ่งเคยหรือหาอยู่ในแวดวงของคนสนุกสนานได้ล้าลงสิ้น เรี่ยวแรงจะกระตือรือร้นขึ้นอีกได้ แม้จะเห็นวิดีโอ เอาหนังเก่ามาเล่าใหม่หรือละครเวทีที่พื้นดินชีพขึ้นมาอีกก็ตาม ข้าพเจ้าจึงต้องจัดความคิดของตัวเองให้มาอยู่ร่วมกับภรรยาที่น่าจะกำลังใช้เวลาเดินพิจารณาต้นหนากรากไม้หลากหลายพันธุ์ที่ผสมผสานกันอยู่ในที่ดินแปลงไม่ใหญ่โตอะไรนัก ผลผลิตมีหมุนเวียนให้ลูกหลานบริโภคนทุกฤดูกาล ยังปลาในร่องส่วนอีกเล่า”

(ไปกับเงาและกาลเวลา. 2535 : 147)

ข. มนุษย์ต้องมีวิธีการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น

วิทย์ วิศทเวทย์ กล่าวไว้ว่าในการแสวงหาสิ่งที่ดีสำหรับตัวเรานั้นก็ย่อมจะหนีไม่พ้นเรื่องที่เราจะต้องเกี่ยวข้องกับผู้อื่น ด้วยเหตุนี้ในการแสวงหาสิ่งที่ดีสำหรับตนเองนั้นจึงต้องคำนึงถึงผู้อื่นด้วย (วิทย์ วิศทเวทย์. 2520 : 163)

ศรีดาวเรืองได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของมนุษย์กับผู้อื่น ไว้ในเรื่องสั้นจำนวน 7 เรื่อง ดังนี้ ยายกับทหารหนุ่ม (2521) ผันรักของสายรุ้ง (2525) แต่เธอ - ทุกคน (2529) งูเกี่ยว (2529) ดุจตั้งจะตายคืน (2532) แต่ . . . (2533) เมียน้อย (2533)

ตามปกติก่อนที่คนเราจะทำอะไรลงไปนั้นเราจะต้องมีความมุ่งหมายอะไรบางอย่างอยู่ กล่าวคือเราย่อมต้องการผลบางอย่างที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำของเรา เมื่อเราตัดสินใจแล้วว่าเราต้องการอะไร เราก็จะต้องหาวิธีการที่จะทำให้บรรลุผลอันนั้น ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือผลที่จะได้รับกับวิธีการนั้นอันไหนสำคัญกว่ากัน ซึ่งศรีดาวเรืองเสนอว่าถ้าผลที่ได้รับนั้นเป็นสิ่งที่ดีและเป็นสิ่งที่ถูกต้องวิธีการใด ๆ ก็ย่อมนำมาใช้ได้เหมือนกัน หรือจะกล่าวได้ว่าผลดีที่จะได้รับนั้น อาจช่วยทำให้วิธีการผิดกลับกลายเป็นสิ่งที่ถูกต้องไปด้วยก็ได้ และยัง เสนอให้เห็นว่าประโยชน์เป็นสิ่งที่ดีที่สอนคนให้ทำในสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุดเพื่อเป็นประโยชน์สุขของคนทั่ว ๆ ไป ประโยชน์จึงเห็นที่เป้าหมายหรือประโยชน์ที่จะได้รับมากกว่าการเห็นวิธีการ ดังเช่น

ในเรื่อง **เมียน้อย** เสนอผ่านครอบครัวของวิเนตและบุษันที่มีลูกพิการทางสมอง บุษันกลัวว่าถ้าเขาและเธอเป็นอะไรไปจะไม่มีคนคอยดูแลลูก เพราะไม่มีญาติพี่น้องบุษันจึงขอให้วารี เพื่อนบ้านที่อยู่กับน้อง ๆ เพียงลำพังมาเป็นภรรยาอีกคนของสามี ทั้งที่บุษันและวารีต่างก็รู้ว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ไม่เหมาะสมในสังคมไทยถึงกระนั้นก็ตาม วารีย่อมทำตามคำขอร้องของบุษัน เพราะต้องการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน วารีจะช่วย ดูแลลูกของบุษันและน้องของเธอก็มาช่วยกันทำงานบ้าน และปลูกดอกไม้ในส่วนหลังบ้าน เพื่อครอบครัว ฉันทซึ่งเป็นเพื่อนของบุษันไม่เห็นด้วยกับวิธีการของบุษันในตอนแรก แต่เมื่อเห็นผลที่เกิดขึ้นกับครอบครัวเพื่อนว่าดี และเกิดประโยชน์ ฉันทยินดี” ดังคำบรรยายที่ว่า

“จะหา “วารี” เจอสักคนใหม่หนอที่จะพอพึ่งพาจริงใจเหมือนปากกับเสื่อเหมือนบุษันกับวารี ฉันทจะได้ไม่ต้องเอาซากไปฝากไว้กับบ้านพักคนชรา”

(เมียน้อย. 2535 : 139)

จะเห็นได้ว่าการที่วิเนตกับบุษบันติดต่อกับสัมพันธ์กับวารีกีก็เพราะทั้งบุษบันและวารีกีต่างก็เห็นถึงประโยชน์ของตนที่จะได้รับความสุขนั้น ประโยชน์ที่ได้รับจึงเป็นตัวตัดสินถึงการกระทำของทั้งสองว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง แม้ว่าวิธีการที่ใช้ในการหาเพื่อความสุคนั้นจะเป็นสิ่งที่คนในสังคมเห็นว่า เป็นวิธีการที่ไม่ถูกต้องก็ตาม

นอกจากนี้ศรีดาวเรืองยังเสนอให้เห็นด้วยว่า ประโยชน์ของคนทั่วไปก็ยังเป็นสิ่งที่จะบอกให้เราได้รับรู้ ว่าเราควรทำอย่างไรกับเพื่อนบ้าน และเพื่อนมนุษย์ดัง เช่น

ในเรื่อง **ฝืนรักของสายรุ้ง** เสนอผ่านตัวละครเอกคือ สายรุ้งที่แอบหลงรักชายหนุ่มข้างบ้าน ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าชายหนุ่มข้างบ้านจะแต่งงานสายรุ้งก็ไม่เห็นแก่ตัวคิดแย่งชิงชายหนุ่มมาครอบครอง เมื่อชายหนุ่มแต่งงานมีครอบครัวสายรุ้งก็รักทั้งภรรยาของเขาและเอ็นดูลูกชายของเขาด้วย สายรุ้งยังคงคอยช่วยเหลือครอบครัวเพื่อนบ้านของเธอเสมอ ทำให้ทั้ง เธอและเพื่อนบ้านต่างก็มีความสุขไปพร้อม ๆ กับดังคำบรรยายที่ว่า

“เมียของเขาก็โอบอ้อมอารี สายรุ้งยังแอบลอมมองเขา พร้อมกับฝืนให้ครอบครัวของเขามีความสุข หากลูกเมียและเขาประสบความสำเร็จขึ้นเมื่อใดสายรุ้ง ก็ถือหน้าทีอย่างเคร่งครัดที่จะต้องเข้าช่วยเหลือ”

(ฝืนรักของสายรุ้ง . 2525 : 153)

ในเรื่อง **ยายกับทหารหนุ่ม** ศรีดาวเรืองเสนอให้เห็นภาพของยายที่มีความรักความอบอุ่นให้กับหลาน ๆ ยายจะทำทุกอย่างให้หลาน ๆ โดยไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยากเพราะความสุขคือการเห็นลูกหลานมีความสุข ดังที่หลานคนหนึ่งคิดถึงยายว่า

“พ่ungsี้พ่อฝนหาย ยายคงลุยโคลนออกไปซื้อหาอาหารเล็ก ๆ น้อยๆ สำหรับลูก ๆ ของหลาน อากาศจะเริ่มร้อนขึ้น แดดสีทองแดงจะสาดแสงลงมาให้คล้ายหนาวมิวกาย และสายเลือดจะเริ่มอุ่น อุ่นเหมือนไอนุ่นของยายที่ทำให้เราเติบโต”

(ยายกับทหารหนุ่ม . 2521 : 210 - 211)

ในเรื่อง **แต่ - เธอทุกคน** ศรีดาวเรืองเสนอผ่านตัวละครเอกคือน้ำที่คอยช่วยเหลือพวกเด็ก ๆ ในละแวกบ้าน น้ำสอนให้เด็กอ่านเขียน เล่านิทานให้เด็กฟัง น้ำจะมี

ความสุขที่เห็นพวกเด็ก ๆ มีความสุข แม้เวลาจะผ่านไปแล้วถึง 7 ปีจนเด็ก ๆ เหล่านั้น
เติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่และต้องไปเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ เช่น เรื่อง ยาเสพติด ปัญหาครอบครัว
 ฯลฯ แล้วน้ำก็ยังอดคิดเป็นห่วงเด็ก ๆ เหล่านั้นไม่ได้ ดังคำบรรยายที่ว่า

”ใบหน้าน้อย ๆ ทุกดวงแจ่มใส ไร้กังวล

เสียงเรียก เสียงคุย เสียงหัวเราะ และเสียงปรามกันเองเจียวจ้าว เสียง
เหล่านั้เคยดังมาแล้วเจ็ดปี ความร่าเริง บริสุทธิ์ อนาคตที่เคยกระตือรือร้น ร่วมกันไฝ่ ร่วม
กันนั้น ยังประทับอยู่ในความทรงจำของน้ำเป็นอย่างดี

ความทรงจำของ “น้ำ” กับเด็กในซอยเดียวกัน ทั้งหญิงชายสิบกว่าคน
ถึงวันนี้ “น้ำ” ยังหวงคิดถึงวันนั้น คิดไปแล้วก็ให้ปวดร้าวและกังวล)

(แต่เธอทุกคน. 2529 : 97)

ศรีดาวเรืองยังเสนอให้เห็นว่าการที่มนุษย์อยู่ร่วมกับผู้อื่นนั้น มนุษย์ย่อมหนีไม่พ้น
การเอาเปรียบกันและกันและเรามักจะมองเห็นแต่การเอาเปรียบของผู้อื่น เพราะถ้า
เรากำลังเอาเปรียบผู้อื่นเราก็จะไม่รู้ถึงการเอาเปรียบนั้น ๆ ของตนเอง

ในเรื่อง **งูเกี่ยว** ตัวละครเอกคือหญิงสาวที่พบว่างูสองตัวกำลังผสมพันธุ์กันแล้ว
งูตัวหนึ่งตาย หญิงสาวจึงเห็นถึงการเอาเปรียบของงู เลยคิดจะช่วยงูตัวที่เคราะห์ร้ายด้วยการฆ่า
งูอีกตัว ขณะเดียวกันหญิงสาวก็ได้ยินเสียงการเผาศพผู้เสียชีวิตจากการสู้รบ ซึ่งเป็นการตายที่เกิด
จากสงครามฆ่าฟันกันเอง ทำให้หญิงสาวที่ได้คิดถึงการเอาเปรียบกันของคนที่มีกำลังเหนือ
กว่าขณะเดียวกันก็หวนมาคิดเปรียบเทียบกับความคิดของเธอที่คิดจะฆ่างูในตอนแรกด้วยคิดว่าน่าจะ
เป็นการกระทำที่ดี เพราะช่วยแก้แค้นให้แก่งูตัวที่ตายโดยไม่ได้คิดมาก่อนว่าการกระทำของเธอ
จะเป็นการเอาเปรียบงูเหมือนกัน แต่เมื่อเธอได้คิดเรื่องการเอาเปรียบกันของคน
เธอก็ชักไม่แน่ใจในความคิดและการกระทำของเธอเอง ดังคำบรรยายที่ว่า

”ความรู้สึกไม่แน่ใจว่าได้ทำอะไรลงไปก่อให้เกิดคำถามตามมา สมควรแล้วหรือ

ใครกันคือฆาตกร?

เธอไม่รู้และไม่อยากรู้ ทั้งที่ก่อนหน้านี้เธอคิดว่า เธอรู้”)

(งูเกี่ยว. 2529 : 115)

ในเรื่อง **ดูจดังจะคายคืน** ตัวละครเอกคือแม่บ้านที่ได้มักบเป็นอาหารเย็นโดยไม่คิดว่า เป็นการเอาเปรียบผู้อื่นแต่อย่างใด แต่เมื่อเธอเห็นงูกำลังจะกินกบเข้า เธอกลับปาของใส่ งูตัวนั้น เพื่อช่วยชีวิตกบเพราะเห็นว่าการที่งูกินกบนั้นเป็นการเอาใจเอาเปรียบกัน พร้อมกันนี้ แม่บ้านก็กลับหวนคิดได้ว่าการที่ตนเองมักบมา เป็นอาหารนั้นก็เป็นการเอาเปรียบผู้อื่นเช่นกัน จนอยากจะคายชีวิตกบออกมา ดังคำบรรยายที่ว่า

“มือที่ผ่านความสกปรกและความสะอาดมาแล้วหลายครั้ง หยิบกระดูกหน้าแข้งกบออก จากปากกบข้างจาน

จานใครต่อจานใครล้วนมีกระดูกที่ถูกคาย

หญิงสาวโค้งคอเหมือนนกกเห็นอะไร

เธออยากเอาของเก่ากลับออกมา เหมือนหนึ่งตั้งงูตัวลายที่ถอนเขี้ยวคายคืน”

(ดูจดังจะคายคืน. 2532 : 39)

พร้อมกันนี้ศรีดาว เรื่องก็ได้เสนอให้เห็นว่ามนุษย์มักชอบทำตนเป็นผู้พิพากษาหรือตัดสินคุณค่าของผู้อื่นเสมอด้วยการกล่าวถึงข้อบกพร่อง หรือข้อเสียต่าง ๆ ของผู้อื่น อย่างไม่ค่อยจะมีเหตุผลและให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ถูกตัดสิน เพราะผู้ตัดสินมักใช้อารมณ์และความนึกคิดของตนเองเป็นที่ตั้งแต่เพียงอย่างเดียว ดังเช่น

ในเรื่อง **แต่** ได้เสนอภาพของนายการ์ดที่หลงเข้าใจผิดคิดว่าภรรยาของตนเป็นผู้ขโมยสร้อยคอของเด็กคนไข้ไปด้วยรู้อยู่แก่ใจว่า เธอเคยอยากใส่สร้อยคอมานานแล้ว แต่เมื่อนายการ์ดซื้อสร้อยคอมาให้ภรรยาจริง ๆ เขากลับพบว่า เธอไม่ได้สนใจสร้อยคอของเขาเลย ดังคำบรรยายที่ว่า

“สายสร้อยทอง เส้นนั้นจามรีไม่ได้ใส่ไว้ที่คอแน่ และหากนายการ์ดจะนำสร้อยทองดังกล่าวกลับไปซั้งที่ร้าน สายสร้อยทองบอบบาง เส้นนั้นก็จะมีน้ำหนัก 7.5 กรัมอยู่เท่าเดิม

แต่

แต่

แต่

ฉันนึกถึงถ้อยคำที่เลื่อนไหลออกจากปากผู้คน ไม่ว่าจะถ้อยคำก่อนหน้าของมันจะเป็นเช่นใดผู้ฟังควรต้องระวังข้อความอันต่อมาจากคำว่า “แต่ . . . เท่านั้นที่พอ”)
(แต่. 2533 : 92)

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและระบบนิเวศ

เมื่อเรากล่าวถึงมนุษย์ก็จำเป็นต้องกล่าวถึงธรรมชาติและระบบนิเวศด้วย เพราะมนุษย์ไม่อาจจะอยู่ได้โดยปราศจากธรรมชาติ ศรีดาวเรืองได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและระบบนิเวศ ไว้ในเรื่องสั้นจำนวน 6 เรื่อง ดังนี้

พ.ศ. 2527 เรื่อง จดหมายที่ไม่ถึงผู้รับ

พ.ศ. 2529 เรื่อง ลมทิวรี

พ.ศ. 2530 เรื่อง มะลิร้าย

พ.ศ. 2532 เรื่อง เอาเถอะ . . . เอาเถอะ, เจ้าอรกรัก,
เรื่องเล่าของเพลงพนม 1

ศรีดาวเรืองได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและระบบนิเวศว่ากำลังจะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมด้วยฝีมือของมนุษย์ เพราะเมื่อธรรมชาติไม่เอื้อต่อการดำรงชีวิตมนุษย์มนุษย์ก็พยายามตัดแปลงหรือต่อสู้กับธรรมชาติ จนสามารถเอาชนะธรรมชาติได้ในบางเรื่อง และมีผลทำให้มนุษย์เกิดความคิดว่าตนเองยิ่งใหญ่เหนือกว่าธรรมชาติ สามารถเอาชนะธรรมชาติได้ทุกเรื่อง แต่ศรีดาวเรืองเห็นว่าในความเป็นจริงแล้วธรรมชาติกลับมีความยิ่งใหญ่กว่ามนุษย์และมนุษย์ควรจะปรับตัวเองให้เข้าหาธรรมชาติได้โดยไม่ต้องไปเปลี่ยนแปลงธรรมชาติ หรือถือว่ามีมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และหน้าที่ที่สำคัญของมนุษย์ก็คือการปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติอย่างกลมกลืน ไม่ใช่ตัดแปลงหรือต่อสู้กับธรรมชาติเพราะจะทำให้ธรรมชาติและระบบนิเวศเปลี่ยนไปจากเดิมและจะเป็นผลเสียต่อมนุษย์ในภายหลัง

ในเรื่อง (เอาเถอะ - เอาเถอะ จะกล่าวถึง ดำนิลหญิงสาวเจ้าของสวน ที่มาทางหมู่บ้านพรวนดิน และพบว่า หนู หนอน ฐ ได้ทำลายต้นไม้ของเธอ เธอจึงคิดที่จะกำจัดสัตว์เหล่านี้ เพราะถือว่าตัวเธอเองเป็นเจ้าของสัตว์เหล่านี้ด้วย แต่สัตว์ทั้งสามกลับบอกว่าพวกตนต่างหากที่

เป็นผู้ครอบครองที่ดิน นอกจากนี้สัตว์ทั้งสามยังชี้ให้ดำนิลเห็นถึงประโยชน์ของพวกตน และบอกให้ดำนิลเข้าใจในระบบนิเวศ ดังคำพูดของสัตว์ทั้งสามว่า

“แล้วเธอรู้เรื่องระบบนิเวศวิทยาหรือเปล่า พวกเราล้วนตั้งรกรากอยู่ที่นี้ มาก่อน เรอนานหลายชั่วอายุ แต่เอาเถอะ พวกเราจะให้เธออยู่ เราจะปรับตัวให้เข้ากัน และถ้าเธอรอบคอบ ยังไง ๆ พวกเราก็ไม่ทำลายต้นไม้ของเธอจนเสียดุลธรรมชาติไปหรอกน่า”

(เอาเถอะ - เอาเถอะ. 2532 : 67)

นอกจากนี้ศรีดาวเรืองได้เสนอให้เห็นว่าธรรมชาติและระบบนิเวศมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมแล้ว อันเป็นผลมาจากการที่มนุษย์นำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้เพิ่มมากขึ้นจนก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และส่งผลให้เกิดสภาพสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ เช่น น้ำเน่า อากาศเสีย และผลพิษนานาชนิดเกิดขึ้น ดังเช่น

ในเรื่อง (ลมทัวร์ เสนอผ่านตัวละครที่เป็นหยดน้ำที่ระเหยขึ้นไปเกาะกลุ่มรวมกันและลอยผ่านไปในที่ต่าง ๆ น้ำค้างคือ สด และชื้น ได้มองเห็นธรรมชาติที่ถูกทำลายต้นไม้ถูกโค่น ไร่นาแห้งแล้ง เห็นควันจากโรงงานอุตสาหกรรมที่เป็นพิษ ไอเสียของรถยนต์ น้ำครำข้างโรงงาน จนทำให้สดกับชื้น ไม่กล้าที่จะกลายเป็นฝนตกลงมาเพราะจะต้องถูกควันพิษจนตัวเองต้องกลายเป็นพิษไปด้วย ดังคำบรรยายที่ว่า

“รังเกียจฉันรีใจ ฉันคือควันพิษจากโรงงาน เธอจงยอมเป็นพวกฉันดีกว่า ไม่มีทางเลือกเหลืออยู่แล้ว”

(ลมทัวร์. 2529 : 169)

ในเรื่อง (มะลิร้าย เสนอว่าพ่อค้าที่หวังแต่จะกอบโกยผลประโยชน์ใส่ตนโดยไม่คำนึงถึงเรื่องสภาพแวดล้อมที่เป็นพิษด้วยการใช้สารเคมีบำรุงมะลิเพื่อเร่งให้มะลิออกดอกได้เร็ว ๆ และดอก ๆ นั้นทำให้มะลิต้องกลายเป็นพิษจากมะลิที่บริสุทธิ์ไปเป็นมะลิที่เต็มไปด้วยพิษร้ายคอยทำลายผู้คนและสิ่งต่าง ๆ ตลอดเวลาทั้งนี้เป็นผลเนื่องมาจาก สารเคมีที่ต้องตกค้างในมะลิ ทำให้ผู้คนที่ดมกลิ่นมะลิหรือนำมะลิไปลอยน้ำ เพื่อใช้ประกอบอาหารหรือล้างหน้านั้น ต้องพลอยได้รับสารเคมีที่ติดอยู่กับมะลิไปด้วยนั่นเอง ดังคำบรรยายที่ว่า

“น้ำค้ำเกิดจากธรรมชาติที่ไม่มีธุรกิจเข้ามาเกี่ยวข้อง น้ำค้ำยังมีปริมาณเท่าเดิม และไม่มากพอที่จะชำระล้างให้รอยมลทินของนางหมดไปได้ มะลิไม่รู้ว่าน้ำค้ำหมดความต้องการที่เกาะกุมร่างนางไปแล้วหรือยัง

ส่วนน้ำค้ำก็กลับสนท้งจากความน่ากลัวของมะลิและจากตัวน้ำค้ำเอง น้ำค้ำงบนฟ้าหาใช่ น้ำตาของดวงดาวอีกต่อไปแล้ว น้ำค้ำบริสุทธิ์เมื่อแรกเริ่มลงมาก็จริง แต่เมื่อผ่านบรรยากาศที่โรงงานมีพิษร้าย มันจึงกลายเป็น ‘ของร้าย’ ไปกับมะลิด้วย”)

(มะลิร้าย. 2530 : 56)

ในเรื่อง เจ้ารอกรัก เมื่อบ้านเมืองแวดล้อมไปด้วยความเจริญมิตีกรามบ้านช่อง เข้ามาแทนทุ่งนา ป่าเขา ทำให้สัตว์ต่าง ๆ ที่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติต้องสูญพันธุ์ไปเหมือนกับชีวิตของเจ้ากระรอกที่พลัดหลงเข้ามาอยู่บ้านของฉันทกับปลายในแถบชานเมือง แม้ว่าบ้านของฉันทจะมีต้นไม้มากมายหลายชนิดก็ไม่สามารถช่วยให้เจ้ากระรอกมีชีวิตรอดอยู่ได้ เพราะเจ้ากระรอกได้รับอันตรายจากความเจริญทางเทคโนโลยีใหม่ ๆ โดยการถูกไฟฟ้าดูดตาย ดังคำบรรยายที่ว่า

“เช้าวันหนึ่ง ขณะที่ฉันทออกไปยืนใกล้เสาไฟหน้าบ้าน ฉันทพลันฉันทเห็นเจ้ารอกรักนอนหงายอยู่กลางถนน พันคู้หน้าของมันแกร่งดูหน้าเกรง แต่ตัวมันแข็งทื่อไม่กระตุกกระดิกแล้ว”)

(เจ้ารอกรัก. 2532 : 30)

ในเรื่อง จดหมายที่ไม่ถึงผู้รับ ก็ได้เสนอให้เห็นถึงสภาพแวดล้อมเป็นพิษโดยผ่าน ฉันทที่อยากรู้จักคุณซึ่ง เป็นนักเขียนที่มีชื่อเสียง ฉันทและคุณก็เป็นคนจังหวัดเดียวกัน ฉันทได้นึกถึงสภาพแวดล้อมที่เป็นพิษในบ้านเราที่อยากให้คุณรับรู้ ดังคำบรรยายที่ว่า

“ที่บ้านนอก สะเดาดูจะออกดอกช้ากว่ากรุงเทพ เดือนหรือสองเดือน แต่สิ่งที่ยังอยู่คู่กับสะเดาไม่เคยขาดตลอดมาคือปลาดุกย่าง ตอนที่ฉันทไปบ้านปลาดุกกับปลาอื่น ๆ กำลังเป็นโรคลอยขึ้นมาตายตามตุลคลอง แม้กระทั่งที่แม่น้ำหน้าวัดใหญ่ก็ตายเกลือกกันเป็นหมู่มลอมมาติด เรือนแพ
สิ่งแวดล้อมเป็นพิษทำให้ปลาดุกตาย”)

(จดหมายที่ไม่ถึงผู้รับ. 2527 : 21)

ในเรื่อง เล่าของเพลงพนม 1 ศรีดาวเรืองเสนอให้เห็นว่าต้นไม้ พื้นบ้านของไทย ถูกทำลาย สูญหายไปมาก โดยเสนอผ่านเพลงพนม ซึ่งเป็นตัวแทนของเด็กรุ่นใหม่ที่ไม่เคยเห็น

ไม่เคยรู้จักพันธุ์ไม้เก่า ๆ ที่คนในสมัยก่อนปลูกไว้ใช้ประกอบอาหารเลย จนกระทั่งแม่ได้พาเพลง
พนมไปบ้านนอก เพลงพนมจึงได้รู้จัก ดังคำบรรยายที่ว่า

“แม่ชี้ให้เพลงพนมดูต้นมะปราง ใบปลายแหลม ต้นมะกรูดมีหนาม ต้นเพกาคนแก่ชอบเอา
ผักแบน ๆ ยาว ๆ ไปเผาจิ้มน้ำพริก แม่ว่าเด็ก ๆ ยังกินไม่ได้เพราะขมมาก
แล้วแม่ก็ชี้ต้นไม้ต้นอื่น ๆ ให้เพลงพนมดูอีก นั้น ต้นส้มขี้ม้า เพลงพนมหัวเราะกึกกัก
เพราะดูอย่างไรมันก็คือส้มเขียวหวานนั่นเอง นี่ ต้นมะรุ่ยใบเล็ก ต้นกระท้อนใบโต
ส้มซ่า”

(เรื่องเล่าของเพลงพนม 1. 2532 : 55 - 56)

จากการศึกษาแนวคิดในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยได้
สรุปแนวคิดในเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองลงในตาราง เพื่อให้เห็นถึงแนวคิดได้อย่างชัดเจนขึ้น

3. พัฒนาการด้านแนวคิดของศรีดาวเรือง

การศึกษาเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองในช่วง พ.ศ. 2518 - พ.ศ. 2535 จากเรื่องสั้นจำนวน 91 เรื่อง สามารถแบ่งแนวคิดของศรีดาวเรืองออกเป็น 4 แนว คือ แนวคิดเกี่ยวกับสังคม แนวคิดเกี่ยวกับบุคคลต่าง ๆ ในสังคม แนวคิดเกี่ยวกับชีวิต และแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและระบบนิเวศ

ในการเสนอแนวคิดของศรีดาวเรืองในระยะแรกตั้งแต่ พ.ศ. 2518 - พ.ศ. 2521 นั้น แนวคิดที่ศรีดาวเรืองมุ่งเสนอให้ผู้อ่านได้เห็นมากที่สุดคือ แนวคิดเกี่ยวกับกรรมกรที่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุนในด้านต่าง ๆ เช่น ในด้านค่าจ้างแรงงาน ค่าสวัสดิการ ค่ารักษาพยาบาลเมื่อเกิดอุบัติเหตุจากการทำงาน การใช้แรงงานเด็ก เป็นต้น ดังที่ศรีดาวเรืองได้เสนอไว้ในเรื่องสั้นจำนวนมาก เช่น เรื่องแก้วหยดเดียว, พวกในป่า, แรงงานกับเงิน, มือ, ผิดหวัง, ความเงียบที่เริ่มต้น เป็นต้น การเสนอแนวคิดดังกล่าวของศรีดาวเรืองนี้เป็นการเสนอถึงปัญหาของกรรมกรเพียงด้านเดียว ศรีดาวเรืองเห็นว่ากรรมกรเป็นฝ่ายถูกและนายทุนเป็นฝ่ายผิด โดยไม่ชี้ให้เห็นถึงปัจจัยที่ทำให้นายทุนต้องกดขี่กรรมกรเลย

นอกจากนี้ ศรีดาวเรืองยังมุ่งเสนอแนวคิดเกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิตของชนชั้นล่าง เช่น ชาวบ้าน ชาวไร่ ชาวนา ทั้งในชนบทและในชานเมือง ชีวิตของชนชั้นล่างเหล่านี้มีแต่ความแร้นแค้น และถูกกระทำจากบุคคลที่มีสถานภาพสูงกว่าตน ชนชั้นล่างเป็นผู้ได้รับความบีบคั้นทางเศรษฐกิจ ไม่ได้ได้รับความเป็นธรรมจากสังคม และถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้ที่มีอำนาจ ดังที่ศรีดาวเรืองได้เสนอไว้ในเรื่องสั้นหลายเรื่อง เช่น เรื่องพ่อ, ซึ่งรอวันแตกทำลาย เป็นต้น ซึ่งการเสนอแนวคิดเกี่ยวกับชีวิตของชนชั้นล่างก็เป็นการเสนอแนวคิดเพียงด้านเดียวอีกเช่นกัน

ในระยะต่อมา ศรีดาวเรืองก็ได้ยอมรับว่าแนวคิดในเรื่องสั้นของเธอในระยะแรกเป็นการเสนอแนวคิดเพียงด้านเดียวเท่านั้นทั้งในการเสนอภาพของกรรมกรหรือภาพของชนชั้นล่างเป็นการมีมุมมองที่ไม่ชัดเจนและขาดความสมจริง แต่ประมาณปี พ.ศ. 2521 เป็นต้นมา ศรีดาวเรืองได้มองภาพของกรรมกรอย่างเข้าใจและมีเหตุผลว่าทั้งฝ่ายกรรมกรและฝ่ายของนายทุนต่างก็มีทั้งคนดีและคนไม่ดีปะปนกันไปเช่นกัน

ส่วนในด้านปัญหาของชาวบ้านยากไร้ ศรีดาวเรืองก็พัฒนามุมมองของเธอให้หลากหลายและกว้างไกลขึ้นกว่าเดิม โดยเสนอให้เห็นว่าสาเหตุที่ชาวบ้านยากจน แร้นแค้นนั้น มิใช่เกิดจากการถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้มีอำนาจหรือไม่ได้รับความเป็นธรรมจากสังคมแต่เพียงฝ่ายเดียว หากแต่อาจเกิดจากการที่ชาวบ้านมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม อันเป็นเหตุให้ชีวิตต้องพบกับปัญหาความยากจน เช่น การใช้ชีวิตประจำวันของชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับอบายมุข มีการเล่นการพนัน เล่นหวย เล่นแชร์ เล่นไพ่ เป็นต้น ดังที่ศรีดาวเรืองได้เสนอไว้ในเรื่องสั้นหลายเรื่อง เช่น เรื่องคนตายหน้า, เจ้าที่ - ดิน, เลขคณิต ป.2, มุ้ง เป็นต้น

ศรีดาวเรืองยังคงเสนอแนวคิดอื่น ๆ ไว้อีกหลายแนว เช่น แนวคิดเกี่ยวกับบุคคลต่าง ๆ ในสังคม แนวคิดเกี่ยวกับการเมือง วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ศาสนา เป็นต้น โดยวิธีการเสนอความคิดของศรีดาวเรืองจะเป็นไปในลักษณะของการสะท้อนภาพปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งการวิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหา และการเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหานั้น ๆ ไว้ด้วย อันอาจกล่าวได้ว่าศรีดาวเรืองได้เสนอแนวคิดไว้อย่างเป็นระบบ ดังที่ศรีดาวเรืองเสนอไว้ในเรื่องสั้น เช่น เรื่องมันมากับการเลือกตั้ง, บัตรประชาชน, สองมือเรามีแรง, สะพานบุญ เป็นต้น

ในส่วนของแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิสตรี ศรีดาวเรืองได้สะท้อนภาพของสตรีที่ถูกกดขี่จากบุรุษจนทำให้สตรีต้องพยายามต่อสู้เรียกร้องสิทธิความเท่าเทียมกันในสังคม รวมทั้งเสนอภาพการต่อสู้ของสตรีเพื่อสิทธิความเท่าเทียมกันในสังคมด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การต่อสู้ด้วยวิธีการใช้กำลังร่างกาย การใช้ความคิดที่ต่อต้านค่านิยมเดิมในสังคม การหลีกหนีไปจากโลกแห่งความจริง เป็นต้น ดังที่ศรีดาวเรืองได้เสนอไว้ในเรื่องสั้นหลายเรื่อง เช่น เรื่องมัลลิกา, ภูทางขาด, มัทรี เป็นต้น เรื่องสั้นของศรีดาวเรืองที่เสนอแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิสตรีนั้น ศรีดาวเรืองได้เสนอถึงปัญหาของสตรีเพียงด้านเดียว โดยเห็นว่าถูกกดขี่จากบุรุษ โดยไม่เสนอให้เห็นถึงปัจจัยที่ทำให้บุรุษต้องกดขี่สตรีเลย การที่ศรีดาวเรืองได้เสนอแนวคิดดังกล่าวอยู่ตลอด จึงทำให้มองเห็นได้ว่าศรีดาวเรืองไม่มีพัฒนาการทางด้านแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิสตรี

นอกจากนี้ในช่วง พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา ศรีดาวเรืองได้นำแนวคิดเกี่ยวกับชีวิต, ธรรมชาติและระบบนิเวศ มาเสนอไว้ในเรื่องสั้นหลายเรื่อง ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดทางปรัชญาชีวิตและธรรมชาติของตะวันตก โดยเสนอไว้ดังนี้

ในแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและระบบนิเวศ ศรีดาว เรื่อง ได้สะท้อนภาพของธรรมชาติ และระบบนิเวศว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอันเป็นผลมาจากการที่มนุษย์นำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้เพิ่มมากขึ้น จนก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และส่งผลให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เป็นพิษ ดังที่ศรีดาว เรื่อง ได้เสนอไว้ในเรื่องสั้น เช่น เรื่องมะลิร้าย, เจ้ารอกรัก, เอาเถอะ - เอาเถอะ เป็นต้น การเสนอแนวคิดดังกล่าวของศรีดาว เรื่อง นั้น มีความสอดคล้องกับสภาพสังคม ปัจจุบันที่ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ได้ถูกทำลายลงไป

ในแนวคิดเกี่ยวกับชีวิตศรีดาว เรื่อง ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับชีวิตอย่างสอดคล้องกับแนวคิดทางตะวันตกในด้านต่าง ๆ เช่น การเสนอถึงความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันของสภาวะชีวิตที่ทุกชีวิต จะต้องประสบ คือ การเริ่มและการสิ้นสุดของชีวิต การทำงานและการพักผ่อน การแสวงหาความสุข สุขภาพและความเจ็บป่วย ตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่ต้องมีจุดมุ่งหมายของตนเอง และมนุษย์ต้องมีความเกี่ยวข้องกับผู้อื่น เป็นต้น ดังที่ศรีดาว เรื่อง ได้เสนอไว้ในเรื่องสั้นหลายเรื่อง เช่น เรื่อง ไปกับเงาและกาลเวลา, บันทึกของน้องหนู, เมียน้อย, ความสุขสามชั้น, คนขี่จักรยาน เป็นต้น

การสะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับชีวิต และธรรมชาติในศรีดาว เรื่อง เสนอไว้อย่างสอดคล้องกับปรัชญาชีวิตและธรรมชาติ ของทางตะวันตก ศรีดาว เรื่อง ได้เสนอเป็นรูปธรรมง่าย ๆ โดยเสนอผ่านเรื่องราวในเรื่องสั้นและศรีดาว เรื่อง จะยังคงรับรูปแบบการเขียนโดยการนำสัญลักษณ์เข้ามาใช้ในการเสนอแนวคิดในเรื่องสั้นของเธอด้วย การนำสัญลักษณ์เข้ามาใช้นั้น จึงทำให้ผู้อ่านต้องคิดพิจารณา หรือตีความยากขึ้นอีกด้วย ดังที่ศรีดาว เรื่อง ได้เสนอไว้ในเรื่องสั้น เช่น เรื่องงูหางขาด, คนขี่จักรยาน เป็นต้น การที่ศรีดาว เรื่อง เสนอแนวคิดดังกล่าว จึงนับได้ว่าเป็นพัฒนาการด้านแนวคิดของศรีดาว เรื่อง ที่ก้าวขึ้นมาจากการสะท้อนภาพสังคมอีกด้วย

วิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดในการสร้างวรรณกรรมของศรีดาวเรือง

วรรณกรรมกับนักเขียนย่อมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เพราะเรื่องราวของตัวละครที่ปรากฏในวรรณกรรม คือเรื่องราวที่นักเขียนสร้างสรรค์ขึ้นมาจากการผสมผสานเรื่องราวในชีวิตของมนุษย์กับจินตนาการของนักเขียนเองอย่างมีศิลปะ เหมือนดังที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ทรงกล่าวไว้ว่า “กวีสร้างวรรณกรรมจากความจัดเจน (Experience) เพราะเป็นผู้อุพบเห็นความเป็นไปต่าง ๆ ในธรรมชาติและชีวิตอย่างกว้างขวาง ความจัดเจนหรือประสบการณ์ของนักเขียนเป็นเสมือนวัตถุดิบที่กวีใส่ลงไป ในวรรณกรรม ถ้านักเขียนขาดประสบการณ์ที่แจ่มแจ้งในเรื่องที่เขียนวัตถุดิบที่ใส่ลงไปในเรื่องที่เขียนย่อมคลุมเครือไม่ชัดเจน เพราะผู้เขียนขาดประสบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ อย่างท่องแท้แน่นอน” (พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์. 2504 : 118)

วิภา กงกะนันทน์ กล่าวไว้ว่า “การเขียนเรื่องสั้นหรือนวนิยายซึ่งเป็นศิลปกรรมที่ผู้สร้างพยายามเลียนแบบวิถีชีวิตของปวงชน เป็นเรื่องของความรู้สึก ความคิด จินตนาการ ความฝันและประสบการณ์ของมนุษย์ ดังนั้นโดยอัตโนมัติผู้เขียนมักจะสอดแทรกนามธรรมต่าง ๆ ข้างต้น อันเป็นประสบการณ์เฉพาะตนเข้าไปในเรื่องราว จาก ตัวละคร หรือทัศนะของตัวละคร นับได้ว่าเป็นการใช้วัตถุดิบจากอดีตชีวิตประวัติโดยมิได้ตั้งใจ” (วิภา กงกะนันทน์. 2520 : 83 - 84)

จากคำกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า เมื่อวรรณกรรมสร้างขึ้นจากประสบการณ์อันมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตของนักเขียนทั้งทางตรงและทางอ้อมแล้ว วรรณกรรมย่อมสะท้อนชีวิตและประสบการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งของนักเขียนออกมาเช่นกัน ฉะนั้นการศึกษาชีวประวัติหรือบันทึกส่วนตัวของนักเขียนอาจนำมาช่วยในการศึกษาผลงานของนักเขียนได้เพราะช่วยให้ผู้อ่านมีความเข้าใจในผลงานของนักเขียนได้ลึกซึ้งขึ้น

การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดในการสร้างวรรณกรรมของศรีดาวเรืองพบว่า มีปัจจัยที่สำคัญ 2 ประการ ดังนี้

1. ปัจจัยทางชีวประวัติและประสบการณ์ในชีวิต
2. ปัจจัยทางสังคม

1. ปัจจัยทางชีวประวัติและประสบการณ์ในชีวิต

การศึกษาปัจจัยทางชีวประวัติและประสบการณ์ในชีวิตของศรีดาว เรื่องสามารถแบ่ง
ออกได้เป็น 2 ประเด็นใหญ่ คือ

- 1.1 ปัจจัยทางชีวประวัติ
- 1.2 ปัจจัยทางประสบการณ์ในชีวิต

1.1 ปัจจัยทางชีวประวัติ

เมื่อได้ศึกษาชีวประวัติของศรีดาว เรื่องจากการสัมภาษณ์และจากการศึกษา
เอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศรีดาว เรื่องพบว่าศรีดาว เรื่องได้นำชีวประวัติมาใช้เป็นวัตถุดิบใน
การเขียนเรื่องสั้น ดังนี้

1.1.1 ภูมิสำเนา

ศรีดาว เรื่องเกิดที่อำเภอบางกระทุ่ม ในจังหวัดพิษณุโลก ศรีดาว เรื่อง
เป็นคนที่มีความรู้สึกผูกพันในภูมิสำเนาของตนเองเป็นอย่างมาก เธอจึงนิยมนำ เรื่องถิ่นฐาน
บ้านเกิดของเธอไปใส่ไว้ในเรื่องสั้น หลายเรื่องเช่น จดหมายที่ไม่ถึงผู้รับ, บุญสงกรานต์, บทสนทนา
ของยาย เป็นต้น

ในเรื่อง จดหมายที่ไม่ถึงผู้รับ ศรีดาว เรื่องเขียนในปี พ.ศ. 2529
หลังจากที่ได้ทราบข่าวคดีฆาตกรรมสุวรรณี สุคนธา จากทางหน้าหนังสือพิมพ์รายวัน เพื่อระลึกถึง
สุวรรณี สุคนธา นักเขียนรุ่นพี่ที่มีชื่อเสียงและที่สำคัญเป็นคนจังหวัดเดียวกับเธอคือเป็นคนจังหวัด
พิษณุโลก ดังความว่า

“ความภูมิใจส่วนตัวที่มีกับคุณอีกข้อหนึ่งในฐานะนักเขียนรุ่นน้อง ก็คือ
เราเป็นคนจังหวัดเดียวกัน แม้ฉันจะเกิดในตำบลนอกเมือง ไกลไปจากแถวบ้านคุณ แต่ฉันก็
เคยเข้าไปเป็นลูกจ้างขายข้าวแกงในตัวจังหวัด เวลาถึงงานวัดพระพุทธชินราช ซึ่งเข้าใจว่าคุณเอง
คงคุ้นชินมาช้านาน”

(จดหมายที่ไม่ถึงผู้รับ. 2527 : 19 - 20)

อำเภอบางกระทุ่มของจังหวัดพิษณุโลกที่เป็นถิ่นฐานบ้านเกิดของ
ศรีดาว เรื่องนั้นเป็นอำเภอที่มีชื่อเสียงในการทำกล้วยตากออกจำหน่าย ศรีดาว เรื่องจึงนำความรู้

เรื่องวิธีการทำกล้วยตากของชาวบ้านในอำเภอบางกระทุ่มมาสอดแทรกไว้ในเรื่องสั้นได้อย่างสมจริง และน่าสนใจ ดังในเรื่อง บุญสงกรานต์ และ บทสนทนาของยาย ที่กล่าวไว้ว่า

“กล้วยตากเป็นงานที่คอยจ้งหะไม่ได้ มาเมื่อใดจะต้องทำจนกว่าจะเสร็จ และกล้วยตากรุ่นนี้เป็นกล้วยตากแบนแดดสามตกเย็นวันนี้เขาก็จะเก็บอบเป็นขั้นสุดท้ายของงาน ตากกล้วยที่ต้องใช้เวลารุ่นละประมาณเจ็ดวัน และรุ่นต่อไปเขาจะเริ่มปอกกล้วยใหม่คินพรงนี้ เขากับลูกจ้งตัวเล็ก ๆ จึงผัดวันไม่ได้ กล้วยสุกเมื่อใดเป็นต้องรีบทำเมื่อนั้น มิฉะนั้นรสชาติจะด้อยลงทันที”

(บุญสงกรานต์. 2525 : 86)

หรือในเรื่องบทสนทนาของยาย จะกล่าวถึงชื่อเสียงของกล้วยตากอำเภอบางกระทุ่มว่า

“ถ้าเรื่องแบบนี้มันไม่ดี กล้วยตากบางกระทุ่มคงไม่ดังไปทั่วหรอก เอ็งจำได้มั๊ย ไอ้เล็กลูกพี่บุญที่ไปอยู่กรุงเทพฯ มันเคยบอกว่าขนาดหัวลำโพงยังมีกล้วยตากติดชื่อบางกระทุ่ม เชื่อฉันเหอะคราวนี้คงได้ลิ้มตาอัปากกะเขามั่ง”

(บทสนทนาของยาย. 2525 : 137)

1.1.2 ชาติกำเนิด

จากการศึกษาพบว่าปัจจัยอย่างหนึ่งซึ่งน่าจะมีผลต่อการสร้างเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองก็คือปัจจัยที่มาจากชาติกำเนิดของศรีดาวเรืองเอง เพราะศรีดาวเรืองจะนำเรื่องราวในชีวิตจริงของปู่ พ่อ และแม่ มากกล่าวไว้ในเรื่องสั้นเสมอ

เมื่อศึกษาจากบทสัมภาษณ์ของศรีดาวเรืองจะพบว่าศรีดาวเรืองเป็นหลานของหลวงสุรณรงค์ (ปู่) อดีตนายทหารมหาดเล็ก และเป็นบุตรของนายสำรวจคนงานสถานีรถไฟบางกระทุ่ม กับนางต๋อล่อมผู้เป็นแม่ค้าหาบเร่ ศรีดาวเรืองรู้ว่าบิดาเป็นคนกรุงเทพฯ และได้ออกจากบ้านโดยที่ไม่รู้สาเหตุแน่ชัด ศรีดาวเรืองคงจะประทับใจในเรื่องบรรดาศักดิ์ของปู่ และในเรื่องการประกอบอาชีพอย่างสุจริตและซื่อสัตย์ทั้งของพ่อและแม่มาก ศรีดาวเรืองจึงนำเรื่องราวของบรรพบุรุษมาจำลอง เป็นเรื่องราวของตัวละครไว้ในเรื่องสั้นต่าง ๆ ดังนี้

ในเรื่อง **ทางศพผ่าน** ศรีดาวเรืองได้นำชื่อของปู่ พ่อ และแม่ของตนเองไปตั้ง เป็นชื่อของตัวละครในเรื่อง ดังคำบรรยายที่ว่า

“ผมกับ**สำรอง** เป็นเพื่อนนักเรียนกับมา จนป่านนี้ผมยังไม่รู้สาเหตุจริง ๆ ว่าเรื่องมันเป็นมาอย่างไร”

(ทางศพผ่าน. 2526 : 185)

“**ตล่อม** เมียกันเป็นลูกสาวคนเดียวของพ่อแม่ เขาเป็นคนดินนี้เงียบ ๆ ด้อยการศึกษาแต่ก็พออ่านออกเขียนได้ เขาก็เก่งเหมาะสมกับชนบทแหละ”

(ทางศพผ่าน. 2526 : 189)

“เด็กที่มีสภาพคล้ายขอทานเหล่านี้หรือคือลูกนาย**สำรอง** **ถูกหลวงสุรมรงค์** อดีตผู้ร่วมก่อการ 2475 เรื่องราวของมันไม่ต่างอะไรกับ ‘นิยายน้ำเน่า’ ที่ผมเขียนติดกันงอมแงมทั่วเมือง หากตอนจบมันกลับตรงกันข้าม เพราะนาย**สำรอง** ไม่ได้กลับไปพิสูจน์ป่านดำป่านแดง เพื่ออ้างสิทธิ์ครอบครองมรดก”

(ทางศพผ่าน. 2526 : 191)

ในเรื่อง **พ่อ** ศรีดาวเรืองได้กล่าวถึง “พ่อ” ว่าชื่อ**สำรอง** เป็นคนการรถไฟสถานี บางกระทุ่ม ดังคำกล่าวของเด็กชายเล็ก ๆ ที่ว่า

“**น้ำรอง** พ่อบอกว่าเตี้ยรดตัวมาให้น้ำรองอยู่รับรถแทนด้วย พ่อไม่ค่อยสบาย”
เขาพยักหน้ารับคำลูกชายนายสถานีอย่างเงียบ ๆ

(พ่อ. 2518 : 56)

ในเรื่อง **พ่อ** ศรีดาวเรืองได้เล่าถึงตัวละคร “พ่อ” ที่มีอาชีพเป็นคนการรถไฟได้อย่างสมจริง ดังคำบรรยายที่ว่า

“ใกล้เวลารดตัวมา พ่อจะเดินไปหยิบธงแดง ธงเขียว พร้อมกับห้วงบรรจุเอกสาร พอรถเข้ามาใกล้ พ่อจะชูธงเขียวโบกขึ้นลง เพื่อให้สัญญาณ แล้วเปลี่ยนเป็นชูห้วงขึ้นสูงเลยหัว พนักงานหัวรถไฟไหลออกมาถึงห้วงของตนลงบนชานก่อนคว้าห้วงจากมือพ่อขึ้นไปแทน พ่อมองตามท้ายขบวนรถไฟคล้ายกับสงสัยอยู่ในใจ วันหนึ่ง ๆ มีรถไฟผ่านทั้งขึ้นทั้งลงหลายขบวน บางกระทุ่มเป็นเพียงสถานีเล็ก ๆ ”

(พ่อ. 2518 : 56)

จำรัส ถนอมมิตร และธีรา ยุทธวรรณ ได้กล่าวถึงวิธีการสร้างตัวละครในเรื่อง "พ่อ" ของศรีดาวเรื่องว่า "ศรีดาวเรื่องสามารถบรรยายตัวตนของพ่อได้อย่างมีวิญญาณ เพราะพ่อคือบุคคลที่มีความผูกพันอยู่กับศรีดาวเรื่องในชีวิตจริง ๆ ถึงแม้ว่ารายละเอียดต่าง ๆ ในงานเขียนไม่ได้นำมาจากชีวิตจริงทุกกระเบียดนิ้วแต่ก็มีส่วนเกี่ยวโยงกันอยู่มากอย่างน้อยก็ในแง่ความมั่นคงใจที่ทำให้ศรีดาวเรื่องเขียนเรื่องพ่อออกมา" (จำรัส ถนอมมิตร และ ธีรา ยุทธวรรณ. 2522 : 44)

เมื่อเราลองหันไปศึกษาชีวิตประวัติของศรีดาวเรื่องประกอบคำวิจารณ์ของจำรัส ถนอมมิตร และธีรา ยุทธวรรณ ก็จะพบว่าศรีดาวเรื่องเองก็ยอมรับว่า เธอได้นำเรื่องราวของบรรพบุรุษไปสอดแทรกไว้ในเรื่องสั้นด้วย ดังจะเห็นได้จากคำให้สัมภาษณ์ของศรีดาวเรื่องในบทสัมภาษณ์ชุดรากเหง้าของศรีดาวเรื่องที่ว่า "เรื่องสั้นของพ่อนี้เป็นเสมือนรอยอดีตรากเหง้าของเธอเอง ตัวละครที่ชื่อสำรอง หรือนำรอง คือพ่อซึ่งรับราชการเป็นคนการรถไฟ สถานีรถไฟบางกระพุ่ม อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก พ่อเป็นคนที่ทำงานอย่างซื่อสัตย์ เพื่อเลี้ยงลูกเกือบ 10 คน กับภรรยาซึ่งเป็นแม่ค้าขายขนมไทย ย่านสถานีรถไฟแห่งนี้" (ชุดรากเหง้าศรีดาวเรื่อง. 2528 : 11)

กล่าวโดยสรุป ตัวละครและเรื่องราวต่าง ๆ ของตัวละครที่ศรีดาวเรื่องเขียนไว้ในเรื่องสั้นนั้น ส่วนหนึ่งจะจำลองมาจากบุคลิกลักษณะและเรื่องราวในชีวิตจริงของบุคคลผู้เป็นบรรพบุรุษในชีวิตจริงของศรีดาวเรื่องนั่นเอง

1.1.3 บุคคลรอบข้าง

เมื่อศึกษาประวัติของศรีดาวเรื่องแล้วพบว่า นอกจากศรีดาวเรื่องจะมีความรักและผูกพันกับพ่อและแม่อย่างแน่นแฟ้นแล้ว / "ยาย" ก็เป็นบุคคลหนึ่งศรีดาวเรื่องมีความรักและความผูกพันด้วยเป็นอย่างมาก

ในบทสัมภาษณ์ชุดรากเหง้าศรีดาวเรื่องได้กล่าวถึงยายด้วยความรักและศรัทธาว่า "ปัจจุบันนี้ยายแก่มากแล้วอายุประมาณ 84 ปี หูตาสูญเสียความแจ่มชัดไปทุกขณะตามธรรมชาติของสังขาร แต่ยายก็ยังทำงานเท่าที่จะทำได้ ยายยังเก็บยอดตำลึงไปขายที่ตลาดอยู่เลย" (ชุดรากเหง้าศรีดาวเรื่อง. 2528 : 37)

การที่ศรีดาวเรือง เคยได้รับการเลี้ยงดูและเอาใจใส่จากยายอย่างใกล้ชิดมาก่อนหน้านั้น น่าจะเป็นมูลเหตุสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้ศรีดาวเรืองสามารถถ่ายทอดมาความรักและความผูกพันอย่างลึกซึ้งของยายที่มีต่อลูกหลานได้อย่างสมจริงและน่าประทับใจไว้ในเรื่องสั้นหลายเรื่อง เช่น ยายกับทหารหนุ่ม กระแสน้ำของยาย, หลานยาย, ราคาของยาย, บุญของยาย เป็นต้น

ในเรื่อง ราคาของยาย ศรีดาวเรืองได้เสนอภาพของยายที่อายุมากกว่า 80 ปี ที่ไม่ยอมอยู่หนึ่งเฉย ดังคำบรรยายที่ว่า

“หญิงชราไม่รับรู้ความในใจของใคร ไม่เห็นแววตาส่อสมเพชของใคร นางรับรู้แต่เพียงสายตามัว ๆ ของนางมีงานจะต้องทำ นางสอดสาย นางค้นหา นางมีประโยชน์

หญิงชรายกมือขึ้นป้องแดด เข้มมองยอดตำลึงที่เลื้อยยาวส่วนในใจคิดว่า เตี้ยนางจะผ่าน ขึ้นไปบนสถานีและจะเดินไปทางตลาดเพื่อซื้อยาแก้ไข้สองซอง กับซื้อขนมติดมือไปฝากโหล่น”

(ราคาของยาย. 2528 : 77)

ในเรื่อง (บรรพบุรุษของใคร ศรีดาวเรืองได้เสนอถึงตัวละครที่เป็นหญิงชราอายุ 80 กว่า ที่ต้องหาเลี้ยงชีพโดยการเก็บผักข้างทาง ดังคำบรรยายที่ว่า

“นางจะเดินกลับมาบนทางเก่าพร้อมกับสายสายตางฝ้าฟางมองหายอดผักริมทาง ตำลึง กระถิน ผักบุ้ง ผักอะไรก็ได้ที่นางรู้แก่ใจว่ากินได้และไม่ต้องซื้อ”

(บรรพบุรุษของใคร. 2527 : 211)

นอกจากศรีดาวเรืองจะนำเรื่องราวของบุคคลรอบข้างที่ตนเองมีความรักความผูกพันด้วย เช่น “ยาย” มาถ่ายทอดไว้ในเรื่องสั้นแล้ว บุคคลรอบข้างที่ศรีดาวเรืองมีความรักความผูกพันด้วยมากเป็นพิเศษอีกผู้หนึ่งก็คือ “ลูก” ดังที่ชเลสิก (นามแฝง) ได้กล่าวว่า “ชีวิตในครอบครัวของศรีดาวเรืองนั้นเป็นเรื่องที่สะเทือนใจล้ำลึก ที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ภายในครอบครัวระหว่างพ่อ แม่ และลูกน้อยที่เป็นโรคหัวใจมาตั้งแต่เกิด คือ ลูกชายชื่อโมน ที่มีอาการหัวใจตีบ และหัวใจรั่ว ของลูกชายคนเดียววัย 11 ขวบที่เป็นมาแต่กำเนิด และล่าสุตโมนเพิ่งผ่าตัดหัวใจเป็นครั้งที่ 2 เพื่อใส่เส้นเลือดเทียมเข้าไปและต้องกินยาบำรุงหัวใจที่กินมาตั้งแต่เกิด โมนก็ต้องกินอยู่จนทุกวันนี้”

(ชเลสิก นามแฝง. 2534 : 87)

เมื่อ “โมน” ลูกชายโตนของศรีดาวเรือง เป็นโรคหัวใจรั่วมาตั้งแต่เกิดเช่นนี้ ก็ย่อมจะทำให้ผู้ที่เป็แม่ยิ่งเพิ่มความรัก ความห่วงใย และความวิตกกังวลในอาการเจ็บป่วยของลูกมากกว่า

ปกติเป็นธรรมดา ศรีดาว เรื่อง ได้พยายามถ่ายทอดอารมณ์ ความนึกคิดและหัวใจของแม่ผู้มีลูกหัวใจพิการให้คนอื่นได้ทราบว่า ผู้เป็นแม่ นั้นจะมีความวิตกกังวลและทุกข์ร้อนในใจมากมายเพียงไรไว้ในเรื่องสั้นหลายเรื่องได้อย่างสมจริงและน่าสะเทือนใจ เช่นเรื่อง ดาหนู, น้ำตาไหลเจี๊ยบ, โลกของโนม) เป็นต้น

ในเรื่อง (โลกของโนม) ศรีดาว เรื่อง ได้เล่าถึงลูกชายที่เป็นโรคหัวใจแต่กำเนิดโดยเสนอผ่านตัวละครคือ เด็กชาย โนม ดังคำบรรยายที่ว่า

“โนมเป็นเด็กตัวเล็ก หายใจอึดอัด เขาผอมบางผิดจากเด็กทั่วไป ทั้ง ๆ ที่มีอาหาร ยา ของเล่น และได้รับการดูแลจากหมอบ่อยเป็นประจำ แต่โนมก็โตช้าและขาดเพื่อนวัยใกล้เคียง เรื่องนี้ดูเหมือนจะมีพ่อ แม่ กับหมอบอกกันที่รู้

โนมไม่เข้าใจรูปเด็กที่มีท่อสายยางในปากที่พ่อตัดมาแขวนไว้ข้างโต๊ะ เขียนหนังสือใกล้หน้าต่าง

ถ้าโนมโตขึ้นและอ่านหนังสือแล้วเข้าใจ เขาคงจะอ่านข้อความที่เขียนบรรยายไว้ได้ภาพนั้นได้ว่า ไฮโปเทอร์เมียคือเทคนิคใหม่ล่าสุดในการผ่าตัดหัวใจของทารกแรกเกิดที่มีความผิดปกติในการทำงานของหัวใจ โดยการลดอุณหภูมิของเลือดให้ต่ำลง ทำให้การไหลเวียนของเลือดหยุดลง เลือดถูกดึงออกจากร่างกายเด็กไปยังเครื่องมือแทนหัวใจ ปอด เป็นเวลา 15 นาที ในช่วงเวลาดังกล่าว เลือดจะมีการไหลเวียนนอกร่างกายเป็นเวลา 15 นาที ทำให้หมอสามารถผ่าตัดหัวใจเด็กได้โดยไม่ต้องมีการเสียเลือด”

(โลกของโนม. 2529 : 211 - 212)

ในเรื่อง (ดาหนู) ศรีดาว เรื่อง จะเล่าถึงความรู้สึกของแม่ผู้มีลูกป่วยเป็นโรคหัวใจรั่ว แล้วคิดกังวลเรื่องการรักษาด้วยการผ่าตัดหัวใจของลูกเพราะคิดเกรงไปว่าถ้าการผ่าตัดของแพทย์ไม่ประสบผลสำเร็จจะทำให้ตนต้องสูญเสียลูกชายคนเดียวไปได้อย่างสะเทือนใจ ดังคำบรรยายที่ว่า

“แน่นอน เมื่อลูกกินอาหารได้น้อย น้ำหนักตัวไม่ขึ้นมาหลายเดือนพ่อแม่ทุกคนย่อมชวนขวายหาทางแก้ไข เมื่อลูกกินได้นอนหลับโตวันโตคืน พ่อแม่ทั้งหลายย่อมดีใจคลายกังวล แต่ฉันกลับไม่ ฉันเป็นแม่ที่ไม่มีทางเลือก เวลาป้อนข้าวให้ลูก ฉันอดน้ำตาซึมออกมาไม่ได้ ฉันไม่แน่ใจว่า นี่ฉันกำลังเลี้ยงลูกให้เติบโตใหญ่หรือกำลังเร่งเวลาให้ลูกมาถึงวันจากพรากกันเร็วยิ่งขึ้น”)

(ดาหนู. 2527 : 237)

หากเราจะกล่าวว่า ศรีดาว เรื่อง เขียนเรื่องสั้นที่แสดงถึงความรักและความผูกพันอย่างละเอียดอ่อนของผู้เป็นแม่ที่มีต่อลูกน้อยผู้ป่วยเป็นโรคหัวใจพิการอย่างถอดหัวใจของตนเองออกมาเขียนแล้ว ก็น่าจะเป็นคำกล่าวที่ไม่คลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริงนักเพราะ ศรีดาว เรื่องเองก็บอกย้ำอยู่เสมอว่า “พร้อมที่จะหยุดงานเขียนทันทีอย่างยาวนาน เพื่อดูแลลูกที่หัวใจพิการตั้งแต่กำเนิดเจ็บป่วยบ่อย ๆ ไม่แข็งแรง” (ขุตรากเหง้าศรีดาว เรื่อง. 2528 : 24)

1.1.4 บุคลิกภาพของตนเอง

เนื่องจากคำว่า บุคลิกภาพ หมายถึงรูปร่างและลักษณะนิสัย ผู้วิจัย จึงพิจารณาแยกปัจจัยจากบุคลิกภาพของศรีดาว เรื่องออกเป็น 2 ประเด็นด้วยกันคือ

ก. รูปร่าง จากการศึกษาพบว่าศรีดาว เรื่อง เป็นหญิงสาวที่มีรูปร่างลั่นทัด หน้าตาเป็นคนไทยแท้ ๆ และมีสีผิวขาว นัยน์ตาสีน้ำตาล แม้อัตลักษณ์ดังกล่าวนี้จะไม่ปรากฏเป็นลักษณะของตัวละครหญิงในเรื่องสั้นของศรีดาว เรื่องอย่างเด่นชัดมากนักก็จริง แต่ตัวละครหญิงในเรื่องสั้นของเธอก็มีรูปร่างลั่นทัด และมีผิวสีขาวเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ตัวละครหญิงในบางเรื่องก็จะมีลักษณะคล้ายกับถอดแบบของศรีดาว เรื่องออกมาเลยทีเดียว ดังเช่น

ในเรื่อง ทางศพผ่าน ได้กล่าวถึงตัวละครที่เป็นภรรยาของเพื่อนที่อยู่ในชนบทซึ่งมีลักษณะคล้ายกับศรีดาว เรื่องว่า

“ผมเห็นหญิงร่างผอมเล็ก ผมมยต่ำ ใบหน้าแบนผิวขาว สิ่งที่สะดุดตา คือ ดวงตาสีสนิม”

(ทางศพผ่าน. 2526 : 190)

จากความสอดคล้องสัมพันธ์กันอยู่บ้างระหว่างรูปร่างลักษณะของศรีดาว เรื่องกับรูปร่างลักษณะของตัวละครในเรื่องสั้นบางเรื่องของเธอ ดังได้กล่าวแล้วทำให้เชื่อได้ว่ารูปร่างลักษณะของศรีดาว เรื่องน่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในรูปร่างลักษณะของตัวละครในเรื่องสั้นของเธอด้วย

ข. นิสัย ศรีดาว เรื่อง ได้สอดแทรกนิสัยของตัวเองให้กับตัวละครในเรื่องสั้น ไว้ดังนี้

ความรักในธรรมชาติ ศรีดาวเรือง เป็นผู้ที่มีความรักในธรรมชาติ ชอบปลูกต้นไม้ทั้งไม้ดอก และไม้ประดับ ศรีดาวเรือง จึงสร้างตัวละครให้มีนิสัยรักธรรมชาติไว้ในเรื่องสั้นหลายเรื่อง เช่น เจ้าล่อ, เอาเถอะ - เอาเถอะ, เจ้ารอกรัก เป็นต้น

ในเรื่อง เจ้าล่อ ศรีดาวเรือง ได้เล่าถึงตัวละครชื่อคมขำ ซึ่งเป็นแม่บ้านที่รักในต้นไม้ต่าง ๆ ดังความว่า

“คมขำเองค่อย ๆ เปลี่ยนไปตามวัยเวลา แม้ว่าเธอจะยังคงรักดอกไม้มานานานพันธุ แต่เธอก็กลับยินดีขยายพันธุ์กล้วยน้ำว้า และร่องผักสวนครัว ประเภทชิงช้าโต๊ะใคร่ไม่ต้องไปหาซื้อที่ตลาดเพิ่มขึ้น อีกทั้งยังมีสวนสมุนไพรกระจายขึ้นเฒ่าทั่วบริเวณ”

(เจ้าล่อ. 2529 : 118)

ในเรื่อง เจ้ารอกรัก ได้เสนอถึงครอบครัวของจันกับปลายที่อยู่ใสวนเพราะทั้งสองต่างชื่นชอบในธรรมชาติ ดังความว่า

“ขณะนั้นฉันยังไม่พร้อมจะมีลูก นอกเหนือจากงานนอกบ้านการดูแลสวนเป็นสิ่งที่เราโปรดปรานต้นไม้ใหญ่หน่อย ทั้งยืนต้นและล้มลุกของคุณแม่มีไว้ให้บ้างแล้ว เราเพียงเพิ่มเติมที่เราชอบและตัดบางต้นที่ไม่ชอบทิ้งไปตามความพอใจของเรา” (เจ้ารอกรัก. 2532 : 25)

ความโอบอ้อมอารี นิสัยอีกประการหนึ่งของศรีดาวเรือง นั่นก็คือ เธอเป็นคนที่มีความใจโอบอ้อมอารี ชอบช่วยเหลือผู้อื่น ซึ่งจะเห็นได้จากบันทึกประจำวันของศรีดาวเรือง ในวันที่ 4 มกราคม 2519 ว่า “ไม่ได้บันทึกหลายวัน เล่นเอาเกือบแยะ เมื่อวันที่ 31 ทำขนมแจกเพื่อนบ้าน และเลี้ยงเด็กที่หน้าบ้าน คิดว่าดีกว่าการไปทำบุญที่วัด เพราะขนมทุกชิ้น ทุกถ้วย ถึงปากท้องของเด็ก และเพื่อนบ้านอย่างเห็นได้ในชาตินี้

พอเล่นเกมต่าง ๆ กับเด็ก ๆ อย่างสนุกสนาน เตี้ยวนี้เดินออกไปเจอเด็ก ๆ ตามถนน พวกเขาดูจะเป็นมิตรกับเรา เสียจริง ๆ บ้างก็ทักทาย บ้างก็คุยอวดเพื่อนว่า นี่น้ำของกูโว้ย” (จดหมายเหตุชีวิตส่วนตัว. 2528 : 15)

ในเรื่อง แต่เธอทุกคน ศรีดาวเรือง ได้สะท้อนนิสัยที่เป็นคนใจคอโอบอ้อมอารีไว้ในตัวละครที่เป็น “น้ำ” ว่า

(“ความจริง ‘น้า’ มิใช่ครู ‘น้า’ เป็นเพียงเพื่อนบ้านอยู่ใกล้ ๆ สลัม บ้านของ ‘น้า’ ไม่มีเด็ก ก่อนหน้า ‘น้า’ จึงดูเหงา ๆ แต่พอมีเด็กไปหา ‘น้า’ ก็เต็มอกเต็มใจต้อนรับเป็นเพื่อน ‘น้า’ เป็นที่ปรึกษา ‘น้า’ ให้ยืมการ์ตูน ‘น้า’ ช่วยทำการบ้าน ‘น้า’ ให้โอกาสเด็กโตแสดงตัวเป็นครูสอนหนังสือเด็กเล็ก เด็ก ๆ จึงมีโอกาสเป็นทั้งครูและนักเรียนพร้อมกัน”)

(แต่เธอทุกคน. 2529 : 98)

การเป็นผู้ที่เฝหาความรู้ จากการศึกษาประวัติของศรีดาว เรื่องนั้น ผู้วิจัยพบว่าศรีดาว เรื่อง ได้เข้าเรียนชั้นประถมศึกษาที่โรงเรียนบางกระทุ่มศึกษาลัย เมื่อสำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เธอได้ลาออกจากโรงเรียนมาอยู่บ้านช่วยแม่เลี้ยงน้อง พออายุประมาณ 12 ปี เธอได้เดินทางเข้ากรุงเทพฯ เพื่อไปหางานทำ

แม้ว่าศรีดาว เรื่อง จะไม่ได้รับการศึกษาในระบบอย่างสมบูรณ์นัก เธอก็ไม่ละเลยที่จะหยุดศึกษาหาความรู้ต่อ เธอกลับสนใจที่จะเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ให้แก่ตนเองอยู่เสมอตั้งนั้นหลังจากที่ได้เข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ และพอที่จะแบ่งรายได้ไปเป็นค่าเล่าเรียนในวิชาที่ตนเองสนใจใคร่รู้แล้ว ศรีดาว เรื่อง ก็ไม่รีรอที่จะเริ่มเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ นั้นทันที และจากการเป็นผู้ที่เฝหาความรู้อยู่เสมอนี้ทำให้ศรีดาว เรื่อง สามารถเรียนจบหลักสูตรการตัดเย็บเสื้อผ้าจากโรงเรียนสอนตัดเสื้อสเปน ซึ่งเป็นโรงเรียนที่มีชื่อเสียงในด้านการตัดเย็บเสื้อผ้าสตรี ดังจะเห็นได้จากบทสัมภาษณ์ที่เล่าว่า “งานใหม่ที่เธอได้คืองานเย็บเสื้อโหล ค่าจ้างที่ได้รับไม่จำเป็นต้องส่งบ้านมากนักเนื่องจากแม่เสียไปแล้ว ยายก็จำเป็นในการใช้เงินน้อยมาก จึงเก็บสะสมเอาไว้ได้โอกาสก็สมัครเรียนตัดเสื้อที่โรงเรียนสอนตัดเสื้อสเปน เรียนจนจบหลักสูตรได้ประกาศนียบัตร” (ขุดรากเหง้าศรีดาว เรื่อง. 2528 : 13)

จากนิสัยเฝหาความรู้นี้ทำให้ศรีดาว เรื่อง มีโอกาสนำความรู้ใหม่ ๆ ที่เธอได้รับมาถ่ายทอดไว้ในเรื่องสั้นของเธอด้วย

ในเรื่อง (สิ่งที่ลงทุน ศรีดาว เรื่อง เล่าถึงตัวละครชื่อจรินทร์ที่คิดเพิ่มพูนความรู้ เรื่องการตัดเย็บเสื้อผ้าด้วยการไปเรียนวิชาตัดเสื้อในกรุงเทพฯ และได้นำประสบการณ์จากการเรียนตัดเสื้อมาเสนอไว้ ดังคำบรรยายที่ว่า

“เราซื้อผ้ามาแล้วนี่ไง เมตรละ 120 ผ้าหน้าแคบเลยซื้อมา 3 เมตร พอหรือเปล่าก็ไม่รู้ ลูกไม้ี่เมตรละ 200 ซื้อมาเมตรเดียว เราว่าจะปักมุ่ม ปักเลื่อมลงบนลูกไม้ ดอกซ้อนแล้วตัดออกเป็นช่อ ๆ สอยติดเอา”

“ฉันว่าเราลอกลายแป็บเดียวก็เสร็จ ปักเอาเองมันน่าจะดีกว่า ไหน ๆ ก็เรียนปักมาแล้ว ไม่เห็นจะเสียเวลาที่ตรงไหน นี่พูดก็พูดนะ ฉันว่าไอ้ชุดแบบนี้ถ้าอยู่บ้านนอกคงไม่ต้องเสียเวลามาตัดให้เปลืองตังค์เปล่า ๆ ตัดแล้วจะเอาไปให้ใครใส่ ยิ่งชุดอาบน้ำ ชุดรัดหน้าท้อง หรือพวกชุดสตรียิ่งแล้วใหญ่ ฉันขอครูเขาเรียนแค่ตัดกระดาษ แต่ทางโรงเรียนก็ไม่ยอม เขาว่าเดี๋ยวจะไม่ครบหลักสูตรยุโรป”

(สิ่งที่ลงทุน. 2518 : 45)

ศรีดาว เรื่องได้เล่าถึงสาเหตุที่เธอไปเรียนวิชาเย็บปักที่สนามฝึกกรมการรักษาดินแดน จนได้วุฒิบัตรมาอีกใบหนึ่งว่า “การเรียนเย็บปักนั้น เธอไม่ได้ตั้งใจมาก่อน ปกติเดือนหนึ่งจะไปส่งเงินฉาบปัดกิจให้ยายที่วัดโพธิ์ วันหนึ่งได้ยินเสียงปืนที่เขายิงกันเลยเดินเข้าไปดูเห็นมีคนสมัครเรียนก็สมัครเรียนกับเขาด้วย” (ขุตรากเหง้าศรีดาวเรื่อง. 2528 : 13) จากการเป็นผู้ที่มีนิสัยใฝ่หาความรู้ทำให้ศรีดาว เรื่องกลายเป็นผู้ที่มีความรู้กว้างขวาง และได้นำความรู้ที่เธอได้รับมาถ่ายทอดไว้ในเรื่องสั้นของเธอ อันจะมีผลทำให้เรื่องสั้นของเธอมีเนื้อหาแปลกและน่าสนใจต่างไปจากนักเขียนอื่น ๆ ดังเช่น

ในเรื่อง เสียงด้วยดาखाให้ศูนย์หน้าอยู่ที่กลางจุดศูนย์หลัง ศรีดาว เรื่องได้เสนอให้เห็นถึงวิธีการยิงปืน ดังคำบรรยายที่ว่า

“สุดลมเข้าท้องแรง ๆ แล้วยกปืนขึ้นประทับ เสียงด้วยดาखाให้ศูนย์หน้าอยู่ที่กลางจุดศูนย์หลังและกึ่งกลางข้อแรกของนิ้วชี้แตะไก ลมหายใจผ่อนออกไปครึ่งท้องหยุด ยิง พลาด!

คุณยืนหันข้างหาเป้าให้ได้จากซิคับ น่าน น้้แหละเท้าแยกห่างเท้าช่วงไหล่ มือขวากำคอปืนยกประทับมา ให้สันปืนอยู่ที่กลั่มเนื้อช่องปากที่ไม่ใช่กระดูก นิ้วโป้งซ้ายรองรับโกร่ง

โก นิ้วต่อมารองกระโຈມมือ ปล่อยศอกยันทอ้งด้านข้างไว้ณะครบ น้ำหนักตัวปล่อยลงทังสองเท้า ให้เท่ากัน”)

(เล็งด้วยตาขวาให้ศูนย์หน้าอยู่กึ่งกลางจุดศูนย์หลัง. 2529 : 139)

วิชาพิมพ์ดีดเป็นวิชาชีพอีกแขนงหนึ่งที่ศรีดาวเรืองได้เรียนรู้ เนื่องจากเห็นว่าค่าเล่าเรียนถูก ศรีดาวเรืองมีความตั้งใจในการเรียนและหมั่นฝึกฝนเป็นอย่างดี จนทางโรงเรียนสอนพิมพ์ดีดได้ชักชวนให้เธอเป็นครูสอนพิมพ์ดีดเมื่อเธอสำเร็จการศึกษาแล้ว ซึ่งเธอขอปฏิเสธ แต่ในเวลาต่อมา ศรีดาวเรืองก็สามารถนำความรู้จากการเรียนวิชาพิมพ์ดีดไปใช้เป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพเป็นนักเขียนได้ ดังจะเห็นได้จากพฤติกรรมของตัวละครที่ศรีดาวเรืองเสนอไว้ให้เป็นตัวแทนเธอในเรื่องสั้น ดังเช่น

ในเรื่อง **โลกของโนม** ศรีดาวเรืองได้เล่าเรื่องของตัวเอง ผ่านตัวละครผู้เป็นแม่ที่มีความสามารถในการใช้พิมพ์ดีด ดังคำบรรยายที่ว่า

“โนมพยักหน้า เสียงพิมพ์ดีดดังรัว โนมไม่ชอบให้แม่พิมพ์ดีด แต่โนมชอบเล่นพิมพ์ดีดเลียนตามแม่ โนมใช้นักดเล่นตามแม่เนน บางเวลาแม่ทำงานโนมต้องอยู่คนเดียว พ่อไม่อยู่ พ่อไปทำงาน กลับบ้านค่ำ เสียงพิมพ์ดีดดังมาก โนมไม่ค่อยชอบ โนมบอกว่าต้องซื้อเครื่องใหม่ เครื่องเก่ามันแก้งเสียงดัง”)

(โลกของโนม. 2529 : 200)

การที่ศรีดาวเรืองมีประสบการณ์ทางการศึกษาในระบบมาน้อย แต่เมื่อเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ แล้วต้องต่อสู้กับชีวิตอย่างทรหดเพื่อหารายได้มาให้กับครอบครัว ศรีดาวเรืองจึงเกิดความคิดที่ “อยากจะเรียน อยากจะรู้ กรุงเทพฯ เหมือนเป็นกะทะหรือบ่อ มันมีอะไรเยอะแยะให้เราค้นหา” (ขุดรากเหง้าศรีดาวเรือง. 2528 : 14) ซึ่งหลังจากที่ทำงานเก็บเงินไปสักระยะหนึ่งแล้วศรีดาวเรืองก็มีโอกาสเพิ่มพูนความรู้ให้กับตนเองได้สนใจอยาก ศรีดาวเรืองจึงมีความรู้ทั้งในเรื่องของการตัดเย็บเสื้อผ้า การยิงปืนและการพิมพ์ดีด สมกับมีนิสัยที่อยากไฝหาความรู้ใส่ตน

การเป็นคนช่างสังเกต ช่างจดจำ ช่างคิด นิสัยอีกประการหนึ่งของศรีดาวเรืองนั่นก็คือ เป็นคนที่ช่างสังเกต ช่างจดจำ สิ่งต่าง ๆ รอบ ๆ ตัว รวมทั้งนำสิ่งต่าง ๆ ที่เห็นและรับรู้มาขบคิด ทำให้มีมุมมองหรือแง่คิดที่แปลกใหม่และแตกต่างไปจากนักเขียนคนอื่น ๆ เช่น ศรีดาวเรืองได้นำ

ประสบการณ์จากการสังเกต การจดจำสิ่งต่าง ๆ เกี่ยวกับสภาพการทำงานและสภาพความเป็นอยู่ของเธอมาระหว่างทำงานในโรงงานแก้วมาแล้วให้ผู้อื่นได้ทราบว่า

“ได้เข้าห้องพักใกล้โรงงานพร้อมกับเพื่อนคนงานสี่ห้าคน บ้านพักไม่มีมุ้ง ไม่มีเสื้อผ้าหลายชุด มีชุดเดียว กลับมาก็ซักน้ำ เป่าในคู อาหารทางโรงงานเลี้ยงทั้งสามมือ ทำงานอยู่ในโรงงานแก้วเกือบสองปี” (ขุตรากเหง้าศรีดาวเรือง . 2528 : 21)

จากความเป็นคนช่างสังเกต ช่างจดจำ และช่างคิดทำให้ศรีดาวเรือง เป็นผู้ที่สามารถนำประสบการณ์ต่าง ๆ มาถ่ายทอดไว้ในเรื่องสั้นของเธอได้อย่างชัดเจนน่าสนใจและสมจริงจนมีผลทำให้เรื่องสั้นของเธอมีเนื้อหาแปลกใหม่และมีแนวคิดที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านมากยิ่งขึ้น ดังเช่น

ในเรื่อง แก้วหยดเดียว ศรีดาวเรือง ได้ถ่ายทอดความทรงจำของเธอขณะทำงานในโรงงานแก้ว โดยผ่านตัวละครชื่อองงค์ ว่ากรรมกรมีสภาพความเป็นอยู่ที่แร้นแค้น ดังคำบรรยายที่ว่า

“องงค์ใช้ผ้าถุงของเพื่อน ผืนที่ยังเปียกมาผลัดเสื้อกางเกงออกซักน้ำ เป่าในคู ซักน้ำ เป่า ๆ ไม่มีสบู่หรือผงซักฟอก ซักเสร็จก็อาบน้ำ เป่าในคูและแปรงฟันกับน้ำ เป่าในคู เสร็จก็จส่วนตัวก็ดับตะเกียง เอนกายลงนอนเรียงต่อจากเพื่อนบนกระดานที่สะอาดพอใช้ หากคืนไหนพวกเธอกลับมาพร้อม ๆ กัน บรรดาหญิงคนงานต่างวัยซึ่งมิได้มาจากภาคเดียวกันก็จะหลับไหลลงในเวลาเกือบพร้อมกัน คืนไหนตื่นอยู่คนเดียว องงค์อดไม่ได้ที่จะคิดถึงหอมที่นอนเสื้อ แม้แต่ผ้าห่มหรือมุ้งก็ไม่มี ทั้งร่างกายของแต่ละคนมีเพียงผ้าถุงกระโจมอกที่ไม่แน่นอนหมัดขีดอะไรนัก

ครั้นเช้าวันรุ่งขึ้นต่างก็ลุกล้างหน้าหัวหิวสวมเสื้อผ้าที่ซักไว้มีทันแห่งตีตอนกลางคืนไปทำงาน ทำงานไม่นานผ้าก็แห้งด้วยความร้อนภายในโรงงาน”

(แก้วหยดเดียว . 2518 : 21)

ในเรื่อง แรงงานกับเงิน ศรีดาวเรือง ได้เสนอความคิดโดยผ่านตัวละครที่เป็นกรรมกรในโรงงานให้มีความคิดเห็นแตกต่างกันเกี่ยวกับค่าของแรงงานกับค่าของเงิน ดังความว่า

“นี่แหละเสีย ไอ้บังคับมันบ้านักศึกษา มันถามฉันว่าแรงงานของเรากับเงินอันไหนจะมีค่ามากกว่ากัน ฉันว่าถ้าแรงงานเรามีค่ากว่า ทำไมเราถึงเอามาแลกกับเงินล่ะ จริงไหม หรือน่าเสียว่าไง” ชายคนหนึ่งถูกยกให้เป็น หน้า หัวเราะหึ ๆ)

(แหม คุณกันเรื่องหนัก ๆ เขียวรี นี่ท่าจะไปอ่านมาจากหนังสือของพวกศูนย์ละติ มันยังงักกันแน่นก็ยั้งงง ๆ เหมือนกัน ไอ้จะว่าแรงสำคัญกว่าทำไมเราถึงเอามาแลกกับเงิน แต่หยิ่งว่าแหละถ้าเงินสำคัญกว่าทำไมเขาเอามาแลกกับแรงของเราละ อือ มันก็น่าคิดนะ ให้คนถามเขาเฉลยดีกว่า

(หนูเองก็คิดอย่างน่าเหลือยเหมือนกัน แต่หนูเชื่อว่าแรงงานสำคัญกว่า สมมติว่าอย่างน่าเหลือยนี้ถ้าไม่ยอมขั้บรด ผู้จัดการจะบอกให้เงินของเขาขั้บเองได้หรือเปล่า)

(แรงงานกับเงิน. 2518 : 68)

1.2 ปัจจัยทางประสบการณ์ในชีวิต

ศรีดาว เรื่อง เป็นนักเขียนที่มีประสบการณ์ชีวิตมากมาย ประสบการณ์สำคัญ ๆ ที่มีผลต่อแนวคิดในการสร้างวรรณกรรมได้แก่

1.2.1 ประสบการณ์จากการค้าเงินชีวิต

ศรีดาว เรื่อง เป็นนักเขียนที่เคยใช้ชีวิตคลุกคลีอยู่กับชาวบ้านทั้งในชนบทและในชานเมืองหลวงมาเป็นเวลานาน ทำให้ศรีดาว เรื่อง ได้รับประสบการณ์ในการเรียนรู้เรื่องชีวิตและวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างเต็มที่ ศรีดาว เรื่อง ได้นำความรู้ต่าง ๆ เหล่านี้มาเสนอไว้ในเรื่องสั้นจำนวนมากดังที่ภัญญู กองทอง ได้กล่าวไว้ในบทวิเคราะห์งานเขียนของศรีดาว เรื่อง ว่า "คติชาวบ้านเป็นความรู้อันทรงคุณค่าของศรีดาว เรื่อง ซึ่งเป็นข้อยืนยันว่า เธอผูกพันกับชาวบ้านจนเก็บรับประสบการณ์ ความรู้ต่าง ๆ ของชาวบ้านไว้อย่างมากมาย ข้อที่น่าสนใจก็คือความรู้เรื่องนี้ศรีดาว เรื่อง ได้นำมาแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านได้อย่างชัดเจน" (ภัญญู กองทอง. 2529 : 43)

ศรีดาว เรื่อง ได้นำประสบการณ์และความรู้เกี่ยวกับคติชาวบ้าน ซึ่งเธอได้ซึมซับเอาไว้ขณะค้าเงินชีวิตประจำวันอยู่ร่วมกับชาวบ้านนั้นมาเสนอให้ผู้อ่านได้ร่วมรับรู้ไว้ในเรื่องสั้นต่าง ๆ ดังนี้

ในเรื่อง ยายกับทหารหนุ่ม ศรีดาวเรืองได้สอดแทรกเพลงกล่อมเด็กลงไว้ในเรื่องสั้น ดังความว่า

“ฉันจำเพลงกล่อมเด็กบางบทที่ยายร้องกล่อมน้องได้แม่นยำ

จิงโจ้เอ๊ย เล่นไล่สำเภา หมาไล่เห่า (ยายร้องว่า หมาไล่เห่า)

จิงโจ้โตดน้ำ หมาไล่ซำ จิงโจ้ดำหนิ ได้กล้วยสองหวี ทำขวัญจิงโจ้ เอ - เอ้ เฮ

บางที่มีเสียงกระแอมขู่ดังสลับออกมาด้วย

“เอ้า ไอ้แก เอ้า ไครนอนไม่หลับ ดูกแกกินตับ เอ้า”

หรือบางทีก็ว่า

“เอ้า โยน โยน โยน โยน ข้าวต้มลูกโทนโยนเข้ากอไผ่”

แน่ละ เพลงกล่อมเด็กของยายมีมากมายหลายเพลง แต่เดี๋ยวนี้

ฉันชักจะลืม ๆ ไปบ้างแล้ว เมื่อถึงคราวฉันมีลูกเอง ฉันก็เพียงจำเอามาร้องกล่อมลูกได้ครึ่ง ๆ

กลาง ๆ ที่จำได้แน่ คือ “ข้าวต้ม ลูกโทนโยนเข้ากอไผ่” เพราะยายออกเสียง “กอไผ่” เป็น

“กอไผ่” ทุกครั้งไป วิธีเอาเด็กลงเปลยายก็มีทั้งขู่ ทั้งปลอบ ทั้งเขย่าสารพัด จนกว่าหลาน
 เหลนจะยอมหลับ ถึงเลิกรา”

(ยายกับทหารหนุ่ม. 2521 : 206)

ในเรื่อง บัตรประชาชน ศรีดาวเรืองได้สอดแทรกเพลงร้องเล่นของเด็กในยุคปัจจุบันลงไว้ในเรื่องว่า

“ ย่า - หย่า - ย่า

ชื่อน้ำปลาตราหัวสิงห์

จับคู่หญิงมาทรมาน

จับคู่ชายมาทรมาน

จับแม่มดมาดึงสะดือ

จับกิ้งกือมาผัดก้วยเตี๋ยว

จับแมวเหมียวมาเดินระบำ

จับแมวดำ - กระแต้ - ยิง - จูบ

เสียงเด็ก 3 - 4 คนนั่งกำมือร้อง "ยั้ง - ฦบ ที่เปลี่ยนจาก
"เป้า" มาเป็น "กระเต้า" อยู่ใต้ถุนบ้าน"

(บัตรประชาชน. 2525 : 132)

ในเรื่อง บุญสงกรานต์ ศรีดาวเรืองได้สอดแทรกเพลงร้องเล่นของเด็กลงไปในเรื่องด้วย
ตั้งความว่า

" เขย่ง เกงก้อย เห็นวัวกินอ้อยมั่งไหม "

" ไม่เห็น จัวดำหรือจิวแดง "

" จิวแดง "

" ตกน้ำแกงตายไปแล้ว "

(บุญสงกรานต์. 2525 : 91)

นอกจากนี้ศรีดาวเรืองยังได้เสนอถึงความเชื่อของชาวบ้านไว้ในเรื่องสั้นเรื่อง รอด,
ลมที่เปลี่ยนทาง, หามเข้าวัด และเสนอถึงประเพณีการทำศพในเรื่อง ลูกชายคนสุดท้าย,
ทางศพผ่าน และวัดครึ่งหนึ่งกรรมกรครึ่งหนึ่ง เป็นต้น

ปัจจัยในการสร้างวรรณกรรมที่ศรีดาวเรืองนำมาจากการดำเนินชีวิตอีกประการหนึ่งก็คือ
การดูลิเกเพราะลิเกเป็นการแสดงที่ให้ความบันเทิงแก่ชาวบ้าน ศรีดาวเรืองได้กล่าวถึงมูลเหตุ
จูงใจที่ทำให้เขียนเรื่อง 'ตามไปฆ่าสุรียาในป่าเอ๋ย' ไว้ในบทสัมภาษณ์ว่า "เขียนขึ้นมาเพราะว่า
เคยไปยืนดูลิเก แล้วรู้สึกขึ้นมาว่าอยากให้เรื่องของเราได้ไปทำเป็นลิเกมั่ง ซึ่งชาวบ้านทั่วไป
เขาจะได้รับได้เข้าใจมั่ง" (มติใหม่ของกรรมมาชีพ. 2522 : 42)

ในเรื่อง ตามไปฆ่าสุรียาในป่าเอ๋ย ศรีดาวเรืองต้องการใช้การแสดงลิเกให้เป็น "สื่อ"
ที่นำความคิดของนักเขียนไปสู่ชาวบ้าน ดังคำบรรยายที่ว่า

"ฉันกำลังคิดว่า วันหนึ่งข้างหน้า เรื่องสั้นของฉันจะได้เล่นเป็นลิเก ลิเกจะเล่นเรื่อง
คนงานในโรงงานแก้ว เล่นให้คนดูยวบวันหน้ามากคนนั้นดู และให้เพื่อน ๆ ของฉันที่ทยอยมาจาก
โรงงานตอนใกล้ค่ำได้พักผ่อน

ใช่ ถูกแล้ว ฉันกำลังคิดการใหญ่ ฉันกำลังจะตามไปฆ่าสุรียาในป่าโรงงาน"

(ตามไปฆ่าสุรียาในป่าเอ๋ย. 2521 : 158)

1.2.2 ประสบการณ์จากการอ่าน

ถึงแม้ว่าศรีดาวเรืองจะจบการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เท่านั้น แต่งานเขียนของเธอกลับแสดงถึงความรู้และประสบการณ์ในชีวิตอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะศรีดาวเรืองมีนิสัยรักการอ่านติดตัวมาตั้งแต่อยู่ในวัยเยาว์ เมื่อมีโอกาสศรีดาวเรืองจึงสนใจที่จะอ่านหนังสือทุกประเภท ดังเช่นในช่วงที่เธอรับจ้างทำงานบ้านนั้น เมื่อมีเวลาว่างเธอก็จะอ่านหนังสือที่นายจ้างมีอยู่จนทำให้เธอกลายเป็นคนชอบอ่านหนังสือ และในที่สุดก็มีนิสัยรักการอ่านไปโดยไม่รู้สีกตัวด้วยและจากนิสัยรักการอ่านของศรีดาวเรืองนี้ ทำให้เธอสามารถนำประสบการณ์จากการอ่านมาเป็นวัตถุดิบในการเขียนเรื่องสั้นได้อย่างน่าสนใจ

ศรีดาวเรืองนั้นนอกจากจะมีนิสัยรักการอ่านหนังสือแล้ว ยังมีนิสัยชอบเก็บสะสมหนังสืออีกด้วย จนมีผู้กล่าวว่าสมบัติมหาศาลของบ้านศรีดาวเรืองไม่มีสิ่งอื่นใด นอกจากหนังสือภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ที่เรียงแน่นอยู่ทั้งในห้องทำงานชั้นล่างและชั้นบนของตัวบ้านประมาณ 5 หมื่นเล่ม และเมื่อผู้สัมภาษณ์ถามเรื่องการอ่านหนังสือจำนวนมาก ศรีดาวเรืองได้ตอบว่า “ไม่เมื่อที่จะอ่านยังคงอ่านอยู่ทุกวัน แต่อย่างนิตยสารจะไม่ค่อยได้อ่านอย่างละเอียด ที่จะดูก็คือเรื่องสั้น นอกนั้นก็ดูข่าว นิตยสารนี้ไม่ติดแล้ว แต่ก่อนนานแล้วติดมากเลย จากหนังสือหลายฉบับ เพราะก่อนจะเจอคุณสุชาติเราเลือกหนังสือไม่เป็น เราก็อ่านหลายเล่มมาก เอานางเอกเล่มนี้ไปปนกับพระเอกเล่มนั้น จับคู่จูนง ส่วนนวนิยายไทยในยุคนี้อย่างคงอ่านอยู่ อ่านที่เขาพิมพ์กันในนิตยสารรายสัปดาห์ รายปักษ์ที่รวมเป็นเล่มนาน ๆ ก็อ่านเสียที ไปอ่านเรื่องแปลชะบ่อย โดยมากคุณสุชาติจะเลือกเรื่องแปลให้” (ลลนา. 2534 : 90)

จากการศึกษาเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองและจากการสัมภาษณ์ศรีดาวเรืองพบว่า เรื่องสั้นบางเรื่องนั้นมีปัจจัยการสร้างวรรณกรรมจากการติดตามอ่านข่าวสารทางหน้าหนังสือพิมพ์ ดังจะเห็นได้จากเรื่องสั้น เรื่อง กล่อมขวัญแม่ และจดหมายที่ไม่ถึงผู้รับ เป็นต้น (ในเรื่อง กล่อมขวัญแม่ ศรีดาวเรืองเขียนโดยอาศัยข่าวสารตามหน้าหนังสือพิมพ์ กรณีนิรโทษกรรมจำเลยกรณี 6 ตุลา 2519

(สุชาติ สวัสดิ์ศรี ได้กล่าวถึงเรื่องสั้นเรื่องกล่อมขวัญแม่ของศรีดาว เรื่องว่า “อย่างเรื่องกล่อมขวัญแม่ ผมได้ออเดียวมาให้เขาจากข่าวของหนังสือพิมพ์ บอกนี่ทำเป็นเรื่องสั้นได้ เอาเรื่องแม่สองคนอยู่ฝั่งซ้าย ฝั่งขวา หลังเหตุการณ์ 6 ตุลา นี่ยังเห็นภาพแม่กระทิงแดงกับแม่ที่เข้าไปในธรรมศาสตร์ได้ เอาข่าวมาตัดต่อใหม่” (สองสวัสดิ์ศรีสนทนาว่าด้วยชีวิตและงานศรีดาว เรื่อง . 2528 : 28)

ส่วนในเรื่อง จดหมายที่ไม่ถึงผู้รับ เป็นเรื่องที่ศรีดาวเรื่องได้อ่านข่าวจากหนังสือพิมพ์พบว่า สุวรรณี สุคนธา ถูกฆาตกรรม ทำให้ศรีดาวเรื่องได้เขียนเรื่องสั้นเรื่องนี้ เพื่อระลึกถึงสุวรรณี สุคนธา ในฐานะที่เป็นนักเขียนรุ่นพี่ที่มีชื่อเสียงและเป็นคนจังหวัดเดียวกันกับศรีดาวเรื่อง

1.2.3 ประสบการณ์จากการประกอบอาชีพ

จากการศึกษาภูมิหลังของศรีดาวเรื่องพบว่า เมื่อศรีดาวเรื่องได้เข้ามากรุงเทพฯ แล้วงานชิ้นแรกที่ศรีดาวเรื่องเริ่มทำก็คือการเป็นคนรับใช้และช่วยเลี้ยงเด็ก ซึ่งเป็นลูกของนายจ้าง ต่อมาในวันแรงงานแห่งชาติศรีดาวเรื่องมีโอกาสเข้าไปฟังการอภิปรายเกี่ยวกับการเมืองไทยที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และกล่าวถึงความรู้สึกไว้ว่า “เมื่อเดินเข้าไปในธรรมศาสตร์ครั้งแรกมันเหมือนฝัน เวลาที่เราคิดว่าอะไรมันเกินกำลัง เกินหวัง จะไม่เคยคิดอย่างธรรมศาสตร์ที่ตัวเองไม่เคยคิดว่าจะได้เดินเข้าไป ไม่อยากจะเชื่อนะ แต่พอตีการเมืองในช่วงนั้นมันเอื้ออำนวยให้เราได้เข้าไป รู้สึกว่ารอบข้างอบอุ่นจริง ๆ เป็นโอกาสพิเศษจริง ๆ ” (ลลนา . 2534 : 94)

ศรีดาวเรื่องได้นำประสบการณ์จากการประกอบอาชีพเป็นคนรับใช้ผสมผสานกับประสบการณ์ในการเข้าไปฟังการอภิปรายเกี่ยวกับการเมืองไทยที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มาเสนอไว้ในเรื่องสั้น ในเรื่อง บางทีมันหนึ่งข้างหน้า ศรีดาวเรื่องสะท้อนให้เห็นสูตรสำเร็จระหว่างนายจ้างผู้คิดเอาไรต์เอาเปรียบลูกจ้างกับสาวใช้ผู้ถูกกดขี่ และไม่ได้รับความเป็นธรรมจากนายจ้างและได้เสนอให้เห็นภาพของสาวใช้ที่มีโอกาสเข้าร่วมฟังการอภิปรายทางการเมืองที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ดังคำบรรยายที่ว่า

“เชิญชมมหรหรรณาการเมือง บ้ายตัวโตที่ฝั่งถนนตรงข้าม เรอมองเห็นถนนตัดและอ่านได้ชัด เจนแต่ความหมายถ่องแท้ เธอไม่เข้าใจ ฉับพลันเสียงหนึ่งก็ดังมาจากภายใน

‘ทำนทั้งหลายที่เดินมาเดินไปอยู่ภายนอกโปรดทราบ บัดนี้ภายในหอประชุมใหญ่มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ กำลังจะมีการอภิปรายในหัวข้อ การเมืองไทยภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา ขอเชิญ
ทำนทั้งหลายเข้าฟังและชมการแสดงฟรี’

.....

ตอนขากลับ เด็กสาวครุ่นคิดไปตลอดทาง คำพูดแปลก ๆ สถานที่แปลก ๆ หอประชุม
กว้างใหญ่ มองผ่านสนามหญ้าออกไป เธอเห็นรูปตึกแปลก ๆ เหมือนดินสอแท่งมหึมา นี่คือ
มหาวิทยาลัยที่ ‘คนใช้’ อย่างเธอสามารถย่างก้าวเข้ามาเป็นครั้งแรก”)

(บางทีวันหนึ่งข้างหน้า. 2519 : 104, 109)

ศรีดาว เรื่อง ได้เล่าถึงประสบการณ์ในการประกอบอาชีพของเธอไว้ในบทสัมภาษณ์ว่า
“ออกจากงานเลี้ยงเด็กมาอยู่บ้านพักหนึ่ง เพราะทนไม่ไหวกับการเอาวัดเอาเปรียบของนายจ้าง
พอกลับมาอยู่บ้านพักหนึ่งก็ไปอยู่ที่จังหวัดพิษณุโลก ไปเป็นลูกจ้างขายข้าวแกง คนขายเขาอยู่บ้าน
พอเข้าก็หาบออกไปตั้งร้านขายอยู่แถว ๆ หลังศาลากลางจังหวัด ชายพวกข้าราชการพอตอนเย็น
ก็หาบกลับ” (ขุรธาเหง้าศรีดาว เรื่อง. 2528 : 12)

❖ ศรีดาว เรื่อง ได้นำประสบการณ์ในการขายข้าวแกงของเธอมาถ่ายทอดทั้งในเรื่องความรู้สึก
และประสบการณ์ชีวิตลงในเรื่องสั้น **จดหมายที่ไม่ถึงผู้รับ** โดยแสดงความรู้สึกต่อสุวรรณี สุคนธา
นักเขียนผู้มีชื่อเสียงผู้ล่วงลับไปในฐานะที่เป็นคนจังหวัดพิษณุโลกเช่นกัน และได้กล่าวถึงงานที่เคยทำ
ในขณะที่มาอยู่ในตัวจังหวัดว่า

“ฉันก็เคยเข้าไปเป็นลูกจ้างขายข้าวแกงในตัวจังหวัดเวลามีนงานวัดพระพุทธชินราช
ซึ่งเข้าใจว่าคุณเองคงคุ้นชินมานาน บางทีตอนนั้นเราอาจรู้จักกันแล้วก็เป็นได้ เราอาจ
เดินสวนกันไปมา คุณเองกับลูก ๆ ก็อาจแวะไปนั่งกินข้าวแกงที่ฉันตักขายโดยที่เราไม่รู้จักกัน
เป็นส่วนตัว

ตอนเป็นลูกจ้างขายข้าวแกงอยู่หน้าศาลากลางจังหวัด พอมีงานหลวงพ่อวัดใหญ่ ก็ย้ายโต๊ะ
เก้าอี้ข้ามฝั่งมาที่วัด ข้าวแกงขายดี ข้าวหมดหม้อก็วิ่งข้ามฝั่งกลับไปหุงข้าวสุกแล้ว 2 คน หามหม้อ
วิ่งฝ่าฝูงคนกลับมาที่ร้านกลางแจ้งทั้งสนุกทั้งเหนื่อย”)

(จดหมายที่ไม่ถึงผู้รับ. 2527 : 20, 23)

(X) ประสพการณ์จากการประกอบอาชีพอีกอย่างหนึ่งของศรีดาวเรืองก็คืองานเย็บเสื้อผ้าโหลที่บางแค จากการที่ศรีดาวเรืองเป็นผู้ที่มีนิสัยไม่หาความรู้จากการเรียนตัดเสื้อดังกล่าวมาแล้ว ทำให้ศรีดาวเรืองสามารถนำความรู้ที่ได้เรียนมาใช้ในการประกอบอาชีพให้ก้าวหน้าขึ้นได้ เช่น เปลี่ยนสถานที่ทำงานจากที่เดิมมาทำงานแถววัดสะอากัล ๑ หัวลำโพงและสถานที่ใหม่นี้ ทำให้ศรีดาวเรืองมีรายได้จากการเย็บเสื้อผ้าโหลมากขึ้นกว่าเดิม ศรีดาวเรืองจึงนำประสพการณ์จากการเย็บเสื้อผ้าโหลมาเสนอไว้ในเรื่องสั้นด้วย ดังเช่น

ในเรื่อง ผิดหวัง เสนอภาพของช่างตัดเย็บเสื้อผ้าที่รับรู้วิธีการเรียกร้องความเป็นธรรมจากนายจ้างของพวกบ๋อยในโรงแรม และเมื่อเห็นว่าตนกับเพื่อนร่วมงานไม่ได้รับความยุติธรรมในเรื่องค่าจ้างแรงงานจากนายจ้าง จึงทำให้ช่างเย็บเสื้อผ้าคิดรวมตัวกันต่อสู้เพื่อเรียกร้องความยุติธรรมในเรื่องค่าจ้างแรงงานจากนายจ้างด้วย ดังคำบรรยายที่ว่า

“ระยะที่ลูกเรียนอยู่นี้ ทางบริษัทตัดเย็บเสื้อผ้าที่แม่ทำงานอยู่เริ่มมีการพูดถึงค่าแรงตามกฎหมายแรงงาน เรื่องก็เนื่องมาจากคนหนึ่งทำงานอยู่บริษัทเดียวกับแม่ สามีนางเป็นบ๋อยของโรงแรมที่มีการสไตรค์กันเมื่อไม่นานมานี้ และสุดท้ายพวกเขาก็สามารถเรียกร้องต่อรองเอาชนะนายจ้างได้ . . .”

(ผิดหวัง. 2518 : 88)

(ต่อมาระหว่างปี พ.ศ. 2503 - พ.ศ. 2505 ศรีดาวเรืองได้ใช้ชีวิตเป็นกรรมกรในโรงงานแก้ว และได้กล่าวถึงชีวิตในช่วงนี้ว่า “เป็นกรรมกรในโรงงานแก้วย่านภาษีเจริญ ซึ่งดูเหมือนว่าจะเป็นปีพ.ศ. 2503 - พ.ศ. 2505 งานประจำที่เธอทำในโรงงานแก้วคือ ล้างแก้ว, คัดแก้ว, ส่งแก้วที่เขาสั่งมา โรงงานแก้วมีคนงานประมาณ 200 คน เงินเดือน 120 บาท เงินเดือนส่งไปให้แม่ทุกเดือน ค่าใช้จ่ายส่วนตัวอาศัยการทำโอเวอร์ไทม์คืนละสี่บาท และได้เช่าห้องพักใกล้โรงงานร่วมกับเพื่อนคนงานสี่ห้าคน บ้านพักไม่มีมุ้ง ไม่มีเสื้อผ้าหลายชุด มีชุดเดียวกลับมาซักน้ำเปล่าในคูอาหารทางโรงงานเลี้ยงทั้งสามมือ ทำงานอยู่ในโรงงานแก้วเกือบสองปี” (ขุตรากเหง้าศรีดาวเรือง. 2528 : 21)

ในปีพ.ศ. 2518 ศรีดาวเรืองได้นำความทรงจำจากประสพการณ์ในการทำงานเป็นกรรมกรในโรงงานแก้วมาถ่ายทอดเป็นภาพชีวิตของกรรมกรในโรงงานแก้วไว้ในเรื่องสั้น “แก้วหยดเดียว”)

และจากการเขียนเรื่องสั้นเรื่องนี้เองทำให้นามปากกา “ศรีดาวเรือง” ถือกำเนิดและเจริญรุ่งเรือง อยู่บนถนนวรรณกรรมมาจนกระทั่งทุกวันนี้

ในเรื่อง แก้วหยดเดียว ศรีดาวเรืองได้นำประสบการณ์ชีวิต จากการทำงานในโรงงาน- แก้ว มาเสนอผ่านตัวละครที่ชื่ออองงค์ ดังคำบรรยายที่ว่า

“อองงค์ใช้ผ้าถุงของเพื่อน ผืนที่ยังเปียกมาลัดเสื้อกางเกงออกซักน้ำ เป่าในคู ซัก น้ำเป่า ๆ ไม่มีสนุหรือผงซักฟอก ซักเสร็จก็อาบน้ำ เป่าในคูและแปรงฟันกับน้ำ เป่าในคู เสร็จ กิจส่วนตัวก็ดับตะเกียง เอนกายลงนอนเรียงต่อจากเพื่อนบนกระดานที่สะอาดพอใช้ หากคืนไหน พวกเธอกลับมาพร้อม ๆ กัน บรรดาหญิงคนงานต่างวัย ซึ่งมีได้มาจากภาคเดียวกันก็จะหลับไหล ลงในเวลาเกือบพร้อมกัน คืนไหนตื่นอยู่คนเดียวอองงค์อดไม่ได้ที่จะคิดถึงหอมที่นอนเสื้อ แม้แต่ผ้าห่มหรือมุ้งก็ไม่มี ทั้งร่างกายของแต่ละคนมีเพียงผ้าถุงกระโจมอกที่ไม่แน่นอนหาמידชิด อะไรรัก

ครั้นเช้าวันรุ่งขึ้นต่างก็ลุกล้างหน้าหิวผสมวม เสื้อผ้าที่ซักไว้มีทันแห้งดีตอนกลางคืนไปทำงาน ไม่นานผ้าก็แห้งด้วยความร้อนภายในโรงงาน อองงค์มักถูกเรียกใช้ให้ทำงานหลายอย่าง ไม่ประจำที่ใดนานนัก เธอยินดีทำและตั้งใจที่ตัวเองสามารถทำได้”)

(แก้วหยดเดียว . 2518 : 21)

นอกจากเรื่องแก้วหยดเดียวที่เสนอถึงชีวิตของกรรมกรในโรงงานแก้วแล้ว ศรีดาวเรือง ยังได้เสนอเรื่องสั้นเกี่ยวกับชีวิตของกรรมกรในโรงงานไว้อีกหลายเรื่อง ดังเช่น

เรื่อง ความเงียบที่เริ่มต้น ซึ่งเป็นเรื่องของกรรมกรที่ตัดสินใจไปร่วมชุมนุมในวันแรงงาน แห่งชาติที่สวนลุมพินีกันอย่างพร้อมเพรียง

ในเรื่อง แรงงานกับเงิน แสดงให้เห็นถึงความคิดของกรรมกรในโรงงานเกี่ยวกับเรื่อง ค่าจ้างแรงงาน ค่าสวัสดิการ และการคุ้มครองผู้ใช้แรงงาน)

ส่วนเรื่อง มือ แสดงให้เห็นถึงการสูญเสียอวัยวะของกรรมกรจากการทำงาน และไม่ได้รับ ค่าสวัสดิการตอบแทนอย่างเพียงพอ รวมทั้งยังถูกปลดออกจากงานเพราะไม่สามารถทำงานให้กับ นายทุนได้

ชเลสิก (นามแฝง) ได้กล่าวถึง ผลงานของศรีดาวเรืองไว้ว่า “จากเรื่องสั้นชุดแก้วหยดเดียวถึงบัตรประชาชนจะเห็นได้ว่าศรีดาวเรืองมองโลกแคบค่อนข้างจะด้านเดียวคือด้านที่ซิดชูกรรมกรแล้วนายทุนทุกคนเลวหมดไม่ได้มองด้านอื่น ๆ ของนายทุนเลย” (ชเลสิก. 2534 : 87) ซึ่งดาวเรืองเองก็ยังยอมรับและกล่าวว่า “มองแค่กรรมกรเป็นฝ่ายถูก และต่อมาค่อย ๆ เข้าใจว่ามันไม่ใช่อย่างนั้น นายทุนที่ดีก็มีอีกเยอะ กรรมกรที่ไม่ดีก็มีไม่น้อย เลยค่อย ๆ เข้าใจว่าเป็นคนเหมือน ๆ กัน ช่วงแรกที่เขียนงานในลักษณะนั้นเพราะประสบการณ์ตรงจากการทำงานก็แค่ส่วนตัวส่วนใหญ่คือ เป็นช่วงที่นักศึกษาให้กำลังใจกรรมกรสูงคือกำลังใจอีกเหมิณะ ตอนแรกรู้สึกที่เราต่ำต้อยมาก ๆ เป็นกรรมกร แต่ปุบปับเราได้กำลังใจมากรู้สึกว่าได้ถูกอุมขู เหมือนแทนจะกลับตัวไม่ทัน มันยังงง ๆ อยู่ก็กลายเป็นความรู้สึกว่า เราเป็นคนใช้แรงงานนะเป็นชนชั้นที่ดี ชนชั้นที่สูงนะงานเขียนยุคแรกก็มีส่วนที่เราเป็นไปตามแรงรอบข้าง” (ลลนา. 2534 : 87)

(การประกอบอาชีพในร้านอาหารเป็นอาชีพที่ศรีดาวเรืองทำหลังจากลาออกจากการทำงานในโรงงาน ศรีดาวเรืองได้เข้ามาสมัครเป็นลูกจ้างขายข้าวแกงที่ทำโรงโม้ย่านปากคลองตลาด โดยมีหน้าที่หลักคือเป็นลูกมือตักข้าวแกงขายและช่วยตักน้ำพริก หลังจากนั้นศรีดาวเรืองได้ลาออกมาสมัครงานในร้านอาหารอีกแห่งแถวสะพานควาย ชื่อ “นวลนภา” โดยเข้าไปขอทำงานในตำแหน่งอะไรก็ได้ ทางร้านจึงให้เธอล้างถ้วยชามในตอนแรก และต่อมาก็ให้ช่วยแม่ครัวบ้างจนสามารถทำกับข้าวเองได้ และด้วยความที่ศรีดาวเรืองเป็นผู้ที่มีนิสัยใฝ่หาความรู้ เธอจึงพยายามสังเกตวิธีการคิดเงินของแคชเชียร์จนสามารถคิดเองได้ถูกต้อง ทางร้านจึงไว้วางใจและแต่งตั้งให้ศรีดาวเรืองเป็นแคชเชียร์ของร้าน ศรีดาวเรืองได้นำประสบการณ์ชีวิตในช่วงที่เธอทำงานในร้านอาหารมาเสนอไว้ ดังเช่น

ในเรื่อง มือแล้วสว่าง เสนอให้เห็นถึงชีวิตของสตรีที่เข้ามาทำงานในร้านอาหารที่เปิดร้านเพื่อมั่งน้าการขายบริการทางเพศ โดยเจ้าของร้านจะพิจารณาถึงรูปร่างหน้าตาที่สวยงามของสตรีที่มาสมัครทำงานเป็นอันดับแรก ทั้งนี้เพราะเจ้าของร้านหวังจะคิดหักเงินค่านายหน้าจากแขกที่มาใช้บริการทางเพศของสตรีเหล่านั้นเอง) ดังคำบรรยายที่ว่า

“เมื่อฉันพบอ้อยครั้งแรก อ้อยมีค่าของความสวย ผมของอ้อยยาวรั้งกับใบหน้า หวานรูปไข่ ทรวดทรงดี แต่ขุมซืด แหวดตาแห้งแล้งอิดโรย อ้อยมาสมัครเป็นพนักงานเสิร์ฟในร้านขายอาหาร ที่ฉันเป็นแคชเชียร์”

(มิตแล้วสว่าง. 2523 : 43)

✕ การที่ศรีดาวเรืองมีประสบการณ์ในการประกอบอาชีพมาหลายอาชีพ ประกอบกับการที่ศรีดาวเรืองเป็นคนช่างสังเกต ช่างจดจำและช่างคิด รวมทั้งชอบอ่านหนังสือทุกประเภท เมื่ออ่านหนังสือหลายประเภทมากเข้า เธอก็คงจะเกิดแรงบันดาลใจอยากเขียนเล่าประสบการณ์ความคิดและความรู้สึกของเธอให้ผู้อื่นได้รับทราบบ้าง ประจวบกับในช่วงปี พ.ศ. 2517 ศรีดาวเรืองมีโอกาสได้รู้จักคุ้นเคยกับ สุชาติ สวัสดิ์ศรี บรรณาธิการหนังสือสังคมศาสตร์ปริทัศน์และเป็นผู้ที่เปิดโอกาสให้ศรีดาวเรืองได้ถือกำเนิดในถนนเรื่องสั้นด้วยการนำเรื่องสั้น “แก้วหยดเดียว” ที่ศรีดาวเรืองถ่ายทอดประสบการณ์การทำงานในโรงงานแก้วของเธอมาลงพิมพ์ในหนังสือสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ในปีพ.ศ. 2518 แล้วได้รับการต้อนรับจากผู้อ่านทั่วไป ขณะเดียวกันสภาพบ้านเมืองในยุคนี้เปิดโอกาสให้นักเขียนใหม่ได้พิสูจน์ ความรู้ ความสามารถของตนเองมากขึ้นด้วย เพราะยุคนี้เป็นยุคที่รัฐบาลให้เสรีภาพในการคิด การเขียนเป็นอย่างมาก ประชาชนจึงต่างลุกขึ้นมาเรียกร้องสิทธิเสรีภาพของตนเองในทุก ๆ เรื่อง สภาพการณ์ดังกล่าวมานี้จึงล้วนส่งเสริมให้ผลงานเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองได้รับการต้อนรับจากผู้อ่านอย่างกว้างขวาง และนี่เองเป็นจุดที่ทำให้นามปากกา “ศรีดาวเรือง” ถือกำเนิดขึ้นบนถนนแห่งวรรณกรรมและต่อจากนี้ เธอก็ได้เขียนเรื่องสั้นเป็นงานหลักอย่างต่อเนื่องจากเรื่องแรก จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2526 สามารถรวมเล่มและตีพิมพ์เรื่องสั้นของเธอขึ้นสองชุดคือเรื่องสั้นชุด “แก้วหยดเดียว” และเรื่องสั้นชุด “บัตประชาชน” ในปีพ.ศ. 2529 มีผลงานรวมเล่มเป็นชุดที่สามคือ เรื่องสั้นชุด “มัทรี” ในปีพ.ศ. 2532 มีผลงานรวมเล่มเป็นชุดที่สี่คือเรื่องสั้นชุด “ภาพลวงตา” และในปีพ.ศ. 2535 มีผลงานรวมเล่มเป็นชุดที่ห้าคือ เรื่องสั้นชุด “แม่สาธุ” ✕

✕ ในการประกอบอาชีพเป็นนักเขียนนั้นด้วยเหตุที่ศรีดาวเรืองเป็นคนช่างสังเกต ช่างจดจำและช่างคิด ศรีดาวเรืองจึงมีมุมมองในเรื่องต่าง ๆ ต่างไปจากคนอื่นอย่างน่าสนใจ ดังเช่นใน (เรื่องค่านิยมที่เกี่ยวกับประเพณีการบวชของชายไทย ซึ่งคนทั่วไปจะถือตามค่านิยมแบบชาวบ้านว่าชายไทยจะต้องบวชเรียนเมื่ออายุครบ 20 ปี บริบูรณ์ เพื่ออบรมบ่มนิสัยให้เป็นคนดี หรือที่เรียก

ตามภาษาชาวบ้านว่าเป็น "คนสก" และเพื่อจะช่วยให้ผู้ให้กำเนิด ได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์ นอกจากนี้ชาวบ้านยังเชื่อว่า "ผ้าเหลือง" เป็นสัญลักษณ์ของความดีงามผู้ที่นุ่งห่มผ้าเหลืองก็จะเป็นผู้ที่รู้จักบาปบุญคุณโทษ มีศีลธรรม สามารถละกิเลสได้ จึงควรค่าแก่การให้ความเคารพหมั่นถือ ส่วนผู้ที่ไม่ได้บวช ไม่ได้นุ่งห่มผ้าเหลือง ก็จะถูกมองว่าเป็นผู้ที่ไม่น่านับถืออันนั้น แต่ศรีดาวเรืองกลับสะท้อนความคิดว่า ผู้ที่นุ่งห่มผ้าเหลืองอาจไม่ใช่คนดีและการบวชนั้นอาจจะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ใดเลย ไม่ว่าจะเป็นตัวผู้บวช ผู้ให้กำเนิด หรือต่อสังคม ถ้าผู้บวชเป็นผู้ที่ไม่รู้จักละกิเลสและไม่รู้จักปฏิบัติตนให้อยู่ในวินัยของสงฆ์ในทำนองเดียวกัน คนที่ไม่ได้บวช ไม่ได้นุ่งห่มผ้าเหลืองก็อาจเป็นคนดีได้เช่นกันถ้าผู้นั้นรู้จักประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดี รู้จักบาปบุญคุณโทษ มีศีลธรรมแล้วก็จะทำให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเอง ต่อผู้ให้กำเนิดและต่อสังคม ดังเช่น

ในเรื่อง ชายผ้าเหลือง ศรีดาวเรืองให้ตัวละครผู้เป็นแม่บอกกับลูกชายว่าตนเอง เปลี่ยนความคิดที่อยากจะให้ลูกชายบวชแล้ว เพราะได้คิดว่าถึงลูกจะไม่ได้บวชแต่ถ้ารู้จักประพฤติตนให้เป็นคนดีของสังคม ก็ย่อมจะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อสังคม มากกว่าผู้ที่บวชแล้วไม่รู้จักละกิเลส หรือไม่รู้จักปฏิบัติตนให้อยู่ในวินัยของสงฆ์ ดังที่แม่เห็นพระภิกษุระดับรองเจ้า-อาวาสที่ไม่รู้จักสำรวมกายวาจา ใจ และยังมีความต้องการลาภ ยศ บรรดาศักดิ์ไม่ต่างไปจากฆราวาส

ความคิดที่น่าสนใจของศรีดาวเรืองในเรื่อง "ชายผ้าเหลือง" ดังกล่าวนี้นอกจากจะได้รับการต้อนรับจากผู้อ่านทั่วไปแล้ว ยังได้รับการกล่าวขวัญจากนักวิจารณ์ เช่น จำรัส ถนนอมิตร และธีรา ยุทธวรรณ อีกว่า "เรื่องสั้นชายผ้าเหลืองได้รับการต้อนรับจากนักอ่านที่ซิงซัง นักหากินตามชายผ้าเหลืองอย่างเกรียวกราวพอสมควร เนื่องจากตีพิมพ์ออกมา เป็นครั้งแรกในช่วงปีพ.ศ. 2518 ที่กำลังเกิดความขัดแย้ง เรื่องค่านิยมทางศาสนากันรุนแรงถึงขนาดพระพวกหนึ่งร้องตะโกนว่า พระอีกพวกหนึ่ง เป็นคอมมิวนิสต์ สงฆ์ที่หากินกับไสยศาสตร์ นามนต์ การทำเสน่ห์ ไบ๋ห่วย สร้างความคับข้องใจให้กับประชาชนที่ไม่มั่งมายกับภาพหลอนของศาสนาเป็นอันมาก)" "ชายผ้าเหลือง" จึงออกมาในจังหวะที่สอดคล้องรับความรู้สึกดังกล่าว" (จำรัส ถนนอมิตร และธีรา ยุทธวรรณ. 2522 : 48 - 49)

ในส่วนที่เป็นความนึกคิดส่วนตัวของศรีดาวเรือง หากจะพิจารณาจากบันทึกประจำวันของศรีดาวเรืองที่บันทึกไว้ในวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2519 ที่กล่าวถึงแบบแผนประเพณีงานบวชก็จะ

พบว่า ศรีดาว เรื่อง เองก็ไม่ค่อยจะเห็นด้วยกับประเพณีการบวชของคนในยุคปัจจุบันนัก ดังข้อความที่ว่า

“เมื่อวานได้ยินเสียงคนทำวัตรเป็นผู้หญิง ได้พรรณนาถึงอาการแพ้อังของแม่ว่า
‘อยากกินอุ่นสามพราน อยากกินน้ำตาลเมืองเพชร อยากกินเงาะจันทบุรี อยากกินสาเล่ไม่มีเม็ด’
อดขำไม่ได้ว่าศาสนากำลังรุ่งเรืองหรืออะไรกันแน่ แบบแผนการบวชดูจะเพิ่มเติมให้รุ่งรังมากขึ้น
จนน่าขัน” (จดหมายเหตุชีวิตส่วนตัว. 2528 : 16)

นอกจากศรีดาว เรื่องจะมีมุมมองในเรื่องค่านิยมของประเพณีบางอย่างต่างไปจากนักเขียนคนอื่นแล้วในเรื่องเกี่ยวกับศาสนาศรีดาว เรื่องก็มีความคิดเกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องการทำบุญต่างไปจากค่านิยมของชาวบ้านที่เชื่อกันมาว่าการทำบุญต้องทำกับวัดหรือเกี่ยวข้องกับศาสนาเท่านั้นจึงจะได้รับผลบุญที่ส่งผลให้บุคคลผู้นั้นได้รับความสุขสบายในชาติหน้า เพราะศรีดาว เรื่องกลับคิดว่าการทำบุญด้วยวิธีการอื่น ๆ เช่น การช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก การช่วยเหลือสังคม ฯลฯ ก็น่าจะได้รับผลบุญเช่นกัน และผลบุญที่ได้รับนั้นอาจจะไม่ต้องรอถึงชาติหน้า เนื่องจากผู้ที่ช่วยเหลือบุคคลอื่นให้มีความสุขพ้นจากความทุกข์ได้นั้นย่อมมีความสุขทางใจเป็นผลตอบแทนไปในตัวด้วยนั่นเอง ศรีดาว เรื่องได้เสนอแนวคิดดังกล่าวไว้ในเรื่องสั้นจำนวนหนึ่ง เช่น เรื่องสะพานบุญ, ลูกไก่ไม่อยากเป็นดาว, แม่พระคงคา ถ้ำแก้วกับละหมา เป็นต้น ๗

เมื่อผู้วิจัยได้ขอสัมภาษณ์ความคิดเห็นของศรีดาว เรื่องเกี่ยวกับเรื่องศาสนานั้น พบว่ามีความสอดคล้องกับการเสนอแนวคิดดังกล่าวข้างต้น ดังที่ศรีดาว เรื่อง ได้ให้ความเห็นไว้ว่า “ความคิดของเรา (ศรีดาว เรื่อง) จะค่อย ๆ เปลี่ยนไปในตอนแรก ในสมัยสาว ๆ จะเห็นว่าการทำบุญกวาดน้ำส่วนหนึ่งจะได้ผลบุญตอบแทนไว้ในชาติหน้า และการแต่งตัวสวย ๆ ไปวัด ค่อนข้างเอาหน้า แต่พอเริ่มอ่านหนังสือบ้างก็เชื่อว่าการทำบุญนั้นผลที่ได้รับมีน้อย เพราะใคร ๆ ในสังคมก็อ้างศาสนา คนทำผิดก็อ้างศาสนา อย่างเช่นในเรื่องมัทรี และคิดว่าการเผยแพร่ศาสนาไม่ดี ผู้คนเอาศาสนาบังหน้าเสียจริง ๆ คนไม่ได้ทราบบ้างกับศาสนาเท่าใด มีความคิดว่าการเผยแพร่ทางศาสนานั้น ผู้คนไม่ค่อยศรัทธาต้องเอาบุญมาล่อ ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นส่วนหนึ่งที่ได้ถ่ายทอดลงในเรื่องสั้นบางเรื่อง”

การประกอบอาชีพเป็นนักเขียนทำให้ศรีดาว เรื่องต้องกลายเป็นคนช่างคิด ช่างเขียน ขณะเดียวกันศรีดาว เรื่อง เองก็มีนิสัยเป็นคนช่างสังเกต ช่างจดจำอยู่แล้ว การประกอบอาชีพนักเขียน

ส่งเสริมให้ศรีดาว เรื่องมีประสบการณ์ทั้งจากการอ่านและการเข้าสังคมในวงที่กว้างขึ้นกว่าเดิม สภาพการณ์ดังกล่าวมานี้ จึงส่งผลให้ศรีดาว เรื่อง มีแง่มุมในการมองเรื่องต่าง ๆ ต่างไปจากนักเขียนคนอื่นด้วย ขณะเดียวกันแนวคิดของศรีดาว เรื่องที่แปลกใหม่และกว้างไกลนั้นก็ย่อม จะมีส่วนทำให้เกิดพัฒนาการทางด้านแนวคิดและเนื้อหาแก่วงวรรณกรรมด้วย

กล่าวโดยสรุปประสบการณ์จากการประกอบอาชีพต่าง ๆ ของศรีดาว เรื่องนั้นนับเป็นปัจจัยหนึ่งที่ศรีดาว เรื่องนำมาผสมผสานกับประสบการณ์อื่น ๆ เพื่อใช้เป็นปัจจัยในการสร้างสรรค์วรรณกรรมอันทรงคุณค่าของเธอ X

2. ปัจจัยทางสังคม

จากการศึกษาผลงานของศรีดาว เรื่องพบว่า การเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นปัจจัยหนึ่งในการสร้างวรรณกรรมของศรีดาว เรื่อง ซึ่งสามารถแบ่งได้ 4 ประเด็น ดังนี้คือ

- 2.1 การเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง
- 2.2 การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ
- 2.3 การเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรม
- 2.4 การเปลี่ยนแปลงทางด้านวรรณกรรม

2.1 การเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง

ในปี พ.ศ. 2518 นั้น สภาพสังคมในยุคนั้นได้เปิดโอกาสให้นักเขียนหน้าใหม่ ได้พิสูจน์ความรู้ความสามารถของตนเองมากขึ้น เพราะยุคนั้นเป็นยุคที่รัฐบาลให้เสรีภาพในการคิด การเขียนเป็นอย่างมากประชาชนจึงต่างลุกขึ้นมา เรียกร้องสิทธิ เสรีภาพของตนเองในทุก ๆ เรื่อง สภาพการณ์ดังกล่าวจึง เป็นส่วนที่ส่งเสริมให้ผลงาน เรื่องสั้นของศรีดาว เรื่อง ได้รับการต้อนรับจากผู้อ่านอย่างกว้างขวาง อันเป็นกำลังใจให้ศรีดาว เรื่องคิดผลิตงานเขียนเรื่องสั้น ขึ้นมาเป็นจำนวนมากถึง 17 เรื่อง ในปีแรกของการเขียน และในปีต่อมาผลิตได้อีกถึง 13 เรื่อง

ในปลายปี พ.ศ. 2519 พ.ศ. 2520 เมื่อมีการปฏิรูปการปกครอง 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 รัฐบาลของนายธานินทร์ กรัยวิเชียร ซึ่งมีนโยบายขจัดให้มีคำสั่งลงนามโดย

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยประกาศรายชื่อหนังสือต้องห้ามรวม 204 รายการ ทั้ง ๆ ที่หนังสือต้องห้ามนี้บางรายการ เคยเป็นหนังสือประกอบการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยมาก่อน นอกจากนี้ยังสั่งยุบกลุ่มหรือชุมนุมวรรณศิลป์ในมหาวิทยาลัย พร้อมกับสั่งปิดหนังสือพิมพ์และนิตยสาร ก้าวหน้าเป็นจำนวนมาก การที่รัฐบาลสั่งเก็บริบห้ามครอบครองวรรณกรรมทางการเมืองในช่วงนี้ จึงมีผลทำให้มีการเผาหนังสือทิ้งมากมายเป็นประวัติการณ์ของเมืองไทย (บุญสม ภูเจริญ. 2534 : 21) และสถานการณ์ดังกล่าวนี้ทำให้ผู้จัดทำนิตยสารหลายเล่มต่างก็ไม่แน่ใจในนโยบายทางการเมืองของรัฐบาล วรรณกรรมการเมืองจึงไม่เฟื่องฟูเหมือนยุคก่อน ๆ และค่อย ๆ หายไปจากหน้านิตยสารและแผงจำหน่ายหนังสือ ในระยะนี้จึงเป็นช่วงที่รัฐบาลปิดกั้นเสรีภาพทางการคิด การเขียนทำให้นักเขียนต้องหยุดเขียนงานเขียนแนวการเมือง โดยเลียงไปเขียนงานในแนวอื่น ๆ แทน และคงเป็นด้วยเหตุดังกล่าวนี้ทำให้ศรีดาวเรืองผลิตงานเขียนออกมาในช่วงนี้เพียง 4 เรื่องเท่านั้น และหันไปเขียนแนวอื่น ๆ แทนแนวการเมือง เช่น เขียนแนววัฒนธรรม ศาสนา และ เศรษฐกิจ เป็นต้น

ต่อมาในช่วงเวลาระหว่างพ.ศ. 2521 - พ.ศ. 2522 ซึ่งเป็นช่วงที่รัฐบาลของพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ได้เข้ามาบริหารประเทศชาติ โดยมีนโยบายผ่อนคลายนโยบายเผด็จการทางปัญญา ทั้งต่อกรณีสื่อมวลชนและนักศึกษา กลับมีผลทำให้วงการวรรณกรรมเริ่มต้นตัวมีชีวิตชีวาขึ้นหลังจากชะงักงันมานานในช่วงพ.ศ. 2519 - พ.ศ. 2520 (บุญสม ภูเจริญ. 2534 : 22) ด้วยเหตุที่รัฐบาลให้เสรีภาพและเปิดโอกาสให้นักเขียนได้แสดงความคิดเห็น จึงมีผลทำให้นักเขียน ผลิตงานออกมาเป็นจำนวนมากและสามารถเขียนได้ทุกแนว ในช่วงนี้ศรีดาวเรืองจึงเขียนเรื่องสั้นขึ้นมาถึง 22 เรื่อง โดยเสนอแนวคิดที่น่าสนใจไว้หลายแนว รวมทั้งเสนอเรื่องสั้นแนวการเมืองในปี พ.ศ. 2521 ด้วย เช่นเรื่อง เพื่อนฉันยังไม่กลับจากในเมือง, กล่อมขวัญแม่, ของขวัญแห่งแผ่นดิน เป็นต้น

ในเรื่อง **ของขวัญแห่งแผ่นดิน** ศรีดาวเรืองได้กล่าวถึงเรื่องนี้ในบทสัมภาษณ์ว่า "เรื่องสั้นเรื่องของขวัญแห่งแผ่นดิน ว่าด้วยวิถีชีวิตของคนในครอบครัวหนึ่ง ซึ่งต้องเปลี่ยนแปลงไปหลังจากเหตุการณ์ทางการเมืองในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 คล้ายเป็นบันทึกของผู้ถูกกระทบจากเหตุการณ์ทางการเมือง" (มติใหม่ของกรรมมาชีพ. 2522 : 49)

ต่อมาในระหว่าง พ.ศ. 2521 - พ.ศ. 2529 แม้ว่าสภาพทางการเมืองจะเข้าสู่สภาวะปกติแล้วก็ตาม แต่นักเขียนก็ยังคงเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับการเมืองและสังคมมาโดยตลอด ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวศรีดาวเรืองก็ได้เสนอเรื่องสั้นที่เกี่ยวกับการเมืองและสังคมไว้อย่างต่อเนื่อง เช่น เรื่อง มันทมากับการเลือกตั้ง, บัตรประชาชน เป็นต้น

ในปีพ.ศ. 2533 เมื่อพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรี ในช่วงนี้รัฐบาลมีการสนับสนุนทางด้านเศรษฐกิจของประเทศเป็นอย่างมากจนทำให้เศรษฐกิจของประเทศเติบโตอย่างเห็นได้ชัด จนกระทั่งพรรคฝ่ายค้านได้อภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534 และได้มีคณะกรรมการความสงบเรียบร้อยแห่งชาติซึ่งมีพลเอกสุนทร คงสมพงษ์ เป็นหัวหน้า เข้าควบคุมอำนาจการปกครองประเทศจากพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติได้จัดตั้งให้นายอานันท์ ปันยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรี (รักษาการ) แล้ว ได้มีการพัฒนาประเทศในหลาย ๆ ด้าน ต่อมามีการจัดตั้งรัฐบาลใหม่ โดยมีพลเอกสุจินดา คราประยูร เป็นนายกรัฐมนตรี แต่เนื่องจากการขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของพลเอกสุจินดา คราประยูร ไม่สอดคล้องกับวิถีทางในระบอบประชาธิปไตยประชาชนจำนวนมากจึงมาร่วมชุมนุมคัดค้านคณะรัฐบาลชุดนั้นเกิดความไม่สงบของบ้านเมือง ในที่สุดพลเอกสุจินดา คราประยูร ต้องถูกบีบคั้นให้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี หลังจากนั้นมีการจัดตั้งนายอานันท์ ปันยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรี (รักษาการ) แล้วรัฐบาลรักษาการจัดให้มีการเลือกตั้งขึ้นใหม่ ผลการเลือกตั้งในครั้งนี้ นายชวน หลีกภัย หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ ได้รับการคัดเลือกให้เป็นนายกรัฐมนตรี สภาพความไม่มั่นคงทางการเมืองในช่วง พ.ศ. 2533 - พ.ศ. 2534 จึงเป็นเหตุที่ทำให้นักเขียนได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง ศรีดาวเรืองจึงเสนอเรื่องสั้นในปี พ.ศ. 2533 และพ.ศ. 2534 เพียงปีละ 1 เรื่องเท่านั้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เป็นปัจจัยหนึ่งในการสร้างวรรณกรรมของศรีดาวเรือง

2.2 การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ

เมื่อประเทศไทยรับเอาระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเข้ามาในสังคมนั้นมีผลทำให้วิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนไปคือ ในด้านการประกอบอาชีพ ชาวบ้านส่วนหนึ่ง เริ่มเปลี่ยน

อาชีพจากการเป็นชาวลี ชาวนา มาเป็นกรรมกรผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม ในด้านที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเดิมชาวบ้านเคยพักอยู่ในทุ่งนา โลง ๆ มีบริเวณที่อยู่อาศัยอย่างกว้างขวาง และใกล้ชิดกับธรรมชาตินั้นจะกลับกลายมาต้องพักอาศัยอยู่ในบ้านหลักเล็ก ๆ ในหมู่บ้านจัดสรร หรือพักอาศัยในโรงงานอุตสาหกรรมแทน นอกจากนี้ในเรื่องค่านิยมที่ชาวบ้านเคยให้ความสำคัญทางจิตใจมีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันกลับกลายมา เป็นการให้ความสำคัญทางวัตถุแทน

(ในเรื่อง เจ้าที่ - ดิน เมื่อนายทุนในเมืองได้ขับไล่ชาวบ้านที่เคยพักอาศัยอยู่แถบชานเมืองให้ออกไปจากพื้นที่ เพื่อที่จะสร้างหมู่บ้านจัดสรรขึ้นแทนที่นั้น โดยศรีดาวเรืองได้ใช้พระภูมิเจ้าที่ ให้เป็นสัญลักษณ์แทนชาวบ้าน หรือนัยหนึ่งคือผู้ที่เคยครอบครอง หรือเป็นเจ้าของที่ดินมาก่อน ซึ่งเรียกขานกันในนามว่า "เจ้าที่" ของสังคมชนบทเดิม ต้องถูกสังคมเมืองที่มีระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเข้ามาทำลาย โดยผู้แต่งใช้รถแท็กซี่ให้เป็นสัญลักษณ์แทนเครื่องจักรกลของสังคมระบบอุตสาหกรรมให้เป็นผู้ทำลาย)

นอกจากนี้ศรีดาวเรืองยังเสนอให้เห็นอีกว่า "ทุนนิยม" เป็นระบบเศรษฐกิจที่ต้องมีการแข่งขันกัน ดังนั้นพวกนายทุนจึงนิยมใช้เทคนิคของการโฆษณาให้เป็นเครื่องจูงใจชาวบ้านให้สนใจอยากซื้อสินค้าโดยไม่จำเป็น เพราะไปหลงเชื่อในคำโฆษณา และมีผลทำให้ชาวบ้านต้องซื้อสินค้าในราคาที่สูงกว่าราคาต้นทุนมากขึ้น โดยไม่รู้ตัว เพราะนายทุนจะผนวกค่าโฆษณาสินค้าไว้ในงบประมาณของต้นทุนการผลิตสินค้าด้วย การโฆษณาจึงมีส่วนช่วยให้นายทุนขายสินค้าได้ในปริมาณเพิ่มมากขึ้น แต่ก็มีผลทำให้ชาวบ้านต้องมีการะหนี้สินเพิ่มมากขึ้นด้วย ดังเช่นในเรื่อง ซุ้ยผา : สภาพขุนนางเก่งใน โดยเสนอผ่านตัวละครเอกคือ ซุ้ยผา ผู้เป็นพรี่เซ็นเตอร์โฆษณาผ้าอนามัยและกางเกงในสตรีทางโทรทัศน์ เพื่อสื่อให้ประชาชนได้รับรู้วิธีการใช้กันทั่วทุกครัวเรือน ซุ้ยผาจึงกลายเป็นดาราที่มีชื่อเสียงที่ช่วยทำให้สินค้าของบริษัทจำหน่ายได้ในปริมาณที่มากขึ้นกว่าเดิม)

นอกจากนี้การที่นายทุนนำระบบเครดิตหรือระบบผ่อนส่งสินค้ามาใช้กับระบบการตลาดด้วยนั้น ก็นับได้ว่าเป็นอีกแนวทางหนึ่งของระบบทุนนิยมที่ใช้เป็นเครื่องกระตุ้นให้ประชาชนอยากบริโภคสินค้าที่ไม่จำเป็นต่อชีวิตด้วย เพราะเห็นว่าตนเองสามารถจะได้สินค้ามาใช้ทันทีและไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายมากนัก โดยผู้บริโภคมักจะไม่ทันคิดว่าแท้จริงนั้นตนต้องซื้อสินค้าในราคาที่สูงกว่าปกติ เพราะนายทุนได้ผนวกดอกเบี้ยไว้ในราคาสินค้าด้วย สภาพการณ์ดังกล่าวนี้มีผลทำให้คนในยุคทุนนิยมสร้างภาระหนี้สิน ผูกพันอย่างต่อเนื่อง โดยไม่รู้ตัว ดังเช่น

ในเรื่อง **คนตายหน้า** ศรีดาวเรือง เสนอผ่านคนตายหน้า ที่ได้มองเห็นวิธีการของนายทุนที่ทำให้ชาวบ้านต้องเป็นหนี้เป็นสินโดยไม่รู้ตัว จากระบบเครดิตหรือระบบผ่อนส่ง หรือระบบเครดิต ดังคำบรรยายที่ว่า

“คนตายหน้ากำลังเดินหัวงกกับข้าวกลับบ้าน ระหว่างทาง เขาเดินสวนกับแขกขายของผ่อนส่ง เขามองเห็นสิ่งที่ทุกคนในบ้านของเขาอยากได้อยู่ในอ้อมกอดของอามังหอบใหญ่ มันเป็นเสื้อกันหนาวหลากสี สีสวย ๆ ทั้งนั้นมีทั้งของเด็กและผู้ใหญ่”

(คนตายหน้า . 2521 : 186)

ศรีดาวเรือง ได้กล่าวถึงแรงบันดาลใจในการเขียนเรื่องสั้น “คนตายหน้า” ไว้ในบทสัมภาษณ์ว่า “ตอนนั้นคิดอะไรไม่ออกพบกับลู (นักข่าวฝรั่ง เพื่อนของสุชาติ สวัสดิ์ศรี) คุณลูปบอกว่าเห็นรอบ ๆ ตัวก็เขียนรอบ ๆ ตัวนี้แหละ เห็นคนตายหน้า เราเองก็ตายหน้าเป็น ก็เก็บเอาแถว ๆ นั้นมาเขียน” (ขุดรากเหง้าศรีดาวเรือง . 2528 : 28)

จะเห็นได้ว่าศรีดาวเรืองสามารถนำเสนอภาพชีวิตของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบทางระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้อย่างชัดเจนและน่าสนใจทีเดียว

พร้อมกันนี้ศรีดาวเรือง ได้เสนอถึงความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจแบบทุนนิยมว่ามีผลกระทบต่อบุคคลในสังคม เพราะทำให้ชาวบ้านมุ่งประกอบอาชีพเพื่อหวังเงินรายได้เพียงอย่างเดียว ทั้งนี้เพราะต้องการนำเงินรายได้มาใช้ในการซื้อหาเครื่องอุปโภค บริโภคและเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในการดำรงชีวิต สภาพการณ์ดำเนินชีวิตเช่นนี้เป็นสิ่งที่แสดงว่าบุคคลในสังคมให้ความสำคัญกับวัตถุและทรัพย์สินเงินทองมากกว่าเรื่องอื่น ๆ และการคิดเช่นนี้มีผลทำให้การประกอบอาชีพหรือการทำงานทุกอย่างของชาวบ้านมักเป็นไปเพียงเพื่อธุรกิจหรือเพื่อเงินรายได้เท่านั้น โดยไม่คำนึงถึงคุณธรรมด้านจิตใจ สภาพการณ์ดังกล่าวนี้จึงมีผลทำให้คนในยุคทุนนิยมกลายเป็นคนเห็นแก่ตัวและมีความแล้งน้ำใจมากขึ้น ดังเช่น

ในเรื่อง **สองมือเรามีแรง** เมื่อพ่อคิดจะขุดบ่อน้ำไว้ใช้ร่วมกันในหมู่บ้านนั้น กลับไม่มีชาวบ้านคนใดมาช่วยขุดเลย เพราะชาวบ้านเห็นว่าไม่ได้รับค่าตอบแทนในการทำงาน ดังคำกล่าวของแม่ที่ว่า

“แม่ ข้าว่าพ่ออีหนูจะทำไม่สำเร็จ เสียมากกว่า ข้าลองชาวเสียงชาวบ้านเขาดูแล้ว บอกเขาว่าถ้าทำสำเร็จใช้ด้วยกัน ยังไม่มีใครเอาด้วยสักคน เขาว่าพ่ออีหนูคิดเกินตัว”

(สองมือเรามีแรง. 2519 : 96)

เมื่อผู้วิจัยได้ขอสัมภาษณ์ศรีดาว เรื่อง เกี่ยวกับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ที่กระทบต่อประชาชนนั้น ศรีดาว เรื่อง ได้กล่าวว่า “สังคมได้เปลี่ยนแปลงไปในเรื่องราวต่าง ๆ มากมาย เช่น เรื่องของความแล้งน้ำใจของคนในสังคมเกิดขึ้นมากกว่าเดิม ซึ่งได้เสนอถึงความแล้งน้ำใจของคนในสังคมที่เห็นชัดในเรื่องสั้นหลายเรื่อง เช่น วัวลำพอง, สองมือเรามีแรง, บุญของยาย เป็นต้น”

จะเห็นได้ว่า จากความคิดเห็นของศรีดาว เรื่อง เกี่ยวกับเรื่อง เศรษฐกิจนั้น มีความสอดคล้องกันกับการเสนอแนวคิดในเรื่องสั้นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ จึงน่าจะกล่าวได้ว่าผลจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจนับเป็นปัจจัยหนึ่งที่ศรีดาว เรื่อง นำมาถ่ายทอดลงในเรื่องสั้น เพื่อให้ผู้อ่านได้รับรู้อีกประเด็นหนึ่ง

2.3 การเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมที่สังเกตเห็นได้ง่ายคือการเปลี่ยนทางด้านประเพณี ศรีดาว เรื่อง ได้สังเกตสภาพที่เปลี่ยนแปลงของประเพณีและนำมาถ่ายทอดไว้ในเรื่องสั้นของเธอ เช่นเรื่อง ลูกชายคนสุดท้าย, วัดครึ่งหนึ่งกรรมการครึ่งหนึ่ง, ประเพณีที่เพิ่มขึ้น, แม่พระคงคาเก่าแก่บักและหมา เป็นต้น

ในเรื่อง **ประเพณีที่เพิ่มขึ้น**, **ลูกชายคนสุดท้าย**, **วัดครึ่งหนึ่งกรรมการครึ่งหนึ่ง** ศรีดาว เรื่อง เสนอให้เห็นว่าประเพณีการจัดงานศพมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม ปัจจุบันที่มีระบบทุนนิยมเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น การหวังเงินรายได้จากการแจกการ์ดของเจ้าภาพ, การทำคำฉาบฉวย, การจัดงานเพื่อให้เป็นเกียรติแก่เจ้าภาพและเจ้านายแทนการให้เกียรติแก่คนตาย, การยกย่องผู้ที่มีเงินหรืออำนาจว่าเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงเกียรติยศ รวมทั้งพิธีกรรมที่ถูกเปลี่ยนไปเพื่อให้เกียรติแก่เจ้านายด้วย ดังจะเห็นตัวอย่างบทสนทนาจากเรื่อง **ลูกชายคนสุดท้ายที่ว่า**

“พ่ungsี้ยังเผาไม่ได้ แขนงผู้ใหญ่มางคนเขายังไม่ว่าง ต้องวันอาทิตย์”
พี่ชายคนรองกล่าวค้านกับพี่ชายคนโต)

“อ้าว ก็ไหนว่าวันคู่เผาไม่ได้ยังไง” พี่ชายคนโตแย้ง

“ไม่เป็นไรหรอก จะคู่หรือคี่มัน เรื่องของเรา แต่เราต้องรอหัวหน้าเขาก่อนเขาว่างวันนั้น”

พี่ชายคนรอง เกียง

(ลูกชายคนสุดท้าย . 2524 : 80)

ส่วนเรื่อง แม่พระคงคา แก้วแก้ว และ หมา ศรีดาว เรื่อง เสนอให้เห็นว่าแก้วแก้ว เป็นผู้ที่ทำให้ประเพณีลอยกระทง เปลี่ยนไปจากเดิมที่ชาวบ้านเคยลอยกระทงในแม่น้ำลำคลอง เพื่อขอ สมาลาโทษแม่พระคงคา มาเป็นการจัดงานลอยกระทงในแอ่งน้ำที่แก้วแก้วจัดขึ้นในวัด เพราะแก้ว แก้วหวังดักดวงผลประโยชน์จากชาวบ้าน โดยอาศัยประเพณีที่สร้างขึ้นมาจากความเชื่อถือและความ ศรัทธาของชาวบ้านเป็นเครื่องมือในการหากิน

จากการที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ศรีดาว เรื่อง เกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงด้านประเพณี ศรีดาว เรื่อง ได้กล่าวว่า “ในส่วนของประเพณีต่าง ๆ ไม่ว่าจะ เป็นประเพณีลอยกระทง การเล่นสงกรานต์ ประเพณีงานศพ ในปัจจุบันนั้นเห็นว่าประเพณีล้วนมีสิ่งต่าง ๆ เพิ่มขึ้นรุ่งรังและเห็นว่าบางสิ่งบางอย่าง มันกลายเป็นสิ่งที่ฟุ่มเฟือย ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของประเพณีนั่นเอง”

จะเห็นได้ว่าจากความคิดเห็นของศรีดาว เรื่อง เกี่ยวกับเรื่องประเพณีนั้นมีความสอดคล้อง กันกับการเสนอแนวคิดในเรื่องสั้นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางประเพณี จึงน่าจะกล่าวได้ว่าผลจาก การเปลี่ยนแปลงทางด้านประเพณีนี้เป็นปัจจัยหนึ่งที่ศรีดาว เรื่อง ได้นำมาถ่ายทอดลงในเรื่องสั้นเพื่อ ให้ผู้อ่านได้รับรู้อีกด้วย

นอกจากนี้ศรีดาว เรื่องยังได้ เสนอให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมที่เห็นได้ชัดอีก อย่างหนึ่งคือ การเปลี่ยนแปลงจากการยึดถือและให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมทางด้านจิตใจของ ชาวบ้านมาเป็นการยึดถือและให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมทางวัตถุมากขึ้นอันเป็นผลทำให้สภาพการ ดำเนินชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมหลายด้าน เช่น ในด้านสภาพแวดล้อม และด้านที่อยู่ อาศัยนั้น ซึ่งศรีดาว เรื่องได้ เสนอถึงการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมดังกล่าวนี้ไว้ในเรื่องสั้น ดัง เช่น

ในเรื่อง เจ้าที่ - ดิน เสนอให้เห็นสภาพของสังคมชนบทที่ผู้คนพักอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อม ที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติเพราะที่พักอาศัยจะตั้งอยู่ในบริเวณที่เป็นทุ่งนาโล่ง ๆ และชาวบ้านให้ความ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี ซึ่งแสดงถึงว่าชาวบ้านมีความเจริญทางด้านจิตใจนั้นกำลังจะ

เปลี่ยนกลายเป็นสภาพสังคม เมืองที่ผู้คนมักพักอาศัยกันอย่างแออัดอยู่ในเมือง เพื่อความสะดวกในการเดินทางไปทำงานตามสถานที่ต่าง ๆ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า แม้ชาวบ้านจะได้พักอาศัยอยู่ในตึกแถวของโรงงานหรือบ้านจัดสรรที่มีรูปทรงสวยงามและมีราคาสูงกว่าบ้านพักในชนบท อันเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญทางด้านวัตถุของยุคสมัยก็จริง แต่สภาพจิตใจของชาวบ้านที่อยู่ในสังคมเมืองดังกล่าวนี้กลับมีลักษณะที่เสื่อมลง เพราะชาวบ้านในสังคมเมืองจะมีแต่ความเห็นแก่ตัวและแล้งน้ำใจ

2.4 การเปลี่ยนแปลงด้านวรรณกรรม

ในช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2518 - พ.ศ. 2535 วรรณกรรมมีการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดเจนอยู่ 2 ช่วง คือ ช่วงแรกอยู่ในช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2518 - พ.ศ. 2529 ช่วงนี้เป็นช่วงที่วรรณกรรมมีการเปลี่ยนแปลงไปเพราะได้รับผลกระทบจากภาวะการณ์ทางการเมือง (ดังกล่าวแล้วในหัวข้อ 2.1 การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง)

ต่อมาในช่วงปีพ.ศ. 2523 - พ.ศ. 2529 เป็นช่วงการปกครองในรัฐบาลของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นั้นบรรยากาศทางการเมืองค่อนข้างราบรื่นพอสมควร แม้ว่าจะมีวิกฤติการณ์ด้านเศรษฐกิจอยู่บ้าง แต่ก็นับว่ามีความผันแปรไปในทางที่ดีขึ้นกว่าช่วงที่ผ่านมา บรรยากาศแห่งความเป็นประชาธิปไตยสดใส ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกมากขึ้น (สยามจดหมายเหตุ. 2527 : 368) แม้ว่าบรรยากาศทางการเมืองจะค่อนข้างราบรื่นดังกล่าว แต่ด้านวรรณกรรมได้เกิดมีการโต้แย้งทางความคิดทั้งทางด้านทฤษฎีและด้านปฏิบัติ บรรยากาศการสร้างสรรค์ที่เคยตึกคักเปลี่ยนไปสู่ความสับสน เกิดการวิพากษ์วิจารณ์วรรณกรรมว่ามีรูปแบบที่ซ้ำซาก ง่ายเกินไป มีลักษณะไม่สมจริง และมักจะได้ยินหรือพบเห็นคำกล่าวที่ว่า “น้ำเน่าในวรรณกรรมเพื่อชีวิต” หรือ “น้ำเน่าในวรรณกรรมก้าวหน้า” หรือ “สูตรสำเร็จในวรรณกรรมก้าวหน้า” จากวงวิจารณ์วรรณกรรมอยู่เสมอ (ว.วินิจฉัยกุล. 2531 : 89) แต่ในเวลาเดียวกันสภาพการณ์ดังกล่าวนี้กลับมีผลดีต่อวงวรรณกรรมมากเพราะทั้งนักเขียนและนักอ่านต่างถูกกระตุ้นให้เฟื่องมองสังคมรอบตัวด้วยความเอาใจใส่มากขึ้น พร้อมกันนี้ก็เริ่ม มองปัญหาสังคมด้วยมุมมองที่กว้างไกล ต่างไปจากเดิมด้วย ดังที่ ว.วินิจฉัยกุล ได้กล่าวไว้ว่า “นักเขียนได้ขยายบทบาทของตัวละครกว้างออกไปจากชีวิตส่วนตัวของชนชั้นกลาง หรือการต่อต้านระหว่างนายทุนและชนชั้นกรรมมาชีพ ไปสู่

การสะท้อนให้เห็นความคับแค้นของคนในระดับล่างในอาชีพต่าง ๆ กัน และยังสะท้อนสังคมท้องถิ่นที่เห็นด้านวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตแบบเดิมที่กำลังถูกกลืนหายไปในความก้าวหน้าทางวัตถุของสังคมใหม่” (ว. วิจารณ์กุล. 2531 : 89) และจากสภาพความเคลื่อนไหวของวงวรรณกรรมดังกล่าวจึงเป็นผลทำให้ศรีดาวเรืองได้นำสภาพความคับแค้นในชีวิตของชนชั้นล่างที่ต้องดิ้นรนหาทางออกของตนเอง ไม่ได้รับการเหลียวแลจากทางราชการหรือสังคม มาเสนอเป็นแนวคิดไว้ในเรื่องสั้นด้วย เช่นเรื่อง วัวล่าพอง ซึ่งรวบวันแตกทำลาย และนำวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านแบบเดิม ซึ่งกำลังถูกกลืนหายไปในความก้าวหน้าทางวัตถุมาเสนอไว้ในเรื่อง ลูกชายคนสุดท้ายพร้อมกับเสนอปัญหาเยาวชนไว้ในเรื่อง แต่เธอทุกคน และเสนอปัญหาการทุจริตในวงราชการไว้ในเรื่อง เรื่องของสองปาน) เป็นต้น

ส่วนช่วงที่ 2 นี้อยู่ในช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2530 - พ.ศ. 2535 ช่วงนี้เป็นช่วงที่วงวรรณกรรมมีการเปลี่ยนแปลงไปเพราะนักเขียน เนื่องจากหลังปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมาแล้ววรรณกรรมสะท้อนสังคมและการเมืองเริ่มถึงจุดอิ่มแล้ว นักเขียนต้องแสวงหาแนวคิดอื่น ๆ มากขึ้นทำให้นักเขียนบางกลุ่มเริ่มรับแนวคิดเชิงปรัชญาของตะวันตกเข้ามาใช้เขียนวรรณกรรมไทยมากขึ้น ขณะเดียวกันนักเขียนหลายคนเริ่มมีแนวโน้มที่ให้ความสนใจกับรูปแบบการเขียนที่เน้นเรื่องการใช้สัญลักษณ์กันอย่างแพร่หลายทั้งในรูปของนวนิยาย และเรื่องสั้น เช่น เรื่อง ภู ของวิมล ไทรนันทน์, ตีลังสูง ชุงหนัก ของ นิคมรายวา, แม่เบ๊ย ของวานิช จรุงกิจอนันต์ เป็นต้น

เมื่อพิจารณาเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองที่เขียนหลังจากปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมาก็พบว่าเรื่องสั้นจำนวนหนึ่งของศรีดาวเรืองที่เขียนในช่วงนี้มีการเขียนโดยใช้สัญลักษณ์เพื่อให้ผู้อ่านตีความไว้ด้วยเช่นกัน เช่น เรื่อง มะลิร้าย (2530), ภูทางขาด (2531), คนขี่จักรยาน (2531), เป็นต้น

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ศรีดาวเรืองได้เปลี่ยนแปลงการเขียนเรื่องสั้นไปตามสภาพการเคลื่อนไหวของวงวรรณกรรมด้วยเช่นกัน จึงอาจกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงด้านวงวรรณกรรมนับเป็นปัจจัยหนึ่งในการสร้างวรรณกรรมของศรีดาวเรืองด้วย

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

(การศึกษาเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองระหว่างปีพ.ศ. 2518 - พ.ศ. 2535 จำนวน 91 เรื่องจากกรวมเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองจำนวน 5 เล่ม) โดยการวิเคราะห์แนวคิดและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง สรุปผลการศึกษาวิเคราะห์ได้ดังนี้

วิเคราะห์แนวคิดในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง เรื่องสั้นของศรีดาวเรือง 91 เรื่อง สามารถแบ่งประเด็นการศึกษาได้ 3 ประเด็น คือ

1. การจำแนกแนวคิดในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง สามารถจำแนกเป็น 4 ประเด็น คือ แนวคิดเกี่ยวกับสังคม, แนวคิดเกี่ยวกับบุคคลต่าง ๆ ในสังคม, แนวคิดเกี่ยวกับชีวิต, แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและระบบนิเวศ

2. การวิเคราะห์แนวคิดในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง จากการศึกษาวิเคราะห์สรุปได้ดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับสังคม ศรีดาวเรืองได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับสังคม 6 ประเด็น ได้แก่ การเมือง ศรีดาวเรืองได้เสนอแนวคิดทางการเมืองไว้ 2 แนว คือ แนวคิดเกี่ยวกับความล้มเหลวของนโยบายการบริหารประเทศในระบอบประชาธิปไตยว่ามีสาเหตุมาจากนักการเมืองผู้ดำเนินนโยบายและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ และแนวคิดเกี่ยวกับการคัดค้านรัฐบาลทหารของนักศึกษา ประชาชนเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตย อันเป็นผลทำให้นักศึกษาประชาชนต้องสูญเสียชีวิตและเลือดเนื้อ รวมทั้งขวัญกำลังใจของประชาชน

วัฒนธรรม ศรีดาวเรืองได้เสนอแนวคิดเชิงวิพากษ์วิจารณ์การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของไทยว่ามีสาเหตุสำคัญ 2 ประการ คือ สาเหตุประการแรกเกิดจากการแพร่กระจายวัฒนธรรมจากสังคมเมืองไปสู่สังคมชนบท และสาเหตุประการที่สองเกิดจากภาวะเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

ศาสนา ศรีดาวเรืองสะท้อนภาพความเชื่อของชาวบ้านเกี่ยวกับศาสนาไว้ 2 ประเด็น ประเด็นแรกคือการเสนอแนวคิดคัดค้านเรื่องรูปแบบการทำบุญและความเชื่อในผลบุญของชาวบ้านที่เชื่อกันว่าการทำบุญต้องทำกับวัดหรือเกี่ยวข้องกับศาสนา เท่านั้นจึงจะได้รับผลบุญที่ส่งผลให้บุคคลผู้นั้น

ได้รับความสุขความสบายในชาติหน้า และประเด็นที่สองคือการสะท้อนภาพความเสื่อมศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อผู้สืบทอดศาสนา อันเนื่องมาจากผู้สืบทอดศาสนาไม่รู้จักปฏิบัติตนให้อยู่ในพระวินัยของสงฆ์

เศรษฐกิจ ศรีดาว เรื่อง เสนอถึงผล กระทบจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ไว้ 2 กรณี ดังนี้คือ กรณีแรก นายทุนคิดเอาเปรียบกรรมกรและผู้บริโภคด้วย การจ่ายค่าจ้างที่ไม่เป็นธรรม การไม่ให้สวัสดิการที่ดีแก่กรรมกร การกักตุนสินค้า การฉวยโอกาสขึ้นราคาสินค้าหรือการนำสินค้าที่ไม่มีคุณภาพมาจำหน่าย ส่วนกรณีที่สอง เป็นเรื่องที่ชาวบ้านได้รับผลกระทบจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมจนมีผลทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนค่านิยมจากที่เคยให้ความสำคัญกับทางด้านจิตใจมาเป็นการให้ความสำคัญกับเงินหรือวัตถุแทน

สิทธิสตรี ศรีดาว เรื่อง สะท้อนภาพที่สตรีได้รับการกดขี่จากบุรุษ จนทำให้สตรีต้องพยายามต่อสู้เรียกร้องสิทธิความเท่าเทียมกันในสังคม ด้วยการชี้ให้เห็นว่าสตรีเป็นสมาชิกส่วนหนึ่งของสังคมเช่นเดียวกับบุรุษ สตรีจึงควรมีสิทธิเท่าเทียมกับบุรุษ รวมทั้ง เสนอภาพการต่อสู้ของสตรีเพื่อสิทธิความเท่าเทียมกันในสังคมด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การต่อสู้ด้วยวิธีการใช้กำลังร่างกาย การใช้ความคิดที่ต่อต้านค่านิยมเดิมในสังคมและใช้ชีวิต การหลีกเลี่ยงไปจากโลกแห่งความจริง เป็นต้น ความเป็นไปของสังคม ศรีดาว เรื่อง ได้เสนอให้เห็นถึงสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มีมนุษย์คิดสร้างสรรค์กันขึ้น ซึ่งแม้จะมีส่วนดีในการทำให้สังคมมีความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัตถุมากขึ้นก็จริง แต่ขณะเดียวกันสภาพสังคมดังกล่าวก็มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เสื่อมลงไปด้วย ทั้งนี้เพราะบุคคลที่ดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมใหม่มักจะ เป็นบุคคลที่แล้งน้ำใจและขาดศีลธรรมกันเป็นส่วนใหญ่นั่นเอง

แนวคิดเกี่ยวกับบุคคลต่าง ๆ ในสังคม ศรีดาว เรื่อง ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับบุคคลต่าง ๆ ไว้ 2 กลุ่ม ได้แก่

ก. **กลุ่มเครือญาติ** ศรีดาว เรื่อง ให้ความสำคัญกับเครือญาติมาก ทั้งนี้เพราะเชื่อว่าญาติพี่น้อง เป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อครอบครัวทั้งสิ้น จึงได้ เสนอแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของเครือญาติไว้ 3 บทบาท ดังนี้

บทบาทของผู้สูงอายุ ศรีดาว เรื่องจะเสนอแนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุด้วยความประทับใจว่าแท้จริงแล้วผู้สูงอายุยังเป็นผู้ที่มีคุณค่าต่อครอบครัว ต่อลูกหลานในยุคปัจจุบันเสมอ ไม่ว่าจะเป็นคุณค่าด้านกำลังกายหรือกำลังใจก็ตาม รวมทั้งต้องการเสนอให้ผู้อ่านได้เห็นคุณค่าของผู้สูงอายุที่มีต่อครอบครัวด้วย

บทบาทของผู้ให้กำเนิด ศรีดาว เรื่องเสนอทั้งบทบาทของพ่อและแม่ดังนี้ ในบทบาทของพ่อเสนอว่า แม้มบทบาทของพ่อที่มีต่อครอบครัวจะลดน้อยลงไปเพราะพ่อในยุคปัจจุบันอาจไม่ใช่ผู้นำของครอบครัวหรือผู้ที่หารายได้มาเลี้ยงครอบครัว เนื่องจากภรรยาที่สามารถทำหน้าที่ดังกล่าวแทนได้ก็ตาม แต่บทบาทของพ่อที่มีต่อสังคมก็ไม่ได้ลดน้อยตามไปด้วย เพราะพ่อยังคงสามารถเป็นผู้นำให้กับสังคมได้เช่นเดิม ส่วนบทบาทของแม่ในยุคปัจจุบันที่ส่วนหนึ่งกลายเป็นผู้ไม่ค่อยมีความรักไม่ค่อยสนใจดูแลเอาใจใส่ให้ความอบอุ่นต่อลูกนั้น ศรีดาว เรื่องเสนอว่า อาจมีสาเหตุมาจากภูมิหลังของผู้เป็นแม่ที่เคยขาดความรักความอบอุ่นมาก่อน หรือสาเหตุมาจากผลกระทบทางเศรษฐกิจของครอบครัว และความต้องการของสตรีบางกลุ่มที่ต้องการจะชี้ให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันของบุรุษกับสตรีในเรื่องภาระการเลี้ยงดูบุตร

บทบาทของผู้เยาว์วัย ศรีดาว เรื่องเสนอให้เห็นสภาพของเด็กที่กลายเป็นผู้มีปัญหาว่ามีสาเหตุมาจากภายในครอบครัว เช่น ปัญหาช่องว่างระหว่างวัย ปัญหาครอบครัวแตกแยก เป็นต้น นอกจากนี้ก็อาจมีสาเหตุมาจากสิ่งแวดล้อมในสังคม ที่มีแหล่งมั่วสุมทางอบายมุขมากมาย

ข. **กลุ่มคนในสังคม** ศรีดาว เรื่องจะให้ความสำคัญกับบทบาทของบุคคลในสังคมไว้ 3 บทบาท ดังนี้

บทบาทของกรรมกร ศรีดาว เรื่องจะเสนอให้เห็นภาพของกรรมกรส่วนใหญ่ที่เป็นคนชั้นล่างที่ถูกนายทุนเอารัดเอาเปรียบในเรื่องต่าง ๆ เช่น การใช้แรงงานเด็ก การกดขี่ค่าจ้างแรงงาน การไม่ได้รับค่าสวัสดิการจากนายจ้างอย่างเพียงพอ เมื่อกรรมกรได้ตระหนักถึงความไม่เป็นธรรมดังกล่าวของนายทุน จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการรวมตัวของกรรมกรเพื่อคัดค้านความไม่เป็นธรรมของนายทุนทั้งในเรื่องค่าจ้างแรงงาน ค่าสวัสดิการ และสิทธิเสรีภาพที่ควรได้รับตามกฎหมายแรงงาน

บทบาทของโสภณ ศรีดาว เรื่องจะสะท้อนถึงสาเหตุที่ทำให้สตรีมาประกอบอาชีพโสภณว่าเป็นเพราะสตรีมีเศรษฐกิจไม่ดี มีความไม่มั่นคงในชีวิตสมรส และมีความต้องการใช้จ่ายเงินทองอย่างฟุ่มเฟือย นอกจากนี้ยังสะท้อนถึงสภาพความเป็นอยู่ของโสภณว่ามีสภาพความเป็นอยู่ที่แร้นแค้น ต้องพักอาศัยอยู่ในสถานที่ที่คับแคบ สกปรก ชีวิตมีแต่ความทุกข์ร้อน อีกทั้งยังต้องพบกับปัญหามากมาย เช่น ปัญหาการถูกเอารัดเอาเปรียบจากเจ้าของกิจการเกี่ยวกับเรื่องของเงินรายได้ ปัญหาการถูกเอารัดเอาเปรียบจากแขกผู้มาใช้บริการทั้งในเรื่องของเงินค่าบริการและการทำร้ายร่างกาย ปัญหาการถูกดูถูกดูแคลนจากคนทั่ว ๆ ไปในสังคมที่รังเกียจอาชีพโสภณ ตลอดจนการเสี่ยงกับปัญหาการตั้งครรภ์โดยไม่พึงประสงค์ อันจะทำให้เกิดปัญหาการทำแท้งตามมาด้วย

บทบาทของชาวบ้าน ศรีดาว เรื่องสะท้อนภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในแง่มุมต่าง ๆ เช่น ภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชนบทที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติ ภาพการติดต่อสัมพันธ์กันของชาวบ้านโดยผ่านพิธีกรรม รวมทั้งการเสนอถึงปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่ชาวบ้านต้องประสบ เช่น การสะท้อนภาพความยากจนของชาวบ้าน ว่ามีสาเหตุมาจากการเกี่ยวข้องกับอบายมุข การสะท้อนภาพความแล้งน้ำใจของคนในสังคมว่ามีสาเหตุมาจากการที่ชาวบ้านเริ่มยึดถือค่านิยมทางวัตถุมากขึ้น ทำให้ต้องมุ่งแข่งขันทำมาหากิน เพื่อให้มีรายได้เพียงพอกับการเลี้ยงชีพ จนคิดถึงแต่ผลประโยชน์ของตนเองมากกว่าคิดถึงผลประโยชน์ของคนอื่น เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับชีวิต ศรีดาว เรื่องได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับชีวิตไว้ 2 แนว ได้แก่

ก. **แนวคิดเกี่ยวกับปรากฏการณ์สามัญของชีวิตมนุษย์** ศรีดาว เรื่องได้เสนอให้เห็นถึงความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันของสภาวะชีวิตที่ทุกชีวิตจะต้องประสบ คือ

การเริ่มและการสิ้นสุดของชีวิต โดยการเสนอให้เห็นว่าการเกิดและการตายเป็นจุดสองจุดที่เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติของทุกชีวิต

การทำงานและการพักผ่อน โดยการสะท้อนภาพการทำงานและการพักผ่อนของมนุษย์ว่ามีความแตกต่างกัน และถ้ามนุษย์ไม่ปฏิบัติตามหน้าที่การทำงานตามสถานภาพของตนก็จะทำให้เกิดผลเสียหรือปัญหาขึ้นได้ นอกจากนี้ในการทำงานนั้นถ้ามนุษย์ใช้เวลาในการทำงานเพียงอย่างเดียวหรือเกินไปก็อาจทำให้เกิดผลเสียได้ รวมทั้งเสนอให้เห็นว่าในปัจจุบันคนส่วนใหญ่จะให้ความสนใจอยู่กับงานจนไม่มีเวลาพักผ่อนมากเท่าใดนัก และการพักผ่อนนั้นจะต้องแลกด้วยทรัพย์สินเงินทอง

การแสวงหาความรู้เพื่อการดำเนินชีวิต โดยเสนอให้เห็นว่าถ้ามนุษย์ไม่รู้จักนำความรู้ที่ได้รับจากแหล่งต่าง ๆ มาปรับปรุงหรือประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ แล้ว ความรู้ที่ได้เล่าเรียนมานั้นก็อาจสูญเปล่าไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อะไรได้เช่นกัน นอกจากนี้ยังเสนอให้เห็นถึงโทษของการขาดความรู้ที่ใช้ในการดำรงชีวิตว่าการที่ชาวบ้านต้องประสบกับปัญหาต่าง ๆ แล้วไม่สามารถแก้ไขปัญหาก็กับตนเอง ได้ นั้นเป็นเพราะชาวบ้านไม่ค่อยแสวงหาความรู้ใส่ตนเอง

สุขภาพและความเจ็บป่วย ศรีดาวเรือง เสนอให้เห็นว่า ความเจ็บป่วยเป็นธรรมชาติที่ไม่มีใครสามารถหลีกเลี่ยงได้พ้น ความเจ็บป่วยและความเสื่อมโทรมของสุขภาพร่างกายนั้น อาจมีสาเหตุเนื่องมาจากโรคภัยไข้เจ็บที่ติดตัวบุคคลมาแต่กำเนิด หรือสุขภาพที่ไม่แข็งแรงของบุคคลอื่นเนื่องมาจากความชรา และการประสบอุบัติเหตุจากการทำงาน

ข. **แนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์** ศรีดาวเรือง ได้เสนอให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตของมนุษย์ว่ามี 2 ลักษณะ คือ

มนุษย์ต้องมีจุดมุ่งหมายของชีวิต เพราะมนุษย์ย่อมจะมีจุดมุ่งหมายที่เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตแตกต่างกันออกไป และแม้ว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิ์ที่จะเลือกแนวทางการดำเนินชีวิตของตนเอง แต่บางครั้งมนุษย์ก็อาจไม่สามารถดำเนินชีวิตไปสู่จุดหมายได้

มนุษย์ต้องมีวิธีการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น การที่มนุษย์อยู่ร่วมกับผู้อื่นนั้นมนุษย์ย่อมหนีไม่พ้นการเอาเปรียบคนอื่น ศรีดาวเรือง ได้เสนอให้เห็นว่าคนเรามักจะมองเห็นแต่การเอาเปรียบกันของผู้อื่น แต่ถ้าเรากำลังเอาเปรียบผู้อื่นอยู่นั้น เราจะไม่รู้สึกถึงการเอาเปรียบนั้น ๆ ของตนเอง นอกจากนี้มนุษย์มักชอบทำตนเป็นผู้ตัดสินคุณค่าของผู้อื่นเสมอด้วยการกล่าวถึงข้อบกพร่องหรือข้อเสียต่าง ๆ ของผู้อื่นอย่างไม่มีเหตุผล และไม่ให้ความเป็นธรรม เนื่องจากผู้ตัดสินมักใช้อารมณ์และความนึกคิดของตนเอง เป็นที่ตั้งแต่เพียงอย่างเดียว

แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและระบบนิเวศ ศรีดาวเรือง เสนอให้เห็นว่าธรรมชาติและระบบนิเวศมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอันเป็นผลมาจากการที่มนุษย์นำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้เพิ่มมากขึ้น จนก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และส่งผลให้เกิดสภาพแวดล้อมเป็นพิษ

3. พัฒนาการด้านแนวคิดของศรีดาวเรือง สามารถสรุปได้ดังนี้

ในช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2518 - พ.ศ. 2535 นั้น ศรีดาวเรืองสามารถผลิตงานเขียนเรื่องสั้นจำนวน 91 เรื่อง สำหรับการเสนอแนวคิดหลักทั้ง 4 ประเด็นใหญ่ ๆ คือ แนวคิดเกี่ยวกับสังคม แนวคิดเกี่ยวกับบุคคลต่าง ๆ ในสังคม แนวคิดเกี่ยวกับชีวิต แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและระบบนิเวศนั้น จากการเสนอแนวคิดของศรีดาวเรืองพบว่าศรีดาวเรืองมีพัฒนาการทางด้านแนวคิดที่ชัดเจน กล่าวคือในการเสนอแนวคิดระยะแรกศรีดาวเรืองมีการเสนอแนวคิดเพียงด้านเดียว ไม่ได้เสนอแนวคิดออกมาให้สมจริง ในระยะต่อมาศรีดาวเรืองเสนอแนวคิดในเรื่องต่าง ๆ หลากหลายแง่มุม มีการเสนอแนวคิดได้อย่างสมจริงและชัดเจน ตลอดจนเสนอแนวคิดไว้อย่างเป็นระบบ กล่าวคือส่วนใหญ่ศรีดาวเรืองมีวิธีการเสนอแนวคิดหลักทั้ง 4 ประเด็นนี้ ในลักษณะที่เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงสภาพของปัญหา สาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหา และผลที่ได้รับ ตลอดจนได้ชี้แนะวิธีการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ไว้ด้วย อันเป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางด้านแนวคิดอย่างเป็นระบบของศรีดาวเรือง ส่วนในระยะหลังนี้ ศรีดาวเรืองได้เริ่มหันมาเสนอแนวคิดที่เกี่ยวกับปรัชญามากขึ้น โดยการเสนอผ่านเรื่องราวที่เป็นรูปธรรม อันทำให้ผู้อ่านต้องคิดพิจารณาจากเรื่องราวที่ศรีดาวเรืองได้เสนอไว้ การที่ศรีดาวเรืองมีพัฒนาการทางด้านคิดนั้นมีผลมาจากการเก็บสังสมประสบการณ์ต่าง ๆ ในชีวิต ประกอบกับลักษณะนิสัยของศรีดาวเรืองที่เป็นคนช่างจดจำ ช่างสังเกต ช่างคิด ตลอดจนความเพียรพยายามในการพัฒนางานเขียนของตนเองอยู่เสมอ

วิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดในการสร้างวรรณกรรมของศรีดาวเรือง

จากการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดในการสร้างวรรณกรรมของศรีดาวเรืองสามารถสรุปได้ 2 ประเด็น คือ

1. **ปัจจัยทางชีวประวัติและประสบการณ์ในชีวิต** ผู้วิจัยพบว่าลักษณะที่เป็นปัจจัยสำคัญ ได้แก่

ปัจจัยทางชีวประวัติ ผู้วิจัยพบว่าศรีดาว เรื่อง ได้นำชีวประวัติทั้งในเรื่องที่เกี่ยวกับภูมิลำเนา ชาตีกำเนิด บุคลลรอบข้าง บุคลิกภาพของตนเอง เกี่ยวกับบุรุษปร่างและนิสัยมาใช้เป็นวัตถุดิบในการเขียนเรื่องสั้น

ปัจจัยทางประสบการณ์ในชีวิต ผู้วิจัยพบว่าประสบการณ์สำคัญ ๆ ในชีวิตที่ศรีดาว เรื่องนำมาเป็นปัจจัยต่อแนวคิดในการสร้างวรรณกรรม ได้แก่ ประสบการณ์จากการดำเนินชีวิต ประสบการณ์จากการอ่าน และประสบการณ์จากการประกอบอาชีพ เป็นต้น

2. **ปัจจัยทางสังคม** ผู้วิจัยพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เป็นปัจจัยหนึ่งในการสร้างวรรณกรรมของศรีดาว เรื่อง ประกอบด้วย

การเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองการปกครอง ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2519 - ปลายปี พ.ศ. 2520 วรรณกรรมการเมืองได้ซบเซาลงอันเป็นผลเนื่องมาจากนโยบายทางการเมืองของรัฐบาลในขณะนั้น ศรีดาว เรื่องจึงหยุดเขียนเรื่องสั้นแนวการเมืองไปช่วงระยะหนึ่งและได้เปลี่ยนแนวการเขียนไปเขียนเป็นแนวอื่น ๆ แทนเพื่อป้องกันภัยทางการเมือง แต่หลังจากมีนโยบายผ่อนคลายนโยบายทางปัญญาในรัฐบาลของพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ แล้ววรรณกรรมแนวการเมืองกลับเปิดกว้างขึ้นอีกครั้ง จึงเป็นผลทำให้ศรีดาว เรื่องกลับมาเสนอเรื่องสั้นเกี่ยวกับการเมืองขึ้นมาจำนวนหนึ่ง และแม้ว่าสภาพทางการเมืองในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2521 - พ.ศ. 2529 จะเข้าสู่สภาวะปกติแล้วก็ตาม ศรีดาว เรื่องก็ยังได้เสนอเรื่องสั้นที่เกี่ยวกับการเมืองและสังคมไว้อย่างต่อเนื่องอีกด้วย

การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ เมื่อไทยเรานำระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเข้ามาใช้ในสังคมไทยแล้ว ศรีดาว เรื่องได้เสนอว่ามีผลทำให้ชาวบ้านมีวิถีการดำเนินชีวิตที่ต้องตกอยู่ในระบบผ่อนส่ง ระบบเครดิต และตกเป็นเหยื่อของการโฆษณา เพราะนายทุนต้องการขายสินค้าให้ได้ในปริมาณที่มากขึ้นจึงหาวิธีการต่าง ๆ มาล่อใจผู้บริโภคให้ซื้อสินค้า สภาพการณ์ดังกล่าวจึงเป็นผลให้ชาวบ้านต้องใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ซื้อสินค้าในราคาที่สูงกว่าราคาต้นทุนโดยไม่รู้ตัว เพราะไปซื้อสินค้าที่ไม่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ศรีดาว เรื่องได้เสนออีกว่าระบบเศรษฐกิจทุนนิยมยังมีผลกระทบทำให้ชาวบ้านมุ่งประกอบอาชีพเพื่อหวังเงินรายได้เพียงอย่างเดียว เพราะ

ต้องการนำเงินรายได้ไปใช้ในการซื้อหาเครื่องอุปโภค บริโภค ในการดำรงชีวิต สภาพการณ์เช่นนี้ จึงเป็นสิ่งที่แสดงว่าบุคคลในสังคมให้ความสำคัญแก่วัตถุและทรัพย์สินเงินทองมากกว่าเรื่องอื่น ๆ ทำให้การประกอบอาชีพหรือการกระทำของชาวบ้านมักเป็นไปเพียงเพื่อธุรกิจหรือเพื่อเงินเท่านั้น และยังทำให้คนในยุคทุนนิยมกลายเป็นคนเห็นแก่ตัวและแล้งน้ำใจมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรม ศรีดาว เรื่อง เสนอให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมอันเป็นผลกระทบจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ไว้ 2 แนว คือ การเปลี่ยนแปลงทางด้านประเพณี และการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางด้านจิตใจ

การเปลี่ยนแปลงด้านวรรณกรรม ในช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2518 - พ.ศ. 2535 วรรณกรรมมีการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดเจนนอยู่ 2 ช่วง คือ ช่วงแรกอยู่ในช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2518 - พ.ศ. 2529 ช่วงนี้เป็นช่วงที่วรรณกรรมมีการเปลี่ยนแปลงไปเพราะได้รับผลกระทบจากภาวะการณ์ทางการเมือง ส่วนช่วงที่ 2 นี้อยู่ในช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2530 - พ.ศ. 2535 ช่วงนี้เป็นช่วงที่วรรณกรรมมีการเปลี่ยนแปลงไปเพราะนักเขียนได้รับอิทธิพลทางความคิดและรูปแบบการเขียนวรรณกรรมจากประเทศตะวันตก

อภิปราย

จากการศึกษาเรื่องสั้นของศรีดาวเรื่องพบว่า เรื่องสั้นทุกเรื่องของศรีดาวเรื่องจัดได้ว่าเป็นเรื่องสั้นชนิดที่มุ่งเสนอแนวคิด เรื่องสั้นของศรีดาวเรื่อง จึงมีบทบาทต่อผู้อ่านในสังคมทั้งในด้านการให้แง่คิดอันเป็นประโยชน์ต่อสังคมและการให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินไปพร้อมกันด้วย เช่น ให้ความรู้เกี่ยวกับคติชนวิทยาในเรื่องของความเชื่อ และประเพณี ความรู้ เกี่ยวกับสภาพสังคมการเมืองการปกครองของไทยในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 อันเป็นบทบาทสำคัญที่ช่วยให้บุคคลในสังคมมีความคิด ความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ได้ถูกต้องและกว้างขวางยิ่งขึ้น

ศรีดาวเรื่องได้เสนอแนวคิดหลัก 2 ด้านไว้ในงานเขียนเรื่องสั้นของเธอ คือ ในด้านแรก เธอได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับคติธรรมอันดีงามของสังคม เช่น การประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดี การช่วยเหลือผู้ที่เขาทุกข์ได้ยาก การทำประโยชน์ให้กับสังคม การยกย่องให้ความสำคัญต่อผู้สูงอายุ

การตระหนักถึงความสำคัญของระบบเครือญาติ ฯลฯ ศรีดาวเรืองได้เสนอแนวคิดดังกล่าวก็เพื่อส่งเสริมให้ผู้อ่านได้เห็นถึงค่านิยมอันดีงามของสังคม และมีส่วนร่วมในการดำรงรักษาค่านิยมที่ดีงามของสังคมนี้ไว้สืบทอดให้แก่คนรุ่นหลังต่อไป เพราะศรีดาวเรือง เป็นบุคคลผู้หนึ่ง ซึ่งให้ความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมและชาติบ้านเมืองให้มีความเจริญก้าวหน้า มุ่งหวังทำให้บุคคลในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และปลูกฝังค่านิยมที่ดีงามแก่ผู้อ่านด้วยนั่นเอง

ขณะเดียวกันศรีดาวเรืองก็เสนอแนวคิดอีกด้านหนึ่งด้วยการเสนอถึงสภาพสังคมที่มีข้อบกพร่อง หรือเสนอปัญหาต่าง ๆ ในสังคม เช่น การเปลี่ยนแปลงของประเพณี หรือวัฒนธรรมบางอย่างที่ทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เสื่อมลง การเมืองการปกครองที่ควรแก้ไขในเรื่องนโยบายการบริหารประเทศในระบอบประชาธิปไตย การยึดถือค่านิยมทางวัตถุมากกว่าค่านิยมทางด้านจิตใจ ค่านิยมในการรักษาเกียรติและหน้าตาของตนเอง ฯลฯ ศรีดาวเรืองได้เสนอแนวคิด ดังกล่าวก็เพื่อให้บุคคลในสังคมไทยได้ช่วยกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อให้สังคมของเราเกิดความสงบสุขนั่นเอง

การเสนอแนวคิดต่าง ๆ ไว้ในเรื่องสั้นนั้น ศรีดาวเรืองสามารถตีแผ่ชีวิต ธรรมชาติ และสังคมได้อย่างสมจริง มีมุมมองที่กว้างไกล แปลกใหม่และน่าสนใจต่างไปจากนักเขียนคนอื่น ๆ เช่น ศรีดาวเรืองสามารถสะท้อนธรรมชาติของมนุษย์ได้ตรงตามหลักปรัชญาของตะวันตกที่ว่า มนุษย์นั้นจะมีความเห็นแก่ตัว ฉะนั้นมนุษย์จึงทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อตนเอง ขณะเดียวกันศรีดาวเรืองก็ได้เสนอความเป็นจริงที่เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์อีกว่าการที่มนุษย์จะได้ผลประโยชน์มาสู่ตนได้นั้น ย่อมเกิดจากการที่มนุษย์ผู้นั้นได้ทำประโยชน์ให้กับผู้อื่นก่อนนั่นเอง ฉะนั้นเพื่อให้ตนเองได้รับผลประโยชน์เต็มที่ ศรีดาวเรืองจึงเสนอให้มนุษย์ควรยอมรับและลดความเห็นแก่ตัวลง นอกจากนี้ศรีดาวเรืองยังเสนอความเป็นจริงที่ว่ามนุษย์ควรให้ความสำคัญกับมนุษย์ด้วยกันเองมากกว่าที่จะไปให้ความสำคัญกับวัตถุ เพราะการให้ความสำคัญกับวัตถุของมนุษย์นั้นจะมีผลทำให้สังคมเกิดความเสื่อมโทรมลงในด้านค่านิยมเกี่ยวกับการให้ความสำคัญกับวัตถุของคนในสังคมนั้น ศรีดาวเรืองได้สะท้อนให้เห็นว่าปัจจุบันคนไทยนิยมความร่ำรวย ทุกคนจึงต้องการสะสมวัตถุต้องการเสื้อผ้าดี ๆ มีเครื่องประดับสวย ๆ มีโทรทัศน์ ตู้เย็น และรถยนต์ ดังนั้นการทำงานจึงมุ่งที่อาชีพที่ให้ผลตอบแทนทางการเงินสูง ทำอะไรก็มักจะมุ่งแต่เงินทอง เป็นสำคัญ การช่วยเหลือเอื้อเฟื้อกันใน

สังคมมีน้อยเต็มที่ แม้แต่ข้าราชการ นักการเมือง และพ่อค้าก็หาผลประโยชน์ใส่ตนทั้งนั้น การถือเอาแต่ผลประโยชน์ของตนเองนี้ จึงมีผลทำให้คนไทยมุ่งแต่ประโยชน์ที่ตนจะได้รับเท่านั้น ในสังคมจึงมีผู้ที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมน้อย เป็นต้น ค่านิยมที่กล่าวข้างต้นจึงเป็นเหตุที่ทำให้คนในสังคมที่มีแต่ความเป็นแก่ตัว แล้งน้ำใจ และคิดเอารอดเอาเปรียบผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา อันจะมีผลทำให้สังคมเสื่อมลงทั้งสิ้น แต่ในทางตรงกันข้ามศรีดาวเรือง ได้ชี้นำ ให้มนุษย์หันกลับมาให้ความสำคัญแก่มนุษย์ด้วยกันเอง เพราะจะมีผลทำให้มนุษย์ในสังคมมีค่านิยมเกี่ยวกับจิตใจมากขึ้น อันจะเป็นผลทำให้สังคมมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นในด้านค่านิยมเกี่ยวกับการให้ความสำคัญแก่มนุษย์ในสังคมนั้น ศรีดาวเรือง ได้พยายามชี้ให้เห็นว่าการที่มนุษย์ช่วยเหลือ เกื้อกูลกันด้วยความบริสุทธิ์ใจ รู้จักแบ่งปันความสุขให้กันและกันนั้นย่อมเป็นเหตุที่ทำให้คนในสังคมมีน้ำใจไมตรีต่อกัน ไม่คิดเอารอดเอาเปรียบกัน อันจะมีผลทำให้สังคมไทยมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้น ทั้งสิ้น

ศรีดาวเรืองยังชี้แนะถึงประโยชน์สุขของคนทั่ว ๆ ไป ว่าเป็นสิ่งที่มนุษย์ควรทำให้เกิดขึ้น พร้อมกันนี้ได้เสนอให้เห็นว่ามนุษย์จะพบกับปัญหาทุกคน และปัญหานั้นก็จะแตกต่างกันออกไป ในการแก้ไขปัญหามนุษย์แต่ละคนจึงขึ้นอยู่กับภาวะและปัจจัยในการแก้ไขปัญหาดังนั้นไปด้วย นอกจากนี้ศรีดาวเรืองจึงมีแนวคิดที่ท้าทายศีลธรรมอันดีงามของสังคมในเรื่องความรักของหญิงสาวที่ทำให้เกิดความแตกแยกในครอบครัวผู้อื่นได้ แต่ศรีดาวเรืองก็มีแนวคิดในการเสนอแนะทางออกที่ดีที่มนุษย์ควรทำว่า ควรทำใจให้รักกัน รักทุกคนในสังคม ความรักก็จะทำให้เกิดความสงบสุขในสังคมได้ และเกิดประโยชน์ต่อคนในสังคมได้ การที่ศรีดาวเรืองเข้าใจมนุษย์ทั้ง เรื่องธรรมชาติของมนุษย์และเข้าใจมนุษย์ทั้ง ในเรื่องที่เป็นวิถีการดำเนินชีวิตของตนเอง และวิถีการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่นเป็นการกระตุ้นให้มนุษย์หันกลับมาเห็นคุณค่าของมนุษย์ด้วยกัน

การที่ศรีดาวเรืองสามารถมองชีวิต มองธรรมชาติและสังคมอย่างเข้าใจนั้น อาจเป็นผลมาจากการที่ศรีดาวเรือง เป็นคนที่ช่างสังเกต ช่างจดจำ ช่างคิด รวมทั้งชอบอ่านหนังสือทุกประเภท ประกอบกับมีประสบการณ์หลายด้านจากการเรียนรู้ และการประกอบอาชีพ ตลอดจนจนการใช้ชีวิตที่คลุกคลีอยู่กับชาวบ้านทั้งในชนบทและในชานเมืองหลวงมาเป็นเวลานาน ทำให้ศรีดาวเรืองได้รับประสบการณ์ในการเรียนรู้เรื่องชีวิต ธรรมชาติ และสังคมได้อย่างเต็มที่ สภาพการณ์ดังกล่าว

จึงทำให้ศรีดาว เรื่องสามารถตีแผ่สภาพการณ์ของสังคมด้านต่าง ๆ ได้อย่างลึกซึ้งและด้วยสายตาที่เป็นธรรม

(ศรีดาว เรื่องผลิดงานเขียน เรื่องสั้นจากปัจจัยทางชีวประวัติและประสบการณ์ในชีวิต รวมทั้งปัจจัยจากสังคมมากกว่าการเขียนจากปัจจัยทางจินตนาการ เพราะฉะนั้น เรื่องสั้นของศรีดาว เรื่องจึงไม่ได้มีคุณค่าทางด้านแนวคิดแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่มีคุณค่าในการบันทึกสภาพสังคมไว้ด้วย)

การที่ศรีดาว เรื่องประสบความสำเร็จในการผลิตงานเขียน เรื่องสั้นทั้ง ในลักษณะที่ เรื่องสั้นหลายเรื่องของศรีดาว เรื่อง ได้รับความนิยมนจากผู้อ่านทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ จนมีการแปลเป็นภาษาต่างประเทศถึง 7 ภาษา และในลักษณะที่ เรื่องสั้นบาง เรื่องของศรีดาว เรื่อง ได้รับรางวัลจากหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งล้วนเป็นเครื่องแสดงว่า ศรีดาว เรื่องสามารถผลิตงานเขียน เรื่องสั้นให้มีคุณภาพได้นั้น ผู้วิจัยคิดว่า ปัจจัยสำคัญที่ช่วยส่งเสริมให้งานเขียน เรื่องสั้นของศรีดาว เรื่อง มีแนวคิดอันเด่นชัดต่างจากงานเขียน เรื่องสั้นของนักเขียนในยุคเดียวกันนี้ มิได้เกิดจากปัจจัยในด้านประสบการณ์ชีวิตและประสบการณ์จากการอ่านของศรีดาว เรื่อง เพียงเท่านั้น หากแต่ น่าจะเป็น เพราะ ว่า ศรีดาว เรื่องเองก็เป็นบุคคลผู้มีความเพียรพยายามที่จะพัฒนางานเขียนของตนให้ก้าวหน้า และทันสมัยอยู่เสมอด้วย ซึ่งนับเป็นคุณลักษณะที่บุคคลทั่วไป หรือผู้ที่สนใจในงานเขียนควรนำมา เป็นแบบอย่างในการพัฒนาความสามารถในด้าน การสร้างสรรค์งานเขียนของตนต่อไป รวมไปถึงการที่ ศรีดาว เรื่อง ได้นำแนวคิดทางปรัชญาตะวันตก และการนำสัญลักษณ์เข้ามาใช้ มีผลทำให้วงการวรรณกรรมได้พัฒนาอีกขั้นหนึ่งด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. ควรจะศึกษาวรรณกรรมของนักเขียนคนอื่น ๆ ในช่วงเวลาเดียวกันกับศรีดาว เรื่อง ทั้งที่เป็นเรื่องสั้น นวนิยาย และกวีนิพนธ์ เพื่อพิจารณาว่างานเขียนของนักเขียนคนอื่น ๆ มีแนวคิดที่เหมือนหรือแตกต่างจากศรีดาว เรื่องอย่างไร อันจะทำให้มองเห็นอิทธิพลของสังคมที่มีต่อวรรณกรรมในช่วงเวลานั้นอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจสภาพวรรณกรรมไทยปัจจุบันลึกซึ้งยิ่งขึ้น

2. ควรศึกษาผลงานวรรณกรรมประเภทอื่น ๆ ของศรีดาวเรือง เช่น นวนิยาย และบทความต่าง ๆ ด้วย เพื่อประโยชน์ในการศึกษาวรรณกรรมของศรีดาวเรืองให้สมบูรณ์

3. การวิเคราะห์เรื่องสั้นของศรีดาวเรือง ควรจะมีการศึกษาและวิเคราะห์ในแนวอื่น อาทิ เช่น การศึกษาด้านกลวิธีการแต่ง การศึกษาด้านศิลปการใช้ภาษา เป็นต้น เพื่อจะได้ทราบถึงลักษณะเฉพาะในการแต่งเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองอันจะทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในวรรณกรรมประเภทเรื่องสั้น ได้อย่างชัดเจน

บรรณาธิการ

บรรณานุกรม

- กานติ ณ ศรีทธา. "คณวรรณากรรมจำเป็นต้องรวมกลุ่มหรือ," สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์. 33 (5) : 38 ; 20 กรกฎาคม 2529.
- กุหลาบ มัลลิกะมาส. วรรณคดีวิจารณ์. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2528.
- จรรยา สุวรรณทัต และคณะ. รายงานการวิจัย ฉบับที่ 33 ทักษะคิดของปู่ย่าตายายและบิดามารดาที่มีต่อกัน ในเรื่องการอบรมเลี้ยงดูเด็กและผลที่มีต่อลักษณะพฤติกรรมบางประการของเด็ก. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2529.
- จัญญ พรหมอยู่. ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมไทย. กรุงเทพฯ : พีระพัฒนา, 2526.
- จำนงค์ ทองประเสริฐ. "พัฒนาการทางวัฒนธรรม," วัฒนธรรมไทย. 22(2) : 60 - 67 ; กุมภาพันธ์ 2526.
- จำรัส ถนอมมิตรและธีรา ยุทธวรรณ. "ศรีดาวเรื่องมิติใหม่ของกรรมชาติ," โลกหนังสือ. 2 (7) : 31 - 53 ; เมษายน 2522.
- เจือจันทร์ จงสถิตอยู่. "การพัฒนาการศึกษาในรอบ 25 ปี (พ.ศ. 2502 - พ.ศ. 2527)," การศึกษาแห่งชาติ. 18 (2) : 48 - 62 ; ธันวาคม 2526 - มกราคม 2527.
- ชวนะ ภากานันท์. "บทบาทอันพึงประสงค์ของพระสงฆ์กับสังคมไทยปัจจุบัน," คุรุปริทัศน์. 9 : 50 - 55 ; ตุลาคม 2527.
- ชเลสิก. "ลลนาห์พบ ... ศรีดาวเรื่องกับความรักที่ไม่เปลี่ยนแปลง," ลลนา. 438 : 84 - 94, เมษายน 2534.
- ชัยสิริ สมุทวณิช. วรรณกรรมการเมืองไทย 14 ตุลาคม 16 - 6 ตุลาคม 19. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์, 2524.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, 2523.
- ชุกดา จิตพิทักษ์. สังคมวิทยาและวัฒนธรรมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สารมวลชน, 2528.

- ดวงมน จิตรจันทน์. "มัทรี บทวิพากษ์กับความขาดตอนทางวัฒนธรรมในภาวะสังคมเป็นพิษ,"
ปวารายสาร. 14 (3) : 132 - 135 ; พฤษภาคม - มิถุนายน 2530.
- เดือน คำดี. ศาสนาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์
 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2531.
- ถนนหนังสือ. 2 (9) : 10 - 30 ; มีนาคม 2528.
- ทักษ์ เฉลิมเตียรณ. การเมืองไทยระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
 ธรรมศาสตร์, 2526.
- ทิมการเมือง. "เหลียวหลังการเมือง 2536 ประชาชนได้อะไรจากรัฐบาล ชวน หลีกภัย,"
ไทยรัฐ. 45 (13129) : 3 ; 1 มกราคม 2537.
- ธิดา วัฒนกุล. แนวความคิดทางการเมืองในบทละครพระราชานิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
 ประสานมิตร, 2519. อัดสำเนา.
- นราธิพงษ์ประพันธ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่น. ภาษาวรรณคดีและวิทยาการก้าวหน้า.
 กรุงเทพฯ : 2504.
- นศินี วิฑูรีสานต์. วิเคราะห์วรรณกรรมแนวประชาชน. นครสวรรค์ : สยามวรรณกรรม,
 2519.
- นาธิกา มงคลคำนวมเชตต์. เรื่องสั้นไทยประเภทมุ่งเสนอแนวคิดระหว่าง พ.ศ. 2475 -
พ.ศ. 2484. วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.
 อัดสำเนา.
- นิยม บุญมี. ครอบครัวสัมพันธ์. มหาสารคาม : ภาควิชาคหกรรมศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2530.
- นิรมล กิตติวิบูลย์. "บทบาทของสำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งประเทศไทยพัฒนาและ
 เปลี่ยนแปลงทางการศึกษา," การศึกษาแห่งชาติ. 18 (2) : 64 - 87 ;
 ธันวาคม - มกราคม 2527.
- บุญสม ภูเจริญ. การวิเคราะห์ร้อยกรองในช่วง พ.ศ. 2522 - พ.ศ. 2530. ปริญญานิพนธ์
 กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2534. อัดสำเนา.

- ประกอบ เอี่ยมสะอาด. ปรัชญาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : พิศิษฐ์การพิมพ์, 2535.
- ประชา ปสนุทธโม, พระ. "สภาพความเป็นจริงของพุทธศาสนาในปัจจุบันและศักยภาพของพระสงฆ์สำหรับอนาคต," ปาจารย์สาร. 13 (3) : 14 - 23 ; พฤษภาคม - มิถุนายน 2529.
- ประทีป เหมือนนิล. วิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องสั้นของ มนัส จรรย์รงค์. ปริญญาโท กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2523. อัดสำเนา.
- ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2521.
- ฝ่ายศึกษาและวิจัยพัฒนาเศรษฐกิจ. "เศรษฐกิจไทย 5 ปี ของแผนฯ 6," เศรษฐกิจและสังคม. 28 (1) : 3 - 22 ; มกราคม - กุมภาพันธ์ 2534.
- ฝ่ายเอกสารและสิ่งพิมพ์งานรำลึกถึงวีรชนท้าว. วีรชนท้าวท้าว. กรุงเทพฯ : ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, 2518.
- พนม พงษ์ไพบูลย์. "สภาพปัจจุบันและอนาคตของการศึกษาไทย," ศึกษาศาสตร์สาร. 15 (1) : 12 - 18 ; ตุลาคม 2532 - มีนาคม 2533.
- เพ็ญแข วัจนสุนทร. ค่านิยมในสำนวนไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2528.
- ไพโรจน์ บุญประกอบ. วิเคราะห์เรื่องสั้นแนวการเมืองและสังคมช่วง 14 ตุลาคม 2516 - 6 ตุลาคม 2519. ปริญญาโท กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2526. อัดสำเนา.
- ไพลิน รุ่งรัตน์. "แก้วหยดเดียวกับบัตรประชาชนของศรีดาวเรือง ภาพชีวิตคนแถวหลังสุดในสังคมที่กลั่นจากใจแท้จริง," สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์. 31 (21) : 32 - 34 ; 11 พฤศจิกายน 2527.
- _____. "สัมมนาวรรณกรรมที่พิษณุโลก ปราบกฏการณ์แห่งความรักและความผูกพันอันงดงามของนักเขียนและกวีภูธร," สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์. 31 (45) : 31 - 33 ; 28 เมษายน 2528.

- ภัสสร ลิมานนท์. การศึกษาและวิเคราะห์บทบาทของเพศและสถานภาพสตรี. กรุงเทพฯ : สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.
- ภิญโญ กองทอง. "วัฒนธรรมชาวบ้านในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง," ภาษาและหนังสือ. 19 (1) : 41 - 52 ; เมษายน - กันยายน 2529.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ - ไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป, 2532.
- รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. วรรณกรรมปัจจุบัน. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : ฝ่ายตำราและอุปกรณ์การศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2529.
- ลาวัณย์ สังขทัชธานนท์. ภาพสะท้อนสังคมไทยจากเรื่องสั้นร่วมสมัย. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, 2529. อัดสำเนา.
- ว.วินิจฉัยกุล. "วรรณกรรมไทยในสองทศวรรษ พ.ศ. 2500 - 2530 และ 2531 - 2540," สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์. 35 (16) : 89 - 90 ; 28 กันยายน 2531.
- วาสนา ไชยรัตน์. การวิเคราะห์เรื่องสั้นของสุรัชย์ จันทิมามรร. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2534. อัดสำเนา.
- วิทย์ วิศทเวทย์. ปรัชญาทั่วไป มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2520.
- วินัย บุญกิจ. "เมืองไทยวันนี้," สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์. 16 : 18 ; 17 ตุลาคม 2519.
- วิภา กงกะนันท์. วรรณคดีศึกษา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2520.
- ศึกษาริการ, กระทรวง. วรรณกรรมประกอบการเล่นลิเก. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทย, 2523.
- สมชาย พุ่มสะอาด. "สังคมไทย," วัฒนธรรมไทย. 28 (4) : 74 - 80 ; เมษายน 2532.
- สมนึก แดงเจริญ. "วัฒนธรรมไทยใหม่," การศึกษา. 16 (5) : 25 - 31 ; กุมภาพันธ์ 2536.
- สมบัติ จันทรวงศ์ และชัยอนันต์ สมุทวณิช. ความคิดทางการเมืองและสังคมไทย. กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, 2523.

- สมบัติ จันทรวงศ์ และรังสรรค์ ชนะพรพันธ์, บรรณาธิการ. รักเมืองไทยภาคปรัชญาและการเมืองในวรรณคดี. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมนศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2519.
- สมภาพ นาคพันธ์. วิเคราะห์เรื่องสั้นของ "อิงอร". ปริญญาโท กศ.ม. สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2534. อัดสำเนา.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม : แนวทางศึกษาวิเคราะห์และวางแผน. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2536.
- สัมฤทธิ์ มีวงศ์อุโฆษ, บรรณาธิการ. "สรุปสถานการณ์เศรษฐกิจของไทยปี 2522," สยามจดหมายเหตุบันทึกข่าวสารและเหตุการณ์. 4 (52) : 1442 - 1144 ; 22 - 31 ธันวาคม 2522.
- _____. "ภาวะเศรษฐกิจในไตรมาสที่ 3 ของปี 2525," สยามจดหมายเหตุบันทึกข่าวสารและเหตุการณ์. 7 (47) : 1301 - 1302 ; 19 - 25 พฤศจิกายน 2525.
- _____. "สถานการณ์การเมือง," สยามจดหมายเหตุบันทึกข่าวสารและเหตุการณ์. 9 (14) : 368 ; 30 มีนาคม - 5 เมษายน 2527.
- _____. "ความเคลื่อนไหวทางการเมืองหลังการยุบสภาผู้แทนราษฎร," สยามจดหมายเหตุบันทึกข่าวสารและเหตุการณ์. 14 (4) : 90 - 94 ; 17 - 23 มีนาคม 2532.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. "2 ปี ของแผนฯ 6 ข้อเท็จจริงด้านเศรษฐกิจ," เศรษฐกิจและสังคม. 26 (1) : 4 - 13 ; มกราคม - กุมภาพันธ์ 2532.
- _____. "5 ปี บันทึกสังคมไทย," เศรษฐกิจและสังคมไทย. 26 (1) : 14 - 27 ; พฤศจิกายน - ธันวาคม 2532.
- สิทธา พิณภูวดลและประทีป วาทิวทินกร. ร้อยกรอง. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2522.
- สุภารัตน์ เสรีวัฒน์. วิวัฒนาการเรื่องสั้นในเมืองไทยตั้งแต่แรกจนถึง พ.ศ. 2475. วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520. อัดสำเนา.
- สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ และคณะ. โสภณ : การแสวงหามาตรการทางกฎหมายและมาตรการอื่น ๆ ที่เหมาะสมในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

- สุพัตรา สุภาพ. สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2528.
- สุวรรณดา เกรียงไกรเพชร. พระอภัยมณี : การศึกษาในเชิงวิจารณ์. วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2514. อัดสำเนา.
- เสฐียร โกเศศ. ชาติ ศาสนา วัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : บรรณาคาร, 2515.
- เสถียร จันทิมาธร. สายธารวรรณกรรมเพื่อชีวิตของไทย. กรุงเทพฯ : เจ้าพระยา, 2525.
- เสถียรพงษ์ วรรณปก. "มองย้อนวงกลมศาสนาในรอบปีที่ผ่านมา," ไทยรัฐ. 45 (13129) : 8 ; 1 มกราคม 2536.
- เสมอ จันทรพัฒน์. "ครอบครัวไทยในชนบท," ครอบครัวและสิ่งแวดล้อมหน่วย 1 - 7. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2527.
- อนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพนางแสงทอง อึ้งกุล. ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส : 19 มกราคม, 2513.
- อมรา พงศาพิชญ์. "พุทธศาสนาชาวบ้าน," ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2533.
- อานนท์ อากาศิรม. ลักษณะสังคมและปัญหาสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2521.
- อาริยา สินธุ. "เบื้องหลังการก่อตัวของกระทิงแดง," สภาพนุรูปประชามิตร. 7 : 15 - 20 ; 15 - 30 กันยายน 2521.
- อุกฤษ มงคลนาวิน. คู่มือกฎหมายแรงงาน. กรุงเทพฯ : ศรีเมืองการพิมพ์, 2515.
- อุทัย ชูธรรมขจร. เศรษฐศาสตร์เบื้องต้น. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน, 2521.

ภาคผนวก

ชีวประวัติและผลงานของศรีดาวเรือง

ชีวประวัติและผลงานของศรีดาวเรือง

วรรณ ทรปรานนท์ (ศรีดาวเรือง) เกิดเมื่อวันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ. 2486 ที่ ตำบลบางกระท่อม อำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก เป็นบุตรของนายสำรอง นางดล่อม ทรปรานนท์ บิดาเป็นนักการสถานีรถไฟบางกระท่อม มารดาเป็นแม่ค้าหาบเร่

เมื่ออายุครบตามเกณฑ์ วรรณ ทรปรานนท์ ได้เข้าศึกษาที่โรงเรียนบางกระท่อมศึกษาลัย ประมาณ พ.ศ. 2497 สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 หลังจากนั้นได้ออกจากโรงเรียนมาอยู่บ้านช่วยแม่เลี้ยงน้อง พออายุได้ 12 ปี จึงเดินทางเข้ากรุงเทพฯ เพื่อหางานทำ

ชีวิตการทำงาน

ระหว่าง พ.ศ. 2498 - พ.ศ. 2518 เป็นช่วงเวลาที่ วรรณ ทรปรานนท์ ประกอบอาชีพหลายอย่างก่อนที่จะหันเหชีวิตมาประกอบอาชีพเป็นนักเขียนในวงการวรรณกรรม นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2499 ที่เริ่มต้นจากงานเลี้ยงเด็กชายฝาแฝดที่บางนา แล้วลาออกไปเป็นลูกจ้างขายข้าวแกง ที่หลังศาลากลางจังหวัดพิษณุโลก ต่อมาระหว่าง พ.ศ. 2503 - พ.ศ. 2505 ได้เข้ามาทำงานเป็นกรรมกรในโรงงานแก้วย่านภาษีเจริญ โดยเธอจะทำหน้าที่ล้างแก้ว, ตัดแก้ว และส่งแก้ว ตามใบสั่ง ในปี พ.ศ. 2506 ทำหน้าที่เป็นกุลีที่บ้านฝรั่งในซอยอรรถวิมลแถวสะพานควาย หลังจากนั้นก็มาทำงานเย็บเสื้อโหลที่บางแคแล้วย้ายมาทำต่อแถววัดละอองไคล้ ๆ หัวลำโพง จากการทำงานเสื้อโหลเธอได้เก็บสะสมเงินจำนวนหนึ่งไว้ใช้ในการเรียนรู้อาชีพต่าง ๆ เพื่อเพิ่มทุนประสบการณ์ให้แก่ตนเอง เช่น เรียนตัดเสื้อที่โรงเรียนสอนตัดเสื้อสเปน เรียนยิงปืนที่สนามฝึกกรมการรักษาดินแดน เรียนขับรถยนต์ที่โรงเรียนมงคลเซอร์วิส เรียนพิมพ์ดีด ฯลฯ ต่อมาประมาณปลายปี พ.ศ. 2516 เธอได้ไปสมัครเข้าทำงานที่ร้านอาหารชื่อนวลนภาแถวสะพานควาย โดยครั้งแรกเธอทำหน้าที่ล้างถ้วยชาม จนในที่สุดก็ได้ทำในตำแหน่งแคชเชียร์ (อ้างจากซุทธรากเหง้าศรีดาวเรือง, 2528 : 11 - 14) ซึ่งเป็นงานสุดท้ายที่เธอทำก่อนจะหันมาประกอบอาชีพเป็นนักเขียน

ชีวิตครอบครัว

ประมาณปี พ.ศ. 2516 ระหว่างที่ วรรณ ทรรปนานนท์ ยังทำหน้าที่เป็นแคชเชียร์ของร้านอาหารนวนภาณัน เธอได้พบกับ สุชาติ สวัสดิ์ศรี และเกิดความสนิทสนม รักใคร่ชอบพอกันจนทั้งสองตัดสินใจที่จะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันที่บ้านเช่าแถวสุทธิสาร ต่อมาในปี พ.ศ. 2518 ทั้งสองได้ตัดสินใจย้ายไปอยู่บ้านของ สุชาติ สวัสดิ์ศรี แถวทุ่งสีกัน เนื่องจากหนังสือจำนวนมาก เต็มบ้านเช่า หลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2519 กลุ่มเพื่อนนักเขียน นักหนังสือ นักการละครกลุ่มพระจันทร์เสี้ยวของ สุชาติ สวัสดิ์ศรี ได้มาพบกับวรรณ ทำให้สุชาติ สวัสดิ์ศรี ประกาศเปิดตัวภรรยากับเพื่อน ๆ ในกลุ่ม ต่อมาในปีพ.ศ. 2521 จึงประกาศเรื่องการใช้ชีวิตคู่ให้บุคคลทั่วไปได้ทราบอย่างเป็นทางการ (อ้างจาก ชีวิตรัก 'ปิดลับ' ศรีดาวเรือง - สุชาติ, 2528 : 17 - 19)

เมื่อมีครอบครัวแล้ว วรรณ ได้ทำหน้าที่เป็นแม่บ้านควบคู่กันไปกับการประกอบอาชีพเป็นนักเขียน ชีวิตคู่ของเธอมีความสุขราบรื่นดีมาตั้งแต่เริ่มต้น แต่เมื่อเธอให้กำเนิดบุตรแล้ว เธอต้องพบกับความสะเทือนใจเป็นอันมากเพราะบุตรคนแรกนั้นได้เสียชีวิตไปหลังจากคลอดได้ไม่เท่าไร และบุตรชายคนที่สองชื่อ "โมน" ซึ่งถือกำเนิดในปี พ.ศ. 2523 ก็มีหัวใจพิการมาแต่กำเนิด เจ็บป่วยบ่อย ๆ ไม่แข็งแรง ทำให้วรรณต้องทุ่มเทเอาใจใส่ดูแลลูกน้อยเป็นอย่างดี ถึงกระนั้นเธอก็ไม่ยอมละทิ้งงานเขียนที่เธอรักเสียทีเดียว หากแต่ยังพยายามหาเวลาสร้างสรรค์งานเขียนออกมาอย่างสม่ำเสมอสืบต่อมาจนกระทั่งปัจจุบัน

ชีวิตในวงวรรณกรรม

แม้ว่า วรรณ ทรรปนานนท์ จะไม่มีความรู้ที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพนักเขียนมาก่อน แต่ด้วยใจรักและพรสวรรค์ ทำให้วรรณ ทรรปนานนท์ สามารถเรียนรู้วิธีการผลิตงานเขียนประเภทต่าง ๆ จากประสบการณ์การอ่านได้ เพราะเธออ่านหนังสือรวมเล่มทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นเรื่องประโลมโลกจากหนังสือวัดเกาะ นิทานคำกลอนจากลักษณะวงศ์ วรรณคดีจากเรื่องรามเกียรติ์ และกระทู้งานเขียนประเภทที่สนิยาของ ป. อินทรปาลิต เป็นต้น ส่วนในด้านการคิดสร้างสรรค์เนื้อหาและแนวคิดของเรื่องนั้น เธอคงจะนำมาจากประสบการณ์ส่วนตัว ทั้งจากการเรียนรู้ในวิชาชีพแขนงต่าง ๆ และการประกอบอาชีพของเธอ ประกอบกันเข้ากับลักษณะนิสัยที่เป็นคนช่างสังเกต ช่างจดจำ และช่างคิดของเธอนั่นเอง ทำให้เธอผลิตงานเขียนออกมาเป็นที่ยอมรับจากนักอ่านทั่วไป

ความเป็นนักเขียนของวรรณภา ทรรปนานนท์ได้ เริ่มส่อแววมาตั้งแต่ พ.ศ. 2499 ซึ่งเป็นช่วงที่เธอทำงานเลี้ยงเด็กชายฝาแฝดที่บางนา เพราะเธอเริ่มเขียนนวนิยายเรื่อง "ช่อนกลืน" ให้เป็น เรื่องที่มีเนื้อหาอิงประวัติศาสตร์ของเธอเป็นส่วนใหญ่ โดยเขียนในรูปของจดหมายที่พ่อเขียนถึงลูกสาว แล้วส่งไปให้โรงพิมพ์พิจารณาแต่ก็ไม่ได้รับการตีพิมพ์ ต่อมาในปี พ.ศ. 2502 เธอได้เขียนเรื่องสั้นเรื่องแรกชื่อเรื่องว่า "ลาก่อนคนมาป" ซึ่งเป็นเรื่องของคนที่ซัดใจพ่อแม่แล้วหนีไปบวช เมื่อเขียนเสร็จแล้ว เธอส่งไปให้หนังสือท้องถิ่นฉบับหนึ่งในจังหวัดพิษณุโลก และในปีเดียวกันเธอได้ส่งเรื่องสั้น เรื่องที่สองของเธอไปลงที่นิตยสารสกุลไทยด้วย แม้ว่าเรื่องสั้นของเธอทั้งสองเรื่องจะไม่ได้รับการตีพิมพ์ก็จริง แต่ก็น่าจะกล่าวได้ว่า เธอได้เริ่มต้นฝึกฝนการเขียนเรื่องสั้นไปในตัวแล้ว ต่อจากนี้ เธอต้องหยุดเขียนเรื่องสั้นไปเป็นเวลานานเพราะต้องไปทำงานหลายอาชีพเพื่อหารายได้มาใช้เลี้ยงชีพ

ประมาณปี พ.ศ. 2518 อันเป็นยุคที่รัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ให้เสรีภาพในการคิดการเขียนเป็นอย่างมาก ประชาชนจึงต่างลุกขึ้นมา เรียกร้องสิทธิเสรีภาพของตนเองในทุก ๆ เรื่อง ขณะเดียวกันสังคมในยุคนี้ก็เปิดโอกาสให้นักเขียนหน้าใหม่ได้พิสูจน์ความรู้ความสามารถของตนเองมากขึ้นด้วย สภาพการณ์ดังกล่าวมานี้จึงล้วนส่งเสริมให้ วรรณภา ทรรปนานนท์ คิดผลิตผลงานเรื่องสั้นออกมาอีกครั้งประกอบกับการที่วรรณภา ทรรปนานนท์ เป็นคนช่างสังเกต ช่างจดจำ และช่างคิด รวมทั้งชอบอ่านหนังสือทุกประเภท เมื่ออ่านหนังสือหลายประเภทมากเข้า เธอก็คงจะเกิดแรงบันดาลใจอยากเขียนเล่าประสบการณ์ความคิดและความรู้สึกของเธอให้ผู้อื่นได้รับทราบบ้าง ดังนั้นเมื่อเธอได้มาใช้ชีวิตอยู่กับสุชาติ สวัสดิ์ศรี อยู่ที่บ้านเช่าย่านสุทธิสารแล้ว เธอจึงเริ่มหันชีวิตเข้าสู่วงการวรรณกรรมอีกครั้งหนึ่งโดยขอให้สุชาติ สวัสดิ์ศรี ช่วยอ่านและช่วยแนะนำงานเขียนของเธอจนเธอสามารถถ่ายทอดประสบการณ์จากการเป็นกรรมกรในโรงงานแก้วมาเป็นงานเขียนในรูปแบบของเรื่องสั้นคือเรื่อง "แก้วหยดเดียว" และได้รับการตีพิมพ์เป็นครั้งแรกในหนังสือสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับเดือน มกราคม - มีนาคม พ.ศ. 2518 โดยใช้นามปากกาว่า "ศรีดาวเรือง"

เมื่อ "ศรีดาวเรือง" เขียนเรื่องสั้นเรื่อง "แก้วหยดเดียว" ในปี พ.ศ. 2518 แล้วได้รับการต้อนรับจากผู้อ่านอย่างกว้างขวาง ในปีเดียวกันนี้ เธอจึงมีกำลังใจที่จะผลิตเรื่องสั้นเรื่องอื่น ๆ

ตามมาอีกหลายเรื่อง เช่นเรื่อง ชายผ้าเหลือง, พ่อ, ประเพณียกเล็ก, ว่าวบนฟ้า, พอกในป่า, สิ่งที่ลงทุน, แรงงานกับเงิน เป็นต้น (อ้างจาก แก้วหยดงามนามศรีดาว เรื่องกับนักเจียรไนมือ อาชีพชื่อสุชาติ. 2528 : 20 - 25)

การที่วรรณกรรม บรรณานนท์ เป็นคนที่ช่างสังเกต ช่างจดจำ ช่างคิด รวมทั้งเป็นคนที่มีความรักการอ่านโดยอ่านหนังสือทุกชนิด และเป็นคนที่สนใจใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ ประกอบกับการสั่งสมประสบการณ์จากการประกอบอาชีพมาหลายอาชีพ ทำให้เธอกลายเป็นคนที่มีชีวิตและโลกทัศน์ที่กว้างไกลมีมุมมองในเรื่องราวต่าง ๆ ต่างไปจากคนอื่นอย่างน่าสนใจนอกจากนี้เธอยังมีเรื่องราวและแง่มุมแปลก ๆ มาเขียนเรื่องสั้นได้อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอตลอดมา จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2526 สามารถรวมเล่มและตีพิมพ์เรื่องสั้นของเธอขึ้นสองชุด คือ เรื่องสั้นชุด "แก้วหยดเดียว" และเรื่องสั้นชุด "บัตรประชาชน" ต่อมาในปี พ.ศ. 2529 ผลงานรวมเล่มชุดที่สามของเธอ คือ ผลงานรวมเรื่องสั้นชุด "มัทรี" ในปี พ.ศ. 2532 ผลงานรวมเล่มชุดที่สี่คือ ผลงานรวมเรื่องสั้นชุด "ภาพลวงตา" และในปี พ.ศ. 2535 ผลงานรวมเล่มเป็นชุดที่ห้าของเธอ คือผลงานรวมเรื่องสั้นชุด "แม่สาธุ"

นอกจากรวมผลงานเรื่องสั้นของเธอดังกล่าวทั้ง 5 ชุดจะได้รับความนิยมจากนักอ่านเป็นจำนวนมากอยู่เสมอแล้ว ผลงานการเขียนเรื่องสั้นของเธอจำนวนหนึ่งยังได้รับรางวัลเกียรติยศอีกด้วย ดังเช่น

ในปีพ.ศ. 2521 เรื่องสั้น "คนตายหญ้า" ได้รับรางวัล ว.ณ.ประมวลมารด ในฐานะเรื่องสั้นดีเด่นของสมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย และในปีเดียวกันนี้เรื่องสั้น "มันมากับการเลือกตั้ง" ได้รับรางวัล "ช่อกระเจต" จากนิตยสารโลกหนังสือฉบับเรื่องสั้น

ในปีพ.ศ. 2522 เรื่องสั้น "ความเงิบที่เริ่มต้น" ได้รับการคัดเลือกเป็นเรื่องสั้นสร้างสรรค์ของ "กลุ่มวรรณกรรมพินิจ"

ในปีพ.ศ. 2523 เรื่องสั้นเรื่อง "คนตายหญ้า" ได้รับการคัดเลือกตีพิมพ์ในหนังสือ "การอ่านงานประพันธ์เฉพาะเรื่อง" ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

ในปีพ.ศ. 2529 เรื่องสั้นเรื่อง "งูเกี่ยว" ได้รับรางวัลเรื่องสั้นดีเด่นของสมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย

เรื่องสั้นของศรีดาว เรื่องไม่ได้รับความสนใจจากผู้อ่านเฉพาะคนไทยเท่านั้น หากแต่ยังได้รับความสนใจจากวงการของนักอ่านต่างชาติอีกด้วย เพราะเรื่องสั้นบางเรื่องของเธอได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศหลายภาษา เช่น

เรื่อง ชายผ้าเหลือง, ราคาแห่งความตาย, คนตายหยัก, มันทากับ
การเลือกตั้ง, บัตรประชาชน ได้รับการถ่ายทอดเป็นภาษาอังกฤษ

เรื่อง ชายผ้าเหลือง, รวมเรื่องสั้นในชุด "แก้วหยดเดียว" และ "บัตร
ประชาชน" รวมทั้งหมด 40 เรื่อง ได้รับการถ่ายทอดเป็นภาษาญี่ปุ่น

เรื่อง มันทากับการเลือกตั้ง ได้รับการถ่ายทอดเป็นภาษาจีน

เรื่อง ชายผ้าเหลือง, ราคาแห่งความตาย, เจ้าที่ - ดิน ได้รับการถ่ายทอดเป็นภาษา
โปแลนด์

เรื่อง ชายผ้าเหลือง, พ่อ, เจ้าที่ - ดิน ได้รับการถ่ายทอดเป็นภาษาเยอรมัน

เรื่อง พ่อ ได้รับการถ่ายทอดเป็นภาษามาลเลย์ และบทกวีเรื่อง "ยิ้มสยาม ยามที่มีศรราบ-
เลือด" ก็ได้รับการถ่ายทอดเป็นภาษาเดนมาร์ก เป็นต้น

นอกจากการผลิตผลงานประเภทเรื่องสั้นอย่างต่อเนื่องเป็นจำนวนมากแล้ววรรณกา
ทรปรานานท์ ยังสามารถเสนอผลงานการเขียนในรูปแบบต่าง ๆ อีกหลายประเภท เช่น

ในปี พ.ศ. 2518 วรรณกา ทรปรานานท์ ได้เขียนผลงานประเภทบทกวีขึ้นเป็นครั้งแรก
ชื่อ "กล้วย" แล้วได้รับการตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสารปดุงชน และในปีเดียวกันนี้เธอได้เขียนบทความ
เรื่องแรกชื่อ "คุณเป็นลิเก" ขึ้น แล้วได้รับการตีพิมพ์เป็นครั้งแรกในหนังสือพิมพ์อริปไตย ของศูนย์
กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย และในปีนี้ วรรณกา ทรปรานานท์ได้เริ่มผลิตงานวิจารณ์
วรรณกรรมเพิ่มขึ้นอีกด้วย บทวิจารณ์วรรณกรรมเรื่องแรกของเธอได้แก่บทวิจารณ์เรื่อง "คนขี้เสื่อ"
ซึ่งได้รับการตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์อริปไตยของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ต่อจากนี้เธอ
ได้ผลิตงานวิจารณ์เรื่องอื่น ๆ อย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เช่นเรื่อง แม่ ของ แม็กซิม กอร์กี้
เรื่อง เริงรัก ของเกรซ เมตาเลียส เป็นต้น

ในปีพ.ศ. 2522 วรรณกา ทรปรานานท์ ได้นำประสบการณ์การเรียนรู้ภาษาอังกฤษที่เคย
ฝึกฝนตอนทำงานอยู่ที่บ้านนายฝรั่ง และการเรียนที่โรงเรียนสอนภาษาต่างประเทศมาใช้ในการแปล

นิทานสำหรับเด็กที่มีความยาวไม่มากนัก เช่น แพล่เรื่อง หนังสือปกเขียว ของโรเบิร์ต เกรฟส์ นักเขียนชาวอังกฤษ แล้วสำนักพิมพ์ดวงกมล รับเป็นผู้จัดพิมพ์ และต่อมาแปลเรื่อง การผจญภัยของ ลุงปวยของ ดับลิว ฮีท โรบินสัน แล้วสำนักพิมพ์ดวงกมลรับเป็นผู้จัดพิมพ์ครั้งแรก และสำนักพิมพ์ ดันหมากรับเป็นผู้จัดพิมพ์ซ้ำอีกเป็นครั้งที่สอง ต่อมาในปีพ.ศ. 2530 ได้แปลเรื่อง ดอนกิโฮเต้ ฉบับอนุบาล เป็นต้น

ในระหว่างที่วรรณฯ ทรปรานานนท์ ได้ผลิตงานเขียนประเภทต่าง ๆ อยู่เนิ่นเธอได้ ผลิตงานเขียนด้วยใจรักอีกรูปแบบหนึ่ง คือ งานประพันธ์ บทเพลง เธอสามารถประพันธ์บทเพลงจาก ความรู้สึกไวหลายเพลง โดยบรรจุเนื้อร้องไว้พร้อมกับทำนองเพลงด้วย เช่น เพลงปรีดี พนมยงค์, เพลงปวย อึ้งภากรณ์, เพลงดวงใจพ่อ เป็นต้น สำหรับเพลง “ดวงใจพ่อ” นี้ เธอใช้เป็นเพลง ประจำครอบครัว เพราะเขียนให้กับสุชาติ สวัสดิ์ศรี ผู้เป็นหัวหน้าของครอบครัวของเธอโดยเฉพาะ

สิ่งที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า วรรณฯ ทรปรานานนท์ เป็นคนที่มีความรักมีความ พยายามที่จะสร้างสรรค์งานเขียนของตนเองให้ก้าวหน้าและทันสมัยอยู่เสมอ คุณลักษณะดังกล่าวนี้ จึงน่าจะมีส่วนช่วยให้เธอสามารถสร้างงานที่เต็มไปด้วยแนวคิดและเนื้อหาอันหลากหลาย อันเป็น สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จในการเป็นนักเขียนของวรรณฯ ทรปรานานนท์ได้เป็นอย่างดี

แหล่งกำเนิดนามปากกาของวรรณฯ ทรปรานานนท์

เมื่อเริ่มคิดใช้นามปากกาขึ้นเป็นครั้งแรกนั้น วรรณฯ ทรปรานานนท์ ได้ตั้งนามปากกาของ เธอเองว่า “ดาวเรือง” ทั้งนี้เพราะเธอมีความประทับใจในดอกไม้สีเหลืองที่พ่อของเธอได้ปลูกให้ ในตอนที่เธอเรียนอยู่ชั้นประถมปีที่ 2 แล้วตั้งชื่อให้ว่า YELLOW STAR แต่เมื่อเธอส่งผลงานพร้อม กับนามปากกาให้ สุชาติ สวัสดิ์ศรีนั้น สุชาติ สวัสดิ์ศรี บรรณาธิการ หนังสือสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ได้คิดเติมคำว่า “ศรี” ลงข้างหน้านามปากกา “ดาวเรือง” อีกหนึ่งคำ เพื่อให้เหมาะกับการเป็น นักเขียนแนวสาระสังคมแบบศรีบูรพา ศรีนคร และเพื่อให้สอดคล้องกับประเพณีนิยมของการตั้ง นามปากกาในยุคนักรวมการแปลของโกศล โทมส์จันทร์ (ศรีเงินยวง) ที่นิยมขึ้นต้นนามปากกา ด้วยคำว่า “ศรี” นอกจากนี้นามสกุล “สวัสดิ์ศรี” ก็มีคำว่า “ศรี” เหมือนกัน ด้วยเหตุนี้ สุชาติ สวัสดิ์ศรี จึงเสนอให้เธอใช้นามปากกาว่า “ศรีดาวเรือง” วรรณฯ ทรปรานานนท์ จึงเริ่มใช้

นามปากกาว่า “ศรีดาวเรือง” มาตั้งแต่การเขียนเรื่องสั้นเรื่องแรกคือเรื่อง “แก้วหยดเดียว” และเมื่อเรื่องสั้นเรื่อง “แก้วหยดเดียว” ของวรรณภา ทรปรยานนท์ ได้รับการต้อนรับจากผู้อ่านอย่างกว้างขวางแล้ว เธอก็เลยใช้นามปากกานี้สำหรับการเขียน เรื่องสั้นสืบเนื่องต่อมาจนถึงปัจจุบัน

สำหรับงานเขียนประเภทอื่น ๆ นั้น วรรณภา ทรปรยานนท์ ได้ใช้นามปากกาที่ต่างกันออกไปคือ ในงานเขียนประเภทงานแปลนิทานสำหรับเด็ก เธอใช้นามปากกาว่า “สายวนา” ส่วนงานวิจารณ์นั้นเธอจะใช้นามปากกาว่า “วรรณภา ณ สองแคว” เป็นต้น

ผลงานของศรีดาวเรือง

รวมเรื่องสั้น

ชุดที่ 1 แก้วหยดเดียว พิมพ์ครั้งที่ 1 สำนักพิมพ์เม็ดทราย พ.ศ. 2527
 พิมพ์ครั้งที่ 2 สำนักพิมพ์ทานตะวัน พ.ศ. 2533
 รวมเรื่องสั้น 25 เรื่อง ดังนี้

1. แก้วหยดเดียว
2. ชายผ้าเหลือง
3. ว่าวบนฟ้า
4. สิ่งที่สูงทุน
5. พ่อ
6. แรงงานกับเงิน
7. ครั้งหนึ่ง ... นานมาแล้ว
8. พวกในป่า
9. ผิดหวัง
10. สองมือเรามีแรง
11. บางที่ ... วันหนึ่งข้างหน้า

12. ซึ่งรอรวันแตกทำลาย
13. มือ
14. สะพานบุญ
15. ราคาแห่งความตาย
16. แม่พระคงคา เจ้าแก้วกั และหมา
17. ตามไปฆ่าสุรียาในป่าเอย
18. เพื่อนฉันยังไม่กลับจากในเมือง
19. ความเจ็บที่เริ่มต้น
20. ของขวัญแห่งแผ่นดิน
21. คนตายหญ้า
22. มันมากับการ เลือกตั้ง
23. ประเพณีที่เล็ก
24. ยายกับทหารหนุ่ม
25. กล่อมขวัญแม่

ชุดที่ 2 บัตรประชาชน พิมพ์ครั้งที่ 1 สำนักพิมพ์เม็ดทราย พ.ศ. 2527

พิมพ์ครั้งที่ 2 สำนักพิมพ์ทานตะวัน พ.ศ. 2533

รวมเรื่องสั้น 23 เรื่อง ดังนี้

1. แม่ของป้อม
2. ประเพณีที่เพิ่มขึ้น
3. บุญของยาย
4. มีดแล้วสว่าง
5. น้ำตาไหลเจ็บ
6. ลูกชายคนสุดท้าย
7. บุญสงกรานต์

8. วิวาลำพอง
9. วัดครึ่งหนึ่ง กรรมการครึ่งหนึ่ง
10. กระแสสำนึกของยาย
11. บัตรประชาชน
12. บทสนทนาของยาย
13. ฝืนรักของสายรุ้ง
14. หลานยาย
15. นวลกับลอม และขวดน้ำในมือ
16. ชาวย์กษ : ทศกัณฐ์กับนางสีดา
17. ทางศพผ่าน
18. ชาวย์กษ : ทศกัณฐ์ปราบจิ้งจก
19. ถ้อยคำกับความเงียบ
20. บรรพบุรุษของใคร
21. มั่ง
22. ดาหนู
23. เจ้าที่ - ดิน

ชุดที่ 3 มัทธิ พิมพ์ครั้งที่ 1 สำนักพิมพ์ทานตะวัน พ.ศ. 2530
 พิมพ์ครั้งที่ 2 สำนักพิมพ์ทานตะวัน พ.ศ. 2533
 รวมเรื่องสั้น 24 เรื่อง ดังนี้

1. จดหมายที่ไม่ถึงผู้รับ
2. ชาวย์กษ : สีดาดับไฟ
3. ชาวย์กษ : ทศกัณฐ์ลงสวน
4. ห้ามเข้าวัด
5. รอด

6. ชวอัษั : สงครามโรค
7. ราคาของยาย
8. มัทธิ
9. กุหลาบแดงในโถขาว
10. แด่ - เธอทุกคน
11. ลมที่เปลี่ยนทาง
12. งูเกี่ยว
13. เจ้าลอ
14. ความสุขสามชั้น
15. เล็งด้วยตาขวา ... ให้ศูนย์หน้าอยู่กึ่งกลางจุดศูนย์หลัง
16. ชวอัษั : พญาขรของขึ้น
17. หมาหาย
18. แผ่นดินทอง
19. ได้ร่มไม้ ณ ป่าแห่งหนึ่ง
20. ลมทัวร์
21. เรื่องของสองปาน
22. เรื่องลึกลับของผู้หมวด
23. เกมแผนที่
24. โลกของโนม

ชุดที่ 4 ภาพลวงตา พิมพ์ครั้งที่ 1 สำนักพิมพ์สำนักพิมพ์กำแพง พ.ศ. 2532
 พิมพ์ครั้งที่ 2 สำนักพิมพ์ทานตะวัน พ.ศ. 2533
 รวมเรื่องสั้น 15 เรื่อง ดังนี้

1. สองแม่
2. มัลลิกา

3. ชู้ยผา : สุภาพบุรุษกางเกงใน
 4. มะลิร้าย
 5. นางสาวมัม
 6. เลขคณิต ป.2
 7. คนแก่ คนเลี้ยงเด็ก ยาย ยายแม่มด คุณแม่ - ช่วยผมด้วย
 8. ภูเขาขาด
 9. ภาพลวงตา เกี่ยวกับการเปลี่ยนสรรพนาม
 10. บันทึกของน้องหนู
 11. ชมรมวันศุกร์ ตอน นักเขียนความจำเสื่อม
 12. ชมรมวันศุกร์ ตอน ไฟ
 13. ชมรมวันศุกร์ ตอน คนขี้เมา
 14. ชมรมวันศุกร์ ตอน เสียชีวิตคนเด่น
 15. ชมรมวันศุกร์ ตอน บุหลันลอยฟ้า
- ชุดที่ 5 แม่สาธู พิมพ์ครั้งที่ 1 สำนักพิมพ์ดวงกมลวรรณกรรม พ.ศ. 2536
รวมเรื่องสั้น 15 เรื่อง ดังนี้
1. เทวดา - หม่าขี้
 2. คนขี้จักรยาน
 3. เจ้ารอกรัก
 4. ดุจดั่งจะคายคืน
 5. ลูกไก่ไม่ยอมเป็นดาว
 6. สู้อนาคต
 7. เรื่องเล่าของเพลงพนม (1)
 8. เอาเถอะ - เอาเถอะ
 9. บรรพสตรี
 10. แต่ ...

11. เขาของผม
12. เรื่องเล่าของเพลงพนม (2)
13. เมียน้อย
14. ไปกับเงาและกาลเวลา
15. แม่สาธุ

นวนิยายขนาดสั้น

1. เรื่อง เนินมะเฟือง พิมพ์ พ.ศ. 2530
2. เรื่อง เจ้ากาเหว่าเอ๋ย พิมพ์ พ.ศ. 2531
3. เรื่อง เด็กบินได้ พิมพ์ พ.ศ. 2532

เรื่องแปล

1. เรื่องการผจญภัยของลุงปวย พิมพ์ พ.ศ. 2522
2. เรื่องหนังสือปกเขียว พิมพ์ พ.ศ. 2522
3. เรื่องดอนกิโฆเต้ฉบับ "อนุบาล" พิมพ์ พ.ศ. 2530

บทกวีและบทเพลง

มีทั้งที่พิมพ์กระจายตามนิตยสารต่าง ๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน และที่ไม่ได้ตีพิมพ์ประมาณ 30 ชิ้น ทั้งนี้แยกเป็น "บทเพลง" มาใส่ทำนองรวม 15 ชิ้น แต่ยังไม่ได้เผยแพร่ อาทิเช่น ปรีดี พนมยงค์, ปวย อึ้งภากรณ์, คานธี, ดวงใจพ้อ, ความตาย, แสงตะเกียง, ซ่อนกลิ่น, เป็รียวหวาน, ฐะเขี้ยว, แม่ลูก, ดาวกับเดือน, กลอนประตุ, ปีเก่าปีใหม่, แต่ ... วาเลนไทน์, และเจ้าแก้วม้า เป็นต้น

บทความ

เขียนโดยใช้นามปากกา “ศรีดาวเรือง” ส่งไปตามหนังสือพิมพ์รายวัน และนิตยสาร รายสัปดาห์ มากกว่า 50 ชิ้น

บทวิจารณ์

เขียนโดยใช้นามปากกา “ศรีดาวเรือง” และนามปากกาอื่น ๆ มีพิมพ์ปรากฏในคอลัมน์ “บทวิจารณ์” และคอลัมน์ “ใครใคร่อ่าน - อ่าน” ของนิตยสาร โลกหนังสือ ในอดีตรวม 14 ชิ้น

เรื่องสั้นและบทกวีที่ได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศ

ภาษาอังกฤษ

1. ชายผ้าเหลือง (Louis J-Setti แปล)
2. ราคาแห่งความตาย (ม.ล.อุษณิษา สุขสวัสดิ์ แปล)
3. แม่พระคงคา แก้วแก้ว และหมา (Benedict R.O.G Anderson แปล)
4. คนตายหน้า (มีผู้แปล 2 ส่วน คือ ม.ล.อุษณิษา สุขสวัสดิ์ และ นักแปลของสมาคมภาษาและหนังสือ Thai P.E.N. Anthology)
5. มันมากับการเลือกตั้ง (Philip Cunningham แปล)
6. บัตรประชาชน (ม.ล.อุษณิษา สุขสวัสดิ์ แปล)
7. เจ้าที่ - ดิน (ม.ล.อุษณิษา สุขสวัสดิ์ แปล)

ภาษาญี่ปุ่น

1. ชายผ้าเหลือง และ พ่อ แปลโดย Yujiro Iwaki ตีพิมพ์ใน “รวมเรื่องสั้นร่วมสมัยของไทย” 2526

2. รวมเรื่องสั้นต่าง ๆ ในชุดแก้วหยดเดียว และบัตรประชาชน จะได้รับการคัดเลือกให้แปลเป็นภาษาญี่ปุ่น โดย ยูริโร อิวากิ และลูกศิษย์ ตามโครงการ “รู้จักเพื่อนบ้าน” ของมูลนิธิโตโยต้า ประมาณภายในปลายปี 2528 รวมทั้งหมด 40 เรื่อง

ภาษาจีน

นิเวศน์ กันไทยราษฎร์ สารานุกรมของ “สมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทย” คัดเรื่องสั้น มันทมากับการเลือกตั้ง ให้ สำนักพิมพ์ภาษาต่างประเทศ ของสาธารณรัฐประชาชนจีน แปลรวมกับเรื่องสั้นร่วมสมัยของนักเขียนไทยคนอื่น ๆ

ภาษาโปแลนด์

นาย Zdzislaw Reszelewski, “FAKTY” Redakcja, นักแปล ชาวโปแลนด์ ขอแปลเรื่องสั้นต่าง ๆ โดยยอมรับว่าจะแปลผ่านจากเรื่องสั้นเท่าที่ผู้แปลเป็น ภาษาอังกฤษไว้ก่อนแล้ว

ภาษาเยอรมัน

เรื่องสั้นบางเรื่อง เช่น ชายผ้าเหลือง, พ่อ และเจ้าที่ - ดิน ศาสตราจารย์ Klaus Rosenberg ได้แนะนำให้นักศึกษาเยอรมันที่เรียน “วิชาภาษาไทย” ใช้เป็นตัวอย่างศึกษาประกอบการเรียน

ภาษามาลายี

เรื่องสั้น พ่อ ได้รับการแปลเป็นภาษามาลายีในชุด “รวมเรื่องสั้นนักเขียน ไทยร่วมสมัย” ของ สถาบันภาษาและหนังสือแห่งมาเลเซีย (เดวัน บาฮาซา) โดยผ่านการแนะนำของคุณสถาพร ศรีสัตย์จั้ง

ภาษาเดนมาร์ก

บทกวีเรื่อง "ยัมสยามยามนี้มีคราบเลือด" ซึ่งเขียนโดยใช้นามปากกา
เมื่อครั้งเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ได้รับการแปลเป็นภาษาเดนมาร์ก โดยบรรณารักษ์
ชาวเดนมาร์ก ชื่อ Vagn Plenge

รางวัลเกียรติยศ

พ.ศ. 2521 เรื่องสั้น "คนตายหญ้า" ได้รับรางวัล ว.ณ.ประมวลมารค ในฐานะ
เรื่องสั้นดีเด่นของสมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย

เรื่องสั้น "มันมากับการเลือกตั้ง" ได้รับรางวัล "ช่อกระเจต" จากนิตยสารโลก
หนังสือฉบับเรื่องสั้น

พ.ศ. 2522 เรื่องสั้น "ความเงียบที่เริ่มต้น" ได้รับการคัดเลือกเป็นเรื่องสั้น
สร้างสรรค์ของ "กลุ่มวรรณกรรมพินิจ"

พ.ศ. 2523 เรื่องสั้น "คนตายหญ้า" ได้รับคัดเลือกตีพิมพ์ในหนังสือ "การอ่านงาน
ประพันธ์เฉพาะเรื่อง" ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

พ.ศ. 2529 เรื่องสั้น "จูเกี้ยว" ได้รับรางวัลเรื่องสั้นดีเด่นของสมาคมภาษาและ
หนังสือแห่งประเทศไทย

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ นางสาววาสนา นามสกุล อ่อนสินิล
เกิดวันที่ 15 เดือน พฤศจิกายน พุทธศักราช 2513
สถานที่เกิด อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
สถานที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 161/76 หมู่ 9 หมู่บ้านมัททิตโฮม ถนนวิภาวดีรังสิต
แขวงตลาดบางเขน เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร 10210

ประวัติการศึกษา

- พ.ศ. 2529 มัธยมศึกษาตอนปลาย จากโรงเรียนผักไห่ "สุทธาประมุข" อำเภอผักไห่
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- พ.ศ. 2533 กศ.บ. (ภาษาไทย) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน
- พ.ศ. 2538 กศ.ม. (ภาษาไทย) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

การวิเคราะห์แนวคิดในเรื่องสั้นของศรีดาวเรือง

. บทคัดย่อ

ของ

วาสนา อ่อนสินธุ์

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชา เอกภาษาไทย

กุมภาพันธ์ 2539

ปริศยานิพนธ์ฉบับนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์เรื่องสั้นของศรีดาวเรืองในด้านแนวคิดและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดในการสร้างวรรณกรรมของศรีดาวเรือง

ผลจากการวิจัยเรื่องสั้นของศรีดาวเรืองตามประเด็นดังกล่าวปรากฏผลดังนี้ เรื่องสั้นของศรีดาวเรืองมีแนวคิดที่กว้างขวางและหลากหลาย สามารถจำแนกแนวคิดได้ 4 ประเด็นใหญ่ ๆ คือ แนวคิดเกี่ยวกับสังคม แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มคนในสังคม แนวคิดเกี่ยวกับชีวิต และแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและระบบนิเวศ ในการเสนอแนวคิดต่าง ๆ ไว้ในเรื่องสั้นนั้น ศรีดาวเรืองสามารถตีแผ่ชีวิต ธรรมชาติและสังคมได้อย่างสมจริง มีมุมมองที่กว้างไกล ที่แปลกใหม่และน่าสนใจ เรื่องสั้นของศรีดาวเรืองได้สอดแทรกแนวคิดเกี่ยวกับค่านิยมอันดีงามของสังคม เพื่อมุ่งปลูกฝังค่านิยมที่ดีงามแก่ผู้อ่าน ส่งเสริมให้ผู้อ่านได้เห็นถึงความดีงามที่ควรรักษา รวมทั้งการเสนอถึงสภาพสังคมที่มีข้อบกพร่อง อันเป็นการเสนอให้ผู้อ่านได้รู้จักพัฒนาให้พ้นจากสภาพที่ไม่พึงปรารถนาของคนในสังคมด้วยการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อแนวคิดในการสร้างวรรณกรรมของศรีดาวเรืองนั้น พบว่าปัจจัยที่ปรากฏอยู่ในเรื่องสั้นอย่างเด่นชัด คือ ปัจจัยทางชีวประวัติและประสบการณ์ในชีวิต ปัจจัยทางสังคม

AN ANALYSIS ON THE THEMES IN SRIDAORUANG'S SHORT STORIES

AN ABSTRACT

BY

WASANA ONSEENIL

Presented in partial fulfillment of the requirements for the
Master of Education degree in Thai
at Srinakharinwirot University
February 1996

The aim of this thesis is an analysis of Sridaorunang's Short story as this following conditions : idea and the effected to the idea of sridaoruang's literature

The result of the research of her literary works is her works is widely and various ideal and her works is divided into 4 main conditions : the idea about Society, Human beings in the society, Livelihood and Natural & Ecology system. She can expose the realistic of life, natural and society, widely opinion, latest and very interesting. she also interpolated the point of view about wealthy tradition in Thai society in order to establishing of graceful custiom to the readers, supported the readers to realize conservation tradition includes pointed the insufficient social for the readers have to develop themselves to be out of undesirable situation.

The analysis of distinct conditions which effected to the idea in her literature are biography condition, life experience and social condition.